जागर मराठीचा

(चौथे विश्व मराठी संमेलन विशेषांक)

मविप्र पत्रिका

वर्ष : तिसरे | अंक: पहिला | एप्रिल २०२६

अतिथी संपादक

ना. डॉ. उदय सामंत

(मराठी भाषा मंत्री, महाराष्ट्र राज्य)

मुख्य संपादक

ॲड. नितीन बाबुराव ठाकरे

(स्वागताध्यक्ष, चौथे विश्व मराठी संमेलन, नाशिक)

(सरचिटणीस, म. वि. प्र. समाज, नाशिक)

कार्यकारी संपादक

प्राचार्य डॉ. दिलीप पुंडलिक पवार

सल्लागार मंडळ :

म. वि. प्र. समाज, नाशिक कार्यकारी मंडळ पदाधिकारी

डॉ. सुनील उत्तमराव ढिकले (अध्यक्ष)

श्री. विश्वास बापुराव मोरे (उपाध्यक्ष)

श्री. बाळासाहेब रामनाथ क्षीरसागर (सभापती)

श्री. देवराम बाबुराव मोगल (उपसभापती)

श्री. दिलीप सखाराम दळवी (चिटणीस)

कार्यकारी मंडळ तालुका सदस्य

ॲड. संदीप गोपाळराव गुळवे

श्री. रवींद्र शंकर देवरे

डॉ. सयाजीराव नारायणराव गायकवाड

श्री. प्रवीण एकनाथ जाधव

ॲड. लक्ष्मण फकिरा लांडगे

श्री. शिवाजी जयराम गडाख

श्री. अमित उमेदसिंग बोरसे

डॉ. प्रसाद प्रभाकर सोनवणे

ॲड. रमेशचंद्र काशिनाथ बच्छाव

श्री. नंदकुमार बालाजी बनकर

श्री. कृष्णाजी गणपत भगत

श्री. विजय पोपट पगार

श्री. रमेश पांडुरंग पिंगळे

श्रीमती शोभा भागवत बोरस्ते (महिला सदस्य)

श्रीमती शालन अरुण सोनवणे (महिला सदस्य)

सेवक सदस्य

प्रा. डॉ. संजय खंडेराव शिंदे

(उच्च माध्य. व महाविद्यालयीन विभाग)

श्री. चंद्रजित दयाराम शिंदे

(प्राथमिक व माध्यमिक विभाग)

श्री. जगन्नाथ मधुकर निंबाळकर

(प्राथमिक व माध्यमिक विभाग)

शिक्षणाधिकारी

प्रा. डॉ. भास्कर ढोके

प्रा. डॉ. ज्ञानेश्वर लोखंडे

प्रा. डॉ. नितीन जाधव

प्रा. श्री. दौलत जाधव

प्रा. डॉ. कैलास शिंदे

प्रा. डॉ. विलास देशमुख

प्रा. डॉ. अजित मोरे

प्रा. श्री. शशिकांत मोगल

संपादन सहाय्य

सौ. सारिका गुजराथी

श्री. नितीन कवसकर

विशेष सहकार्य

राज्य मराठी भाषा विभाग, महाराष्ट्र शासन

मराठी भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन

सर्व फोटोग्राफर व व्हिडीओग्राफर,

मीडिया सेंटर, मविप्र समाज नाशिक

मुखपृष्ठ संकल्पना व अंकांची मांडणी

श्री. सुनील धोपावकर

प्रकाशक :

सरचिटणीस, म. वि. प्र. समाज, नाशिक

मुद्रक :

मराठा विद्या प्रसारक समाज, प्रिंटिंग प्रेस, नाशिक

अनुक्रमणिका

- **संपादकीय** २
- **आम्ही सेवेकरी माय मराठीचे** ४

मराठी बोलींचा महोत्सव – उद्घाटन सोहळा वृत्तांत

- मराठीच्या वापरासाठी राहुया आग्रही ६
- नाशिककरांसाठी सिंहस्थपूर्व पर्वणी ७
- बोलीभाषांमुळेच मराठी भाषा समृद्ध ८
- भाषिक दृष्ट्या भारत जगातील सर्वात समृद्ध राष्ट्र ९
- आयोजनाचा मान मोठा नाही आनंदा तोटा १०
- मराठी ज्ञान-विज्ञान-तंत्रज्ञानाची भाषा झाली पाहिजे ११
- बोली भाषेचे महत्त्व नाकारता येणार नाही १२
- या रत्नांचा झाला सन्मान... १३
- 'अरे संसार संसार' मधून उलगडला ग्रामीण जीवनपट १६
- बोहाडा नृत्य क्षणचित्रे १८
- अहिराणी गीते क्षणचित्रे १९
- 'गद्दार' झाडीपट्टी नाटकाची नाशिकरांना मोहिनी २०
- आराधी लोकनृत्य : दरवळला मातीचा गंध, भक्तीचा रंग २२
- जागर शिवबाचा: एक रोमांचकारक आविष्कार २४
- 'मराठी विश्वात्मके देवे' - ग्रंथदिंडी व शोभायात्रा वृत्तांत २६

चौथे विश्व मराठी संमेलन उद्घाटन सोहळा वृत्तांत

- मराठी अनुवाद समिती स्थापन करणार: ना. डॉ. उदय सामंत ३१
- मराठी भाषा आपल्या अस्मितेचा श्वास : ना. श्रीमती सुनेत्राताई अजितदादा पवार ३२
- मराठी ही ज्ञानभाषा आणि व्यवहार भाषा झाली पाहिजे: ना. श्री. देवेंद्र फडणवीस ३४
- पुरस्कारार्थी मनोगत: मातृभाषेतील शिक्षणाने संस्कारक्षम पिढी घडेल- डॉ. भालचंद्र नेमाडे ३६
- विशेष पुरस्कार व सत्कार ३९
- अध्यात्माची अनुभूती: मनाचे श्लोक ४०
- पालखी व जाखडी क्षणचित्रे ४१

परिसंवाद व चर्चा: एक समृद्ध विचारधन

- फक्त माध्यमांकडून शुद्ध भाषेचा आग्रह धरू नये (परिसंवाद : माध्यमातील मराठी भाषा) ४३
- प्रशिक्षण, तंत्रज्ञान व जीवनकौशल्यांतून होतील शाळा सक्षम (परिसंवाद: मराठी माध्यम शाळा सक्षमीकरण) ४६
- कृत्रिम बुद्धिमत्ता: मराठीसाठी मोठी संधी (परिसंवाद: कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा AI मराठीतील वापर) ४८
- तंत्रज्ञान बदल स्वीकारत पुढे जावे (परिसंवाद: मराठी प्रकाशनांचे बदलते प्रवाह) ५०
- भाषेचा संस्कार सांस्कृतिक विश्वात दिसायला हवा (परिसंवाद: सांस्कृतिक विश्वातील मराठी भाषा) ५२
- समाजमाध्यम प्रभावकांकडून बोलीभाषेचा प्रभावी वापर (परिसंवाद: समाजमध्यमांवरील मराठी प्रभावक व्यक्तींचे चर्चासत्र) ५४
- 'जेन झी' ची मराठी आपण स्वीकारायला हवी (मराठी भाषेतील युवा वर्गाचा सहभाग) ५७
- शिक्षणात मराठी आणावी लागेल (परिसंवाद: समृद्ध मराठी भाषा) ५९
- ब्रिटिश शिक्षणपद्धती काढूया मोडीत (परिसंवाद: अभ्यासक्रमातील मराठी भाषा) ६१
- मराठी चित्रपट समृद्ध करण्यासाठी आधुनिकीकरण व्हावे (परिसंवाद: मराठी चित्रपटातील आधुनिकीकरण) ६४
- नव्या-जुन्यांचे कवी संमेलन (परिसंवाद नव्या- जुन्यांचे कवी संमेलन) ६७
- भाषा: संस्कृती जपण्याचे महत्त्वाचे साधन (आंतरराष्ट्रीय मराठी मंच सादरीकरण) ६९
- मराठीचा अटकेपार झेंडा (बृहन महाराष्ट्र मंडळ सादरीकरण) ७२
- एकमेकांच्या सहकार्याने मराठीला प्रतिष्ठा देऊ ७४
- मराठी बालसाहित्य कार्यक्रम क्षणचित्रे ७६
- विद्यार्थी पोहोचले पुस्तकांपर्यंत.- ग्रंथप्रदर्शन वृत्तांत ७८
- मल्लखांब सादरीकरणातील 'तोल, ताकद आणि तल्लीनता' ८१
- कलेचा जल्लोष ८३

सांगता समारंभ वृत्तांत :

- मराठी भाषा ही संस्कृतीची भाषा - स्वागताध्यक्ष ॲड. नितीन बाबुराव ठाकरे ८७
- मराठी शाळांच्या पुनर्वसनासाठी यंत्रणा उभारणार - ना. श्री. दादाजी भुसे ८९
- लंडनमध्ये वैश्विक भाषा केंद्र उभारणार - ना. डॉ. उदय सामंत ९०
- मराठीचे वैभव जपण्याची जबाबदारी प्रत्येकाची - ना. ॲड. राहुल नार्वेकर ९१
- मराठीच्या उज्ज्वल भविष्यासाठी प्रयत्न आवश्यक - ना. श्री. एकनाथ शिंदे ९२
- मराठीचा प्रचार-प्रसार होत नसेल तर कायदा करा - ना. प्रा. राम शिंदे ९३
- राजाश्रयाशिवाय साहित्य कलेला प्रोत्साहन मिळणार नाही : - न्यायमूर्ती श्री.भूषण गवई ९४
- चौथे विश्व मराठी संमेलन, नाशिक समारोपीय आभार - डॉ. श्यामकांत देवरे ९६
- **क्षणचित्रे** ९७

संपादकीय

ॲड. नितीन बाबुराव ठाकरे,
मुख्य संपादक, मविप्र पत्रिका

विश्वी दुमदुमला मराठीचा जयघोष

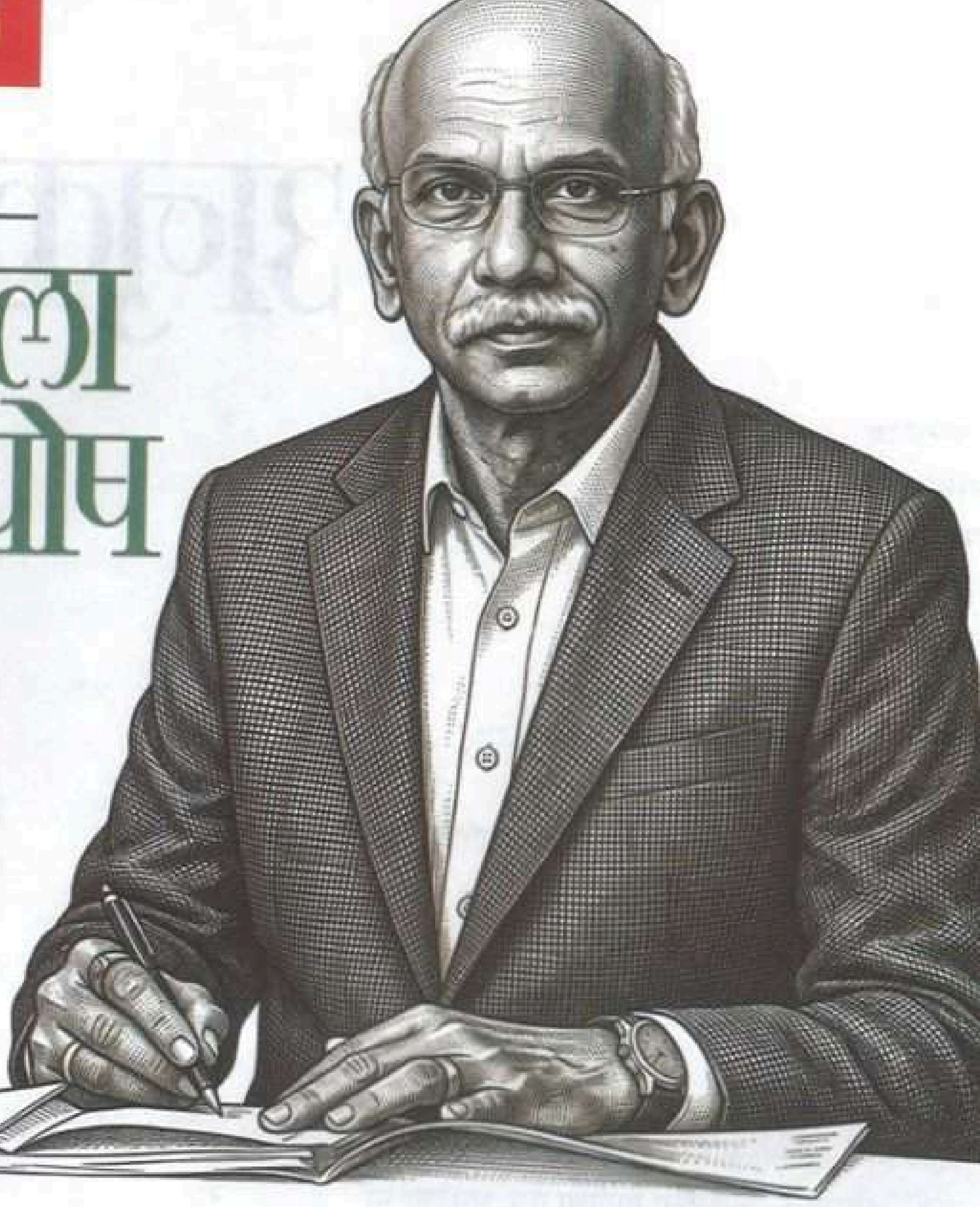

कोणतीही संस्कृती ही भाषा, ज्ञान, परंपरा, साहित्य, मूल्ये, कला आणि संस्कार आदींना सामावून घेते. ती समाज जीवनाला विशिष्ट आकार देते. अशा चांगल्या संस्कृतीचे संचित जपणारा समाजच खऱ्या अर्थाने प्रगतीच्या दिशेने मार्गक्रमण करतो. नाशिक येथे नुकत्याच पार पडलेल्या चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाने समग्र विश्वाला याची अनुभूती दिली. 'अभिजात मराठी, अभिमान मराठी' या उक्तीला सार्थ करणारी ही कृती म्हणता येईल.

मराठी भाषेच्या जागतिक उन्नतीचा, संवर्धनाचा आणि सांस्कृतिक वैभवाचा उत्सव असलेले संमेलन अर्थात चौथे विश्व मराठी संमेलन होय. हे संमेलन नाशिक नगरीत अत्यंत दिमाखात, उत्साहात आणि व्यापक सहभागाने यशस्वीरित्या पार पडले. या संस्मरणीय संमेलनाने सोहळ्याऐवजी मराठी भाषेच्या वर्तमान आणि भविष्याचा मार्ग ठरवणारा एक महत्त्वपूर्ण टप्पा म्हणून स्वतःची ओळख निर्माण केली आहे. या मविप्रपत्रिकेच्या **'जागर मराठीचा'** या विश्व मराठी संमेलन विशेषांकातून आम्ही त्या ऐतिहासिक क्षणांचा, प्रगल्भ विचारांचा आणि मौलिक अनुभूतींचा समर्पक मागोवा घेण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. तो संमेलन स्मृतींचा अजरामर ठेवा आहे.

चौथे विश्व मराठी संमेलन हे नेहमी होत असलेल्या साहित्य आणि नाट्य संमेलनांहून वेगळ्या धाटणीचे होते. यात मराठीवर प्रेम असणाऱ्या जगभरातील लोकांचा मेळा होता, व्यवहारातील प्रत्येक क्षेत्र जिथे-जिथे मराठीचा संबंध आणि संदर्भ आहे अशा सर्व क्षेत्रांतील मान्यवर, तज्ज्ञ आणि मराठी रसिक यांत संवादक, पाहुणे, प्रेक्षक अशा भूमिकांतून सहभागी झाले. यात साहित्य, नाट्य, चित्रकला, हस्तकला, बोलीभाषांतील कलाप्रकार, परिसंवाद, सांस्कृतिक कार्यक्रम यामाध्यमांतून कोकण ते नागपूर, नंदूरबार ते सावंतवाडी असा संपूर्ण महाराष्ट्र आणि मराठीचे दर्शन यानिमित्ताने झाले. या सोहळ्यात गावखेडी ते देश-विदेशांत असलेल्या मराठी भाषाप्रेमींना महाराष्ट्र शासनातर्फे आमंत्रित करण्यात आले.

या संमेलनात राज्याचे भाषामंत्री मा. ना. डॉ. उदय सामंतसाहेब आणि भाषा विभागातील अधिकारी व संचालक यांच्याद्वारा नाशिककरांना सामावून घेत मानवी जीवन जाणिवा आणि कक्षा समृद्ध करणाऱ्या विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. परिसंवादांच्या माध्यमातून साहित्य, भाषा, तंत्रज्ञान, उद्योग आणि शिक्षण या विषयांवर सखोल चर्चा घडून आली. 'बोलीभाषांचा जागर' या उपक्रमातून मराठीला संपन्न करणाऱ्या विविध बोलींचे सौंदर्य, वैशिष्ट्ये आणि त्यांचे जतन करण्याची गरज ठळकपणे अधोरेखित करण्यात आली. स्वराज्य आख्यानातून शिवकालीन इतिहासातील प्रेरणादायी घटनाप्रसंग आणि स्वाभिमानाची परंपरा नव्या पिढीसमोर प्रभावीपणे मांडण्यात आली, तर फोक आख्यानाच्या माध्यमातून लोकसंस्कृती, लोककला आणि ग्रामीण जीवनातील समृद्ध परंपरा जिवंतपणे सादर करण्यात आल्या. या सर्व कार्यक्रमांनी संमेलनाला केवळ वैचारिकच नव्हे, तर भावनिक आणि सांस्कृतिक उंचीही प्राप्त करून दिली. भूतकाळाचा वैभवशाली पट उलगडत नेला.

नाशिक ही नगरी केवळ एक भौगोलिक स्थान नाही, तर ती अध्यात्म, साहित्य आणि संस्कृतीचा अतूट संगम आहे. पद्मपूर, जनस्थान, गुलशनाबाद ते आजचे आधुनिक नाशिक असा प्रवास करताना या शहराने विविध ऐतिहासिक, सांस्कृतिक आणि सामाजिक घडामोडींचा साक्षीदार म्हणून आपली ओळख जपलेली आहे. संत परंपरेचा समृद्ध वारसा, त्र्यंबकेश्वरची आध्यात्मिक महती, गोदाकाठची सर्व क्षेत्रीय प्रगत संस्कृती आणि कुंभमेळ्याची श्रद्धापर्वणी ही नाशिकची बलस्थाने आहेत. या सर्वांचा परिणाम म्हणजे नाशिकची संवेदनशील आणि संस्कृतिप्रेमी मानसिकता होय.

नाशिकच्या मनमातीत साहित्य, कला आणि संस्कृतीबद्दलचे प्रेम खोलवर रुजलेले आहे. स्वातंत्र्यवीर सावरकर, ज्ञानपीठ पुरस्कार विजे[ते] कुसुमाग्रज, साहित्यिक बाबुराव बागूल, वसंतराव कानेटकर, कवी वामनदादा कर्डक आदी दिग्गजांनी या भूमीला समृद्ध केले आहे. सार्वजनिक वाचनालयांची परंपरा, व्याख्यानमाला, साहित्य संमेलने आणि सांस्कृतिक उपक्रम यामुळे नाशिकने नेहमीच साहित्य चळवळींना चालना दिली आहे. ही परंपरा केवळ भूतकाळापुरती मर्यादित नसून आजही ती तितक्याच ताकदीने पुढे जात आहे. या समृद्ध परंपरेला पुढे नेत, मराठा विद्या प्रसारक समाज (मविप्र) संस्थेने शासनाच्या समर्थ साथीने या संमेलनाचे यशस्वी आयोजन करून आपली संघटन क्षमता, दूरदृष्टी आणि सामाजिक बांधिलकी पुन्हा एकदा सिद्ध केली आहे. १९१४ साली पाच विद्यार्थ्यांपासून सुरू झालेली ही संस्था आज पाचशेवर शाखा, लाखो विद्यार्थी आणि व्यापक शैक्षणिक जाळ्याच्या माध्यमातून समाजात ज्ञानाचा दीप प्रज्वलित करत आहे. लाखोंची जीवने उभी करीत आहे. शिक्षणासोबत संस्कार आणि संस्कृती जपण्याची परंपरा जपणाऱ्या या संस्थेने यापूर्वीही अनेक राष्ट्रीय साहित्य संमेलनांचे यशस्वी आयोजन केलेले आहे. त्यामुळेच चौथे विश्व मराठी संमेलन आयोजित करण्याची जबाबदारी मविप्रने महाराष्ट्र शासनाच्या भाषा विभागाच्या मदतीने नियोजनबध्दरित्या समर्थपणे पार पाडली. सर्वसमावेशकता आणि

बहुआयामी दृष्टिकोन ही या संमेलनाची वैशिष्ट्ये ठरली. साहित्य, कला, उद्योग, तंत्रज्ञान, शिक्षण आणि अध्यात्म या सर्व क्षेत्रांचा समन्वय या संमेलनात पाहायला मिळाला. पारंपरिक साहित्यिक चर्चांबरोबरच डिजिटल युगातील मराठी, कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि भाषा, ई-लर्निंग, भाषांतर उद्योग, कंटेंट क्रिएशन अशा आधुनिक विषयांवरही सखोल आणि चिंतनशील विचारमंथन झाले. त्यामुळे हे संमेलन केवळ परंपरेचा गौरव करणारे नव्हे तर भविष्याचा मार्ग दाखवणारे ठरले. विशेषतः युवकांचा सहभाग हा या संमेलनाचा आत्मा ठरला. डिजिटल माध्यमातून जोडलेली तरुण पिढी, नव्या संधींचा शोध घेणारे विद्यार्थी आणि मराठीत करिअर घडवण्याची तयारी असलेले तरुण यांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद या संमेलनाला लाभला. मराठी भाषा केवळ विचार व भावना व्यक्त करण्याचे माध्यम न राहता रोजगार, संशोधन आणि उद्योगाचे साधन बनू शकते, हा विश्वास या संमेलनातून अधिक दृढ झाला.

या संमेलनाने आधीच्या तीन विश्व संमेलनांच्या तुलनेत अधिक व्यापक आणि भव्य प्रतिसाद मिळवला. देश-विदेशांतून आलेल्या साहित्यिक, विचारवंत, संशोधक, उद्योजक आणि रसिक यांच्या उपस्थितीमुळे हे संमेलन खऱ्या अर्थाने 'विश्व' स्तरावर पोहोचले. संमेलनाने गुणात्मक व संख्यात्मक उंची गाठली. विविध परिसंवाद, काव्यवाचन, चर्चासत्रे, सांस्कृतिक कार्यक्रम आणि प्रदर्शनांमधून मराठीचे सत्त्व, वैविध्य आणि वैभव उलगडून दाखवण्यात आले. या संमेलनाचा परिणाम केवळ त्या काही दिवसांपुरता मर्यादित राहणार नाही तर तो दूरगामी असणार आहे. यामुळे मराठी भाषेच्या संशोधनाला चालना मिळेल, डिजिटल क्षेत्रात नवीन प्रकल्प उभे राहतील, तरुणांना नवीन करिअर संधी उपलब्ध होतील आणि मराठीला जागतिक स्तरावर अधिक सक्षम स्थान मिळवून देण्यासाठी नवे मार्ग खुले होतील असे मला वाटते. विशेषतः "मराठी भाषा भवन" सारख्या दूरदृष्टीपूर्ण संकल्पनांना या संमेलनामुळे बळ मिळाले आहे.

मविप्रच्यावतीने आम्ही या संमेलनाला केवळ एक कार्यक्रम म्हणून न पाहता, एक चळवळ म्हणून पाहिले. कारण ही मराठीच्या सन्मानाची, तिच्या संवर्धनाची आणि तिच्या जागतिकीकरणाची चळवळ आहे. या संमेलनाने एक गोष्ट स्पष्ट केली आहे की, मराठी ही केवळ भूतकाळाची भाषा नाही; ती भविष्य घडवण्याची शक्ती देखील आहे. नाशिकने या संमेलनातून केवळ एक कार्यक्रम पार पाडला नाही, तर मराठीच्या जागतिक ओळखीला नवा आयाम दिला. हे संमेलन केवळ शासन प्रायोजित न राहता, केवळ औपचारिकता न ठेवता, नाशिककरांनी आपल्या घरातील कार्यक्रम म्हणून यात हिरिरीने सहभाग घेतला आणि 'भाषेचा कुंभ' यशस्वी करून नाशिकने पुन्हा एकदा सिद्ध केले की, जिथे परंपरा, नियोजन आणि लोकसहभाग एकत्र येतात, तिथे इतिहास घडतो. हे संमेलन केवळ साहित्यिक कार्यक्रम नव्हते, तर जगभरातील मराठी माणसांना एकत्र आणणारा, संस्कृतीचा सेतू बांधणारा जागतिक सोहळा ठरला. यासंमेलनाच्या निमित्ताने पुन्हा एकदा मायमराठीची सेवा करण्याची सुवर्ण संधी लाभली आणि या ऐतिहासिक सोहळ्याचे आम्ही साक्षीदार होऊ शकलो.

आम्ही या विशेषांकाच्या माध्यमातून त्या सर्व क्षणांना पुन्हा एकदा जिवंत करण्याचा प्रयत्न करीत आहोत. ज्यांना या संमेलनात प्रत्यक्ष उपस्थित राहता आले नाही, त्यांच्यापर्यंत या सोहळ्याची अनुभूती पोहोचवणे हा आमचा उद्देश आहे. आणि ज्यांनी हा सोहळा प्रत्यक्ष अनुभवला, त्यांच्या आठवणींना उजाळा देणारे हे एक संस्मरणीय दस्तावेज ठरेल, हा अंक संशोधकांना संदर्भग्रंथ म्हणून मार्गदर्शक ठरेल अशी आम्हाला खात्री आहे. या संमेलनात झालेले परिसंवाद, चर्चासत्रे, मान्यवरांची भाषणे आणि सांस्कृतिक कार्यक्रम, त्यातील आत्मा हरवू न देता समर्पक शब्दांत आपल्यापर्यंत पोहचविण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न केला आहे.

शेवटी, या संमेलनाच्या यशस्वीतेत योगदान देणाऱ्या सर्व मान्यवरांचे अर्थात मा. मुख्यमंत्री, उपमुख्यमंत्री, विधानसभा व विधान परिषदेचे अध्यक्ष, मंत्रीगण, मराठी भाषा मंत्री, साहित्यिक, कलावंत, देश-विदेशातील मराठी भाषा प्रेमी, प्रशासकीय अधिकारी, मविप्र पदाधिकारी व संचालक, प्रकाशक, प्रसार माध्यमांचे प्रतिनिधी, संस्थासेवक, स्वयंसेवक आणि नाशिककरांचे मनःपूर्वक आभार व्यक्त करतो. कारण या सर्वांच्या सहकार्याशिवाय हा भव्य सोहळा शक्य झाला नसता.

चला तर, या संमेलनातून मिळालेल्या प्रेरणेतून आपण सर्वजण मराठीला अधिक समृद्ध, सक्षम आणि जागतिक बनवण्यासाठी सातत्याने एकत्र येऊया. भाषा विकासाच्या व संवर्धनाच्या उपक्रमांना कायम बळकटी देऊया. धन्यवाद...

जय महाराष्ट्र ! जय मराठी !

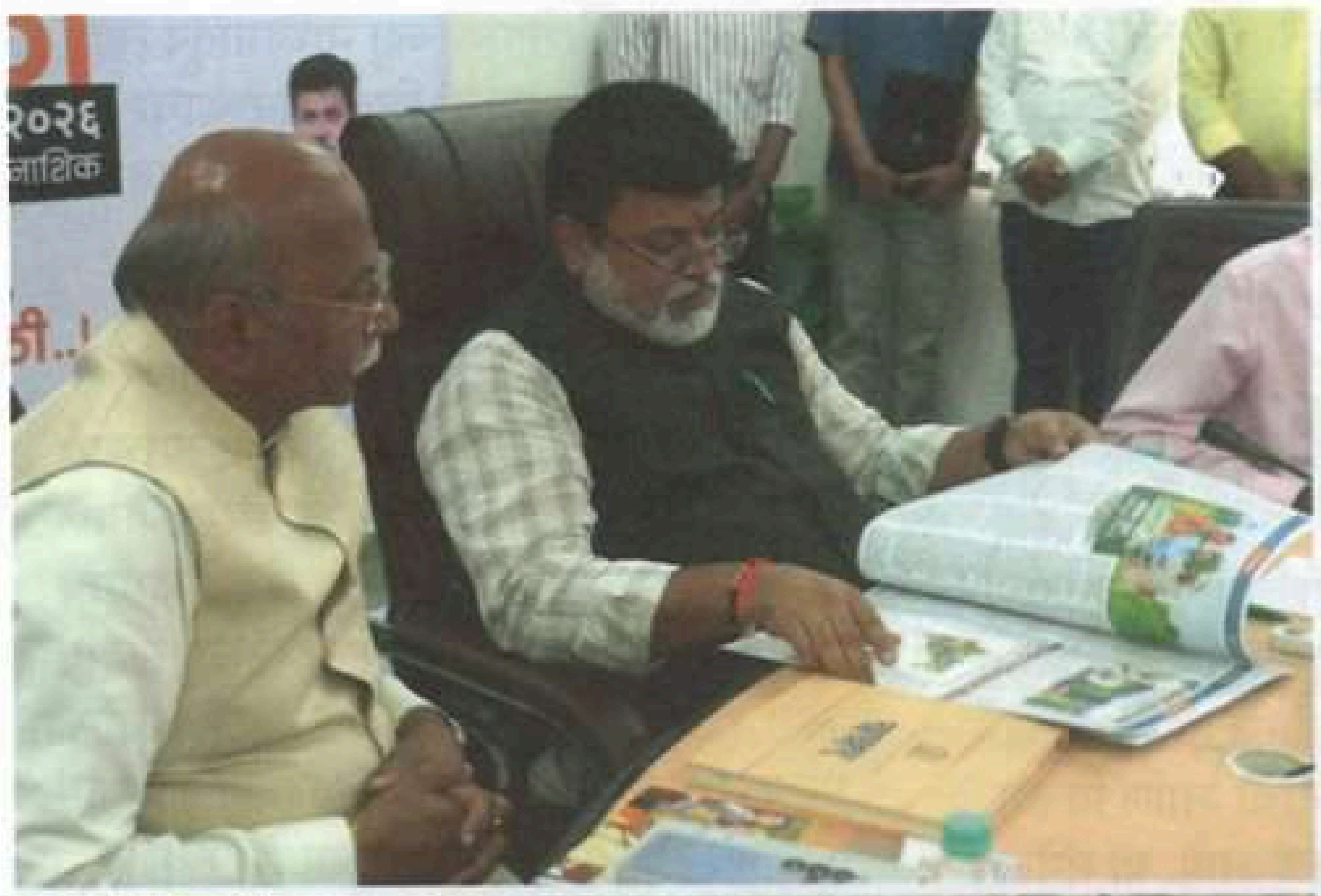

आम्ही सेवेकरी माय मराठीचे

अनेकदा प्रचंड लोकसहभाग असलेल्या कार्यक्रमांना यशस्वी करण्याचे आयोजकांवर नैतिक दडपण असते आणि कार्यक्रमाची निर्विघ्न सांगता होईपर्यंत हे दडपण परिसीमा गाठते. प्रेक्षकांचा प्रतिसाद, टाळ्यांचा गजर आणि कार्यक्रमाचा मनमुराद आनंद अनुभवणारे प्रेक्षकांचे चेहरे याच बाबी आयोजकांना कार्यक्रम यशस्वी झाल्याची पावती देतात. आज चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या पूर्वतयारी आणि आयोजनाविषयी वृत्तांत मांडताना हे सर्व आवर्जून आठवते आहे आणि मराठा विद्या प्रसारक समाजाने आणि पर्यायाने नाशिककरांनी हे संमेलन स्वतःच्या खांद्यांवर पेलत यशस्वी करून दाखवले याचे आत्मिक समाधान आहे, मविप्रच्या सांघिक शक्तीचे बळ आणि त्याचे परिणाम सर्वांपर्यंत पोहचावे त्यासाठी हा लेख प्रपंच.

यात पहिले आव्हान होते ते, नाशिक नगरीच्या मराठी प्रेमी ओळखीस साजेसे ठरेल असे संमेलनाचे आयोजन करण्याचे. कारण, कविवर्य कुसुमाग्रज, बाबुराव बागूल यांच्या काव्यप्रतिभेने आणि वसंत कानेटकरांच्या नाट्यवैभवाने समृद्ध असलेल्या या शहरात होणाऱ्या चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या माध्यमातून आपल्या सांस्कृतिक वारशाला नवा श्वास मिळणार होता. नाशिकच्या मातीतून उगवलेली ही परंपरा, चार दिवसांच्या या महोत्सवात फुलून येणार होती आणि जगभरातून आलेल्या मराठी रसिकांना इथली भुरळ घालत होती.

महाराष्ट्र शासनाच्या पुढाकारातून उभ्या राहिलेल्या या भव्य सोहळ्याचे नियोजन हे खरेच 'शिवधनुष्य' होते. योग्य यजमानाच्या शोधात असलेल्या शासनाला मराठा विद्या प्रसारक (मविप्र) समाज संस्थेच्या रूपाने सक्षम, अनुभवी आणि शिस्तप्रिय जोडीदार लाभला. या भव्य आयोजनामागे महाराष्ट्र शासनाची दूरदृष्टी आणि मराठी भाषा तथा उद्योग मंत्री मा. ना. डॉ. उदय सामंत साहेब यांचे वैयक्तिक लक्ष हे महत्त्वाचे घटक ठरले. संपूर्ण आयोजनावर त्यांनी स्वतः जातीने लक्ष ठेवत, प्रत्येक टप्प्यावर मार्गदर्शन केले. संमेलनासाठी योग्य स्थळ निवडताना त्यांनी स्वतः प्रत्यक्ष पाहणी करत मराठा विद्या प्रसारक (मविप्र) संस्थेच्या परिसराची क्षमता अनुभवली. सरचिटणीस मा. ॲड. नितीन ठाकरे साहेब यांच्या माध्यमातून संस्थेची कार्यक्षमता आणि संघटनशक्ती जाणून घेतल्यानंतरच मविप्रच्या नावावर अंतिम शिक्कामोर्तब झाले. विस्तीर्ण परिसर, शैक्षणिक परंपरेचा ठेवा आणि मोठ्या प्रमाणावर कार्यक्रम हाताळण्याचा अनुभव यामुळे मविप्रची निवड आणि सरचिटणीस मा. ॲड. नितीन ठाकरे साहेब यांच्यावर इतक्यामोठ्या संमेलनाच्या स्वागताध्यक्षपदाची धुरा सोपवणे ही केवळ औपचारिकता नव्हती तर त्या विश्वासावर शिक्कामोर्तब करणारी बाब ठरली.

पुस्तक प्रदर्शन हा कुठल्याही संमेलनाचा अविभाज्य घटक असतो. पुस्तक प्रदर्शन व विक्रीसाठी प्रकाशकांना मागील काही जिल्ह्यांत मिळालेला अल्प प्रतिसाद आणि 'जागतिक मराठी भाषा दिनाच्या' औचित्यावर राज्यभर विविध ठिकाणी आयोजित 'ग्रंथ प्रदर्शन व विक्री' अशा प्रसंगांमुळे मा. मंत्री महोदयांना शंका होती की चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात किती प्रकाशक सहभागी होऊ शकतील? परंतु मा. सरचिटणीस ॲड. नितीन ठाकरे साहेब यांनी अनेक प्रकाशकांशी वैयक्तिकरित्या संवाद साधला, नाशिककरांचे, मविप्र संस्थेचे वाचन चळवळीसाठी असलेले योगदान याची उजळणी मांडली आणि अत्यंत आनंदाने नमूद करावेसे वाटते की सुरुवातीला छोटेखानी ठरविण्यात आलेल्या या ग्रंथप्रदर्शनास प्रकाशकांच्या भरघोस सहभागामुळे, मविप्र संस्थेने भले मोठे प्रांगण या ग्रंथ प्रदर्शनासाठी देऊ केले गेले आणि दीडशे पर्यन्त ग्रंथ दालनांची संख्या वाढविण्यात आली. कार्यक्रमपूर्ती नंतर प्रकाशक संघाच्या अधिकृत सूत्रांकडून मिळालेल्या माहितीनुसार एक कोटी रुपयांपेक्षा जास्त उलाढाल या ग्रंथविक्रीतून झाली. यातही

'फोक आख्यान' या सांस्कृतिक कार्यक्रमास उसळलेला जनसागर यामुळे शेवटच्या दिवशी अनेक ग्रंथप्रेमी या दालनांपर्यन्त पोहचू शकले नाही त्यामुळे ग्रंथखरेदी करता आली नाही अशी खंत अनेक नाशिककरांनी व्यक्त केली.

जानेवारी २०२६ पासून सुरू झालेली तयारी म्हणजे जणू एका महायज्ञाची पूर्वपीठिका होती. संस्थेची निवड झाल्यानंतर मविप्रच्या विस्तीर्ण आवारात चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या कार्यालयाचे उद्घाटन मराठी भाषा तथा उद्योग मंत्री मा. ना. डॉ. उदय सामंत साहेब, संस्थेचे सरचिटणीस मा. ॲड. नितीन ठाकरे साहेब आणि संस्थेच्या माननीय पदाधिकाऱ्यांच्या उपस्थितीत करण्यात आले. यानंतर संमेलनाच्या तयारीला जणू वेगळीच गती मिळाली. वेळोवेळी पत्रकार परिषदांच्या माध्यमातून या सोहळ्याची माहिती मराठीप्रेमी आणि जनसामान्यांपर्यंत पोहोचवण्यात आली. प्रत्येक बैठक, प्रत्येक निर्णय आणि प्रत्येक हालचाल ही नियोजनाच्या कसोटीवर घडत होती. मा. ॲड. नितीन ठाकरे साहेब यांच्या नेतृत्वाखाली संपूर्ण यंत्रणा एका सुसंवादी सुरावटीसारखी कार्यरत झाली. जबाबदाऱ्यांचे सुयोग्य वाटप, वेळेचे काटेकोर पालन आणि सूक्ष्म तपशिलांवर लक्ष या त्रिसूत्रीने संमेलनाच्या यशाची पायाभरणी केली. मविप्रच्या पदाधिकाऱ्यांनी व संचालकांनी तालुक्यांमध्ये जाऊन या ऐतिहासिक सोहळ्याची रूपरेषा जनतेसमोर मांडली आणि मोठ्या उत्साहाने सहभागी होण्याचे आवाहन केले. या आवाहनाला मिळालेला प्रतिसाद हा नाशिकच्या सांस्कृतिक एकतेचा पुरावा ठरला.

सरचिटणीस ॲड. नितीन ठाकरे साहेब यांनी विविध महाविद्यालये आणि शाळांच्या प्राचार्यांची बैठक घेत, सूक्ष्म पातळीवर नियोजन आखले. प्रत्येक घटकाचा विचार करून विविध महाविद्यालये आणि विद्यालयांवर विशिष्ट जबाबदाऱ्या सोपविण्यात आल्या. या जबाबदाऱ्यांचे प्रामाणिकपणे पालन करत सर्वांनीच संमेलनाच्या यशात मोलाचा वाटा उचलला. प्रसारमाध्यमे आणि समाजमाध्यमांच्या प्रभावी वापरातून संमेलनाबाबत व्यापक जनजागृती करण्यात आली. जिल्ह्यातील विविध सामाजिक, साहित्यिक आणि सांस्कृतिक संघटनांनीही हिरिरीने सहभाग घेत या सोहळ्याला लोकचळवळीचे स्वरूप प्राप्त करून दिले.

संमेलनाचा आत्मा ठरलेली ग्रंथदिंडी म्हणजे मराठी संस्कृतीचे चालते-बोलते महाकाव्यच ठरली. यात एक अवघड आव्हान होते ते म्हणजे आगामी सिंहस्थ कुंभमेळा निमित्ताने शहरात विविध ठिकाणी सुरू असलेली विकासकामे आणि त्यामुळे वाहतूक मार्गात केलेले बदल तसेच नेमका त्या दिवशी असलेला दहावीचा पेपर आणि ग्रंथ दिंडी मार्गातील मविप्रच्या शाळा, शासकीय कन्या विद्यालय, बिटको गर्ल्स

संमेलनाची लगीनघाई

-प्रा. शशिकांत मोगल
शिक्षणाधिकारी, प्रसार माध्यम केंद्र, मविप्र

आणि बॉइज हायस्कूल येथील जवळपास १५०० परीक्षार्थी आणि तितकेच पालक यांची पेपर सुटल्यानंतर होणारी गर्दी याचे नियोजन. तरीही नाशिक पोलिस आयुक्त मा. श्री. संदीप कर्णिक साहेबांच्या मार्गदर्शनाखाली गर्दीचे आणि रहदारीचे काटेकोर नियोजन करण्यात आले. पोलीस उपायुक्त श्रीमती मोनिका राऊत मॅडम आणि त्यांचे सर्व सहकारी अधिकारी यांच्या समवेत मविप्रचे क्रीडा शिक्षक, एन.एस.एस, एन.सी.सी. अधिकारी व स्वयंसेवक यांनी बारीकसारीक गोष्टीही नजरेतून सुटणार नाही इतकी चोख व्यवस्था केली आणि दहावीचा पेपर संपल्यानंतर अगदी दहा मिनिटातच सुखरूपपणे सर्व रहदारी मार्गी लावण्यात आली. हजारो विद्यार्थ्यांच्या सहभागातून साकारलेली ही दिंडी म्हणजे परंपरा, इतिहास आणि आधुनिकतेचा संगम होता. ढोल-ताशांच्या गजरात, लेझिमच्या ठेक्यावर आणि पारंपरिक वेशभूषेच्या रंगतदार साजात महाराष्ट्राची संस्कृती जिवंत झाली. बोहाडा, वारकरी परंपरा, शिवकालीन वैभव, आदिवासी जीवनशैली या सर्वांचा देखणा आविष्कार पाहताना प्रत्येकाच्या मनात अभिमानाची लहर उसळत होती. एकीकडे या ग्रंथदिंडीमध्ये दहा हजारांहून अधिक मराठीप्रेमीजनांचा उत्साह ओसंडून वाहत होता तर त्यामागे चालत, नाशिकची स्वच्छता ओळख अबाधित रहावी यासाठी मविप्रच्या शेकडो स्वयंसेवकांचे हात शांतपणे दिंडीमार्गावरील अनावधनाने मागे पडलेला कचरा उचलत होते. ही स्वयंशिस्त आणि कार्याप्रतिचे समर्पण यातून मविप्रला कर्मवीरांनी केलेले संस्कारशिंपण याचीच प्रचिती येत होती.

'गर्दी व्यवस्थापन' हा या संमेलनाचा खरा कस होता. उसळलेल्या जनसमुदायाला शिस्तीत आणि सुरक्षिततेत सामावून घेणे ही मोठी कसरत होती. नाशिक पोलिसांनी ही जबाबदारी लीलया पेलली. त्यांच्या खांद्यांवरचा भार हलका करीत मविप्रच्या एन.सी.सी. आणि एन.एस.एस.च्या विद्यार्थ्यांनी जबाबदारीने उभे राहत, नियोजनाला जिवंत रूप दिले. व्ही.आय.पी. दालनापासून ते मुख्य प्रवेशद्वारापर्यंत सर्वत्र शिस्तीची साखळी दृढपणे उभी राहिली होती.

संमेलनाच्या प्रत्येक कोपऱ्यात एक वेगळीच ऊर्जा जाणवत होती. या संमेलनाचे खास वैशिष्ट्य म्हणजे कधीही, कुठल्याही सार्वजनिक कार्यक्रमांत सहसा भाग न घेणारे आणि पुरस्कार न स्वीकारणारे ज्येष्ठ साहित्यिक मा. श्री. भालचंद्र नेमाडे सरांनी या कार्यक्रमाचे निमंत्रण आणि विशेष पुरस्काराचा आनंदाने स्वीकार केला. मा. श्री. जब्बार पटेलांपासून तर सुप्रसिद्ध संगीतकार मा. अजय आणि अतुल गोगावले, तारपावादक पद्मश्री मा. श्री. भिकल्या धिंडा ते समाजमाध्यमांतून तरुणांच्या गळ्यातील ताईत झालेल्या सेलिब्रेटींपर्यंत सर्वजण यात आकर्षणबिंदू होते. मंडपातील चर्चांमध्ये विचारांची देवाणघेवाण, काव्यसंमेलनात शब्दांची जादू, आणि रसिकांच्या डोळ्यांत समाधानाची चमक होती. चार दिवस नाशिक अक्षरशः जागत होते मराठीसाठी, संस्कृतीसाठी आणि आपल्या ओळखीच्या अभिमानासाठी.

या संपूर्ण आयोजनामध्ये मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेचे पदाधिकारी, संचालक, शिक्षणाधिकारी, कर्मचारी, विविध महाविद्यालयांचे प्राचार्य, शिक्षक, कर्मचारी आणि मोठ्या संख्येने विद्यार्थ्यांनी अहोरात्र मेहनत घेतली. त्यांच्या या प्रयत्नांना मा. सौ. नीलम शिर्के-सामंत मॅडम, मा. ना. डॉ. उदय सामंत साहेब यांचे विशेष कार्य अधिकारी मा. श्री. सचिन सानप व महाराष्ट्राचे मराठी भाषा विभाग सचिव मा. डॉ. किरण कुलकर्णी तसेच राज्य मराठी भाषा संचालनालयाचे संचालक मा. डॉ. श्यामकांत देवरे यांच्यासह शासनाचे विविध अधिकारी व कर्मचारी तसेच मराठी भाषा विकास संचालनालयाचे सर्व अधिकारी, कर्मचारी यांचे मोलाचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले. या सुसंवाद आणि समन्वयातूनच संमेलनाची उंची अधिक भव्य झाली.

स्थानिक परंपरा जपण्यापासून ते जागतिक दर्जाचे आयोजन उभारण्यापर्यंत प्रत्येक टप्प्यावर मविप्रने आपली क्षमता सिद्ध केली. भोजन व्यवस्थेतील नाशिकची चव, सजावटीतील स्थानिकतेचा स्पर्श आणि पाहुणचारातील आत्मीयता या सर्वांनी संमेलनाला एक वेगळीच ऊब दिली.

पूर्वीही मोठे कार्यक्रम यशस्वीरित्या पार पाडण्याचा अनुभव असला, तरी या संमेलनाने मविप्रसमोर वेगळेच आव्हान उभे केले होते. मात्र संघटित प्रयत्न आणि नाशिककरांचा उत्स्फूर्त सहभाग यामुळे हे आव्हान एका ऐतिहासिक यशात परिवर्तित झाले. समारोपाच्या क्षणीही उसळलेली गर्दी आणि त्यातही टिकवलेली शिस्त, हेच या आयोजनाचे खरे यश अधोरेखित करणारे चित्र ठरले. मा. ना. डॉ. उदय सामंत साहेब यांनीही नाशिककरांच्या सहभागाचे कौतुक करत संमेलनाच्या यशाला लोकसहभागाचे खरे श्रेय दिले. हा सोहळा दीर्घकाळ नाशिककरांच्या आठवणींत कोरला आहे यात शंका नाही.

मराठीच्या वापरासाठी राहूया आग्रही

भविष्यामध्ये मराठी भाषेचा अवमान होणार नाही, मराठी भाषेकडे कोणीही तिरस्काराने बघणार नाही, मराठी भाषेचा अपमान करत स्वत:चं अस्तित्व कोणी निर्माण करणार नाही अशा पद्धतीची भूमिका आमचा विभाग नक्की घेईल. मराठीचा ठेवा जतन करण्याचं आणि मराठीचे संवर्धन करण्याची जबाबदारी जी आमच्या विभागावर आहे ती आम्ही प्रामाणिकपणाने पार पाडू, असे आश्वासन राज्याचे मराठी भाषा मंत्री ना. डॉ. उदय सामंत यांनी दिले.

चौथ्या मराठी विश्व मराठी संमेलनात बोली भाषा उदघाटन समारंभात त्यांनी दृक-श्राव्य माध्यमातून संवाद साधत मनोगत व्यक्त केले. त्यांचे मनोगत त्यांच्याच शब्दांत...

ना. डॉ. उदय सामंत
मराठी भाषा व उद्योग मंत्री

नमस्कार, आजपासून नाशिकमध्ये विश्व मराठी संमेलन सुरू होतंय. भाषेचा मंत्री म्हणून, या संमेलनाच्या निमित्ताने व्यासपीठावर उपस्थित असलेल्या सर्व सन्माननीय मान्यवरांचं मी मनःपूर्वक स्वागत करतो. या सुरुवातीच्या कार्यक्रमाला मला देखील उपस्थित राहायचं होतं. परंतु विधिमंडळाचे अधिवेशन सुरू असल्यामुळे मी त्या ठिकाणी येऊ शकलो नाही, त्याबद्दल दिलगिरी देखील व्यक्त करतो. पण माझ्या विभागाचे सचिव आणि आमचे सर्व अधिकारी या कार्यक्रमाला त्या ठिकाणी उपस्थित आहेत. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने बोली भाषेचा उत्सव देखील या वर्षीपासून आम्ही सुरू केलाय. या बोली भाषा महाराष्ट्रामध्ये कशा बोलल्या जातात..? त्यांचे सांस्कृतिक वैभव काय? त्यांचं साहित्य काय? हे देखील पुढच्या पिढीला कळावं हाच या मागे आमचा नम्र उद्देश आहे.

कोकणातली बोली भाषा असेल, विदर्भातली बोली भाषा असेल, खानदेशची भाषा असेल, पश्चिम महाराष्ट्रातली बोली भाषा असेल आणि संपूर्ण आपल्या संस्कृतीचा वारसा असेल हा देखील महाराष्ट्रातल्या जनसामान्यांपर्यंत पोहोचावा यासाठी विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने आपण सगळे एकत्र आलेलो आहोत. या संमेलनाच्या निमित्ताने परदेशातले मराठी जन देखील उपस्थित असतात. त्यांचं देखील मी मनःपूर्वक स्वागत करतो.

बोलीभाषा भविष्यामध्ये अतिशय चांगल्या पद्धतीनं समोरच्याला कळाव्यात, परदेशातल्या लोकांना कळाव्यात, परराज्यातल्या लोकांना कळाव्यात यासाठी देखील मराठी भाषा विभाग हा पुढाकार घेणार आहे. आणि त्याचं पहिलं पाऊल आज या नाशिकमध्ये बोली भाषेच्या उत्सवाच्या निमित्ताने पडतंय. आज या कार्यक्रमाला आपण प्रचंड प्रतिसाद दिलात. त्याबद्दल नाशिककरांचे मी मनःपूर्वक आभार मानतो. भविष्यामध्ये ज्या ज्या काही अपेक्षा साहित्यिकांच्या आहे, ज्या ज्या काही अपेक्षा मराठीवर प्रेम करणाऱ्या ज्येष्ठांच्या आहे, त्या

देखील पूर्ण करण्याचा मराठी भाषेचा प्रयत्न राहील, विभागाचा प्रयत्न राहील, हा मंत्री म्हण शब्द देतो. आज अनेक स्थानिक साहित्यिकांच देखील सत्कार आयोजित करण्यात आलेला आहे. त्या सत्कारमूर्तींचे अभिनंदन करतो. पुन्ह एकदा सगळ्यांचं स्वागत करतो !

जय हिंद, जय महाराष्ट्र !

नाशिककरांसाठी सिंहस्थपूर्व पर्वणी

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात बोली महोत्सवात नाशिककरांच्यावतीने उदघाटन समारंभात उपमहापौर श्री विलास शिंदे यांचे मनोगत त्यांच्याच शब्दांत ...

श्री. विलास शिंदे
उपमहापौर, नाशिक महानगर पालिका

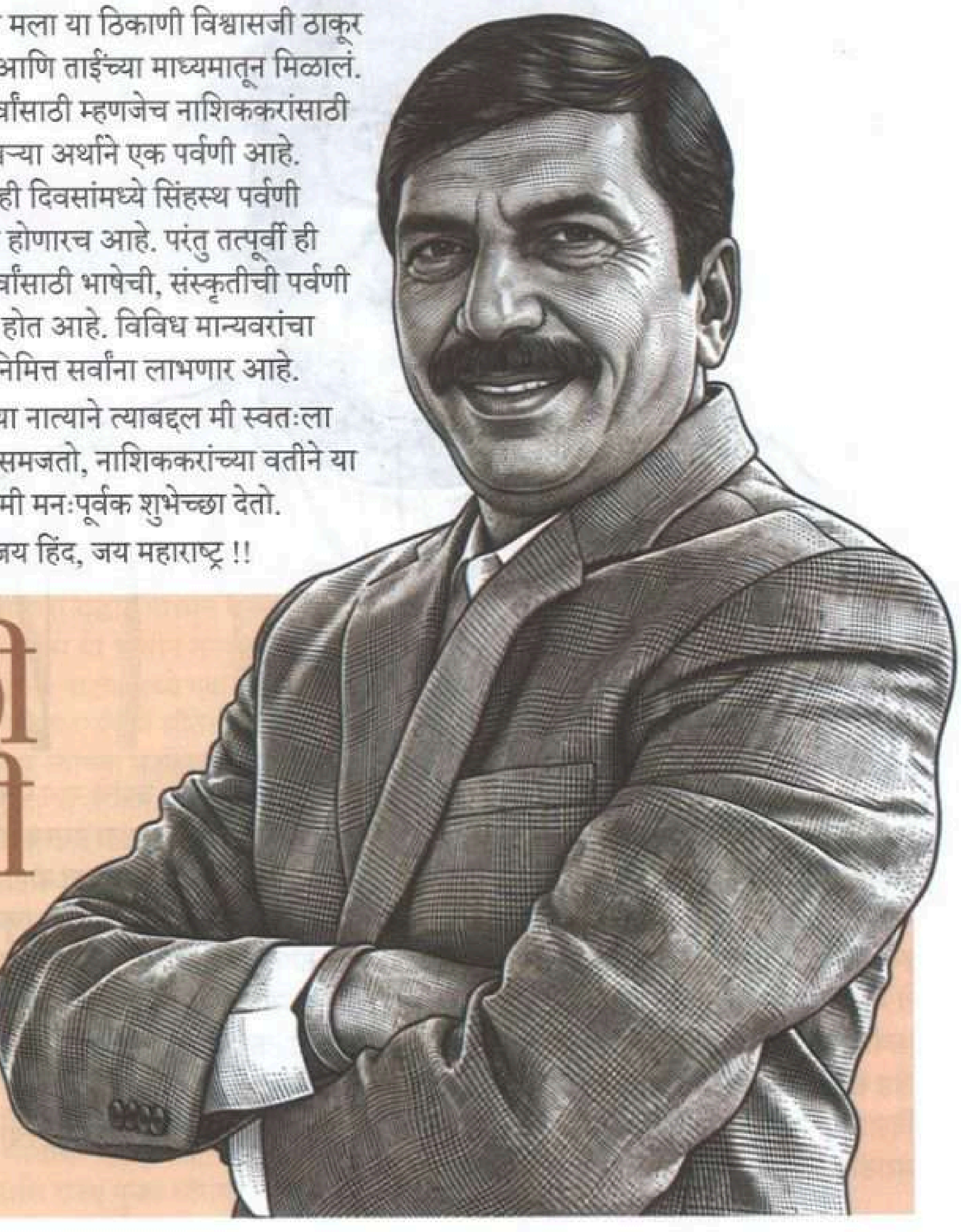

सिंहस्थ कुंभनगरीमध्ये अर्थात नाशिकमध्ये चौथ्या विश्व मराठी संमेलनास सुरुवात झाली आहे. या संमेलनानिमित्त व्यासपीठावर उपस्थित सन्माननीय मधु मंगेश कर्णिक सर, डॉ. किरण कुलकर्णी सर, डॉ. सदानंद मोरे सर, डॉ. मिलिंद जोशी सर, ॲड.नितीनजी ठाकरे साहेब, श्रीपाद भालचंद्र जोशी सर, आमचे मित्र विश्वासजी ठाकूर साहेब, डॉ.रमाकांतजी देवरे सर आणि ज्यांच्या मार्गदर्शनाखाली हे संमेलन पार पडते आहे, ते या राज्याचे भाषा मंत्री आदरणीय डॉ. उदयजी सामंत साहेब, या कार्यक्रमाचे नियोजन ज्या स्वतः करत आहेत परंतु त्या समोर कधी येत नाहीत त्या सन्माननीय नीलमताई सामंत आणि उपस्थित सर्वच नाशिककर आणि महाराष्ट्रामधून, देशामधून या संमेलनासाठी आलेले सर्व अतिथी मान्यवर या सर्वांचे मी नाशिक शहराचा उपमहापौर या नात्याने प्रथमतः स्वागत करतो.

एवढं मोठं व्यासपीठ आणि एवढ्या मोठ्या व्यासपीठावर माझ्यासारख्याने काय बोलावं ? हा माझ्यासाठी पडलेला मोठा प्रश्न आहे. कारण या सर्व मान्यवरांसमोर बोलण्याचं धाडस आज मला या ठिकाणी विश्वासजी ठाकूर साहेबांच्या आणि ताईंच्या माध्यमातून मिळालं. आपल्या सर्वांसाठी म्हणजेच नाशिककरांसाठी हे संमेलन खऱ्या अर्थाने एक पर्वणी आहे. येणाऱ्या काही दिवसांमध्ये सिंहस्थ पर्वणी नाशिकमध्ये होणारच आहे. परंतु तत्पूर्वी ही आपल्या सर्वांसाठी भाषेची, संस्कृतीची पर्वणी या ठिकाणी होत आहे. विविध मान्यवरांचा सहवास यानिमित्त सर्वांना लाभणार आहे. उपमहापौर या नात्याने त्याबद्दल मी स्वतःला भाग्यशाली समजतो, नाशिककरांच्या वतीने या संमेलनाला मी मनःपूर्वक शुभेच्छा देतो. धन्यवाद ! जय हिंद, जय महाराष्ट्र !!

बोलीभाषांमुळेच मराठी भाषा समृद्ध

संत ज्ञानेश्वरांच्या ज्ञानेश्वरीमध्ये सुद्धा मालवणी भाषेतील शब्द सापडतात. 'चकोर तलगे' - काय सुंदर शब्द आहे! कोंबडीच्या पिल्लाला मालवणी भाषेत 'तलगे' म्हणतात. म्हणजे बाराशे-हजार वर्षांपूर्वीपासून बोलीभाषा मराठीमध्ये मुरलेल्या आहेत. लोणचं मुरावं, त्याप्रमाणे त्यांनी मराठीचं पंचपक्वानाचं ताट अत्यंत समृद्ध केलं आहे. त्या बोलीभाषा आपण विसरता कामा नये, ही महाराष्ट्र शासनाला जाणीव आहे आणि म्हणूनच बोलीभाषेला महत्त्व देत या बोलीभाषा महोत्सवाचं आयोजन त्यांनी केलं. बोलीभाषा समृद्ध झाल्याशिवाय प्रमाण मराठी भाषा सुद्धा समृद्ध होणार नाही, यासाठी हा उपक्रम आहे, असे मत ज्येष्ठ साहित्यिक मधू मंगेश कर्णिक यांनी व्यक्त केले. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात आयोजित मराठी बोली महोत्सवात प्रमुख अतिथी म्हणून ते बोलत होते.

-मधू मंगेश कर्णिक
ज्येष्ठ साहित्यिक

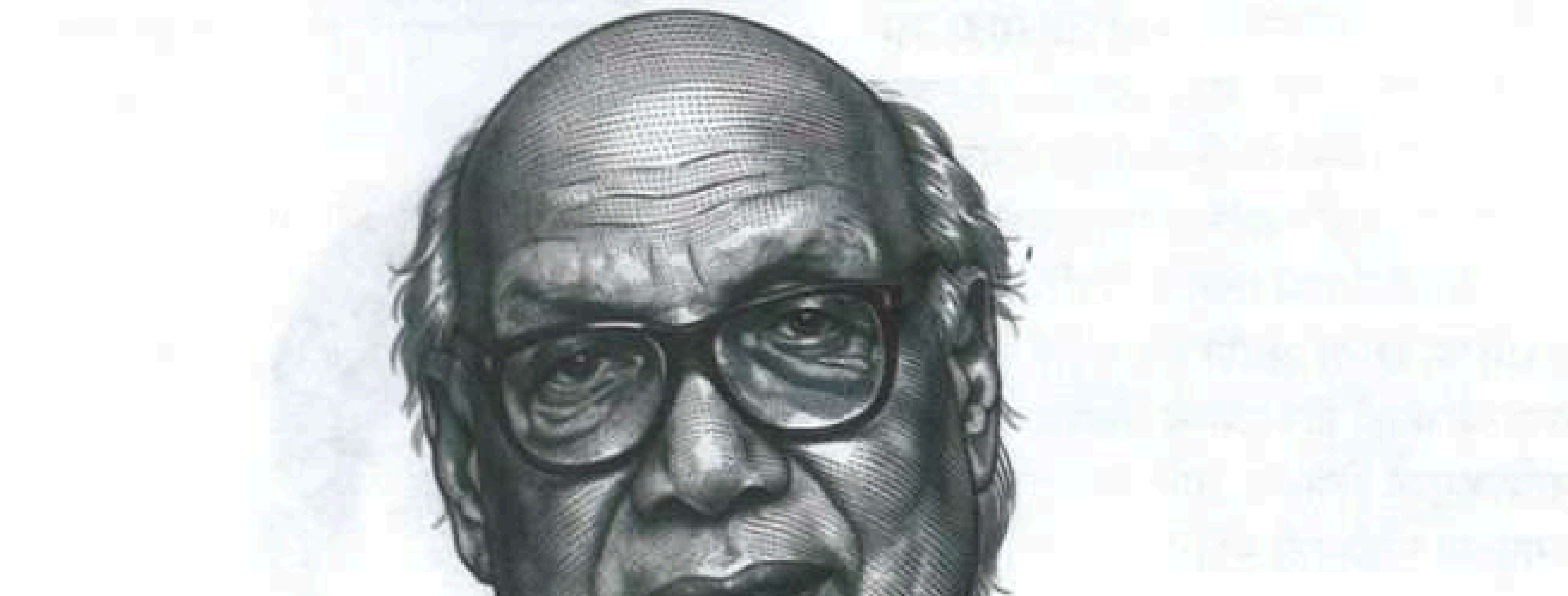

लेखक आणि साहित्यिकांना नाशिकने खूप काही दिले आहे. स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे नाव घेऊनच आपल्याला सुरुवात करावी लागेल. सावरकरांची ओळख फक्त स्वातंत्र्यसैनिक म्हणून मर्यादित राहत नाही, तर ते महान प्रतिभावंत लेखक होते, प्रतिभावंत कवी होते, प्रतिभावंत साहित्यिक होते. असा श्रेष्ठ साहित्यिक नाशिक नगरीने आम्हाला दिला. या नाशिक नगरीत अनेक मराठीचे भक्त, मराठीचे उपासक आणि मराठीचे सेवक होऊन गेले. माझ्या पिढीला ज्यांचे नाव घेतल्याशिवाय पुढे जाता येत नाही, ज्यांना नमस्कार केल्याशिवाय आम्ही पुढे जात नाही, असे आमचे तात्यासाहेब शिरवाडकर (कुसुमाग्रज). एक ऋषितुल्य कवी नाशिकने आम्हाला दिला. नाशिक नगरीचे आम्हा साहित्यिकांवर असे अनंत उपकार आहेत, असेही ते पुढे बोलताना म्हणाले.

त्यांच्या भाषणाचा हा सारांश त्यांच्याच शब्दांत...

"मराठी विश्व संमेलनाची सुरुवातच बोलीभाषा महोत्सवाने होतेय याचा विशेष आनंद मला आहे. आणखी आनंदाची बाब म्हणजे महाराष्ट्र शासन या संमेलनासाठी पुढाकार घेत आहे. गेली ७०-७५ वर्षे मी लिहितो आहे, साहित्य क्षेत्रामध्ये वावरतो अ परंतु शासनाचा इतका प्रकट सहयोग आणि सहकार्य मी प्रथमच या काळामध्ये पाहतोय. मराठी भाषेची सेवा आपण आपापल्या परीने करतच आहोत; विविध संस्था पुण्यात आहेत मुंबईत आहेत, नाशिकमध्ये आहेत, नागपुरात आहेत आणि अन्य ठिकाणीही आहेत. परंतु आम्ही खासगी क्षेत्रात मराठीची सेवा करतो, तेव्हा आम्हाला काही मर्यादा असतात; आ मर्यादा आहेत आणि इतरही अनेक मर्यादा आहेत. शासनाची शक्ती आपण मोजू शकत नाही. जे आम्ही करू शकत नाही, ते शासन करू शकतं. मला माझ्या या कारकिर्दीच्या उत्तरार्धात आनंद वाटतो की, या देशातलं अत्यंत सुसंस्कृत, साहित्य, कला, संगीत आ ललित कला (फाईन आर्ट्स) यांना अत्यंत महत्त्व देणारं राज्य म्हणजे महाराष्ट्र राज्य. या महाराष्ट्र राज्याने मराठीचा उत्सव हातात घ्यावा, हे मला पाहायला मिळालं, हे मी मा भाग्य समजतो.

मराठीचे उपासक, मराठीचे सेवक आणि मराठीच्या प्रेमामुळे मराठी विश्व संमेलनासा अभूतपूर्व गर्दी आज आपण पाहत आहोत. मराठीवरील प्रेमापोटी लाभलेली इतकी मोठ उपस्थिती पाहून समाधान वाटतेय.

मी मूळचा कोकणातला. आमची मालव बोली - 'माका-तुका' - या भाषेतून मी मराठी वळलो, मराठीची सेवा केली. बोलीभाषा हे महाराष्ट्राचं वैभव आहे. या महाराष्ट्रामध्ये अनेक बोलीभाषा आहेत; केवळ आमच्या कोकणामध्येच अनेक बोली आहेत. खानदेशामध्ये अहिराणीबरोबरच अन्य बोलीभाषा पाहायला मिळतात. जवळजवळ ६०-७० पेक्षा जास्त बोलीभाषा महाराष्ट्रात आहेत आणि या महाराष्ट्रातल्या बोलीभाषां आपली मराठी प्रमाण भाषा संपन्न आणि स केली आहे.

मी ज्यावेळेस साहित्य मंडळाचा अध्यक्ष होतो, त्यावेळेस आम्ही बोलीभाषां काम करायला सुरुवात केली. सुरुवात माल भाषेपासून केली, नंतर अहिराणी आणि आग भाषांसाठी देखील काम केले. आता शासना सहकार्यामुळे या कामाला अधिक व्यापक रू मिळत आहे, याचा आनंद आहे. आपली मा मराठी भाषा आपण अधिक समृद्ध करणार आहोत. म्हणूनच या उपक्रमाचं, एक साहित आणि बोलीभाषेतून मराठीत आलेला लेख म्हणून मी अत्यंत गौरवपूर्वक स्वागत करतो, त्यांना आशीर्वाद देतो आणि थांबतो. नमस्कार!"

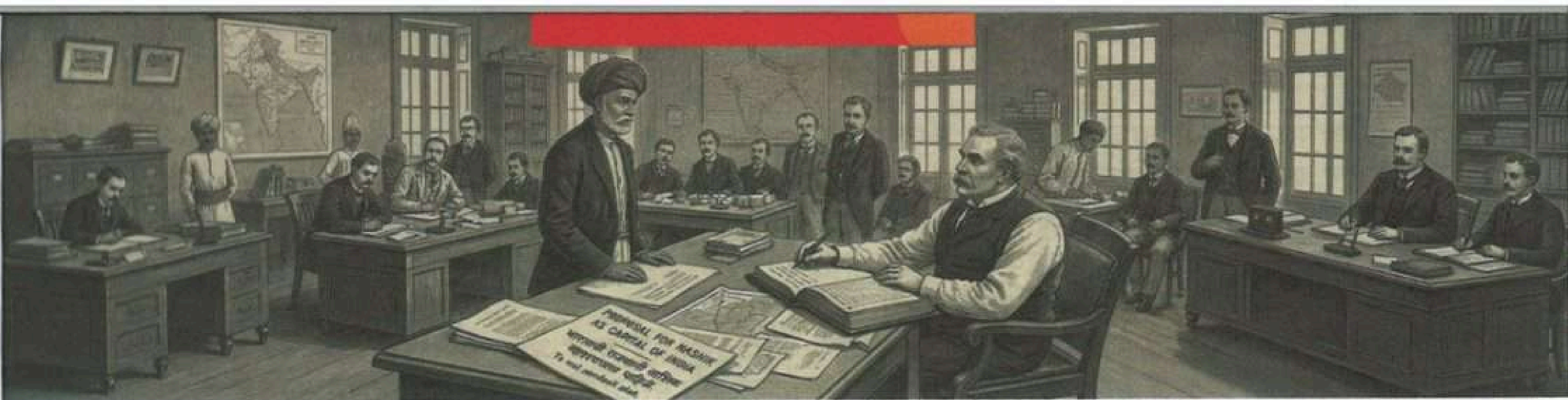

"विश्व मराठी संमेलनाची सुरुवात बोलीभाषांच्या उत्सवापासून झाली आहे, हे मला अत्यंत महत्त्वाचे वाटते. प्रत्येक भाषा, जिला आज आपण भाषा म्हणतो, ती सुरुवातीला एक 'बोली'च असते. भाषा आपण बोलतो. लिहिण्याची प्रक्रिया ही नंतर सुरू झाली आणि शोधही नंतर. त्यानंतर मुद्रण आलं. परंतु आपण जी भाषा लिहितो, ती पहिल्यांदा बोलली जाते. सगळ्या भाषांची सुरुवात ही पहिल्यांदा बोलण्यापासून झालेली आहे. भाषा आधी बोलली जाते आणि हळूहळू ती नियमांनी बद्ध होऊन तिला 'भाषेचे' स्वरूप येते. त्यामुळे बोलींकडे तुच्छतेने पाहण्याचे काहीही कारण नाही. भाषिकदृष्ट्या भारत जगातील सर्वात समृद्ध राष्ट्र आहे. भारताइतक्या भाषा जगात कुठेही नाहीत आणि त्याच्यापेक्षा दुसरा महत्त्वाचा मुद्दा म्हणजे भारतातल्या प्रत्येक भाषेला अनेक बोली आहेत आणि त्या बोली त्या त्या भाषेला समृद्ध करत असतात" असे प्रतिपादन ज्येष्ठ संत साहित्य अभ्यासक डॉ.सदानंद मोरे यांनी केले .चौथ्या मराठी विश्व मराठी संमेलनात बोली महोत्सव उदघाटन समारंभात प्रमुख अतिथी म्हणून ते बोलत होते. त्यांच्या भाषणाचा हा सारांश त्यांच्याच शब्दांत ...

भाषिक दृष्ट्या भारत जगातील सर्वात समृद्ध राष्ट्र

-डॉ. सदानंद मोरे

संत साहित्य अभ्यासक व साहित्यिक

महाराष्ट्रापुरते बोलायचे झाल्यास संत ज्ञानेश्वरांनी ज्या भाषेत ज्ञानेश्वरी लिहिली, ती त्या काळची जणू 'प्रमाण भाषा' झाली होती. त्यापूर्वी लिहिल्या गेलेल्या लीळाचरित्रात आपल्याला 'वऱ्हाडी ' आणि 'खानदेशी' बोलींचे दर्शन घडते, कारण चक्रधर स्वामींचे शिष्य त्या भागातून आलेले होते. म्हणूनच बोली आणि प्रमाण भाषा यांच्यात कोणताही फरक आपण करता कामा नये . ज्या भाषेच्या बोली समृद्ध, ती भाषा अधिक प्रगल्भ असते. मराठी साहित्य संमेलनांनी आणि मराठी भाषा विभागाने बोलींना प्राधान्य दिलेच पाहिजे. हीच परंपरा महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ यापुढेही सुरू ठेवेल, असे आश्वासन साहित्य संस्कृती मंडळ आणि महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने मी देतो !

नाशिकबद्दल मला दोन महत्त्वाच्या गोष्टी सांगायच्या आहेत. पहिली अलीकडच्या काळातील आहे आणि दुसरी प्राचीन काळातील. पहिली गोष्ट जी आहे ती तेव्हाची, जेव्हा भारतावर ब्रिटिशांचे राज्य होते, त्या काळात अनेक विद्वान प्रशासक भारतात यायचे. त्यांपैकी एक म्हणजे सर डब्ल्यू. डब्ल्यू. हंटर. महात्मा जोतिराव फुले यांनी शिक्षणासंदर्भात हंटर आयोगासमोर दिलेली साक्ष आपणा सर्वांना माहीत आहे. या हंटर साहेबांनी लिहून ठेवले आहे की "भारताची राजधानी नाशिक व्हायला पाहिजे." म्हणजे आपलं नाशिक इतकं समृद्ध होतं आणि आहे. नाशिकविषयी दुसरी गोष्ट जी मला सांगायची आहे ती रामायणाच्या संदर्भात आहे. आपल्याला असे सांगितले जाते, की प्रभू रामचंद्र वनवासात असताना जनस्थानात (नाशिकमध्ये) वास्तव्यास होते. तेव्हाच रावणाने सीतेचे अपहरण केले, मग रामाने रावणाला युद्धात पराभूत करून विजय मिळविला. भास या प्राचीन संस्कृत नाटककारांच्या नाटकामध्ये एक वेगळी कथा आढळते. जेव्हा रावणाने सीतेचे अपहरण केले आणि श्रीराम त्यांच्या सुटकेसाठी लंकेकडे निघाले, तेव्हा ही बातमी भरताला समजली. भरत त्यावेळी अयोध्येत रामाच्या पादुका सिंहासनावर ठेवून राज्यकारभार पाहत होता. रामाला अशा संकटात एकटे सोडणे योग्य नाही, म्हणून भरत मोठे सैन्य घेऊन त्यांच्या मदतीसाठी निघाला. योगायोगाने, भरत तिथे पोहोचण्यापूर्वीच रामाने विजय मिळवून सीतेची सुटका केली होती. युद्ध जिंकून परतत असताना श्रीराम पुन्हा जनस्थानात आले आणि तिथेच त्यांची व भरताची भेट झाली. भरताला श्रीराम भेटीची आणि राज्य पुन्हा श्रीरामाच्या स्वाधीन करण्याची इतकी ओढ लागली होती की, अयोध्येत परत जाण्याची वाट न पाहता तो म्हणाला, "तुमचा १४ वर्षांचा वनवास आता संपला आहे, त्यामुळे मी तुमचा इथेच राज्याभिषेक करतो." म्हणजेच, प्रभू श्रीरामांचा पहिला राज्याभिषेक अयोध्येच्या आधी नाशिकमध्ये झाला आहे. यामुळेही नाशिकचे पौराणिक महत्त्व आणखी अधोरेखित होते.

दरम्यान, नाशिकमध्ये अतिशय भव्य स्वरूपात 'विश्व मराठी संमेलन ' होत आहे, ही समाधानाची बाब आहे. बारा वर्षांपूर्वी नाशिकमध्ये मराठीतील पहिले 'संत साहित्य संमेलन' झाले होते, त्याचा अध्यक्ष योगायोगाने मी होतो. मुख्य म्हणजे नाशिकच्या 'मराठा विद्या प्रसारक समाजाने' च त्याचे यजमानपद स्वीकारले होते. त्यामुळे या विश्व मराठी संमेलनासाठी त्यांनीच पुढे यावे, हे औचित्याला धरूनच आहे. आपण प्रथम स्थानिक, मग प्रादेशिक आणि त्यानंतर वैश्विकतेकडे जातो. वारकरी संप्रदाय आणि महाराष्ट्रातील संत मुळात वैश्विकतेचाच विचार मांडणारे आहेत. हा अत्यंत औचित्यपूर्ण योग राज्याचे मराठी भाषामंत्री ना. डॉ. उदय सामंत साहेब यांनी जुळवून आणला, त्याबद्दल त्यांचे आभार ! धन्यवाद !

"विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने महाराष्ट्र शासनाचे मी मन:पूर्वक आभार व्यक्त करतो, की हे संमेलन त्यांच सहकार्याने, पुढाकाराने नाशिकमध्ये होत आहे आणि त्याचा मान आमच्या मराठा विद्या प्रसारक संस्थेला मिळतोय. यानिमि ना. डॉ. उदयजी सामंत आणि त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांचे त्याचप्रमाणे महाराष्ट्र राज्य मराठी भाषा विभागाचे सचिव डॉ. किर कुलकर्णी व मराठी भाषा संचालनालयाचे संचालक श्री. श्यामकांत देवरे आणि त्यांचे सर्व पदाधिकारी आहेत, त्या सगळ्या मी मन:पूर्वक आभार व्यक्त करतो. एक चांगला उपक्रम इथे राबवला जातोय आणि विशेषत: सिंहस्थ पर्वकाळ आ लवकरच येतोय आणि त्याआधीच ही साहित्यिकांची मांदियाळी इथे भरते आहे यानिमित्त सर्व नाशिककर या पर्वणी आनंदाने न्हाऊन निघतील अशी मला खात्री वाटते." अशा शब्दांत मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेचे सरचिटणीस ॲ नितीन ठाकरे यांनी यजमान म्हणून जगभरातून आलेल्या मराठीप्रेमींचे तसेच मान्यवरांचे स्वागत केले.

आजच्या विश्व मराठी संमेलनाच्या आदल्या दिवशी होणाऱ्या बोली भाषांच्या कार्यक्रमाच्या निमित्ताने या ठिकाणी उपस्थित असणारे आदरणीय श्री. मधू मंगेश कर्णिक सर, डॉ. सदानंदजी मोरे, श्रीपादजी जोशी, आमचे मार्गदर्शक श्री. मिलिंद जोशी, या शहराचे उपमहापौर श्री. विलास शिंदे, त्याचप्रमाणे श्री. विश्वास ठाकूर, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे कुलगुरु डॉ. संजीव सोनवणे सर, मा. सौ. नीलमताई सामंत, मंचावरील आणि या सभागृहात उपस्थित सर्वच मान्यवर, विश्व मराठी साहित्य संमेलनाच्या आदल्या दिवशी या संमेलनाची सुरुवात बोली भाषांचा जागर या कार्यक्रमाने होते आहे आणि वेगवेगळ्या बोली भाषांबद्दलची माहिती आणि त्या संदर्भातले कार्यक्रम येथे सादर होत आहेत. चार दिवस होणाऱ्या या संमेलनानिमित्त स्वागताध्यक्ष या नात्याने मला अतिशय आनंद वाटतो, की खूप छान तयारी इथे झालेली आहे, भरगच्च असे कार्यक्रम चार दिवसात होणार आहेत. मराठा विद्या प्रसारक संस्थेच्या आवारामध्ये अतिशय सुंदर सभामंडप, पुस्तकांची दालनं, त्याचबरोबर विविध विषयांवरची दालनं सजलेली आहेत. कर्मवीर रावसाहेब थोरात सभागृहामध्येही काही परिसंवाद होणार आहेत आणि या अशा सांस्कृतिक मेजवानीत साहित्य कला, क्रीडा, उद्योग या क्षेत्रांतले सर्व मान्यवर इथं आपल्याला भेटणार आहेत. त्यांच्याशी संवाद करण्याची संधी आपल्याला मिळते आहे. खऱ्या अर्थाने नाशिक यानिमित्ताने आणखी कळणार आहे. पुराण कालापासून आजपर्यंतचे नाशिक हा नाशिकचा प्रवास सुंदर आहे. भारताच्या दृष्टीने अतिशय महत्त्वाचे असे हे शहर आहे. नाशिकची थंड हवा, नाशिकचे पाणी आणि नाशिकची संस्कृती खूप छान आहे. कविवर्य कुसुमाग्रजांच्या, कानेटकरांच्या या नगरीमध्ये राहण्याची संधी आपल्याला मिळते आहे, हे आपले भाग्य आहे.

आपल्या सगळ्यांचे मी मन:पूर्वक स्वागत करतो. जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !!

आयोजनाचा मान मोठा नाही आनंदा तोटा

-ॲड. नितीन ठाकरे
सरचिटणीस, मविप्र समाज नाशिक
संमेलनाध्यक्ष, चौथे विश्व मराठी संमेलन

मराठी ही ज्ञान-विज्ञान तंत्रज्ञानाची भाषा झाली पाहिजे

"मराठीला केवळ अभिजात दर्जा देऊन तिचे संवर्धन होणार नाही. मराठी ही आधुनिक ज्ञान, विज्ञान व तंत्रज्ञानाची भाषा होत नाही तसेच मराठीतल्या अनेक बोलींमधले शब्द जोपर्यंत प्रमाण मराठीमध्ये येत नाहीत तोपर्यंत मराठीविषयी चिंता व्यक्त होत राहणार आहे. बोलीला शक्य तितक्या लवकर आपण प्रतिष्ठा प्राप्त करून दिल्याशिवाय मराठीला गतवैभव प्राप्त होणार नाही. कारण साहित्य हा भाषेचा केवळ १० ते १५ टक्के व्यवहार आहे. ९० टक्के भाषिक व्यवहार हा साहित्यबाह्य आहे. आपण भाषा शिकवतच नाही आहे. आपण भाषेचे नावावर साहित्य शिकवतो. त्याऐवजी मुलांना इयत्ता आठवीपासून भाषाविज्ञान शिकवायला लागणार आहे. भाषाविज्ञान हे समाजामध्ये सामाजिक समता निर्माण करण्याचे सगळ्यात मोठे माध्यम आहे. कारण विचार भाषेतून केला जातो आणि तोही मातृभाषेतून केला जातो आणि तोही आपल्या बोलीतून केला जातो. भाषेचे केवळ वाङ्मयीन रूप म्हणजे शुद्ध रूप हे आपण गृहित धरल्यामुळे ९० टक्के जनतेला आपण दुय्यम बनवून टाकले आहे. या बोलींकडे पाहण्याचा आपला दृष्टिकोन दुय्यम दर्जाचा झाला आहे. जोपर्यंत आपण आपल्या भाषेच्या आणि सगळ्या भाषांच्या बोलींना समान प्रतिष्ठा देत नाही. तोपर्यंत मराठी खऱ्या अर्थाने अभिजात आणि समृद्ध होणार नाही." असे आग्रही प्रतिपादन श्रीपाद जोशी यांनी केले.

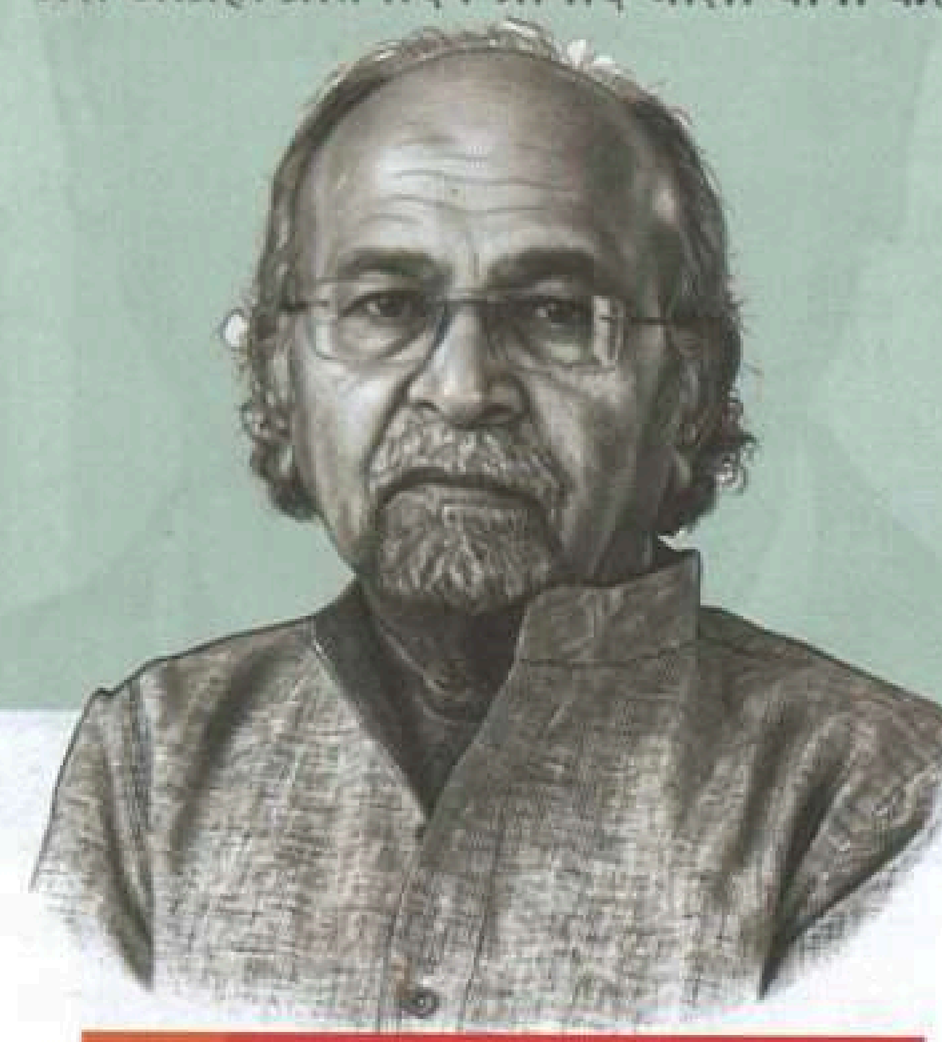

-श्रीपाद जोशी
ज्येष्ठ साहित्यिक

विश्व मराठी संमेलनाबद्दलची माझी भूमिका डॉ. किरण कुलकर्णींपासून, ना. डॉ. उदय सामंतांपासून तर महाराष्ट्राच्या संपूर्ण जनतेला माहिती आहे. ती आजही कायमच आहे. ती मी पुन्हा एकदा अधोरेखित करतो की हे काम आमच्यासारख्या विभागीय साहित्य संस्था व अखिल भारतीय मराठी साहित्य महामंडळाचे आहे. आम्ही त्यातले तज्ज्ञ आहोत. संमेलनपटू आहोत, सगळे 'संमेलन श्री' आहोत. हे काम तुम्ही आमच्याकडून करून घ्या. तुमचं प्रशासन, तुमच्या संस्था यांचा फार वेळ याच्यामध्ये वाया जातो. तो मुख्य कामाकडे वळवा. आमची संमेलने आम्ही जास्तीत जास्त सात आठ कोटींच्या वर करत नाही. सरकारची संमेलने ७० कोटींपर्यंत चाललेली आहेत. चार वर्षात आम्हाला दोनच कोटी रुपये देतात. अजूनही आम्ही १२ कोटी मराठी जनतेचे प्रतिनिधित्व करतो. शासन आमच्यापेक्षा अधिक लोकांचं करत असेल. पण शासन भाषा, साहित्य, संस्कृती या संबंधात डॉ. किरण कुलकर्णी तसेच ना. डॉ. उदय सामंत आल्यापासून जी जागरूकता दाखवत आहेत त्याबद्दल मात्र शासनाचे मी अभिनंदन करतो. स्वागत करतो. असो.

आम्ही मराठीच्या व्यापक हितासाठी चळवळ चालवतो. आम्ही मराठीच्या भल्यासाठी चळवळ चालवतो. मराठीला अभिजात दर्जा मिळवून देण्यासाठी आमच्या मिलिंद जोशी यांनी महाराष्ट्र साहित्य परिषदेसोबत दहा वर्ष संघर्ष केला. आम्ही मराठीला आधुनिक ज्ञान, विज्ञान, तंत्रज्ञान, विकास, रोजगार या क्षेत्रांत इंग्रजीची जागा घेणारी भाषा म्हणून मान्यता मिळवून देण्यासाठी धडपडतोय.

बारा कोटी मराठी जनतेच्या भाषेला म्हणजेच मराठीला अभिजात दर्जा कसा मिळाला तर तो महाराष्ट्रीय प्राकृतला मिळालेला आहे. अडीच हजार वर्षानंतर या देशामध्ये खूप महत्त्वाची क्रांतिकारक घटना घडली आहे. ती म्हणजे प्राकृत या महाराष्ट्रीय प्राकृतला मिळालेला हा दर्जा आहे. हा बोलींना मिळालेला दर्जा आहे. हा प्रमाण भाषेतल्या ग्रंथलेखनाचा फक्त दर्जा नाहीये. मराठीला अभिजात दर्जा मिळाल्यावर प्रत्येक मराठी माणसाला असं वाटायला लागलं की मला काहीतरी मिळालेले आहे. ही जी भावना त्यामुळे जागृत झाली त्याच्यासाठी आम्ही केंद्राचे अभिनंदन करतो. तो प्रस्ताव राज्याने श्री. पृथ्वीराज चव्हाण हे मुख्यमंत्री असताना पाठवला, त्याबद्दल त्यांचे आम्ही अभिनंदन केलंय.

मी भाषाविज्ञानाचा विद्यार्थी आहे, संशोधक आहे, अभ्यासक आहे. दर दोन आठवड्याला एक भाषा मरते आहे आणि या विश्वातल्या ५० टक्के भाषा या शतकाच्या शेवटपर्यंत कायमच्या अस्तंगत होणार आहेत. आणि याचे कारण इंग्रजीचा भाषिक साम्राज्यवाद आहे. तिची जागा जोपर्यंत जगातल्या भाषा घेत नाहीत, बोली घेत नाहीत तोवर ही परिस्थिती कायम राहणार आहे. भाषा आणि बोलींचं एक नातं आहे, या बोलीतून आपलं जीवन समृद्ध होतं. कवींना नवीन भाषा का घडवावी लागते कारण नागरी भाषा मृत झालेली असते. या नागरी भाषांचे जे प्रेत आपण खांद्यावर वाहतो, या बोलींमुळे त्याला संजीवनी प्राप्त होते. त्या जिवंत होतात. राम मनोहर लोहिया म्हणायचे, " बाराशे वर्षांच्या गुलामगिरीमुळे भारतीय भाषेतील अनेक शब्द वापरले जात नाहीयेत. आपण आपल्या संज्ञा, परिभाषा विसरलो आहोत. त्या आपल्याला तेव्हाच कळतील जेव्हा आपण मराठीला ज्ञानभाषा करू. मराठी जेव्हा ज्ञानभाषा होईल तेव्हा आपली बोली समृद्ध होईल."

आपण गेल्या ९० वर्षांपासून बोलींसाठी विद्यापीठाची मागणी करतोय. अजूनही आमची शासनाला कळकळीची विनंती आहे, की तुम्ही जे मराठी विद्यापीठ आम्हाला रिद्धपूरला दिलं, ते आम्ही मागितलेलं नाही. जे आम्ही मागत आहोत ते आम्हाला द्या. शासनाने विश्व मराठी संमेलनात बोली उत्सवापासून सुरुवात केली , त्याबद्दल मी ना. उदय सामंत, डॉ.किरण कुलकर्णी यांचे अभिनंदन करतो.

हे सगळं अधोरेखित करण्यासाठी हे निमित्त मला मिळालं आणि संधी तुम्ही मला उपलब्ध करून दिली, याबद्दल मी आपला आभारी आहे. धन्यवाद !

बोली भाषेचे महत्त्व नाकारता येणार नाही

-मिलिंद जोशी
अध्यक्ष, अखिल भारतीय मराठी
साहित्य महामंडळ

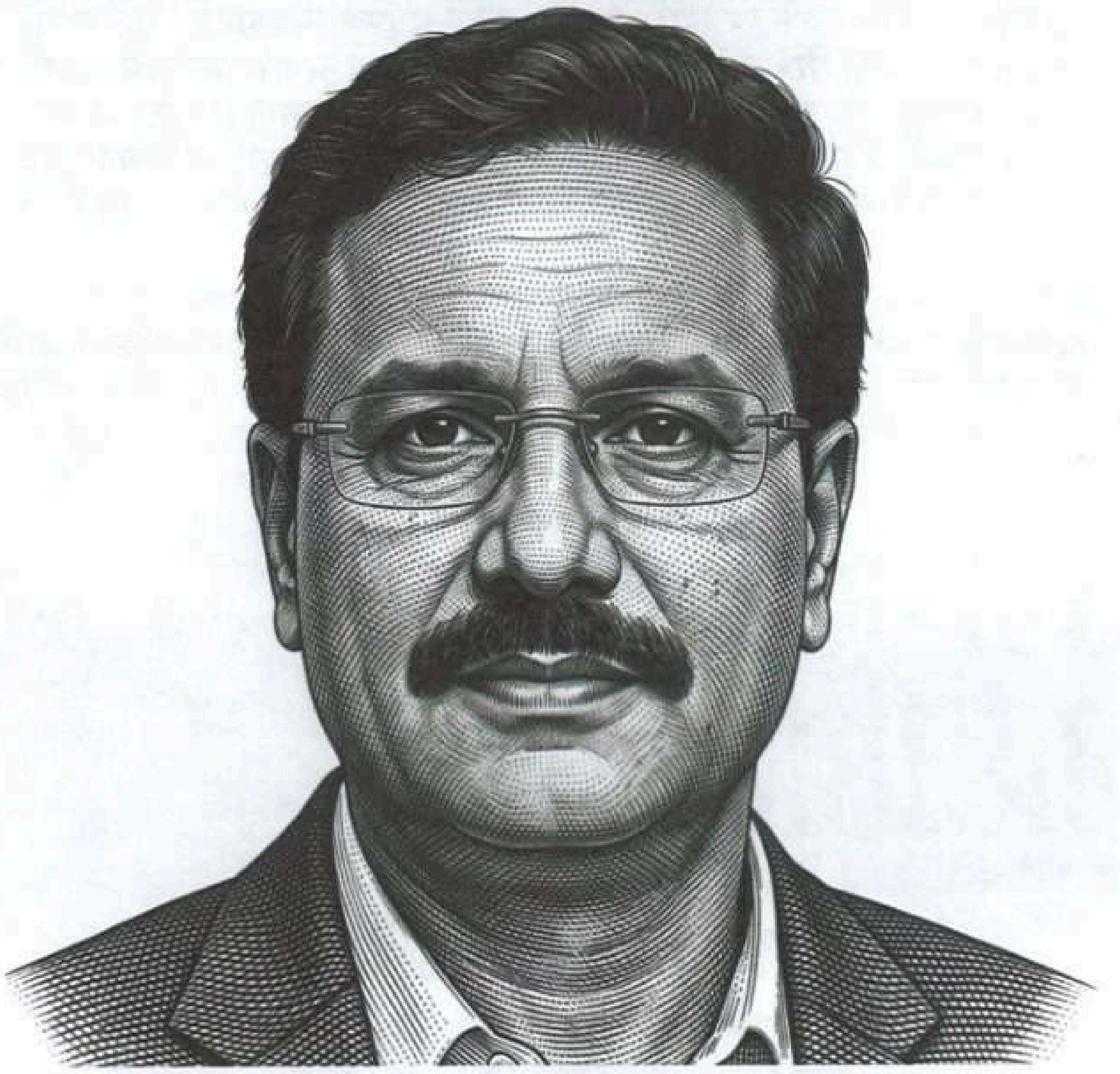

"बोलणं आणि लिहिणं ही दोन्हीही शब्दशक्तीची महत्त्वाची रूप आहेत . ज्या काळात शिक्षण एका विशिष्ट वर्गापुरतं मर्यादित होतं आणि मुद्रणाचा शोध लागलेला नव्हता अशा काळामध्ये वक्तृत्वाने फिरती ज्ञानपोई चालवली असे आपल्याला म्हणता येईल. म्हणजेच परस्पर संवादातून ज्ञानाची, माहितीची देवाण घेवाण झाली . संत ज्ञानेश्वरांनी सुद्धा आधी ज्ञानेश्वरी सांगितली आणि मग सच्चिदानंद बाबांनी ती लिहून घेतली. कौरव पांडवांच्या युद्धामध्ये हतबल झालेल्या अर्जुनाला उभं करण्यासाठी श्रीकृष्णाने सगळी शस्त्रं बाजूला ठेवली आणि वक्तृत्वाचे शस्त्र हातामध्ये घेऊन गीता सांगितली, हे बोलण्याचे महत्त्व आहे. आणि त्यामुळे बोलणं आणि लिहिणं ही दोन्हीही शब्दशक्तीची महत्त्वाची रूपं आहेत. त्यांना साहित्य संस्कृतीच्या गाभाऱ्यामध्ये महत्त्वाचं स्थान आहे . भाषा ही एक सामाजिक संस्था आहे. समाजामध्ये जसे विविध स्तरभेद, घटक असतात, गट असतात ते सगळे आपल्याला भाषेमध्ये दिसतात. शब्दात व्यक्त करण्याची वेगवेगळी पद्धत असते. आणि ज्यांच्या हातामध्ये सामाजिक सत्ता असते, सांस्कृतिक सत्ता असते, आर्थिक सत्ता असते, धार्मिक सत्ता असते त्यांची भाषा श्रेष्ठ आणि इतरांची भाषा गौण ठरवता येत नाही", असे मत अखिल भारतीय मराठी साहित्य महामंडळाचे अध्यक्ष डॉ. मिलिंद जोशी यांनी व्यक्त केले .

प्रत्येक बोली भाषेची देखील एक नियम
व्यवस्था आहे आणि त्यामुळे त्या त्या बोल
महत्त्व आपल्याला अजिबात नाकारता येण
नाही. बोली भाषा या मराठी भाषेच्या
जीवनवाहिन्या आहेत आणि या जीवनवाहि
जेवढ्या सशक्त असतील तेवढी मराठी भाष
अधिक सशक्त होणार आहे. शासनाने मराठ
भाषेच्या समृद्धीसाठी अशा विश्व मराठी
संमेलनाच्या माध्यमातून जो पुढाकार घेतल
आहे आणि स्वतःचं कर्तव्य जाणून घेतले ,
त्याबद्दल त्यांचं अभिनंदन करावेसे वाटते.

लोकमान्य टिळकांनी दैनिक केसरीमध्ये
भाषेसंदर्भात एक अग्रलेख लिहिला होता.
अग्रलेखामध्ये लोकमान्यांनी असं म्हटलंय
ज्याप्रमाणे एखाद्या रोग्याची स्थिती त्याच्या
नाडीवरून तज्ज्ञ लोक जाणतात, त्याचप्रमा
त्या राष्ट्रातल्या भाषेच्या स्थितीवरून त्या
राष्ट्राची स्थिती काय आहे याचा अंदाज
जाणकार लोक मांडत असतात. आणि पुढे
लोकमान्यांनी असं म्हटलंय, की " छत्रपती
शिवाजी महाराजांच्या पूर्वी पोवाडे का झाल
नाहीत हे सांगण्याची आवश्यकता नाही क
छत्रपती शिवाजी महाराजांचा कार्यकाळ ह
मराठी भाषेचा उगम काळ आहे." सांगायच
उद्देश एवढाच, की शासनाकडे इच्छाशक्ती
असेल तर खूप काही घडू शकतं. पण सगळ
गोष्टी शासनावर सोपवून सामान्य माणूस म्ह
आपल्याला सुटका करून घेता येणार नाही
आपल्यातली मराठीपणाची ज्योत तेवत ठे
अधिक महत्त्वाचं आहे. कारण भाषा आणि
संस्कृतीची स्पंदन ही प्रथम आपल्या मनाम
उमटतात आणि नंतर ती उच्चारातून आणि
कृतीतून प्रकट होतात. त्यामुळे आपलं भाष
हे आंतरिक जाणिवेतून प्रकट झालं पाहिजे
आणि तसं ते झालं तरच आपली भाषा टि
राहणार आहे. आणि केवळ अभिजात भाषे
दर्जा मिळाला म्हणजे आपली जबाबदारी
असं मानण्याचं कारण नाही.

मराठी माणसाच्या मनावरती न्यूनगंड,
भयगंड आणि अपराधगंडाचं जे एक साव
निर्माण झालेलं होतं ते दूर होण्यासाठी अ
भाषेचा दर्जा नक्कीच उपयुक्त ठरला आहे.
म्हणून आपली जबाबदारी संपत नाही. बो
भाषांच्या या महोत्सवातून मराठी विषयीच
चिंतन होत आहे याचा मला आनंद आहे .
नेहमी वाटतं की मराठी भाषा नुसती ओठा
येऊन चालणार नाही तर ती पोटातून आल
पाहिजे. आणि ती पोटातून येण्यासाठी ती
बोलणाऱ्या माणसाचं पोट भरण्याचं सामर्थ
आपण निर्माण केलं पाहिजे. आणि त्या अ
सुद्धा आपण भाषेचा निश्चितपणाने विचार
पाहिजे असं मला वाटतं.

या उत्तम महोत्सवाच्या आयोजनासाठी
मनःपूर्वक अभिनंदन करतो. आणि थांबतो

या नाशिकरत्नांचा झाला सत्कार

संमेलनातील बोली महोत्सवानिमित्त नाशिकच्या साहित्य, कला, वाचन, सामाजिक, लेखन, नाट्य, वैद्यकीय, शिक्षण अशा विविध क्षेत्रांत मोलाचे योगदान देणाऱ्या मान्यवरांचा सन्मान करण्यात आला. हे सन्मान पुढीलप्रमाणे

श्री. उत्तमराव कांबळे
ज्येष्ठ लेखक, संपादक, विचारवंत

डॉ. कैलास कमोद
ज्येष्ठ लेखक, इतिहास अभ्यासक

श्री. प्रकाश होळकर
ज्येष्ठ कवी

डॉ. विजय काकतकर
ज्येष्ठ अस्थिरोग तज्ज्ञ

सौ. सुरेखा बोऱ्हाडे
प्रयोगशील शिक्षिका, कवयित्री

श्री. दत्ता पाटील
प्रायोगिक रंगभूमीवरील प्रमुख नाटककार

श्री. ऐश्वर्य पाटेकर
साहित्य अकादमी पुरस्कार विजेते लेखक

श्री. विनायक रानडे
'ग्रंथ तुमच्या दारी' उपक्रमाचे प्रमुख

सौ. सुमती पवार
ज्येष्ठ लेखिका, कवयित्री

श्री. रमेश पडवळ
ज्येष्ठ पत्रकार व इतिहास अभ्यासक

डॉ. प्रतिभा जाधव
ज्येष्ठ लेखिका, एकपात्री सादरीकरणकर्त्या

डॉ. विद्या सुर्वे-बोरसे
बालसाहित्य लेखिका

श्री. सुनील ढगे
नाट्य परिषद नाशिक शाखा पदाधिकारी

प्रा. रवींद्र कदम
नाट्य परिषद नाशिक शाखा पदाधिकारी

श्री. चारुदत्त दीक्षित
बागेश्री वाद्यवृंदाच्या माध्यमातून संगीत सेवा

श्री. विवेक गरूड
ज्येष्ठ नाट्य दिग्दर्शक

श्री. प्रकाश साळवे
लोककलेतून प्रबोधन

श्री. प्राजक्त देशमुख
नाटककार, लेखक

श्री. धनंजय गोवर्धने
ज्येष्ठ चित्रकार

श्री. राजू देसले
ज्येष्ठ स्तंभलेखक, कवी

'अरे संसार संसार' मधून उलगडला ग्रामीण जीवनप

(कवयित्री बहिणाबाई चौधरी यांच्या काव्य व गीत मैफिलीने बोलीभाषेच्या उत्सवास प्रारंभ)

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या पूर्वसंध्येला साकारलेला 'अरे संसार संसार' हा कार्यक्रम केवळ एक सांस्कृतिव सादरीकरण नव्हता, तर मराठी लोकजीवन, बोलीभाषा आणि जीवन तत्त्वज्ञान यांचा एक सजीव, हृदयस्पर्शी आणि विचारप्रवर्तक प्रवास ठरला. बहिणाबाई चौधरी यांच्या काव्यसृष्टीवर आधारित या कार्यक्रमाने उपस्थित रसिकांना ग्रामीण संस्कृतीच्या गाभ्याशी नेऊन ठेवले आणि जीवनाकडे पाहण्याची एक नवी दृष्टी दिली.

कार्यक्रमाची सुरुवात: सन्मान आणि संस्कृतीचा संगम

मराठी बोलींच्या महोत्सवातील पहिल्या सादरीकरणाच्या रूपाने या कार्यक्रमाची सुरुवात अत्यंत औपचारिक आणि सन्मानपूर्वक झाली. 'परिवर्तन, जळगाव' या संस्थेच्यावतीने सादर करण्यात आलेल्या या उपक्रमात संस्थेचे अध्यक्ष श्री. शंभू पाटील यांचा सत्कार शाल, श्रीफळ, स्मृतिचिन्ह आणि 'ज्ञानेश्वरी' ग्रंथ देऊन करण्यात आला. मराठी भाषा विभागाचे सचिव डॉ. किरण कुलकर्णी यांच्या हस्ते हा सत्कार पार पडला. या प्रसंगी संमेलनाचे स्वागताध्यक्ष तथा मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेचे सरचिटणीस ॲड. नितीन ठाकरे यांनी मराठी भाषा आणि संस्कृतीच्या संवर्धनासाठी अशा उपक्रमांचे महत्त्व अधोरेखित केले. या कार्यक्रमास विविध क्षेत्रांतील मान्यवर आवर्जून उपस्थित होते.

कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन श्री. हर्षल पाटी यांनी केले. त्यांनी 'परिवर्तन' संस्थेच्या का आढावा घेताना सांगितले की, "२०११ सा स्थापन झालेली ही संस्था विविध कलांच्य माध्यमांतून ग्रामीण संस्कृती आणि बोलीभ प्रचार-प्रसार करत आहे. 'सबकुछ आलबेल 'अपूर्णांक', 'अमृता-साहिर-इम्रोज', 'तीर्थ विठ्ठल क्षेत्र विठ्ठल' यांसारख्या प्रयोगांबरोब 'अरे संसार संसार' या कार्यक्रमाचेही अनेक

प्रयोग महाराष्ट्रासह गोवा, कोलकाता, बडोदा येथे सादर करण्यात आले आहेत."

बहिणाबाईंचं काव्य: जगण्यातून जन्मलेली कविता

बहिणाबाईच्या कविता ह्या कार्यक्रमाचा गाभा होता. औपचारिक शिक्षणाचा अभाव असूनही जीवनाचे अत्यंत सूक्ष्म निरीक्षण करून त्यांनी जे काव्य साकारले, ते आजही तितकेच ताजे आणि प्रभावी वाटते. 'माही माय सरस्वती माले शिकाडते बोली...' या ओळींमधून त्यांची काव्यप्रतिभा आणि आत्मविश्वास प्रकर्षाने जाणवतो.

बहिणाबाईंच्या कवितेत निसर्ग, शेती, कुटुंब आणि मानवी नातेसंबंध यांचे जिवंत चित्रण आढळते. त्यांच्या कविता या केवळ शब्दांची मांडणी नसून त्या त्यांच्या जगण्याचा आरसा आहेत. त्यांच्या प्रत्येक ओळीत अनुभवाची खोली आणि भावनांची प्रामाणिकता दिसून येते.

शेती, निसर्ग आणि जीवनाचा अविभाज्य संबंध

ग्रामीण जीवनाचे चित्रण करताना कार्यक्रमाने शेती आणि निसर्ग यांचा बहिणाबाईंच्या आयुष्यातील केंद्रबिंदू म्हणून प्रभावीपणे उलगडा केला. 'पेरणी पेरणी आले पावसाचे वारे...' किंवा 'धरित्रीच्या कुशीमध्ये बियाणं निजलं...' अशा ओळींमधून शेतीशी असलेले त्यांचे भावनिक नाते स्पष्ट झाले.

पावसाच्या आगमनापासून ते कापणीपर्यंतचे संपूर्ण कृषीचक्र त्यांच्या कवितेतून जिवंत होते. या सादरीकरणामुळे प्रेक्षकांना ग्रामीण जीवनातील श्रम, आनंद, अपेक्षा आणि संघर्ष यांचा अनुभव प्रत्यक्ष घेता आला.

बोलीभाषेचा उत्सव: खानदेशी शब्दांची जादू

या कार्यक्रमाचा एक महत्त्वाचा पैलू म्हणजे बोलीभाषेचा गौरव. खानदेशी बोलीतील शब्दसंपदा, लय आणि भाव यामुळे बहिणाबाईंच्या कवितांना एक वेगळाच आत्मा लाभला आहे. या बोलीभाषेमुळेच त्यांच्या कवितेत अस्सलपणा आणि जिवंतपणा निर्माण झालेला आहे.

या कार्यक्रमातून स्पष्टपणे मांडण्यात आले की, "बोलीभाषा ही केवळ संवादाचे साधन नसून ती संस्कृतीची जपणूक करणारी शक्ती आहे." आजच्या जागतिकीकरणाच्या काळात अशा बोलीभाषांचे संवर्धन करणे ही काळाची गरज आहे.

मानवी स्वभावावर भाष्य

बहिणाबाईंच्या कवितेतील एक महत्त्वाचा पैलू म्हणजे मानवी स्वभावाचे सूक्ष्म निरीक्षण

होय. 'माणसा माणसा कधी होशील माणूस...' या ओळींमधून त्यांनी माणसातील स्वार्थ, लोभ आणि नैतिक अधःपतनावर भाष्य केले आहे.

आजच्या आधुनिक आणि स्पर्धात्मक युगातही या ओळी तितक्याच लागू पडतात, हे या कार्यक्रमातून अधोरेखित झाले. प्रेक्षकांना स्वतःच्या वर्तनाचा आणि मूल्यांचा पुनर्विचार करण्यास प्रवृत्त करणारा हा भाग ठरला.

स्त्रीजीवनाची वेदना आणि ताकद

कार्यक्रमात बहिणाबाईंच्या आयुष्यातील संघर्ष आणि स्त्रीजीवनाचे वास्तव अत्यंत प्रभावीपणे मांडण्यात आले. विधवा झाल्यानंतर आलेल्या अडचणी, संसाराचा भार आणि कुटुंबाची जबाबदारी यांचे हृदयस्पर्शी चित्रण त्यांच्या कवितांमधून उभे राहिले.

'रडू नको माया जीवा...' सारख्या ओळींमधून त्यांच्या अंतर्मनातील वेदना आणि त्यावर मात करण्याची जिद्द दिसून आली. या भागाने प्रेक्षकांना भावूक करत स्त्रीच्या सहनशीलतेचा आणि ताकदीचा गौरव केला.

लोकपरंपरेचे जिवंत चित्रण

कार्यक्रमात लोकपरंपरेतील विविध घटकांचा समावेश करण्यात आला होता. माहेराची ओढ, आखाजीसारखे सण, लग्नगीते, तसेच पारंपरिक गायनप्रकार यांचे सादरीकरण करण्यात आले. 'माहेराले जाणं...' या गीताने प्रेक्षकांना विशेष भावूक केले. माहेराविषयीची ओढ आणि त्या नात्याची उब या गीतातून अत्यंत प्रभावीपणे व्यक्त झाली. त्याचप्रमाणे 'मन वढाय वढाय...' या कवितेद्वारे मानवी मनाची चंचलता आणि अस्थिरता अधोरेखित करण्यात आली.

तत्त्वज्ञानाची साधी पण गहन मांडणी

कार्यक्रमाच्या निवेदनात तत्त्वज्ञानाची प्रभावी सांगड घालण्यात आली होती. अस्तित्ववाद, अद्वैत आणि कर्मयोग यांसारख्या संकल्पना बहिणाबाईंच्या साध्या भाषेत कशा प्रतिबिंबित होतात, हे उदाहरणांसह स्पष्ट करण्यात आले.

'नको लागू जीवा सदा मतलबा पाठी...' या ओळींमधून जीवनातील नात्यांचे आणि मूल्यांचे महत्त्व अधोरेखित झाले. साध्या शब्दांत मांडलेले हे तत्त्वज्ञान प्रेक्षकांच्या मनाला भिडणारे ठरले.

लोकसंस्कृती आणि आधुनिकतेतील संवाद

या कार्यक्रमाचा आणखी एक महत्त्वाचा पैलू म्हणजे लोकसंस्कृती आणि आधुनिकतेतील संवाद. आजच्या डिजिटल युगातही लोकपरंपरेचे महत्त्व कमी झालेले नाही, उलट त्या अधिक जतन करण्याची गरज आहे, हा संदेश या सादरीकरणातून देण्यात आला.

सोशल मीडियाच्या प्रभावाखाली बदलत चाललेल्या जीवनशैलीतही पारंपरिक कला, साहित्य आणि संस्कृती यांचे स्थान अबाधित आहे, हे अधोरेखित करण्यात आले.

'अरे संसार संसार': एक जिवंत सांस्कृतिक अनुभव

एकूणच, 'अरे संसार संसार' हा कार्यक्रम केवळ मनोरंजनापुरता मर्यादित न राहता तो एक सामाजिक, सांस्कृतिक आणि तत्त्वज्ञानात्मक अनुभव ठरला. बहिणाबाईंच्या कवितांमधून जीवनाचे विविध पैलू उलगडत असताना प्रेक्षकांना स्वतःच्या आयुष्याकडे नव्या दृष्टीने पाहण्याची प्रेरणा मिळाली.

विश्व मराठी संमेलनातील या उपक्रमाने बोलीभाषा, लोकपरंपरा आणि ग्रामीण संस्कृती यांचे महत्त्व अधोरेखित करत मराठी साहित्याच्या समृद्ध परंपरेचा एक अनमोल ठेवा रसिकांसमोर उलगडला.

'अरे संसार संसार' हा कार्यक्रम खऱ्या अर्थाने मराठी संस्कृतीचा, मातीचा आणि माणूसकीचा जिवंत उत्सव ठरला.

बोहाडा नृत्य छायाचित्रे

मुखवटाधारी नृत्यप्रकारातला विशेष प्रकार म्हणजे 'बोहाडा नृत्य.' कोकणातील ग्रामदैवताच्या समोर देवी-देवतांचे मुकुट परिधान करून सादर केला जाणारा हा नृत्यप्रकार, मुकुट धारण करणाऱ्याला 'अहं ब्रह्मास्मि' ची अनुभूती देतो. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने या नृत्यप्रकाराची झलक सर्वांना पाहावयास मिळाली. श्री. सुनील ढगे यांच्या सहकार्याने श्री. राजन वैद्य यांच्या संघाने हा सुंदर नृत्यप्रकार सादर केला.

त्यांच्या या कार्याबद्दल **सौ. नीलम शिर्के-सामंत** आणि मराठी भाषा संचालनालय संचालक **डॉ. श्यामकांत देवरे** यांच्या हस्ते कलाकारांचा सन्मान करण्यात आला.

अहिराणी गीते क्षणचित्रे

'मनी अहिराणी लई गोड शेतस' असा भाव आणि अभिमान प्रत्येक मराठी मनामध्ये जागवला गेला आणि त्याला कारण होते, चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या बोलीभाषांचा महोत्सव सत्रात झालेल्या 'अहिराणी गीतांचा' कार्यक्रम.

या कार्यक्रमात **शीतल अहिरराव, विनोद कुमावत, निधी खैरनार** यांनी बहारदार नृत्ये सादरीकरण केले तर वादक वृंदाने त्यांना उत्तम साथ दिली तर **अश्विनी गोस्वामी** यांनी सूत्रसंचालन केले. याप्रसंगी पुष्पा ठाकूर यांचा **सौ. नीलम शिर्के-सामंत** आणि मराठी भाषा विभाग सहसचिव **डॉ. नामदेव भोसले** यांच्या हस्ते प्रातिनिधिक सन्मान करण्यात आला.

'गद्दार' झाडीपट्टी नाटकाची नाशिककरांना मोहिनी

विदर्भातील भंडारा, गोंदिया, गडचिरोली आणि चंद्रपूर या जिल्ह्यांमध्ये मुख्यतः विकसित झालेल्या झाडीपट्टी नाट्यपरं सुमारे दीडशे वर्षांचा इतिहास आहे. जंगलांनी वेढलेल्या या प्रदेशातील ग्रामीण जीवन, लोकभाषा, संघर्ष, भावभावना आ सामाजिक वास्तव यांचे प्रतिबिंब झाडीपट्टी नाटकांत दिसते. त्यामुळे ही नाटके केवळ मनोरंजनापुरती मर्यादित राहत नाहीत ग्रामीण समाजजीवनाचे जिवंत दस्तावेज बनतात.

झाडीपट्टी रंगभूमीचे सर्वात खास वैशिष्ट्य म्हणजे तिचा सादरीकरणाचा अनोखा ढंग होय. शहरातील नाट्यगृहांप्रमाणे आधुनिक प्रकाशयोजना, ध्वनीव्यवस्था किंवा भव्य रंगमंच येथे नसतो. साधा प्रवेश पडदा, मर्यादित प्रकाश आणि अनेकद एकाच माईकच्या सहाय्याने संपूर्ण नाट्यप्रयोग सादर केला जातो. मात्र या साधेपणातच या रंगभूमीचे खरे सामर्थ्य दडलेले कलाकारांचा दमदार आवाज, प्रभावी संवादफेक आणि अंगभूत अभिनयकौशल्य यांच्या बळावर संपूर्ण नाट्यप्रयोग जिवं

ग्रामीण भागात झाडीपट्टी नाटकांचे प्रयोग प्रामुख्याने जत्रा, यात्रांमध्ये किंवा गावातील मोठ्या मैदानांवर आयोजित के जातात. रात्री उशिरा सुरू होणारे हे प्रयोग पहाटेपर्यंत चालतात. हजारो प्रेक्षक रात्रभर जागून नाटकाचा आनंद घेतात, ही या परंपरेची खासियत आहे. प्रेक्षक आणि कलाकार यांच्यातील थेट संवाद, प्रसंगानुरूप विनोद आणि बोलीभाषेतील सहज स यामुळे नाट्यप्रयोग अधिक रंगतदार होतो.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात महाराष्ट्रातील विविध क्षेत्रांतील, परदेशांतील सांस्कृतिक वारसा प्रेक्षकांना एकाच ठिकाणी अनुभवायला मिळावा या हेतूने जाणीवपूर्वक कार्यक्रमाची रूपरेषा आयोजकांनी तयार केली होती. यातील पहिल्या दिवसाच्या दुपार सत्रातील सांस्कृतिक कार्यक्रमांत झाडीपट्टी रंगभूमीच्या सादरीकरणाने नाशिकच्या नाट्यरसिकांना विदर्भातील समृद्ध लोकनाट्य परंपरेचा अनोखा आणि अविस्मरणीय अनुभव दिला. ग्रामीण संस्कृतीचा ठेवा जपणारी, दमदार अभिनय, जोशपूर्ण संवाद आणि जिवंत वास्तववादी मांडणी यांसाठी झाडीपट्टी रंगभूमी ओळखली जाते.

कार्यक्रमाची सुरुवात पारंपरिक 'नांदीने' करण्यात आली. गणेश वंदना आणि गुरुवंदनेद्वारे रंगदेवतेला अभिवादन करण्यात आले. त्यानंतर 'माय रंगभूमी देसाईगंज' या संस्थेने झाडीपट्टीतील प्रसिद्ध 'गद्दार' या नाटकाचा एक अंक सादर केला. या नाटकाचे लेखन आनंद बिमटे यांनी केले असून दिग्दर्शन डॉ. नरेश गडेकर यांनी केले आहे.

'गद्दार' या नाटकामध्ये ग्रामीण राजकारणाचे वास्तव अत्यंत प्रभावीपणे उलगडले जाते. ग्रामपंचायत निवडणुका, सत्तेसाठी होणारी चढाओढ, पैशाचा आणि प्रभावाचा गैरवापर तसेच नातेसंबंधांतील गुंतागुंत या विषयांना नाटकात प्रभावीपणे स्पर्श करण्यात आला आहे. विशेषतः महिला आरक्षणाच्या पार्श्वभूमीवर ग्रामीण राजकारणात निर्माण होणाऱ्या परिस्थितीचे वास्तववादी चित्रण नाटकात पाहायला मिळते. पुरुषप्रधान मानसिकता, सत्तेची लालसा आणि कुटुंबातील नात्यांमधील संघर्ष यावर नाटक उपरोधिक शैलीत भाष्य करते.

नाटकातील संवाद ग्रामीण बोलीभाषेत असल्यामुळे त्यात एक वेगळीच रंगत निर्माण होते. कुठलेही विद्वेषी टोक न गाठता अतिशय तरल पद्धतीने विनोद, उपरोध आणि वास्तववादी प्रसंग यांची सुंदर वीण या नाटकात गुंफलेली अनुभवास येते. प्रेक्षकांना हसवतानाच विचार करायला भाग पाडणारी ही मांडणी झाडीपट्टी रंगभूमीचे वैशिष्ट्य ठरते. 'मुक्याहुंदक्याचे गाणे कुणाला कळावे, छळावे स्वतःला..'' किंवा 'माणसे जशी मोठी होतात तशी त्यांची मनं छोटी होतात' अशा वाक्यांनी प्रेक्षकांना अंतर्मुख केले.

नाट्यप्रयोगादरम्यान सादर करण्यात आलेल्या लावण्या, लोकगीते आणि तालबद्ध संवादांनी कार्यक्रमात आणखी रंग भरला. कलाकारांनी केलेल्या उत्स्फूर्त आणि जिवंत अभिनयामुळे प्रत्येक प्रसंग अधिक प्रभावी बनला. त्यांच्या अभिनयाला उपस्थित प्रेक्षकांनी टाळ्यांच्या कडकडाटात दाद दिली.

झाडीपट्टी रंगभूमी ही विदर्भातील लोकसंस्कृतीची एक जिवंत परंपरा आहे. ग्रामीण जीवनातील आनंद, वेदना, संघर्ष आणि आशा यांचे प्रतिबिंब या नाटकांमध्ये पाहायला मिळते. त्यामुळे ही नाटके केवळ रंगमंचावरील सादरीकरण नसून लोकजीवनाशी घट्ट नाते जोडणारी सांस्कृतिक परंपरा ठरते.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या व्यासपीठावर झाडीपट्टी रंगभूमीचा हा रंगतदार आविष्कार सादर झाल्यामुळे अनेकांना या अनोख्या नाट्यपरंपरेचा जवळून परिचय झाला. ग्रामीण संस्कृतीचा अस्सल सुगंध घेऊन आलेल्या या नाट्यप्रयोगाने नाशिकच्या प्रेक्षकांना एक वेगळाच नाट्यानुभव दिला आणि मराठी रंगभूमीच्या वैविध्यपूर्ण परंपरेची श्रीमंती पुन्हा अधोरेखित केली.

झाडीपट्टी रंगभूमीची ही जिवंत आणि जोशपूर्ण परंपरा पुढील पिढ्यांपर्यंत पोहोचावी, अशीच भावना या नाट्यप्रयोगानंतर उपस्थित रसिकांच्या मनात निर्माण झाल्याचे चित्र पाहायला मिळाले.

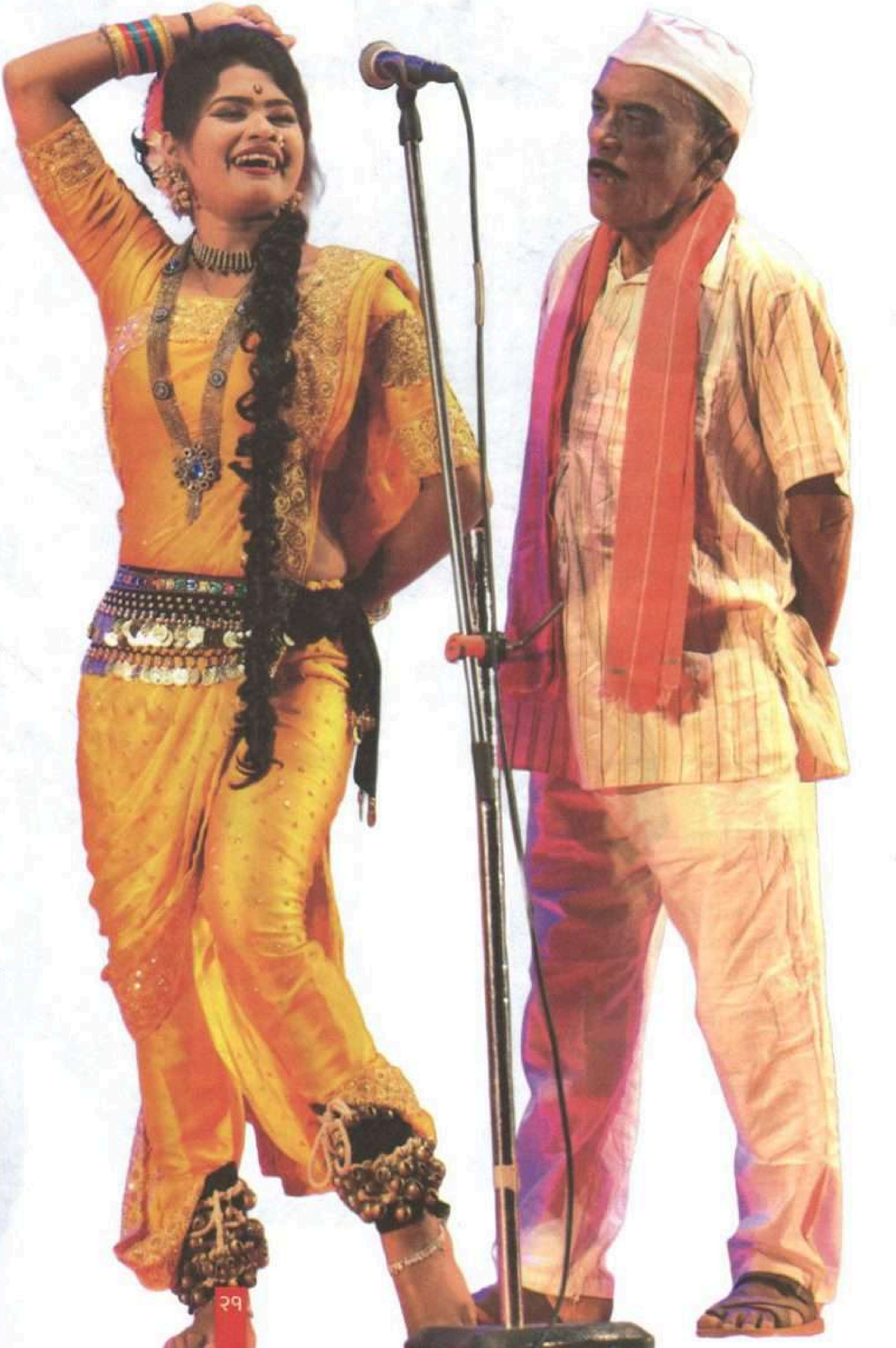

आराधी लोकनृत्य: मातीचा गंध, भक्तीचा रंग

नाशिकच्या सांस्कृतिक भूमीत पार पडलेल्या चौथ्या विश्व मराठी संमेलन २०२६ मधील "आराधी लोकनृत्य आणि लोकगीते" हा कार्यक्रम मराठी लोकसंस्कृतीचा एक सजीव, रंगतदार आणि भावस्पर्शी आविष्कार ठरला. मातीचा सुगंध, परंपरेची ओळख आणि भक्तीचा ओलावा यांचा सुरेख संगम साधणाऱ्या या कार्यक्रमाने उपस्थित रसिकांच्या मनात खोलवर ठसा उमटवला.

याप्रसंगी मराठी भाषा विभागाचे अवर सचिव, श्री. नितीन डंगारे यांच्या हस्ते लोककलांचे जतन आणि सादरीकरण करणाऱ्या कलाकारांचा तसेच प्रस्तावक श्री विशाल शिंगाडे यांचा गौरव करण्यात आला. त्यांच्यावतीने हा सत्कार श्री सुनील ढगे यांनी स्वीकारला. हा प्रसंग केवळ औपचारिक नव्हता, तर लोककलांच्या सेवकांना मिळालेला एक सन्मानाचा आणि प्रेरणादायी क्षण होता. यानंतर कार्यक्रमाची सूत्रे कलाकारांकडे सुपूर्द करण्यात आली आणि सुरू झाला लोकसंस्कृतीच्या रंगांचा बहारदार प्रवास.

गणरायाच्या स्तुतीने कार्यक्रमाचा प्रारंभ झाला. "हे देवा तुझ्या दारी आलो..." या भक्तिगीताने वातावरणात एक पवित्रतेची छटा निर्माण केली. ताल, सूर आणि भक्ती यांचा मिलाफ साधत प्रेक्षकांना एका आध्यात्मिक अनुभूतीकडे नेण्यात कलाकार यशस्वी ठरले. यानंतर सादर झालेली गवळण ही कृष्णभक्तीने ओथंबलेली रचना होती. गवळणींच्या भावविश्वातून व्यक्त होणारी कृष्णप्रेमाची तळमळ, त्यांच्या हालचालींमधील लय आणि भावमुद्रांमधील निरागसता प्रेक्षकांना गोकुळातल्या त्या रम्य दुनियेत घेऊन गेली. जणू काही मंचावरच कृष्णलीला साकार झाली होती.

कार्यक्रमातील पुढचा टप्पा वासुदेव या पारंपरिक लोककलाप्रकाराचा होता. "दान पावलं दान पावलं" म्हणत गावोगावी फिरणारा वासुदेव, आजच्या आधुनिक युगात हरवत चाललेला आहे. या सादरीकरणाने केवळ मनोरंजनच केले नाही, तर हरवलेल्या परंपरांची जाणीवही करून दिली. "गाव जागवित आली वासुदेवाची स्वारी" या ओळींनी जुन्या काळातील पहाट पुन्हा एकदा जिवंत केली. यानंतर सादर झालेला संतपरंपरेचा मेळावा हा कार्यक्रमाचा आत्मा ठरला. पंढरपूरच्या विठुरायाच्या भक्तीने भारलेले वातावरण, "विठ्ठल विठ्ठल" च्या घोषात रंगून गेले. संतांच्या वाङ्मयातून व्यक्त होणारी आध्यात्मिक ऊर्जा आणि भक्तीचा ओलावा प्रेक्षकांच्या मनाला स्पर्शून गेला.

पुढील भाग शेतकरी जीवनावर आधारित नृत्य कार्यक्रमाचा होता. "सुरू झालीया पेरण..." या गीतावर आधारित सादरीकरणातून बळीराजाच्या जीवनातील संघर्ष, त्याची जिद्द आणि निसर्गाशी असलेले त्याचे नाते प्रभावीपणे मांडले गेले. रखरखत्या उन्हात राबणारा आणि पावसाच्या थेंबांसाठी आसुसलेला शेतकरी, हा आपल्या संस्कृतीचा खरा आधार आहे, हे या नृत्यातून प्रकर्षाने जाणवले.

बहिणाबाई चौधरी यांच्या ओळी इथे आठवल्याशिवाय राहत नाहीत—

"अरे संसार संसार, जसा तवा चुलीवर...
आधी हाताला चटके, मग मिळते भाकर..."

ही ओळ जणू बळीराजाच्या जीवनाचेच प्रतिबिंब आहे.

यानंतर सादर झालेला ठाकर नृत्य हा आदिवासी संस्कृतीचा जिवंत आविष्कार होता. डोंगर-दऱ्यांमध्ये राहणाऱ्या ठाकर समाजाच्या जीवनशैलीचे दर्शन घडवणाऱ्या या नृत्याने प्रेक्षकांना अक्षरशः भारावून टाकले. त्यांच्या नृत्यातील एकसंधता, ताल आणि ऊर्जा यामुळे मंचावर एक वेगळीच उर्जा निर्माण झाली. यानंतर वाघ्या-मुरळी सादरीकरणातून जेजुरीच्या खंडेरायाचा जागर मांडण्यात आला. "येळकोट येळकोट जय मल्हार" च्या घोषात वातावरण भक्तीमय झाले. घुंगरांचा नाद आणि डफाच्या तालावर साकारलेले हे सादरीकरण म्हणजे भक्ती आणि उर्जेचा अनोखा संगम होता.

स्त्रीशक्तीचा जागर हा कार्यक्रमाचा अत्यंत प्रभावी भाग ठरला. माता अंबाबाई, तुळजाभवानी यांच्या रूपांतून स्त्रीशक्तीचा गौरव करण्यात आला. "आईचा जोगवा मागेन..." या गीताने स्त्रीच्या सामर्थ्याची आणि तिच्या आध्यात्मिक उंचीची जाणीव करून दिली. कार्यक्रमाच्या शेवटच्या टप्प्यात कोळी नृत्य सादर झाले. समुद्रकिनाऱ्यावरील कोळी समाजाच्या जीवनशैलीचे चित्रण करणाऱ्या या नृत्याने कार्यक्रमाला एक रंगतदार शेवट दिला. "मी हाय कोळी..." या गाण्याच्या तालावर प्रेक्षकही नकळत थिरकू लागले.

संपूर्ण कार्यक्रम हा केवळ मनोरंजन नव्हता, तर एक सांस्कृतिक प्रवास होता. लोककलेच्या माध्यमातून आपल्या परंपरा, श्रद्धा आणि जीवनमूल्ये जपण्याचा हा एक प्रामाणिक प्रयत्न होता.

बहिणाबाईंच्या शब्दांत सांगायचे तर—

"माती सांगते कथा, माणसांच्या जगण्याची..."

ही कथा, हा प्रवास आणि ही संस्कृती जपण्याचे कार्य या कार्यक्रमाने अत्यंत प्रभावीपणे पार पाडले.

अखेर, कलाकारांनी आणि आयोजकांनी प्रेक्षकांचे आभार मानत कार्यक्रमाची सांगता केली. मात्र, या कार्यक्रमाने निर्माण केलेला सांस्कृतिक स्पर्श आणि भावविश्व दीर्घकाळ रसिकांच्या मनात दरवळत राहील, यात शंका नाही.

जागर शिवबाचा : एक रोमांचक आविष्कार

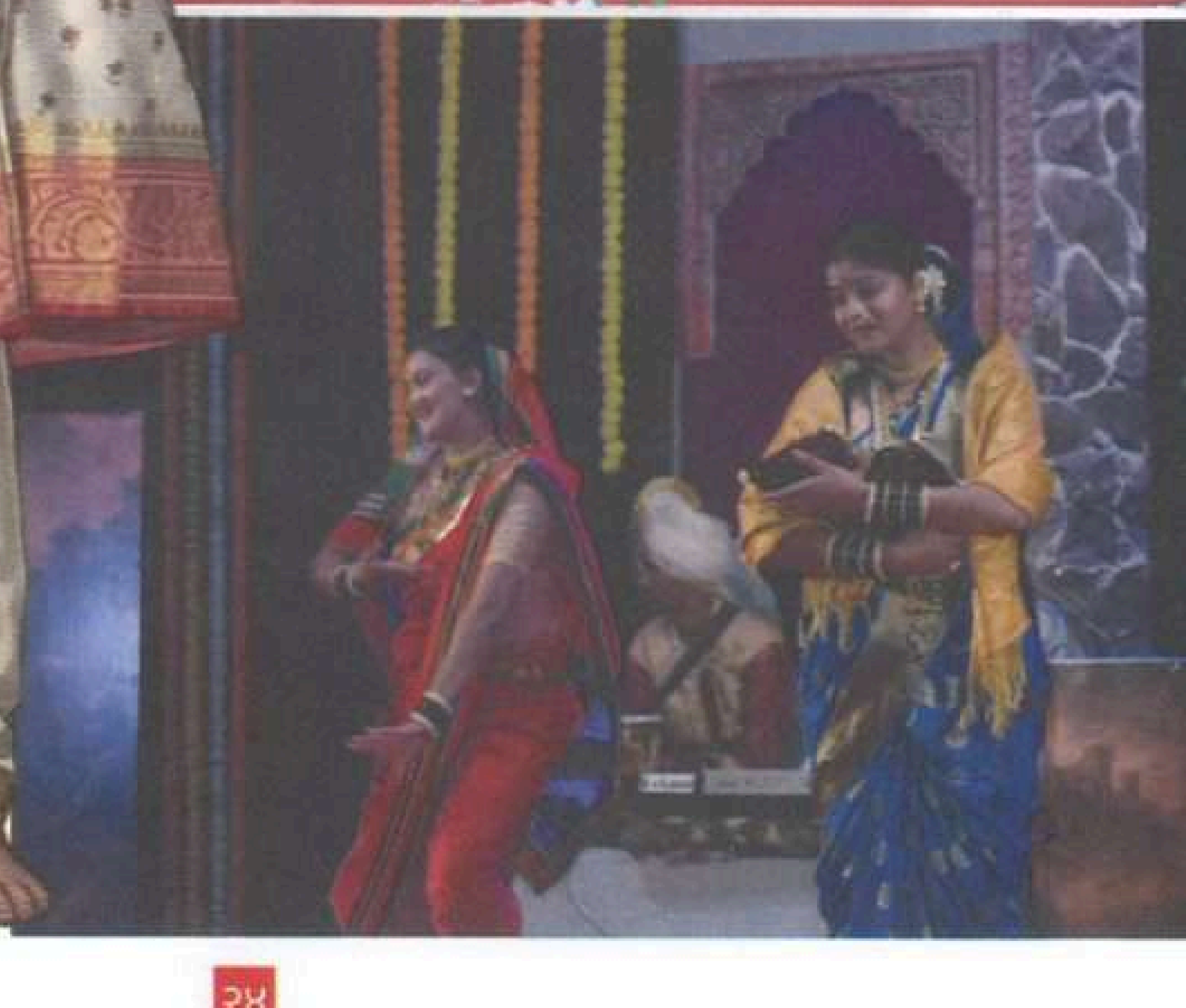

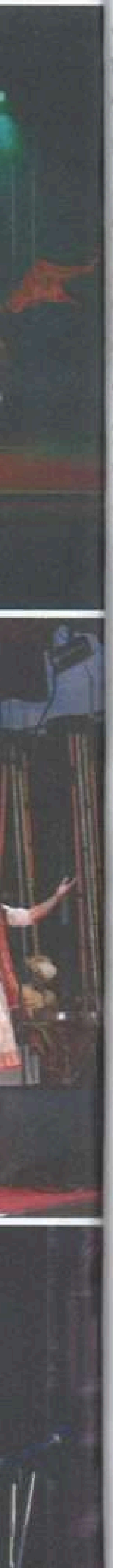

महाराष्ट्र शासनाच्या मराठी भाषा विभागांतर्गत राज्य मराठी विकास संस्था यांच्यावतीने मराठा विद्या प्रसारक समाज संस्थेच्या प्रांगणात आयोजित करण्यात आलेल्या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने साजऱ्या झालेल्या 'मराठी बोलींच्या महोत्सवा'त सादर झालेल्या "जागर शिवबाचा" या कार्यक्रमाने उपस्थित रसिकांच्या मनावर अक्षरश: अधिराज्य गाजवले. महाराष्ट्राचे आराध्य दैवत, स्वराज्याचे संस्थापक अर्थात छत्रपती शिवाजी महाराज. महाराजांचे शौर्य, स्वराज्याप्रति दूरदृष्टी, प्रशासन कौशल्य आणि न्यायनिपुणता सर्वश्रुत आहे. आज पाच शतके लोटली तरी मनामनांत अधिष्ठीत असलेल्या जाणता राजा छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या विचारांचे स्मरण या निमित्ताने झाले. इतिहास, पोवाडा, शिवगीत, नृत्याविष्कार आणि कथन यांच्या प्रभावी संगमातून उभा राहिलेला हा कार्यक्रम केवळ सांस्कृतिक सादरीकरण न राहता स्वराज्याच्या विचारांचा जागर करणारा प्रेरणादायी सोहळा ठरला.

या कार्यक्रमाचे सादरीकरण शिवशाहीर प्रा. प्रवीण जाधव आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी केले. शिवचरित्राचा उत्कट आविष्कार, प्रभावी संवाद आणि परंपरागत शाहिरी शैली यामुळे संपूर्ण सभागृह मंत्रमुग्ध झाले. उपस्थित प्रेक्षकांनी टाळ्यांच्या कडकडाटात या कार्यक्रमाला उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला.

कार्यक्रमाची सुरुवात एका महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक स्मरणाने झाली. २६ फेब्रुवारी रोजी स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर यांची पुण्यतिथी असल्याने त्यांच्या कार्याला अभिवादन करून कार्यक्रमाचा शुभारंभ करण्यात आला. छत्रपती शिवाजी महाराजांविषयी अपार श्रद्धा बाळगणाऱ्या स्वातंत्र्यवीर सावरकर लिखित,

"हत आम्ही दीन आम्ही शरण तुला आलो,
परवशतेच्या पाशी मरणोन्मुख झालो,
साधू परित या दुष्कृती नाशाया,
भगवन भगवद्गीता सार्थ कराया,
या जय देव जयदेव जय जय शिवराया."

या आरतीच्या ओळींचा उल्लेख करत उपस्थितांना इतिहासातील त्या तेजस्वी परंपरेची आठवण करून देण्यात आली.

त्यानंतर कार्यक्रमाचे प्रमुख सादरकर्ते शिवशाहीर प्रा. प्रवीण जाधव आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांचा साहित्य संस्कृती मंडळाच्या सचिव डॉ. मीनाक्षीताई पाटील आणि श्री. विश्वास ठाकूर यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. यावेळी उपस्थित मान्यवरांनी या सांस्कृतिक उपक्रमाचे कौतुक करत मराठी भाषा आणि संस्कृती जपण्यासाठी अशा कार्यक्रमांचे महत्त्व अधोरेखित केले.

सत्कारानंतर *"वक्रतुंड महाकाय सूर्यकोटी समप्रभः"* या गणेशवंदनेने कार्यक्रमाचा कलात्मक प्रवास सुरू झाला. त्यानंतर महाराष्ट्राच्या गौरवगाथेची साक्ष देणारे प्रसिद्ध महाराष्ट्र राज्यगीत ***"जय जय महाराष्ट्र माझा, गर्जा महाराष्ट्र माझा…"*** सादर करण्यात आले. संपूर्ण सभागृह या गीताच्या सन्मानार्थ उभे राहिले आणि वातावरणात एक प्रकारचा अभिमान आणि उर्जा निर्माण झाली.

यानंतर 'जागर शिवबाचा' या मुख्य सादरीकरणाला प्रारंभ झाला. शिवशाहिरांनी आपल्या प्रभावी कथनातून छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्या जन्माची कथा रसिकांसमोर उलगडली. शिवनेरी किल्ल्यावर झालेला शिवजन्म, त्या मागील राजकीय व सामाजिक परिस्थिती, तसेच राजमाता जिजाऊ यांच्या संघर्षमय जीवनाचा पोवाड्यांच्या माध्यमातून अत्यंत प्रभावीपणे मागोवा घेण्यात आला.

श्री. जाधव यांच्या शाहिरी सादरीकरणाची खासियत म्हणजे इतिहासातील घटनांचे जिवंत चित्रण, खर्जातला आवाज, आवेशपूर्ण देहबोली आणि त्याला सुसंगत अशी वाद्यवृंदाची साथ होय. वेरूळचे मालोजीराजे भोसले आणि सिंदखेडराजाचे लखोजीराव जाधव यांच्या संबंधांपासून सुरू झालेली कथा पुढे जिजाऊ आणि शहाजीराजे यांच्या विवाहापर्यंत पोहोचते. त्यानंतर तत्कालीन राजकीय घडामोडी, संघर्ष आणि त्यातून उभे राहिलेले स्वराज्याचे स्वप्न याचे प्रभावी वर्णन रसिकांना खिळवून ठेवते.

विशेषतः शिवनेरी किल्ल्यावर झालेल्या शिवजन्माचा प्रसंग सादर करताना वातावरणात एक वेगळाच भावनिक आवेग निर्माण झाला. "शिवनेरीत बाळ जन्मला…" या गीताच्या माध्यमातून बाल शिवाजीच्या जन्माचे चित्रण इतक्या उत्कटतेने करण्यात आले की उपस्थित रसिक टाळ्यांच्या गजरात दंग झाले.

कार्यक्रमाचा पुढील भाग छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या बालपणावर आणि त्यांच्या घडणीत राजमाता जिजाऊ यांच्या संस्कारांचा असलेल्या प्रभावावर आधारित होता. रामायण, महाभारत आणि महापुरुषांच्या कथा सांगून जिजाऊंनी बाल शिवाजीच्या मनामध्ये स्वराज्याची बीजे कशी रोवली, हे शाहिरी शैलीत सादर करण्यात आले.
पुढे पुण्यातील लालमहालातील प्रसंग, मावळ्यांचे संघटन आणि स्वराज्याची पहिली पायरी यांचेही प्रभावी चित्रण झाले. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी रयतेसाठी उभे केलेले न्यायाचे राज्य याची जाणीव करून देणारा रांझेगावच्या पाटलाचा प्रसंग विशेष उल्लेखनीय ठरला. एका गरीब मुलीवर अत्याचार करणाऱ्या पाटलाला छत्रपती शिवाजी महाराजांनी दिलेली कठोर शिक्षा हा प्रसंग प्रेक्षकांवर खोल प्रभाव टाकून गेला. न्यायासाठी तडजोड न करणारा राजा म्हणून शिवरायांचे व्यक्तिमत्त्व या प्रसंगातून ठळकपणे उभे राहिले.

या सादरीकरणात केवळ कथन किंवा गायनच नव्हते, तर पारंपरिक युद्धकला, मैदानी खेळ आणि नृत्याविष्कार यांचाही समावेश होता. बालकलाकारांनी तलवारबाजी, काठी खेळ आणि विविध शारीरिक कौशल्यांचे सादरीकरण करून उपस्थितांची दाद मिळवली. विशेषतः आठ वर्षांच्या बालकलाकाराच्या धाडसी सादरीकरणाने प्रेक्षकांना आश्चर्यचकित केले.

कार्यक्रमात विविध शिवगीतांचा समावेश होता. "शिवबाचा सरदार आहे मी..", "छत्रपती शिवरायांचा त्रिवार जयजयकार" यांसारख्या गीतांनी संपूर्ण वातावरणात उत्साहाची लहर निर्माण केली. या गीतांमध्ये स्वराज्य, शौर्य आणि राष्ट्रप्रेम यांचा उत्कट आविष्कार दिसून आला.
कार्यक्रमाच्या शेवटच्या टप्प्यात आई भवानीच्या गोंधळाच्या माध्यमातून स्वराज्याच्या संघर्षाची आणि शक्तीची प्रतीकात्मक मांडणी करण्यात आली. गोंधळाच्या तालावर कलाकारांनी केलेल्या सादरीकरणामुळे वातावरण भारावून गेले. समारोपाच्या वेळी "जय देव जय देव जय शिवराया" या आरतीने कार्यक्रमाची सांगता करण्यात आली. या आरतीदरम्यान उपस्थित सर्वांनी उभे राहून छत्रपती शिवाजी महाराजांना अभिवादन केले.

'जागर शिवबाचा' हा कार्यक्रम केवळ ऐतिहासिक घटनांचे सादरीकरण नव्हते, तर स्वराज्याच्या विचारांचा जागर करणारा सांस्कृतिक सोहळा होता. हा जागर उत्कृष्ट अभिनय रसानुभूती, कलात्मकता आणि ऐतिहासिक वारसा यांचा बेमालूम साधलेला मेळ होता. तरुण पिढीला इतिहासाची प्रेरणा देण्याचा आणि स्वाभिमानाची जाणीव करून देण्याचा हा प्रयत्न अत्यंत यशस्वी ठरल्याचे कार्यक्रमाच्या शेवटी उपस्थितांच्या प्रतिक्रियांवरून स्पष्ट झाले.

विश्व मराठी संमेलनाच्या या सांस्कृतिक पर्वात सादर झालेला 'जागर शिवबाचा' हा कार्यक्रम मराठी संस्कृती, इतिहास आणि परंपरेचा प्रभावी संगम ठरला. शिवरायांचे विचार आजही समाजाला प्रेरणा देत आहेत, त्यांच्या केवळ नामोच्चाराने शौर्य, स्वाभिमान आणि राष्ट्रप्रेमाची ज्योत जागृत होते, याची जाणीव या कार्यक्रमाने पुन्हा एकदा करून दिली.

मराठी विश्वात्मके

मराठी ही केवळ भाषा नाही, तर ती संस्कृती, परंपरा, विचार आणि अस्मितेची अखंड वाहती गंगा आहे. संतांच्या वाङ्मयातून, कवींच्या लेखणीतून आणि लोकजीवनाच्या प्रत्येक श्वासातून प्रवाहित होणारी ही भाषा खऱ्या अर्थाने 'विश्वात्मके देवे' म्हणजेच जगाला जोडणारी, समृद्ध करणारी आणि संस्कार देणारी ठरते. चौथ्या विश्व मराठी संमेलन २०२६ च्या ग्रंथदिंडी आणि शोभयात्रेच्या निमित्ताने याच मराठी विश्वात्मकतेचा भव्य आविष्कार अनुभवायला मिळाला.

कविवर्य कुसुमाग्रज यांची जयंती अर्थात 'जागतिक मराठी दिना'च्या निमित्ताने काढण्यात आलेली ग्रंथदिंडी आणि शोभायात्रा ही या संमेलनाची आत्मा ठरली. त्यानंतर पारंपरिक ढोल-ताशांच्या गजरात ग्रंथ दिंडीला प्रारंभ झाला. ग्रंथदिंडीमध्ये संत साहित्य, अभिजात मराठी ग्रंथ आणि सांस्कृतिक परंपरेचे प्रतीक असलेल्या पुस्तकांची पालखी मिरवण्यात आली. मराठी साहित्यातील दीपस्तंभ कविवर्य कुसुमाग्रज यांच्या निवासस्थानापासून प्रारंभी मान्यवरांच्या हस्ते तात्यासाहेबांची प्रतिमा, ग्रंथ व पालखीचे पूजन करण्यात आले, आणि जणू मराठी साहित्याची परंपरा प्रत्यक्ष रस्त्यावर उतरली. मराठी भाषा, साहित्य, संस्कृती आणि परंपरेचा जागर करीत "ज्ञानोबा माऊली, तुकाराम" च्या गजरात यावेळी नाशिक नगरी दुमदुमून गेली.

ग्रंथदिंडीचे महत्त्व : ज्ञानाची चालती पालखी

ग्रंथदिंडी ही केवळ एक मिरवणूक नसून, ती ज्ञान, संस्कार आणि परंपरेची चालती-फिरती पालखी आहे. संत साहित्य, अभिजात काव्य, इतिहास आणि आधुनिक विचारधारा यांचे प्रतिनिधित्व करणारे ग्रंथ पालखीत ठेवून मिरवले गेले. ही दिंडी नव्या पिढीला वाचनाची प्रेरणा देणारी, "पुस्तक म्हणजेच प्रगती" हा संदेश देणारी ठरली. विद्यार्थी, शिक्षक, साहित्यप्रेमी आणि विविध शैक्षणिक संस्थांचे प्रतिनिधी यामध्ये मोठ्या उत्साहाने सहभागी झाले. "ज्ञानदेव-तुकाराम", "मराठी भाषा चिरायू होवो" अशा घोषणांनी वातावरण भारावून गेले. विद्यार्थ्यांनी पारंपरिक वेशभूषा परिधान करून,

कपाळी टिळा लावून, गळ्यात तुळशीमाळ घालून सहभाग नोंदवला. फुगड्यांची झिम्मड, लेझीमचे तालबद्ध सादरीकरण आणि 'मराठीचा जयजयकार' करणारे फलक यामुळे दिंडीचे वातावरण भारावून गेले.

शोभायात्रेचे वैशिष्ट्य : संस्कृतीचा रंगोत्सव

ग्रंथदिंडी पुढे जाऊन भव्य शोभायात्रेत परिवर्तित झाली आणि नाशिक शहर अक्षरशः मराठी संस्कृतीच्या रंगांनी न्हाऊन निघाले. ही शोभायात्रा कविवर्य कुसुमाग्रजांच्या निवासस्थानापासून मेहेर सिग्नल, अशोक स्तंभ, जिल्हाधिकारी कार्यालय, सीबीएस, त्र्यंबक रोड मार्गे कुसुमाग्रज नगरीपर्यंत काढण्यात आली. या शोभायात्रेची काही ठळक वैशिष्ट्ये अशी —

- पारंपरिक वेशभूषेतील हजारो विद्यार्थी
- ढोल-ताशा, लेझीम, वारकरी दिंडींचा गजर
- लोककला, आदिवासी नृत्य, तारफा वादन, मयूर नृत्य, बोहाडा यांचे सादरीकरण
- ऐतिहासिक, धार्मिक आणि पौराणिक देखावे, शिवकालीन, संतपरंपरेचे जिवंत चित्रण
- सजवलेली ग्रंथ पालखी आणि सांस्कृतिक रथ
- संत गाडगेबाबा, वीर हनुमान, विठ्ठल-रुक्मिणी, सप्तश्रृंगी देवी यांचे देखावे

- छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या वेशभूषेतील विद्यार्थी
- १० चित्ररथ आणि ९ लेझीम पथके
- आकर्षक सजवलेली विंटेज कार

विशेष म्हणजे, सुमारे ७० शाळां हजारांहून अधिक विद्यार्थी, विविध पथके तसेच अनेक सांस्कृतिक गटां शोभायात्रेत सहभाग नोंदवला. त्या मिरवणूक केवळ कार्यक्रम न राहता लोकोत्सव ठरली. या मिरवणुकीत पारंपरिकतेबरोबरच आधुनिकतेची सांगडही पाहायला मिळाली. 'शिवशस्त्रशौर्यगाथा' सारख्या उपक्र शिवकालीन शस्त्रांचे प्रदर्शन करण्य याशिवाय, कुसुमाग्रजांच्या 'नटसम्र नाटकाचा एकपात्री प्रयोग सादर क कलाकारांनीही प्रेक्षकांची मने जिंक

या भव्य शोभायात्रेत महापौर हि आडके-आहेर, सुप्रसिद्ध मराठी अ नीलम शिर्के-सामंत, मराठा विद्या प्र समाजाचे सरचिटणीस तथा संमेलन स्वागताध्यक्ष ॲड. नितीन ठाकरे, श्री. विलास शिंदे, शिवसेना गटनेते बोरस्ते, महाराष्ट्र राज्य मराठी भाष सचिव डॉ. किरण कुलकर्णी, सहस नामदेव भोसले तसेच मराठी भाषा संस्थेचे संचालक डॉ. श्यामकांत दे अनेक नामवंत साहित्यिक, मान्यव आणि मराठीप्रेमी सहभागी झाले हो

प्रचंड गर्दी : मराठी अभिमानाच

विश्व मराठी संमेलन हे जगभरात प्रेमींना जसे एकत्र आणणारे ठरले संमेलनाची शोभायात्राही ठरली. ब गोपाळांपासून ते वयोवृद्ध आजी-अ सर्वच स्तरांतील स्त्री-पुरुष, विद्यार्थ वारकरी मोठ्या उत्साहाने सहभागी भव्य आयोजनामागे अनेक संस्था, संघटना, सांस्कृतिक गट आणि स्व यांचे योगदान होते.शाळा, महाविद्य शिक्षणसंस्था, सांस्कृतिक मंडळे अ लोककला गट, वारकरी संप्रदायात स्वयंसेवी संस्था आणि सामाजिक

स्थानिक प्रशासन आणि स्वयंसेवक या सर्वांच्या एकत्रित प्रयत्नांतून हा सोहळा यशस्वी झाला, यातून "एकजूट हीच ताकद" हा संदेश मिळाला.

मविप्रच्या विद्यार्थ्यांमधील स्वयंशिस्त आणि नाशिककरांचा स्वच्छतेचा बाणा

प्रचंड प्रमाणात उत्साही वातावरणात एकत्र झालेला लोकसमूह बऱ्याचदा इतरांना त्रासदायक ठरू शकतो, रहदारीस अडथळा निर्माण करू शकतो परंतु मायमराठीच्या सन्मानार्थ आनंदाने या शोभयात्रेत सहभागी झालेल्या विशेषतः विद्यार्थी वर्गाने उत्साहासोबतच शिस्तीचेही दर्शन घडविले. सोबत असलेल्या पाण्याच्या बाटल्या, खाऊची पाकिटे इतरत्र न फेकता सोबत ठेऊन कचराकुंडीतच टाकली. शोभयात्रेत चालताना कुठेही रहदारीस अडथळा होऊ दिला नाही, शासकीय रुग्णालयाजवळ विशेष काळजी घेऊन रुग्णवाहिकेला तत्परतेने वाट मोकळी करून देणे असो की शोभयात्रेनंतर त्याच मार्गावरून मविप्रच्या एन.एस.एस, एन.सी. सी. च्या स्वयंसेवकांनी राबवलेली स्वच्छता मोहीम असो या स्वयंशिस्तीमुळेच इतकी भव्य शोभायात्रा निर्विघ्न पार पडली. यात नाशिक पोलिस दलानेही अत्यंत जबाबदारीने आपली भूमिका पार पाडली. ऐन दहावीचा पेपर सुटून विद्यार्थ्यांची होणारी गर्दी आणि शोभयात्रेचा सांगता समारोप एकाच वेळी होणार होता, ती समस्याही पोलिस आणि मविप्र शिक्षक, कर्मचारी आणि स्वयंसेवकांच्या सूत्रबद्ध नियोजनामुळे सहज सुटली आणि यशस्वीपणे कविवर्य कुसुमाग्रज नगरी, रावसाहेब थोरात सभागृह येथे या महायात्रेची सांगता झाली, यावेळी सहभागींनी फोटोसेशनसह खाऊचाही आनंद लुटला.

मराठीचा जागतिक नाद

"मराठी विश्वात्मके देवे" या भावनेला साजेसा हा सोहळा होता. ग्रंथ दिंडीने ज्ञानाचा दीप प्रज्वलित केला, तर शोभायात्रेने संस्कृतीचा उत्सव साजरा केला. मराठी ही केवळ बोलली जाणारी भाषा नाही, तर ती जगण्याची पद्धत आहे, विचारांची दिशा आहे आणि संस्कृतीचा वारसा आहे.

या संपूर्ण सोहळ्याचा विचार केला तर ही केवळ एक सांस्कृतिक मिरवणूक नव्हती, तर मराठी मनाच्या अभिमानाचा, एकात्मतेचा आणि संस्कारांचा जिवंत दस्तऐवज होता. मराठी भाषेचा वारसा जपण्याची आणि पुढील पिढीपर्यंत पोहोचवण्याची सामूहिक जबाबदारी या ग्रंथदिंडी आणि शोभायात्रेने प्रभावीपणे अधोरेखित केली. परंपरेची मुळे घट्ट रोवून आधुनिकतेकडे वाटचाल करणाऱ्या मराठी समाजाचे हे ज्वलंत उदाहरण ठरले. ज्ञान, कला, संस्कृती आणि सामाजिक भान यांची सांगड घालत मराठीचा हा उत्सव प्रत्येकाच्या मनात दीर्घकाळ घर करून राहील. या निमित्ताने निर्माण झालेली एकजूट, उत्साह आणि स्वाभिमान यांची ऊर्जा भविष्यातील अनेक उपक्रमांना प्रेरणा देणारी ठरेल. अखेर, "मराठी विश्वात्मके देवे" ही केवळ घोषणा न राहता, ती प्रत्येकाच्या कृतीतून आणि आचरणातून साकार होणारी एक जाणीव बनली, हीच या सोहळ्याची खरी फलश्रुती ठरली आहे.

विश्व मराठी संमेलन नाशिक

उदघाटन सोहळा

"आपण बोली भाषेत बोलतो, संवाद साधतो. या बोली भाषा देखील समृद्ध झाल्या पाहिजे. स्वर्गीय यशवंतराव चव्हाण साहेबांची एक इच्छा होती, की आपलं बोली भाषेतल साहित्य हे विविध भाषांमध्ये गेलं पाहिजे, ते अतिशय चांगल्या पद्धतीने लोकांना कळलं पाहिजे, यासाठी त्यांनी अनुवाद समिती स्थापन केली होती. पण ती बंद पडली, त्यानंतर अनुवाद समिती नक्की कोणत्या विभागाने स्थापन करावी यातच ५० वर्षे निघून गेली. राज्याचा भाषामंत्री म्हणून शब्द देतो, की पुढच्या तीन महिन्यामध्ये स्व.यशवंतराव चव्हाण साहेबांच्याच नावानं मराठी अनुवाद समिती पुन्हा स्थापन केली जाईल आणि जे ग्रामीण लेखक आहेत, जे ग्रामीण साहित्य लिहितात, ज्यांची आर्थिक परिस्थिती बेताची आहे, त्यांना या समितीच्या माध्यमातून त्यांचं मराठी साहित्य दुसऱ्या भाषांमध्ये अनुवादित करण्यासाठी आम्ही नक्की मदत करू," असे आश्वासन राज्याचे मराठी भाषा मंत्री ना. डॉ. उदय सामंत यांनी दिले. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या उद्घाटन समारंभात ते बोलत होते. त्यांच्या भाषणाचा हा सारांश त्यांच्याच शब्दांत ...

व्यासपीठावर उपस्थित असलेले सर्वच मान्यवर, लोकप्रतिनिधी, ज्यांचा जीवन गौरव देऊन पुरस्कार होणार आहे, ज्यांचा विशेष पुरस्कार देऊन गौरव होणार आहे ते सर्व व्यासपीठावरील सन्माननीय सत्कारमूर्ती, परदेशातून आलेले सर्व मराठी बांधव, उपस्थित सर्व साहित्यिक, स्थानिक साहित्यिक आणि हे विश्व संमेलन यशस्वी करण्यासाठी आलेले सर्व नाशिककर बंधू आणि भगिनींनो, मी सर्वप्रथम राज्याचे तत्कालीन उपमुख्यमंत्री आदरणीय अजितदादांना भावपूर्ण आदरांजली अर्पण करतो. कारण मागच्या वर्षी विश्व मराठी संमेलनाला आदरणीय दादा उपस्थित होते आणि त्या व्यासपीठावरून आम्ही दादांकडे मागणी केली होती, की आमचा विभाग हा ६५ कोटींचा आहे, तरतूद करणे गरजेची आहे. दादांनी त्या भाषणात मुख्यमंत्री महोदयांसमोर जाहीर केलं, की मराठी भाषा विभागाला बजेट वाढवून देण्यात येईल आणि लगेचच २०० कोटी रुपये आम्हाला अजितदादांनी वाढवून दिले. म्हणून आमचं बजेट २६५ कोटी रुपये झाले आहे आणि म्हणून त्यांना आदरांजली व्यक्त करणं हे मी माझं कर्तव्य समजतो.

आजचे हे चौथे विश्व मराठी संमेलन आहे. साहेब, या संमेलनामध्ये या वर्षीपासून आम्ही अजून एक दिवस सुरू केला तो म्हणजे बोली भाषांचा उत्सव. महाराष्ट्रात जेवढ्या बोली भाषा आहेत त्या पुढच्या पिढी समोर आल्या पाहिजे. बोली भाषा म्हणजे नक्की काय आहे? हे पुढच्या पिढीला कळलं पाहिजे आणि मराठीचे जतन आणि संवर्धन करत असताना, आमच्या बोली भाषांचे देखील जतन झालं पाहिजे, संवर्धन झालं पाहिजे हे या विश्व मराठी संमेलनामधून आम्ही धोरण निश्चित केलं. आणि हा महोत्सव देखील नाशिककरांनी यशस्वी केला,याचे समाधान आहे. चार विश्व संमेलने झाली पैकी आधीच्या तीनही संमेलनांचा नक्कीच आदरपूर्वक उल्लेख करतो. परंतु या विश्व संमेलनामध्ये जी शोभायात्रा झाली, त्या शोभायात्रेमध्ये हजारो विद्यार्थी, हजारो नाशिककर सहभागी झाले होते. आणि खऱ्या अर्थाने त्यांनी कविवर्य कुसुमाग्रजाना देखील आदरांजली वाहिली. त्याबद्दल नाशिककरांचे कौतुक आणि अभिमान देखील आहे.

विश्व मराठी संमेलन, साहित्य संमेलन, नाट्य संमेलन ही संमेलन ज्या ज्या वेळी सुरू होतात, त्या त्यावेळी त्याला एका वेगळ्या वादाची झालर असते. पण आम्ही हे संमेलन हे कोणत्याही वादाशिवाय करू शकलो याचे समाधान आम्हा सगळ्यांना आहे.

मराठी भाषेचे भवन सुरू आहे. पण त्याचं काम दिसत नाही. तांत्रिक बाबींमुळे मराठी भाषेचे भवन बांधायला नक्की उशीर झाला, हे मान्य करतो . समुद्राच्या जवळची इमारत असल्यामुळे, समुद्राचे पाणी आणि भरती-ओहोटीच्या वेळी होणारे काम याच्यामुळे अडचण निर्माण झाल्यामुळे कदाचित मराठी भाषाभवनाचे काम मागे राहिले असेल, पण परदेशातून आलेल्या मराठी जनांना आणि महाराष्ट्रातल्या सगळ्या मराठी जनांना राज्याचा मराठी भाषेचा मंत्री म्हणून मी शब्द देतो, की "पुढच्या २७ फेब्रुवारीला पहिला भाग या मराठी भाषा भवनाचा पूर्ण होईल." हा संकल्प देखील या संमेलनानिमित्त आज आम्ही केलाय.

(पुढील पानावर...)

मराठी अनुवाद समिती स्थापन करणार

-ना. डॉ. उदय सामंत
मराठी भाषा व उद्योग मंत्री

(...मागील पानावरुन)

मराठी भाषा ही जागतिक पातळीवर गेली पाहिजे, ही भूमिका महाराष्ट्र शासनाची आणि महायुतीच्या सरकारची आहे. पण आम्ही नुसते बोलून थांबलो नाही. महायुतीच्या सरकारने यासंदर्भात जागतिक पाऊल टाकलं आहे. ते म्हणजे लंडनला छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या नावाने मराठी भाषेचं वैश्विक केंद्र उभारणारे जगातलं पहिलं राज्य जर कुठचं असेल तर ते महाराष्ट्र राज्य आहे, हे देखील सांगताना मला मनापासूनचा आनंद आहे. मा. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी साहेबांनी मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा दिला. आम्ही यावर्षी मराठी भाषेच्या विभागामार्फत संकल्प केलाय की, मा. श्री. नरेंद्र मोदी साहेबांच्या वाढदिवसानिमित्त एका वर्षात किमान ७५ आंतरराष्ट्रीय मंच जगभरात निर्माण करण्याचा संकल्प केलाय आणि त्यातले ३९ आंतरराष्ट्रीय मंच निर्मितीचे काम आम्ही पूर्ण केले आहे. त्यामुळे मराठी भाषेला साता समुद्रापार न्यायचं म्हणजे काय करायचं? तर जे माझे मराठी बांधव परदेशामध्ये राहतात, त्यांनी ही चळवळ म्हणून जर राबवली तर परदेशात असलेले ज्यांचा भारताशी काही संबंध नाही अशी लोकं देखील मराठी बोलू शकतात. हे आम्हाला पुढच्या पाच वर्षांमध्ये करून दाखवायचे आहे. त्यासाठी मराठी भाषा विभाग हा प्रामाणिकपणे काम करतोय.

मराठी भाषा ही विलक्षण भाषा आहे. मराठी भाषेचे जे वैभव आहे हे जगातल्या कुठल्याही भाषेपेक्षा महान आहे. आणि म्हणून पुढच्या तीन- चार वर्षांमध्ये मराठी भाषा ही जगात अग्रेसर राहिली पाहिजे म्हणून असं साहित्य तुम्ही नवीन तयार करा, नवीन युवकांकडून तयार करून घ्या आणि शब्द जास्त निर्माण कसे होतील यासाठी प्रयत्न करा, असा मला अतिशय मोलाचा सल्ला काही लोकांनी दिला. यासंदर्भातही नक्की काम आम्ही करू. आपली भाषा समृद्ध आहे, मराठीत जी शब्दसंपदा आहे ती अन्य भाषेत नाहीत.

राज्याचा मी मराठी भाषेचा राज्यमंत्री होतो, तेव्हापासून खरंतर हा मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा देण्याचा उपक्रम सुरू झाला. पण मला वाटतं, "संत ज्ञानेश्वरांनी साडे सातशे वर्षापूर्वी जी ज्ञानेश्वरी लिहिली आणि खऱ्या अर्थाने भाषा अभिजात केली, त्याच्यामुळेच मा. श्री. नरेंद्र मोदी साहेबांनी पुढाकार घेऊन आपल्या मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा दिला. याचा अर्थ आमचे संत वाङ:मय हा मराठी भाषेचा पाया आहे, हे आम्ही देखील कधी विसरलेलो नाही." आणि भविष्यातही याचा विसर पडू न देता मराठी भाषेचे जतन करणं आणि संवर्धन करणं ही आपल्या सगळ्यांची जबाबदारी आहे. आणि ते केलं जाईल हाच शब्द या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने मी आपल्या सगळ्या मंडळींना देतो. मोठ्या संख्येने आपण या संमेलनाला उपस्थित राहिलात, त्याबद्दल देखील मनापासून धन्यवाद देतो. पुन्हा एकदा मुख्यमंत्री महोदय आणि उपमुख्यमंत्री महोदयांचे मन:पूर्वक स्वागत करतो आणि माझं मनोगत संपवतो.

जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !

मराठी भाषा आपल्या अस्मितेचा श्वास

मराठी भाषा ही केवळ संवादाचे साधन नाही, ती आपल्या अस्मितेचा श्वास आहे. आजचे युग हे डिजिटल युग आहे. कृत्रिम बुद्धिमत्ता I), तंत्रज्ञान आणि जागतिकीकरण या सगळ्या बदलांच्या वावटळीतही मराठीचा गोडवा, तिची परंपरा, तिची साहित्यसंपदा अजूनही तकीच शाश्वत आणि सशक्त आहे. पण आपली जबाबदारी आहे. मराठी केवळ घरातली भाषा किंवा बोलीभाषा न राहता ज्ञान, विज्ञान, शोधन, उद्योग आणि तंत्रज्ञानाची भाषा झाली पाहिजे. ज्ञानभाषेसोबतच ती उपजीविकेची भाषा झाली पाहिजे, आपण सर्वांनी मिळून ाठी भाषेला नव्या पिढीच्या मनात रुजवले पाहिजे, त्यांना मराठी भाषेची गोडी लावली पाहिजे. त्यासाठी प्रत्येक माणसाने आपल्या तृभाषेचा अभिमान बाळगला पाहिजे. असे आवाहन राज्याच्या उपमुख्यमंत्री ना.श्रीमती सुनेत्राताई पवार यांनी केले.

विश्व मराठी संमेलनाचे उदघाटन मविप्र प्रांगणातील कविवर्य कुसुमाग्रज नगरीत मान्यवरांच्या उपस्थितीत झाले. याप्रसंगी प्रमुख अतिथी णून त्या बोलत होत्या.

मा. सुनेत्राताई पवार यांनी आपल्या भाषणात राज्यातील संत साहित्य, स्व. यशवंतराव चव्हाण आणि स्व. अजितदादा पवार यांचे मराठी षेसाठीचे योगदान अशा अनेक मुद्द्यांना स्पर्श केला. त्यांच्या भाषणाचा हा गोषवारा ..

ना. श्रीमती सुनेत्राताई अजितदादा पवार

मा. उपमुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

सुनेत्राताई म्हणाल्या, “नाशिकची ही भूमी म्हणजे कविश्रेष्ठ कुसुमाग्रजांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेली भूमी आहे . त्यांनी घातलेली साद आजही मराठी मनात रुंजी घालत आहे. उत्तर महाराष्ट्राची ही भूमी संतांची, कवींची आणि विचारवंतांची आहे. इथल्या मातीत जन्मलेल्या बहिणाबाई चौधरींनी आपल्या ओव्यांमधून मराठी जगण्याचा गंध दिला. "जगाला प्रेम अर्पावे" अशी शिकवण देणाऱ्या साने गुरुजींची ही कर्मभूमी आहे. त्र्यंबकेश्वराच्या या पवित्र सान्निध्यात इथं सिंहस्थ कुंभमेळा भरणार आहे, पण त्याआधीच आज इथे मराठी भाषेचा हा भव्य कुंभमेळा भरलेला आहे. त्यानिमित्ताने राज्यासह देशातील, परदेशातील लेखक, कवी, प्रकाशक, अभ्यासक आणि मराठी साहित्यप्रेमी यांचा हा सोहळा आहे.”

नवमहाराष्ट्राचे शिल्पकार स्व. यशवंतराव चव्हाण साहेबांचे नाशिकशी विशेष ऋणानुबंध होते. इथूनच ते लोकसभेवर बिनविरोध निवडून गेलेले होते. आदरणीय चव्हाण साहेबांनी साहित्य, संस्कृती आणि भाषिक अस्मितेला एक वेगळ्याच प्रकारचे बळ दिले आणि हे आपण कधीही विसरू शकत नाही. महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ तसेच मराठी विश्वकोशाची निर्मिती करून त्यांनी ज्ञानपरंपरेला संस्थात्मक रूप दिले.

गेल्याच वर्षी आपल्या मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाला. मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाल्यानंतर हे दुसरे विश्व मराठी संमेलन आहे. मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा देऊन मराठीचा गौरव वाढवल्याबद्दल आपले पंतप्रधान आदरणीय श्री. नरेंद्रजी मोदी साहेब आणि मुख्यमंत्री श्री. देवेंद्रजी फडणवीस साहेबांचे मी मनापासून आभार मानते .

राज्याचे दिवंगत उपमुख्यमंत्री ना. अजितदादांचे मराठीवरचे प्रेम सगळ्यांनीच अनुभवलेले आहे. "मराठी भाषा ही पोटापाण्याची भाषा झाली पाहिजे" असा त्यांचा आग्रह होता. सीमा भागातील मराठी बांधवांच्या पाठीशी ते कायम ठामपणे उभे राहिले. लंडनमधील आपल्या मराठी बांधवांसाठी 'महाराष्ट्र भवनाच्या' उभारणीसाठी तातडीने ५ कोटींचा निधी दोन महिन्यांपूर्वीच दादांनी मंजूर केला होता. आदरणीय दादांच्या पाठिंब्यामुळेच मराठी भाषेच्या प्रसारासाठी सार्वजनिक ग्रंथालयांना अनुदान वाढवून देण्यात आले आहे. मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी सुद्धा त्यांनी अर्थसंकल्पामध्ये कायमचीच भरीव तरतूद केलेली असायची. त्यांच्या या विचारांना पुढे नेण्याचा आम्हा सगळ्यांचाच निर्धार आहे.

मराठी भाषेला जपूया, वाढवूया आणि जगाच्या कानाकोपऱ्यात पोहोचवूया, असा निर्धार आपण सगळ्यांनी करू या .. आपणा सर्वांना परत एकदा मराठी भाषा गौरव दिनाच्या मनापासून शुभेच्छा देते आणि मला या अत्यंत चांगल्या कार्यक्रमाला बोलवल्याबद्दल आयोजकांचे आभार मानते आणि इथेच थांबते. धन्यवाद! जय हिंद, जय महाराष्ट्र, जय मराठी!

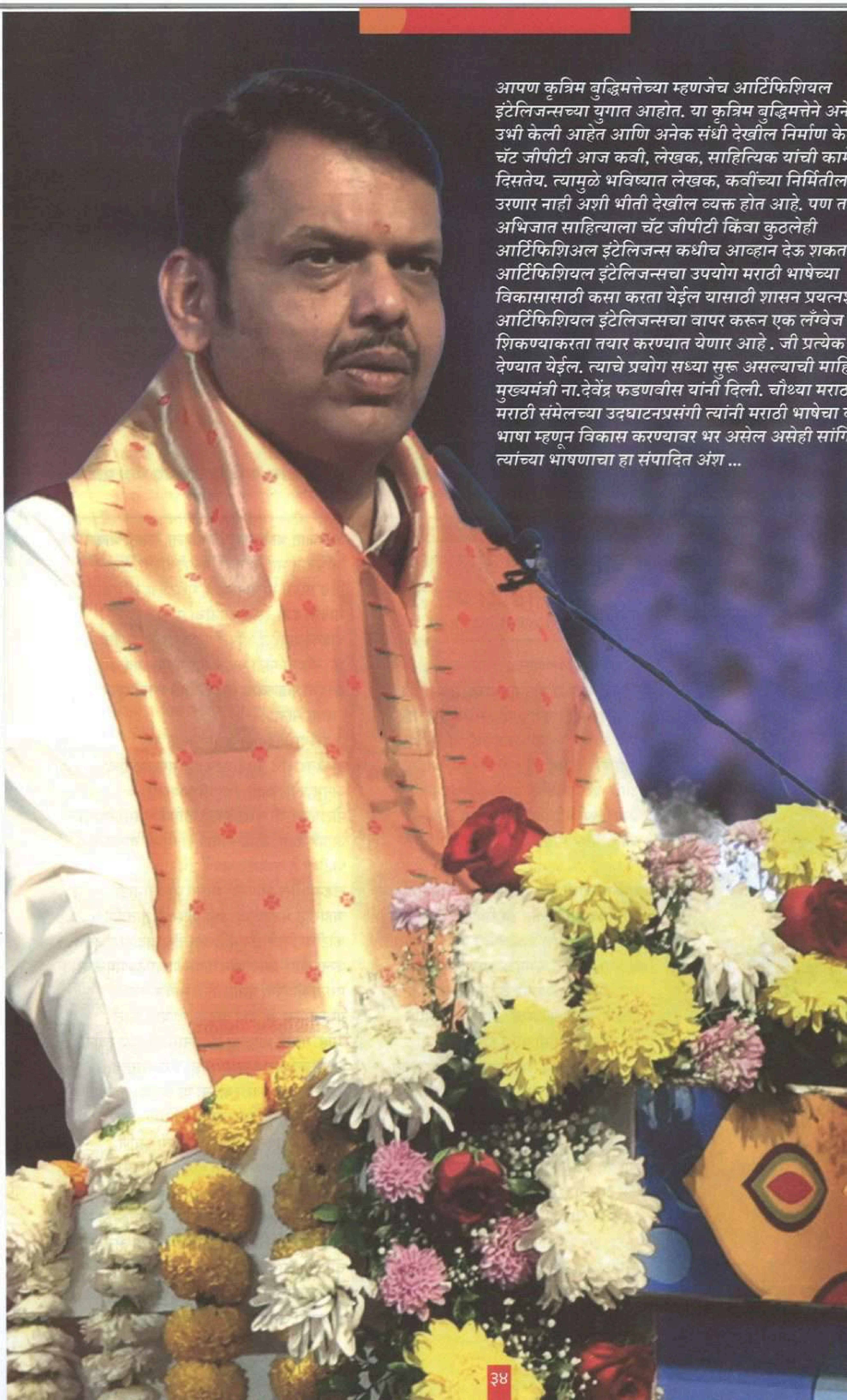

आपण कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या म्हणजेच आर्टिफिशियल
इंटेलिजन्सच्या युगात आहोत. या कृत्रिम बुद्धिमत्तेने अने
उभी केली आहेत आणि अनेक संधी देखील निर्माण के
चॅट जीपीटी आज कवी, लेखक, साहित्यिक यांची काम
दिसतेय. त्यामुळे भविष्यात लेखक, कवींच्या निर्मितील
उरणार नाही अशी भीती देखील व्यक्त होत आहे. पण त
अभिजात साहित्याला चॅट जीपीटी किंवा कुठलेही
आर्टिफिशिअल इंटेलिजन्स कधीच आव्हान देऊ शकत
आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा उपयोग मराठी भाषेच्या
विकासासाठी कसा करता येईल यासाठी शासन प्रयत्न
आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा वापर करून एक लँग्वेज
शिकण्याकरता तयार करण्यात येणार आहे . जी प्रत्येक
देण्यात येईल. त्याचे प्रयोग सध्या सुरू असल्याची माहि
मुख्यमंत्री ना.देवेंद्र फडणवीस यांनी दिली. चौथ्या मराठ
मराठी संमेलच्या उदघाटनप्रसंगी त्यांनी मराठी भाषेचा
भाषा म्हणून विकास करण्यावर भर असेल असेही सांगि
त्यांच्या भाषणाचा हा संपादित अंश ...

मराठी ही ज्ञानभाषा आणि व्यवहार भाषा झाली पाहिजे

–ना. श्री. देवेंद्र फडणवीस
मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा वापर करून तयार करण्यात आलेल्या लँग्वेज लॅबमध्ये मुलांची संवाद कौशल्ये विकसित होण्यास मदत होणार आहे. शाळांमध्ये केवळ मराठी भाषा या विषयाची सक्ती करून चालणार नाहीये. कारण मराठी भाषा विषयाला केवळ ग्रेड देऊन शाळा मोकळ्या होतात. मुलांच्या गुणपत्रिकेवर त्याचा परिणाम होत नाही. तसेच विद्यार्थी मराठी लिहिण्या-बोलण्यातही मागेच राहतो. लँग्वेज लॅबमुळे विद्यार्थी मराठीत कसा बोलतो, मराठी बोलण्याचे कौशल्य किती आहे हे देखील पडताळता येणार आहे. या माध्यमातून किमान महाराष्ट्रात राहणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीला नीट मराठी बोलता आलं पाहिजे, मराठी वाचता आलं पाहिजे, मराठी समजलं पाहिजे हा आपला आग्रह आहे. तो निश्चितपणे पूर्ण करता येईल.

आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सच्या माध्यमातून जे साहित्य तयार होतं ते जेवढं साहित्य त्यांना फीड केलेलं असतं, जेवढं साहित्य त्या लँग्वेज मॉडेलनी वाचलेलं असतं, त्या साहित्याची सांगड करून त्यातून काहीतरी तयार देण्याचं काम होत असतं. त्यामुळे या साहित्यात नवीन विचार नसतो. पण आजही आमच्या साहित्यिकांमध्ये ही शक्ती आहे की नवीन विचार नवीन साहित्य आणि एक प्रकारच्या नवसंकल्पना आपल्यापुढे सातत्याने ते मांडत असतात. त्यात संवेदना असते. म्हणूनच एआयचा उपयोग फक्त साहित्याचा अनुवाद करण्यासाठी करता येईल असं मला वाटतं. पण मराठीच्या विकासाकरता एआयचा उपयोग कसा करता येईल हा विचार आपल्याला करावा लागेल. त्यासाठी शासनाचा मराठी भाषा विभाग आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा उपयोग करून साहित्य सामान्यांपर्यंत कसं पोहोचवता येईल यासाठी प्रयत्नशील आहे, असे आश्वासन महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री ना. देवेंद्र फडणवीस यांनी नाशिककरांना आणि राज्यातील जनतेला दिले.

नाशिकमध्ये वास्तव्य केल्याने त्रिभुवनात कीर्ती प्राप्त होईल असं अगस्त्य ऋषींनी प्रभू श्री रामांना सांगितल्याचं देखील ऐकिवात आहे. त्यामुळे ही भूमी एक पुण्यभूमी आहे, एक ऐतिहासिक भूमी आहे. आणि या भूमीवर हे चौथं विश्व मराठी संमेलन या ठिकाणी होतंय आणि तेही मराठी भाषा गौरव दिनी होतंय, कविश्रेष्ठ कुसुमाग्रजांच्या मायभूमीत होतंय याचा मला अतिशय मनापासून आनंद आहे .

अमेरिका, फ्रान्स, नेदरलँड, नॉर्वे, हंगेरी, नायजेरिया, ऑस्ट्रेलिया, मलेशिया, श्रीलंका अशा वेगवेगळ्या देशांतून मराठी मंडळी या ठिकाणी आले आहेत. ही मंडळी त्या त्या देशात मराठीचे आणि महाराष्ट्राचे ब्रँड अँबेसेडर आहेत. आपल्याला संत ज्ञानेश्वर माऊलींनी विश्वाचाच विचार करायला शिकवलेला आहे आणि म्हणून विश्वेश्वराची संकल्पना घेऊनच मराठी माणूस या ठिकाणी काम करत असतो. मराठी माणूस हा नेहमी त्याच्या पराक्रमाने वेगळी ओळख निर्माण करत असतो.

आपली मराठी भाषा ही अभिजात भाषा तर झालीच आहे पण त्यासोबत एक अशी भाषा आहे की ज्या भाषेमध्ये आपल्या देशामध्ये सर्वाधिक साहित्य तयार होतं आणि सर्वाधिक साहित्य संमेलने देखील आपल्या मराठी भाषेमध्येच होतात. महाराष्ट्राला साहित्य, नाट्य, लोकगीतांची मोठी परंपरा लाभली आहे. या परंपरांमुळेच आपल्या सगळ्यांचे जीवन समृद्ध झालं आहे. पण आज देशातील वेगवेगळ्या भाषांमधील रंगकर्मीसमोर, त्यांच्या नाट्यसृष्टीसमोर प्रश्नचिन्ह निर्माण झालेय . इतर भाषांमध्ये आज अतिशय कमी नाटके तयार होत आहेत, त्याला प्रतिसाद देखील मिळत नाही आहे. पण आजही देशात सर्वात समृद्ध अशा प्रकारची नाट्य संस्कृती, निर्मिती आणि त्याला तितक्याच मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद देणारे रसिक महाराष्ट्रात पाहायला मिळतात,याचा आनंद आणि अभिमान आहे.

मराठीचा स्वाभिमान आणि भाषा शुद्धी ही आपल्याला पहिल्यांदा कोणी शिकवली असेल तर ती छत्रपती शिवरायांनी. छत्रपती शिवरायांनी ज्यावेळेस राज्यकर्त्यांकरता भाषेचा कोष तयार केला, तो काळ असा होता की सातत्याने आपल्यावर परकीय आक्रमकांनी राज्य केल्यामुळे आपला संपूर्ण राज्यकारभार हा कुठे फारसी, कुठे अरबी अशा वेगवेगळ्या शब्दांमध्ये केला गेल्यामुळे आपली मराठी प्रदुषित झाली होती. त्यावेळेस प्रमाण भाषेचा कोष हा छत्रपती शिवरायांनी तयार केला आणि खऱ्या अर्थानं राज्यकारभार चालवण्याकरता जी भाषा आपल्याला आवश्यक आहे ती भाषा आपल्याला देणारे हे छत्रपती शिवराय होते. त्याच पद्धतीने आधुनिक महाराष्ट्रामध्ये मराठी भाषेच्या शुद्धीकरणाचं काम हे खऱ्या अर्थानं स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी केले. आणि त्या माध्यमातून अनेक शब्द म्हणजे उदाहरणार्थ 'महापौर' हा शब्द देखील आपल्याला स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी दिला. 'विधानसभा', 'विधान परिषद' हे शब्द देखील स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी आपल्याला दिले आणि असे अनेक शब्द स्वातंत्र्यवीर सावरकरांनी दिले. भाषेची ही समृद्ध परंपरा नाशिक जिल्ह्याने जोपासलेली आहे.

पण एक गोष्ट निश्चित आहे, की केवळ भाषेचा गौरव करून ती भाषा टिकत नाही. जेव्हा भाषा ही व्यवहार भाषा, ज्ञान भाषा होऊन चरितार्थ चालवताना व्यवहारात परिमाणकारक स्वरूपात मदत करते त्यावेळी ती भाषा जिवंत राहते. म्हणून मराठी भाषेचं स्वरूप हे ज्ञान व व्यवहार भाषेचं स्वरूप व्हावे या दृष्टीनं शासनाचा मराठी भाषा विभाग काम करत आहे.

आपल्या सगळ्यांना भाषेचा अभिमान आहे. मराठी असण्याचा अभिमान आहे आणि मराठी माणसाच्या कार्याचा देखील अभिमान आहे आणि म्हणूनच हा अभिमान साजरा करण्याकरताच आपण विश्व मराठी संमेलन आयोजित करत असतो. विश्व मराठी संमेलन हे केवळ महाराष्ट्रातच नाही तर परदेशामध्येही आपण करू आणि मराठीला जगाच्या विविध भागांमध्ये पोहचवू. पुन्हा एकदा आपल्या सर्वांचे स्वागत करतो. मराठी विश्व संमेलन आणि मराठी भाषा दिनानिमित्त जे पुरस्कार दिले गेले आहेत, त्या मान्यवरांमुळे महाराष्ट्र सरकारच्या या पुरस्कारांचे महत्त्व वाढलं आहे. या सर्व मराठीच्या सेवेकऱ्यांचे मी मनापासून अभिनंदन करतो.

जय हिंद , जय महाराष्ट्र !

मातृभाषेत
शिक्षण
संस्कार
पिढी घ

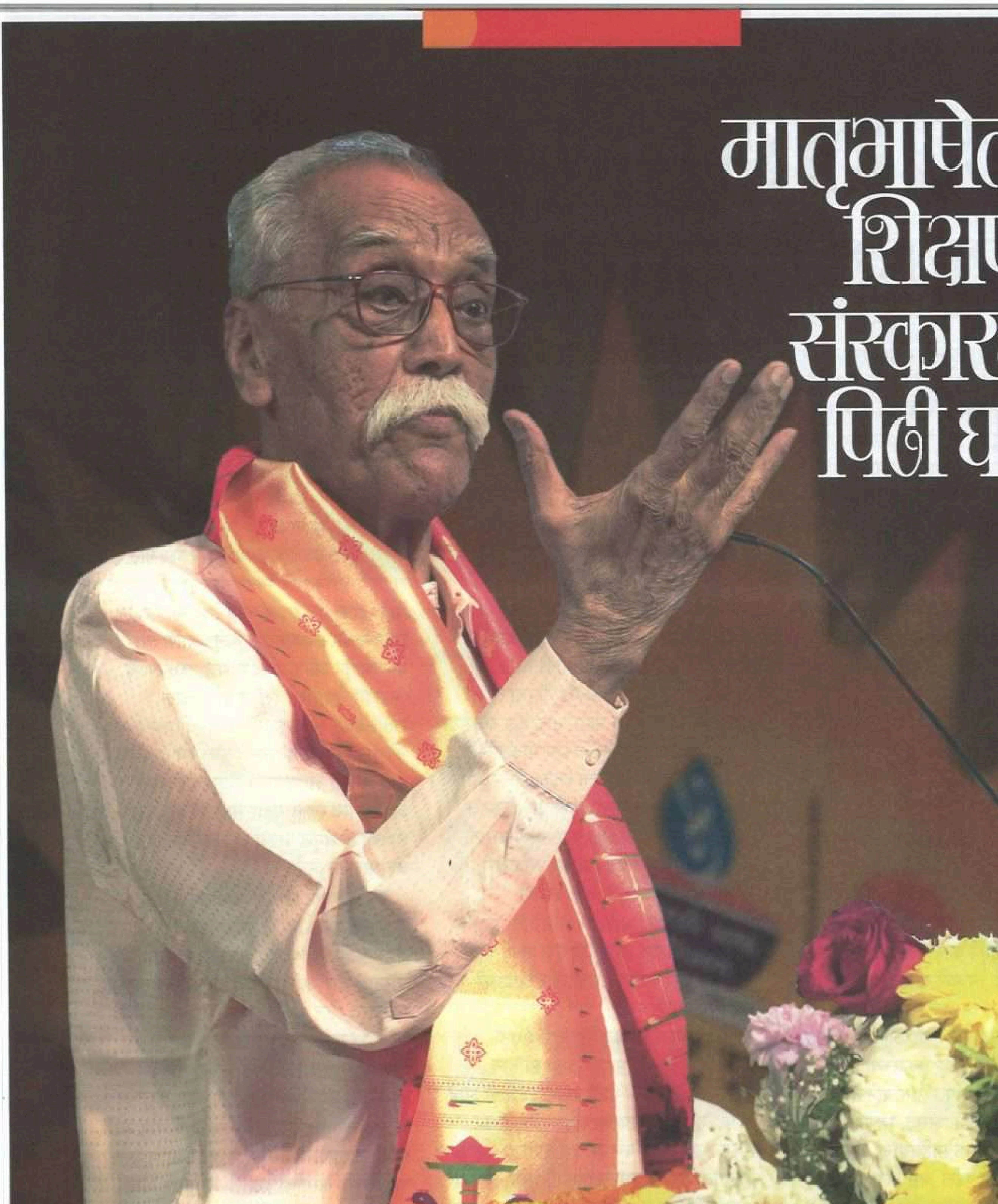

आज भारत ही जगातील एक सर्वांत मोठ्या अर्थव्यवस्थांपैकी एक असल्याच्या बाता, फुशारक्या आपण मारतो. पण काही अर्थ नाहीये. भारतात दर सोळाव्या मिनिटाला एक बलात्कार होतो. गरिबांना अन्न मिळत नाहीये. ही आपली संस्कृ चाललेली आहे. मातृभाषेतून शिकल्यास संस्कारक्षम पिढी घडविण्यास नक्कीच मदत होईल, असा विश्वास मला वाटतो मातृभाषेचा आग्रह धरा, चौथीपर्यंत तरी मुलांना मराठीत शिकवा. नाहीतर एक दिवस मराठी भाषेलाच अल्पसंख्यांकांची म्हणून दर्जा मिळेल. आम्ही मराठी आहोत, आम्हाला आरक्षण द्या, असे म्हणण्याची देखील वेळ येईल, अशी भीती ज्ञान विजेते, ज्येष्ठ साहित्यिक, लेखक डॉ. भालचंद्र नेमाडे यांनी व्यक्त केली. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात साहित्यभूषण पुरस त्यांना सन्मानित करण्यात आले. त्यावेळेला सत्काराला उत्तर देताना त्यांनी केलेल्या भाषणाचा हा सारांश त्यांच्याच शब

आज मराठीच्या नावाने जी बोंब सुरू आहे, त्यासाठी आपण मराठी माणसंच जबाबदार आहोत, असे मला वाटते आणि हेच माझे मत आहे. आपल्या मुलांना इंग्रजी शाळेत घालणे, मराठी शाळा बंद पाडणे हे कोण करतेय? तर मराठी माणसंच करताहेत. आपल्या मुलांना मराठी नाही आलं तरी चालेल पण त्यांना इंग्रजी चांगले लिहिता-बोलता आले पाहिजे, हा अट्टाहास पालकांचा आहे. इंग्रजीत शिकल्यामुळे चांगल्या नोकऱ्या मिळतात, असा त्यांचा गैरसमज आहे. पण माझा अनुभव सांगतो, की केवळ इंग्रजीत शिकल्यामुळे चांगली नोकरी मिळत नाही. मी स्वतः प्राध्यापक म्हणून एम.ए.च्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी शिकवलंय. कोकण, मराठवाडा, खानदेश, नाशिक ग्रामीणमधील मुलं एम.ए. इंग्रजी करतात आणि चांगले करिअर करतात आणि इंग्रजी माध्यमातून पूर्ण शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना मात्र पुढे काही करता येत नसल्याचे मी पाहत आलोय.

हे कशामुळे तर मला वाटते आणि सगळे भाषातज्ज्ञ सांगतात, की "लहानपणापासूनच आपल्या जीवनाविषयीच्या ज्या संकल्पना असतात, त्याविषयी मातृभाषेतच स्पष्टता येत जाते." इंग्रजी फार फार तर पाचवी, सहावी, दहावीपर्यंत एक विषय म्हणून ठीक असते. एस.एससी.साठीही इंग्रजी घेणे इथपर्यंत ठीक आहे. मात्र शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर प्रत्यक्षात काम करायची वेळ येते तेव्हा इंग्रजी भाषेपुरतीच मर्यादित राहते. म्हणूनच माझं निरीक्षण असं आहे, की इंग्रजीतून शिक्षण घेतलेल्यांपेक्षा मातृभाषेतून प्राथमिक शिक्षण घेतलेले विद्यार्थी आयुष्यात यशस्वी झालेले आहेत.

साधं उदाहरण देतो, चीन, जपानमध्ये बनलेले फोन आपण सगळे आज वापरतोय. या देशांमध्ये इंग्रजी बोलले जात नाही, हे देश त्यांची राष्ट्रीय भाषाच व्यवहारासाठी वापरतात.

डॉ. भालचंद्र नेमाडे

ज्येष्ठ साहित्यिक

फ्रान्स, जर्मनीमध्येही इंग्रजी बोलली जात नाही की शिक्षण इंग्रजीतून दिले जात नाही. पण आज जगभरात डंका आहेच ना या देशांचा? इंग्रजीशिवाय अडलं का यांचं कुठे? तर नाही. आपण मात्र आपल्या मुलांना इंग्लंड, अमेरिकेत पाठवण्यासाठी इंग्रजीचा अट्टाहास धरून बसलोय. हे दुर्दैव आहे आपले. अमेरिकेत जाऊनही हॉटेल बॉय म्हणून काम करण्याची वेळ अनेकांवर आलेली आहे. इंग्रजी शिकलेले गुलाम बनून राहिले आहेत, अशी इंग्रजीची परिस्थिती आहे. पाकिस्तान, बांगलादेश, आफ्रिका हे देश या गुलामगिरीतून आलेल्या अपयशाची उदाहरणे आहेत. इंग्रजीत शिकूनही हे देश मागासलेलेच राहिले आहेत. कोणतीही सामाजिक, शैक्षणिक, वैज्ञानिक प्रगती या देशांमध्ये झालेली नाही. त्यामुळे आपल्या मुलांना मातृभाषेतून शिकवण्यासाठी पालकांनीच आग्रही राहायला हवे आहे. इंग्रजीच्या मागे वेडे होऊन धावण्यापेक्षा आपण आपल्या मराठीचे वैभव कसे वाढवता येईल याकडे लक्ष देणे गरजेचे आहे. कारण मातृभाषा सोडून इतर भाषेत घेतलेले ज्ञान हे चिरकाल तुमच्याकडे टिकू शकत नाही. तुमच्या आत ते झिरपतच नाही. मराठी ही जगातील बाराव्या क्रमांकाची बोली भाषा आहे. जर्मन, फ्रेंच, रशियन भाषेनंतर मराठीचा नंबर येतो. इतकी समृद्ध भाषा असून मराठीला या भाषांनंतर स्थान मिळते, ही खेदाची बाब आहे. मराठीविषयीच्या या अनास्थेचे श्रेय सध्याच्या पिढीला जाते. फाडफाड इंग्रजी बोलणारी, सुटाबुटात शाळेत जाणारी मुलं पालकांना हवीत. एकट्या मुंबईतील हजारो मराठी शाळा बंद होण्याच्या मार्गावर आहेत. सरकारला यासंदर्भात काही करायचे नाहीये. त्यामुळे दिवसेंदिवस परिस्थिती बिघडत आहे.

मराठी भाषा ज्ञानेश्वरीच्याही आधीपासून अस्तित्वात आहे. हिंदी, तमिळ, कानडी या भाषांपेक्षाही जुनी आहे. पुरातनकाळातील सर्वांत श्रेष्ठ भाषाशास्त्रज्ञ, व्याकरणकार पाणिनी यांनी इ.स. चौथ्या व पाचव्या शतकात अर्धमागधी भाषेत मराठी भाषेचा अंश असल्याचे म्हटले होते. म्हणजेच पाणिनी यांच्या काळापासूनच मराठी अस्तित्वात आहे. एवढेच नाही तर इसवी सन पूर्व दुसरे शतक, सातवाहन काळातील स्त्रिया ते बहिणाबाईपर्यंतच्या स्त्रिया जात्यावर ओव्या म्हणत, म्हणजेच ही लोकगीतं आपल्याला मराठीची साक्ष देतात. गाथा सप्तशतीसारख्या ग्रंथातही मराठी प्राकृत भाषेतील कविता आहेत. दोन हजार वर्षांपूर्वीचा इतिहास सांगणारा तसेच मराठी भाषेच्या अस्तित्वाचे लेखी पुरावे देणारा तो प्रमाणग्रंथ मानला जातो. ग्रामीण संस्कृती दर्शविणाऱ्या ७०० कविता या ग्रंथात असूनही महिलांनीही त्या लिहिल्या आहेत. म्हणजेच इंग्रजीत कविता

(पुढील पानावर...)

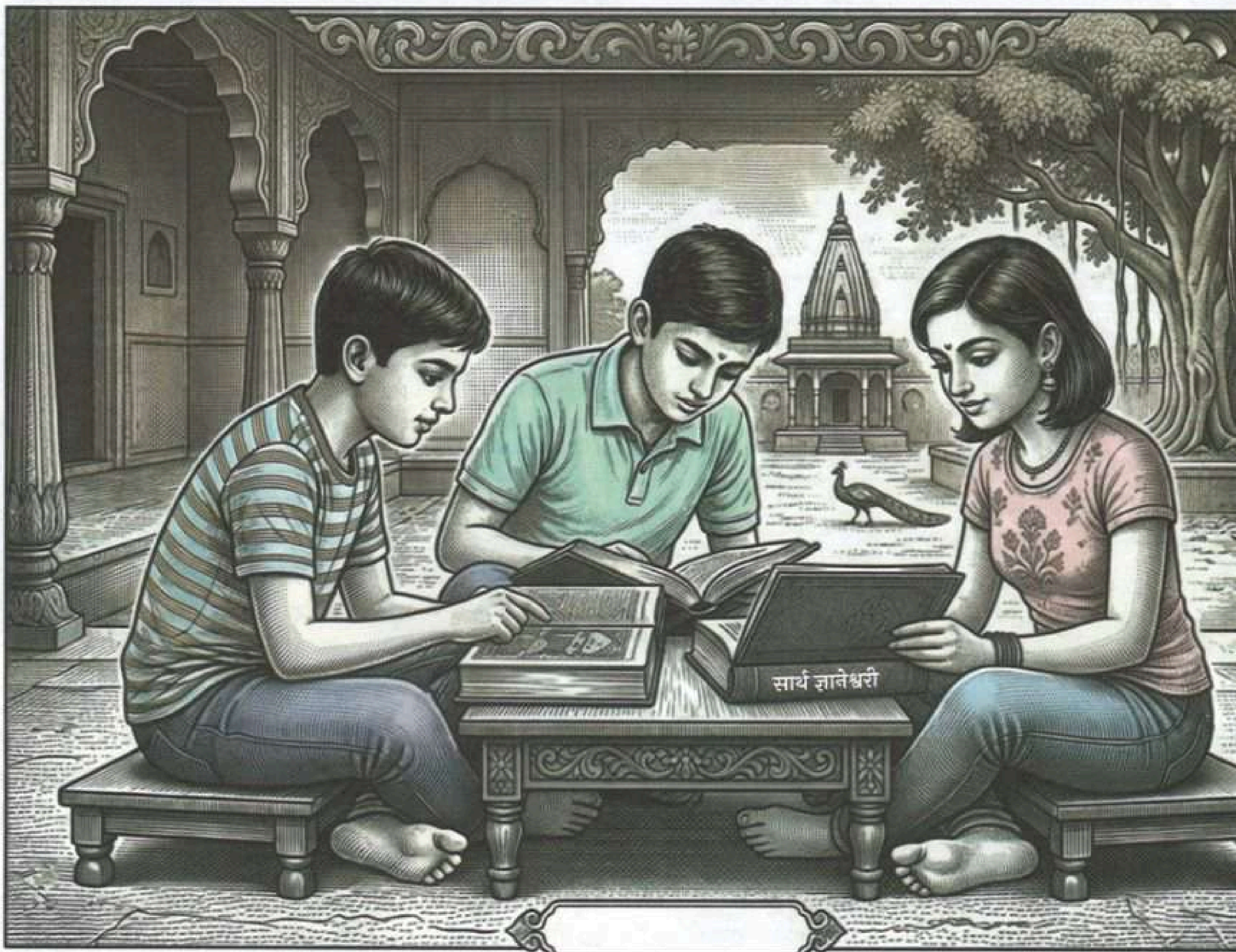

(...मागील पानावरुन)

करणारी स्त्री १८ व्या शतकात (पहिली इंग्रजी कवयित्री म्हणून जेन ऑस्टिन या ओळखल्या जातात) सापडते तर मराठीत कविता करणारी स्त्री आपल्याला सातवाहन काळातच सापडते. इतकी समृद्ध परंपरा लाभलेल्या आपल्या मराठीला आपणच का मग मागासलेली भाषा समजायचे? का तिचे महत्त्व कमी करायचे? हे विचार करायला लावणारे आहे.

मराठी भाषेतील पहिला आद्यग्रंथ लीळाचरित्र, 'हे विश्वचि माझे घर' संदेश देणारा ज्ञानेश्वरी ग्रंथ, तुकाराम गाथा यांसारखे ग्रंथ नाही. काळाच्या पुढे जाऊन विचार मांडणारी, जगण्याला-विचारांना दिशा देणारी ही खूप मोठी माणसे मराठीत होऊन गेली. या समृद्ध परंपरेला पुढे नेता येणार नसेल तर निदान या परंपरेचे जतन आजच्या पिढीने करायला हवे, असे मला वाटते. तुमच्या मुलांना ज्ञानेश्वरीचे श्लोक, तुकारामांचे अभंग वाचायला सांगा. मग तो मेरीटमध्ये आला नाही तरी चालेल. कारण या श्लोक-अभंगांमधून जगराहटीत टिकायचं कसं? प्रपंच, संसारात राहून परमार्थ कसा साधायचा? याचे ज्ञान त्याला मिळेल, आणि तेच त्याला त्याच्या आयुष्यात तारून नेईल.

एकीकडे मराठीला आज जपण्याची गरज निर्माण झालेली असताना दुसरीकडे मराठी भाषिक मंडळांनी देशाच्या कानाकोपऱ्यात राहूनही चांगली कामगिरी केली आहे. सर्वांना सोबत घेऊन काम करणे हा मराठी माणसाचा गुण कौतुकास्पदच आहे, असे मी म्हणेन. दरम्यान, महाराष्ट्रात खानदेशी, पुणेरी, विदर्भीय मराठी असे प्रकार आपण बघतो. मग आमच्या विभागातीलच मराठी कशी चांगली याचेही वादविवाद होतात. पण या सर्वांची माय, मातृभाषा मराठी आहे. त्यामुळे या प्रांतीय भाषांमधील अशुद्ध गोष्टी वगळून सर्वांनीच ती ती भाषा समजून घेतली तर त्यात कुणालाही नावे ठेवण्यासारखे काही नाहीये. मुळात आपली मातृभाषा मराठी ही आपल्याला आईसारखी वंदनीय असायला हवी. जगात कुठेही गेलो तरी मराठीत, माझ्या मातृभाषेतच विचार करीन असा निश्चय करायला हवा. कारण जर तुम्ही विचार मातृभाषेत केला तरच तुम्हाला चांगलं मराठी लिहिता-बोलता येईल, चांगली साहित्य निर्मिती तुम्ही करू शकाल. तेच जर तुम्ही इंग्रजीला चिकटून राहिलात तर काही उपयोग होणार नाही, कारण त्यातून सुसंस्कृत समाज घडणार नाही, सुजाण नागरिक घडणार नाहीत. आज इंग्रजीत शिकून अनेक जण इंजिनिअर्स, आर्किटेक्ट, आयआयटीयन, आयएएस झाले आहेत. पण आजही आपल्या देशात वाहतुकीला शिस्त नाही, सार्वजनिक स्वच्छतेची शिस्त नाही. अपघात वाढत आहेत.

हे कशामुळे? तर इंग्रजीसारखी उ
तुम्हाला फक्त मार्क्स मिळवून दे
संस्कारक्षम नीतिमूल्यांची रुजव
करत नाही. म्हणूनच आचार्य वि
महात्मा गांधी, शरद जोशींसारख
जोवर घडत नाही, तोवर माणूस
प्रगती करू शकणार नाही. यास
ऑर्गनायझेशन ऑफ नेशन्ससार
संघटनेतील भाषातज्ज्ञांचे हेच म
" प्रत्येक देशाने, राज्याने निदान
शिक्षण तरी हे मातृभाषेतूनच दि

जगभरात दरवर्षी भाषांचे सव
दरवर्षी २५ भाषा जगातून नाहीश
आकडेवारी सांगते. त्यानुसार अ
दरवर्षी पाच ते सात भाषा नाहीश
आणि नाहीशा होणाऱ्या भाषांम
समावेश झाला तर ती अत्यंत ल
असेल. इंग्रजीचे गुलाम होऊन उ
आरक्षणाची भीक मागू, अतिश
ऐतिहासिक, भौगोलिक, साहित्यि
सांस्कृतिक वारसा लाभलेल्या म
वेळ आली तर साहित्यिक म्हणू
ती लज्जास्पद बाब असेल.

जय हिंद, जय महाराष्ट्र!

शासनाच्या मराठी भाषा विभागातर्फे प्रमुख राज्य पुरस्कार तसेच यशवंतराव चव्हाण वाङमय पुरस्कार चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या उदघाटन सत्रात प्रदान करण्यात आले. ते पुढीलप्रमाणे-

साहित्यभूषण पुरस्कार:
डॉ. भालचंद्र नेमाडे
(ज्येष्ठ साहित्यिक, ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते लेखक).
स्वरूप: दहा लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

विंदा करंदीकर जीवनगौरव पुरस्कार:
श्री. श्रीनिवास विनायक कुलकर्णी
(ज्येष्ठ लेखक).
स्वरूप: पाच लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

विशेष पुरस्कार:
शांतिब्रह्म गुरूवर्य मारुतीबाबा कुऱ्हेकर
(ज्येष्ठ कीर्तनकार, आळंदी).
स्वरूप: पाच लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

श्री. पु. भागवत पुरस्कार:
निर्मल प्रकाशन, नांदेड.
स्वरूप: तीन लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

डॉ. अशोक केळकर भाषा अभ्यासक पुरस्कार (संस्था)
आपटे वाचन मंदिर, इचलकरंजी
स्वरूप: दोन लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

डॉ. अशोक केळकर भाषा अभ्यासक पुरस्कार (व्यक्ती):
डॉ. दिलीप धोंडगे (नाशिक)
स्वरूप: दोन लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

कविवर्य मंगेश पाडगावकर भाषा संवर्धक पुरस्कार (संस्था):
कर्नाटक राज्य मराठी साहित्य परिषद
स्वरूप: दोन लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

कविवर्य मंगेश पाडगावकर भाषा संवर्धक पुरस्कार (व्यक्ती):
श्री. विनोद सूर्यनारायण कुलकर्णी (सातारा)
स्वरूप: दोन लाख रुपये, मानपत्र, सन्मानचिन्ह.

अध्यात्माची अनुभू
मनाचे श्लोक

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या तिसऱ्या दिवसाची सुरुवात अत्यंत मंगलमय आणि आध्यात्मिक वातावरणात झाली. संतपरंपरेची शिकवण आणि भारतीय संस्कृतीतील मूल्यांचा संदेश देणारा 'मनाचे श्लोक' हा विशेष कार्यक्रम प्रेक्षकांसमोर सादर झाला. कोल्हापूरहून आलेल्या वेदा सोनुले व सारंग सोनुले यांनी समर्थ रामदास स्वामींच्या मनाच्या श्लोकांचे प्रभावी पठण केले, तर संपूर्ण कार्यक्रमाचे सुबोध आणि प्रेरणादायी निवेदन मृण्मयी भजक यांनी केले. या सादरीकरणामुळे सभागृहात एकाग्रता, भक्तीभाव आणि सांस्कृतिक अभिमान यांचे अनोखे वातावरण निर्माण झाले.

कार्यक्रमाची सुरुवात ज्ञानदेवतेच्या स्मरणाने झाली. "या कुन्देन्दुतुषारहारधवला, या शुभ्रवस्त्रावृता…" या सरस्वती वंदनेने उपस्थितांनी ज्ञानदेवतेला वंदन केले. या श्लोकामधून देवी सरस्वतीला प्रार्थना करताना बुद्धीतील अज्ञान, जडता आणि अंधकार दूर करून सदबुद्धी, विवेक आणि ज्ञान प्राप्त होवो अशी भावना व्यक्त केली जाते. निवेदिका मृण्मयी भजक यांनी या श्लोकाचा अर्थ आणि त्यामागील आध्यात्मिक आशय प्रेक्षकांना समजावून सांगितला. अशा श्लोकांचे नियमित पठण केल्याने मनाची एकाग्रता वाढते, वाणी शुद्ध होते आणि सकारात्मक विचारांची जडणघडण होते, असे त्यांनी सांगितले. यानंतर कार्यक्रमाचा मुख्य भाग असलेल्या समर्थ रामदास स्वामींनी रचलेल्या 'मनाचे श्लोकां'चे पठण सुरू झाले. वेदा सोनुले यांनी प्रेक्षकांना सहभागी करून घेत या श्लोकांचे सादरीकरण केले. "मना सज्जना भक्ती पंथेची जावे…", "नको रे मना क्रोध हा खेदकारी…", "मना सर्वथा सत्य सांडू नको रे…" यांसारख्या श्लोकांमधून मनाला योग्य मार्गावर ठेवण्याचा संदेश दिला जातो. प्रत्येक श्लोक हा जीवनातील नैतिक मूल्ये, सदाचार, संयम आणि सत्यनिष्ठा यांची शिकवण देणारा आहे.

मृण्मयी भजक यांनी निवेदन करताना समर्थ रामदास स्वामींच्या कार्याची माहितीही सांगितली. वयाच्या बाराव्या वर्षी त्यांनी नाशिक येथे बारा वर्षांची कठोर तपश्चर्या केली होती, ही ऐतिहासिक बाब त्यांनी अधोरेखित केली. त्यामुळे नाशिक नगरीत मनाच्या श्लोकांचे सादरीकरण होणे हा एक वेगळाच योग असल्याचे त्यांनी नमूद केले. यावेळी शालेय विद्यार्थ्यांची विशेष उपस्थिती आणि त्यांचा उत्साह कार्यक्रमास साजेसा होता. कार्यक्रमात उपस्थित प्रेक्षकांनाही श्लोक पठणात सहभागी करून घेण्यात आले. "मी एक ओळ सांगेन आणि तुम्ही सर्वांनी ती माझ्या पाठोपाठ म्हणायची," असे सांगत वेदा सोनुले यांनी प्रेक्षकांना सहभागी केले. त्यामुळे कार्यक्रम केवळ सादरीकरणापुरता मर्यादित न राहता तो सामूहिक आध्यात्मिक अनुभव ठरला. अनेकांनी आपल्या बालपणी शाळेत शिकलेले श्लोक पुन्हा आठवत मोठ्या उत्साहाने सहभाग घेतला.

मनाच्या श्लोकांनंतर मारुती स्तोत्राचे सामूहिक पठण करण्यात आले. "भीमरूपी महारुद्रा वज्र हनुमान मारुती…" या समर्थ रामदास स्वामींनी रचलेल्या स्तोत्राने सभागृहात उत्साहाचे वातावरण निर्माण झाले. हनुमंताची शक्ती, धैर्य आणि भक्ती यांचे वर्णन करणाऱ्या या स्तोत्रातून संकटांवर मात करण्याची मानसिक ताकद मिळते, असा संदेश यामधून देण्यात आला. यानंतर संध्याकाळी महाराष्ट्रातील घराघरांतून म्हटल्या जाणाऱ्या "शुभं करोति कल्याणम्…" या दीपप्रार्थनेचेही सामूहिक पठण झाले. दीपज्योती अंधारातून प्रकाशाकडे नेणारी शक्ती आहे, ही भावना या श्लोकातून व्यक्त होते. भारतीय संस्कृतीत संध्याकाळी दिवा लावून प्रार्थना करण्याची परंपरा का आहे, याचेही निवेदनातून स्पष्टीकरण देण्यात आले. या आध्यात्मिक संस्काराने वातावरणात भक्तीची लाट निर्माण झाली.

कार्यक्रमात पुढे श्री शंकराचार्यांनी रचलेल्या

अन्नपूर्णा स्तोत्राचा काही भ
आला. अन्न हे केवळ शरीर
नसून ते सात्त्विक विचारांची
असते, हा संदेश या स्तोत्रात
"अन्नपूर्णे सदा पूर्णे शंकरप्रा
ओळींनी सभागृहात भक्तीम
केले. यानंतर कालभैरवाष्टक
स्तोत्राचे पठणही करण्यात अ
विविध नावांचा उल्लेख अस
स्तोत्राच्या पठणात उपस्थित
घेतला. "साष्टांग नमन हे माझे
विनायका…" या ओळींनी व
झाली.

संपूर्ण कार्यक्रमामध्ये वेदा
उच्चार, सुरेल आणि प्रभावी
लक्षवेधी ठरले. त्याचबरोबर
यांच्या ओघवत्या आणि मा
निवेदनामुळे प्रत्येक स्तोत्राचा
तत्त्वज्ञान आणि सांस्कृतिक म
सहजपणे पोहोचले. भक्ती, स्त
यांतून रसिकांच्या अंतःकरणा
करणारा प्रकाश म्हणजे मनाचे
कार्यक्रम असे म्हणता येईल.

कार्यक्रमाच्या शेवटी मराठ
सहसचिव डॉ. नामदेव भोसले
सोनुले आणि त्यांचे सहकारी
यांचा स्मृतिचिन्ह आणि पुष्पगु
करण्यात आला.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलन
कार्यक्रमाने मराठी संतपरंपरेची
भारतीय संस्कृतीची आध्यात्मि
सुंदर संगम घडवून आणला. '
कार्यक्रमामुळे उपस्थितांना केव
आनंदच मिळाला नाही, तर जी
आठवण करून देणारा एक प्रेर
अनुभवही मिळाला.

पालखी जाखडी

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या सांस्कृतिक पर्वात कोकणातील लोककलेचा साज चढवणारा पालखी आणि जाखडी नृत्याचा कार्यक्रम हा कोकणाच्या अस्सल भूमीशी, परंपरेशी आणि लोकजीवनाशी जोडणारा अनुभव ठरला. अमित रवींद्र गोपाळ यांच्या नेतृत्वाखाली सादर झालेले पालखी नृत्य आणि संदीप बळेकर यांच्या नेतृत्वाखाली रंगलेले जाखडी नृत्य यांनी कोकणच्या सांस्कृतिक दर्शनाला जिवंतपणे उभे केले.

कोकणातील पालखी नृत्य हे केवळ एक सादरीकरण नसून ते श्रद्धा, उत्सव आणि सामूहिक भावनेचे प्रतीक आहे. फाल्गुन पौर्णिमेच्या दिवशी ग्रामदेवतेची पालखी खांद्यावर घेऊन गावभर नाचवत नेण्याची परंपरा ही या भूमीच्या सांस्कृतिक स्मृतीत खोलवर रुजलेली आहे. होळी तोडण्याच्या विधीशी जोडलेली ही परंपरा, आंबा, सुरभाळ यांसारख्या स्थानिक वृक्षांच्या सान्निध्यात पार पडते. हा जणू निसर्ग, देवत्व आणि माणूस यांचा त्रिवेणी संगमच असतो. या सादरीकरणात पालखीचे तालबद्ध नर्तन, भक्तिभावाने भारलेले वातावरण आणि एकत्रित हालचालींची लय यामुळे प्रेक्षक अक्षरशः त्या परंपरेचा भाग बनून जात होते.

याच वेळी जाखडी नृत्य, (जे 'बाल्या डान्स' या नावानेही ओळखले जाते.) हे कोकणातील गणेशोत्सवाच्या सांस्कृतिक धाग्याला उजाळा देणारे ठरले. ढोलकीच्या ठेक्यावर, गाण्यांच्या लयीवर आणि उत्साहाच्या उन्मेषात सादर होणारे हे नृत्य, विशेषतः रत्नागिरी आणि सिंधुदुर्ग भागात लोकप्रिय आहे. गणपती आणि गौरीच्या उत्सवात प्रत्येक घराघरात सादर होणारे हे नृत्य म्हणजे लोकजीवनातील आनंद, एकोप्याची भावना आणि सांस्कृतिक सातत्य यांचे प्रतीक आहे.

कार्यक्रमाच्या शेवटी या दोन्ही लोककला सादर करणाऱ्या कलाकारांचा सन्मान डॉ. नामदेव भोसले (सहसचिव, मराठी भाषा विभाग) यांच्या हस्ते करण्यात आला. हा सन्मान केवळ कलाकारांचा नव्हता, तर त्या मागील लोकपरंपरेचा, श्रमाचा आणि सांस्कृतिक वारशाचा होता.

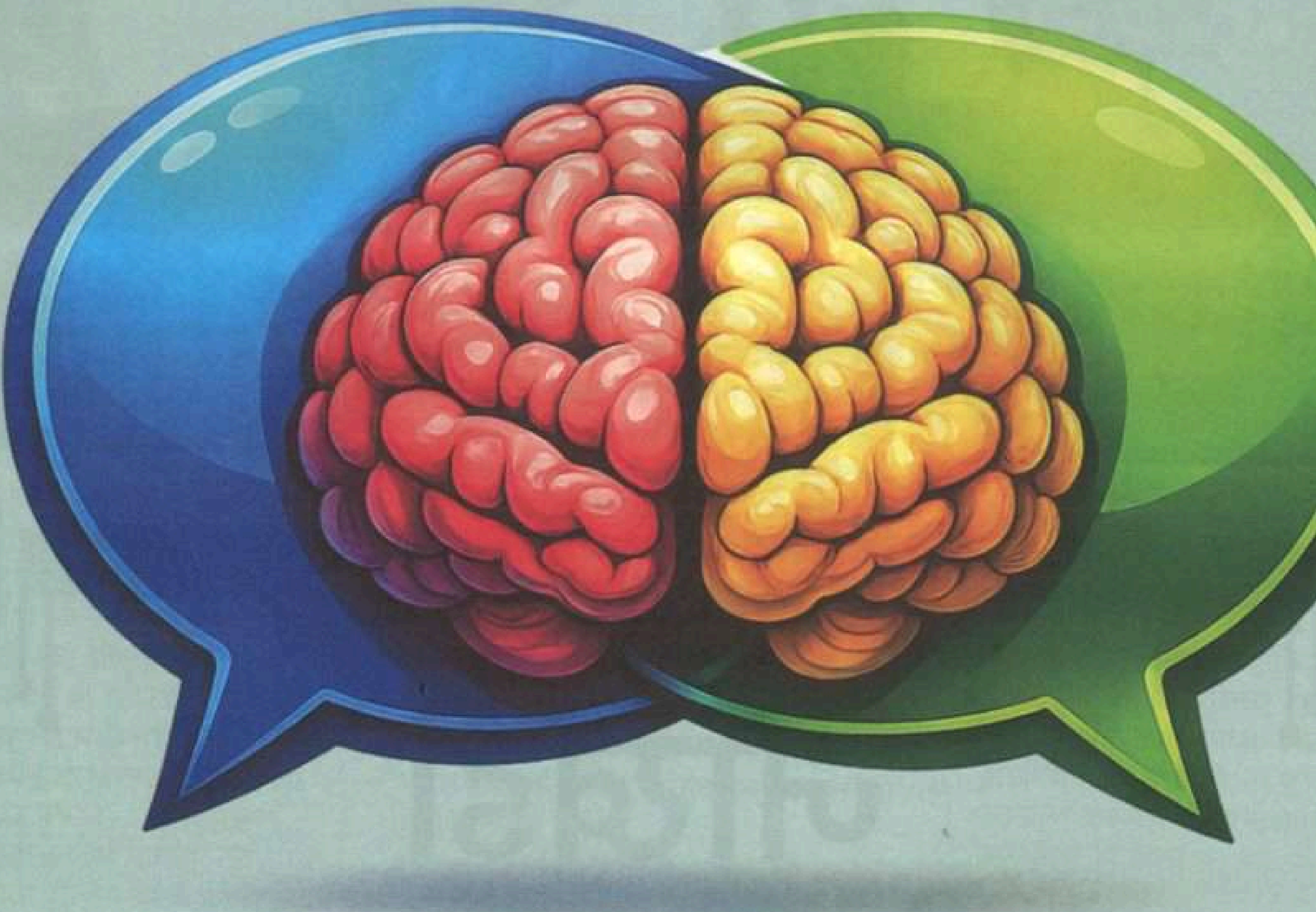

परिसंवाद व चर्चा एक समृध्द विचारधन

फक्त माध्यमांकडून शुद्ध भाषेचा आग्रह धरता कामा नये

भारतात हिंदी आणि बंगाली भाषेनंतर सर्वात जास्त बोलली जाणारी भाषा ही मराठी भाषा आहे. असे असतानाही मराठी भाषेच्या भविष्याविषयी चिंता व्यक्त होत आहे. सोशल मीडिया, इंटरनेट, एआयच्या (AI) युगात मराठीची तोडफोड सुरू आहे. ती सांभाळण्याची, समृद्ध करण्याची, तिला शुद्ध स्वरूपात लोकांपर्यंत पोहोचविण्याची जबाबदारी फक्त प्रसारमाध्यमांची नाही. प्रसारमाध्यमांना वाचक, प्रेक्षकांपर्यंत माहिती, बातमी सोप्या भाषेत पोहोचवायची असते. सर्वसामान्यांना समजेल याच भाषेत ती प्रसारित, प्रसिद्ध करणे हेच माध्यमांचे उद्दिष्ट बनून जाते. अशा परिस्थितीत माध्यमांकडून शुद्ध भाषेसाठी आग्रह धरणे चुकीचे आहे. मात्र जेथे तिथे उचित शब्द वापरणे, शब्दांचा अर्थ समजून घेऊन त्याचा योग्य वापर करणे, उगाचच शब्दबंबाळ बातम्या प्रसारित न करण्याची जबाबदारी नक्कीच प्रसार माध्यमांची आहे. नव्या पिढीला सोबत घेऊन, त्यांचे म्हणणे समजून घेऊन मुद्रित, डिजिटल, इलेक्ट्रॉनिक्स, सोशल मीडिया या सर्वच प्रकारच्या माध्यमांनी त्यासाठी प्रयत्नशील राहण्याची गरज असल्याचा सूर 'माध्यमांमधील मराठी भाषा' या परिसंवादात निघाला.

*चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात 'माध्यमातील मराठी भाषा' या विषयावरील परिसंवादात दैनिक दिव्य मराठी नाशिक आवृत्तीच्या निवासी संपादिका दीप्ती राऊत, आज तक, इंडिया टुडेचे कार्यकारी संपादक **साहिल जोशी**, साम टीव्हीचे संपादक **नीलेश खरे**, ठाणे वैभवचे संपादक **मिलिंद** **बल्लाळ**, व झी २४ तासचे संपादक **कमलेश सुतार** यांनी सहभाग घेतला. **भूषण करंदीकर** यांनी परिसंवादाचे सूत्रसंचालन केले.*

प्रसारमाध्यमांमध्ये वापरण्यात येणारी भाषा काळानुसार कशी बदलत गेली, त्याचे काय परिणाम पाहायला मिळत आहेत, नकारात्मक परिणामांवर काय उपाय करता येतील ? युवा पिढीला मराठी भाषेविषयी गांभीर्य राहिलेले नाही आहे, त्यासाठी माध्यमे प्रयत्न करणार का? शुद्ध, व्याकरणासहित मराठी भाषा यापुढे मराठी प्रसारमाध्यमांमध्ये पाहायला, ऐकायला मिळणार की नाही? लोकशाहीचा चौथा खांब म्हणून प्रसारमाध्यमांकडे आपण पाहतो, त्यामुळे मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी माध्यमे काय जबाबदारी घेणार? सध्या माध्यमांमध्ये जी मराठी वापरली जातेय, त्यासंदर्भात काय जबाबदारी घेणार? मुद्रितशोधन हा प्रकार मुद्रित माध्यमांमध्ये नाहीसा होत चाललाय. या सर्वच मुद्द्यांवर मान्यवरांनी ऊहापोह केला. विस्तृत, सकस चर्चा केली. या मान्यवरांनी परिसंवादात व्यक्त केलेले मत, त्यांच्याच शब्दात, थोडक्यात..

***पर्यायी शब्दांची व्यवस्था न्यूज रूममध्ये हवी: दीप्ती राऊत** (संपादक, दैनिक दिव्य मराठी)*

माध्यमांनी शुद्ध मराठी भाषा वापरली पाहिजे, व्याकरण तपासलं गेलं पाहिजे, तरच मराठी भाषेचे भविष्य उज्ज्वल असेल, हे मला मान्य नाही. कारण आमच्यासमोर वेगळी आव्हाने आहेत. आम्ही 'मास्क' ऐवजी 'मुखपट्टी' असा शब्द वापरला तर वाचक गोंधळात पडणार आहे. त्यामुळे मराठी भाषा माध्यमांमुळे बिघडली आहे असं खापर माध्यमांवर फोडून ती घडवणं हे माध्यमांचे काम आहे, असे म्हणणे मला पटत नाही. आजची पिढी वाचत नसल्याचेही नेहमी बोलले जाते, त्याचे कारण वाचनासाठी त्यांना त्यांचा निवांतपणा उरला नाही. मोबाईलवर सतत माहिती मिळत असल्यामुळे वैचारिक घुसळणच थांबली आहे. दररोज साधारण २० हजारांपेक्षा अधिक शब्द

मुद्रित माध्यमांमध्ये लिहिले जातात, संपादित केले जातात. त्यामुळे मी असे म्हणेन, की मराठी भाषेचे जे व्यावहारिक कंगोरे आहेत, त्यांची मुद्रित माध्यमातून घुसळण घडवून आणण्याची संधी आहे. शिवाय सहजसोप्या बोली भाषेत जर मुद्रित माध्यमांना लिहायचं नसेल तर त्या शब्दांना पर्यायी शब्द उपलब्ध करून देण्याची यंत्रणा न्यूज रूममध्ये असायला हवी असेही मला वाटते. उदाहरणार्थ मला राखी सावंतला ' आयटम गर्ल' म्हणून बातमीत लिहायचं नसेल तर त्याऐवजी मी काय लिहावं हे सांगणारी व्यवस्था न्यूज रूममध्ये हवी, यासाठी मी आग्रह धरेन. आम्हाला मिळालेली माहिती वाचकांपर्यंत सोप्या भाषेत पोहोचवण्याची आमची धडपड असते. त्यासाठीच मधून मधून इंग्रजी, हिंदी शब्दांचा वापर आम्ही मथळे व

कॅप्शन देण्यासाठी करतो. उदाहरणार्थ 'काँटे की टक्कर' या शब्दातील नेमकेपणा 'अटीतटीचा सामना' या मराठीतील शब्दापेक्षा जास्त परिणामकारक वाटत असेल तर तो वापरला जातोय. इंग्रजी, हिंदी भाषेचा वापर करून केलेले, मराठीत केले जाणारे लिखाण टाळणे आणि तरीही वाचकांना सोप्या भाषेत माहिती पुरवणे हेच तर आमच्या पिढीसमोरील आव्हान आहे. नेमक्या शब्दांत बातमीचा आशय सांगणारे शब्दच आपल्याला सापडत नाही, कमी पण समर्पक शब्दांत आपले म्हणणे मांडता येत नसल्यामुळे प्रिंट, डिजिटल, इलेक्ट्रॉनिक्स, सोशल मीडिया या सर्वच माध्यमांमध्ये मग भाषेच्या चुका होतच राहतील. त्यामुळे केवळ माध्यमांवर भाषा संवर्धनाची जबाबदारी टाकून चालणार नाही. त्यासाठी चांगली यंत्रणा उभी करावी लागेल.

***मराठी भाषेतील सौम्यपणा हरवला: साहिल जोशी** (कार्यकारी संपादक, आज तक, इंडिया टुडे)*

मी इलेक्ट्रॉनिक माध्यमात गेली २० वर्षांहून अधिक काळ काम करत आहे. पूर्वी ज्या शांततेत, सौम्यपणे बातम्या दाखवल्या जायच्या, निवेदक त्या बातम्या वाचत ते चित्र आज राहिलेले नाही. आक्रमक शब्दांत बातमी लिहिणे आणि आक्रमकतेनेच ती स्क्रीनवर सादर केली जाऊ लागली आहे. मराठी भाषेतील, सादरीकरणातील सौम्यपणा घालवायला प्रेक्षक, प्रतिनिधी व निवेदक या सर्वांनाच मी जबाबदार

धरेन. कारण राज ठाकरे यांची ' घणाघाती' हीच इमेज माध्यमांनी प्रेक्षकांच्या मनात तयार केली आहे. त्यांना सौम्य बोलायचे असेल तरी मग ते बोलू शकणार नाहीत, असं माध्यमांमुळे अनेकदा होतं. तसेच डिजिटल माध्यम म्हणजे केवळ रील्स, शॉर्ट्समधून मनोरंजन अशी समीकरणे देखील बदलायला हवीत. त्यासाठी विविध प्रयोग होणे गरजेचे आहेत. नवनवीन मराठी शब्द कळण्यासाठी ही प्रक्रिया गरजेची आहे. मराठी भाषेच्या संवर्धनाची सर्वच जबाबदारी माध्यमांवर टाकून चालणार नाही, असेही मी म्हणेन. कारण विधानसभा, जाहीर सभा यामध्ये वापरण्यात येणारी, बोलली जाणारी भाषा यांचा अभ्यास केला तर त्यात कमालीचा बदल झालेला आढळून येतो. त्यामुळे या पातळीवर देखील मराठीला गांभीर्याने घेतले गेले पाहिजे. मराठी भाषिक वाचक-प्रेक्षकांना बघावसा, वाचावासा, ऐकावासा वाटेल असा मजकूर देणे माध्यमांची जबाबदारी आहे. जगभरातील मराठी भाषिक वर्ग आपल्याशी जोडला जाईल याचीही जबाबदारी माध्यमांची आहे. नाही तर हिंदी, इंग्रजी भाषेतील माध्यमांशी तो सबटायटल्सच्या माध्यमातून जोडला जाईल. हे खूप मोठे आव्हान आम्हा प्रसार माध्यमांसमोर आहे, असे मी म्हणेन. काळाच्या प्रवाहात राहण्यासाठी, टिकण्यासाठी माध्यमे, भाषा 'जेन झी' सारख्या आव्हानांमध्ये अडकणार आहे, यात शंका नाही. मात्र या पिढीचा वापर मराठीसाठी चांगल्या प्रकारे कसा करता येईल याचा विचार करता येणार आहे. कारण ही पिढी वेगवेगळ्या प्लॅटफॉर्मवर वाचणारी पिढी आहे, ही पिढी वेगळा विचार करणारी आहे. त्यांना माहिती मिळवण्याचे विविध पर्याय माहिती आहेत हे विसरून चालणार नाही. यामुळे न्यूज रूम अधिक ओघवती राहण्यासाठी मदतच होईल, असे मला वाटते.

***भाषेच्या माध्यमातून कलात्मक निर्मितीला खीळ: कमलेश सुतार** (संपादक, झी २४ तास)*

डिजिटल, प्रिंट, इलेक्ट्रॉनिक्स या तीनही माध्यमांतून त्या त्या वाचक-प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी वेगवेगळी भाषा वापरली जातेय. इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांनी सनसनाटी, खळबळजनक किंवा काहीतरी वेगळं, भव्यदिव्य दाखवण्याच्या नादात भाषेतील सौम्यपणा

घालवलाय असे मला वाट
माध्यमांमध्ये तरी तो थोडा
डिजिटल, इलेक्ट्रॉनिक माध
मथळ्यांनी प्रेक्षक खेचायचे
हे थांबले पाहिजे. 'टेलिग्राप
आजही त्यांच्या समर्पक प
मथळ्यांसाठी ओळखले ज
'मराठा' या दैनिकानंतर क
झाले आहेत. भाषेच्या माध्य
निर्मिती या प्रकाराला खीळ
म्हणूनच सनसनाटीच्या पल
इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांनी नव
वापरून बातमी कशी सादर
विचार करणे गरजेचे आहे.
वाचक व इलेक्ट्रॉनिक माध्य

टार्गेट असते. डिजिटल वाच
वेगळीच आहे. त्यामुळे एखा
एखाद्या मथळ्याचे अनेक तु
सांगितले जातात. त्यासाठी अ
शैली वापरली जाते. दृकश्राव
घडताना प्रेक्षक पाहत असता
व्याकरणाच्या चुका स्वीकार
पण चुकीचे शब्द वापरून अ
अशा शब्दांची निवड माध्यम
हवी. उथळ मराठी वाचक-प्रे
कामा नये. पण प्रेक्षक, वाचक
सवंग मराठीचा, तसेच इंग्रजी,
मांडण्यात येणाऱ्या मराठीचा
पाहिजे, असे मला वाटते. त्यां
सादरीकरणाला पसंती, प्रोत्सा
मराठीच्या भविष्याविषयी चच
देखील काही हातात राहणार न
मराठीच्या जतनाची जबाबदार
प्रेक्षक दोघांचीही आहे. तसेच
नावाने होणारी ओरड थांबवून
सुधारण्याच्या फंदात आपण प
आपणच त्यांची भाषा समजून
सोबत घ्यावे, असेही मला वाट

बहुभाषिकांमुळे मराठीवर अ
***मिलिंद बल्लाळ** (संपादक, ठ*

महाराष्ट्रात, विशेष करून मुं
नागरिक रोजगारासाठी येतात.
महाराष्ट्रात बहुभाषिक लोक, ब
संस्कृती आढळते. ही माणसं त्
भाषा, त्यांचे शब्द, त्यांचा लहेज

भाषताना वापरतात. नकळत मराठीचा करताना, मराठी लिहिताना, बोलताना या भाषिक शब्दांचा, लहेजाचा स्वीकार प्रसार माध्यमांकडूनही केला जातो. कारण या माध्यमे वापरताना अनेकदा बातमीचे, एखाद्या विषया संदर्भातील माहिती या …िकांकडून मिळत असते. त्यामुळे अशा मराठी वापरताना माध्यमांनी संपादन … बाळगून इतर भाषांचा प्रभाव मराठीवर … देण्यासाठी काम करावे असे मला वाटते. …ांमधीलच नाही तर मराठीच्या एकंदरीतच …ाविषयी चिंता माझ्या पिढीला नक्कीच … कारण सध्या वृत्तनिवेदक चुकीच्या … शब्दांचे उच्चार करताना आम्ही पाहतो. भाषांचे आपल्या माय मराठीवरील हे …मण मला धोकादायक वाटते आहे. इतर …चा हा आघात मराठीला पचवायचा असेल …साठी मराठीला प्रसार माध्यमांनी …ायला हवे. तसेच महाराष्ट्राची …शाली परंपरा होती, ती म्हणजे वर्तमानपत्र … कोरोनापासून वर्तमानपत्र वाचन ही …तीत खंडित झाली. त्यामुळे …वर्तमानपत्राच्या माध्यमातून दर्जेदार लेखन …, भाषेचा अभ्यास करणाऱ्या अनेकांना …री गमवावी लागली. साहजिकच मराठी … व तिचा दर्जा याविषयी सर्वसामान्यांना … घेणेदेणे नसल्याचे चित्र निर्माण झाले. … भाषेचा ठेवा हा वर्तमानपत्रीय लिखाणात … म्हणूनच मराठीला तारण्याची जबाबदारी …समांबरोबरच वाचकांचीही आहे, असे मी … जेन झीच्या बाबतीत मला हेच म्हणायचं …, की माध्यमांचे काम समाजाला दिशा …ाचे आहे, भरकटवण्याचे नाही. म्हणून जेन … भाषेची सूत्रे सोपवताना आपणच आधी …चे भीत, दर्जा सांभाळायला हवा.

…माध्यमांच्या भाषांचे वर्गीकरण करावे …गेल : नीलेश खरे (साम मराठी):-

मुद्रित, इलेक्ट्रॉनिक, डिजिटल आणि …डिया अशा चार प्रकारात भाषेची विभागणी … करू शकतो. या चारही प्रकारांतील … वापर हा वेगवेगळ्या उद्देशाने केला …तो. टीव्हीवरील बातमीपत्रात प्रेक्षकांशी …िक संवाद साधायचा असतो, त्यामुळे तो … स्वरूपात, सहजसोपा असावा, ही … असते. डिजिटल माध्यमात तर त्याहीपेक्षा कमी कालावधीसाठी संवाद, भाषा वापरली जाते. त्यामुळे ती बोलीभाषा, मिश्रभाषा, हिंदी, इंग्रजी शब्दांचा वापर करून केलेली भाषा या स्वरूपाची असू शकते. मात्र मुद्रित माध्यमांमधील भाषेचा प्रभाव जास्त काळ टिकून राहू शकतो, त्यामुळेच मुद्रित माध्यमांनी टीव्ही, डिजिटल, इलेक्ट्रॉनिक माध्यमासारखी मिश्र भाषा वापरून चालणार नाही. तसं आपण केल्यास तो आपणच मराठीवर, आपल्या भाषेवर केलेला अत्याचार असेल असे माझे स्पष्ट मत आहे. मराठीच्या संवर्धनाची मोठी जबाबदारी मुद्रित माध्यमांवर आहे, असे मला वाटते. मराठीतील सरमिसळ छत्रपती शिवाजी महाराजांनी १६७४ मध्येच ओळखली होती . 'राज्यव्यवहारकोश'ला त्यांनी त्या काळात

सुरुवात केली. आणि आपण २१ व्या शतकात राहूनही मराठीतील सरमिसळ ओळखू शकत नसू, त्या त्या माध्यमांच्या भाषांचे वर्गीकरण करणार नसू तर मराठीच्या नावाने गळे काढण्यात अर्थ नाही. भाषा प्रभावी असणे गरजेचे आहे, हे मान्य. ऑक्सफर्डमध्येही दरवर्षी चार ते पाच नव्या शब्दांची भर पडते. म्हणून ती भाषा दूषित होत नाही. म्हणून मराठीतही काही नव्या शब्दांचा स्वीकार नक्कीच करायला हरकत नाही. सावरकरांनी मराठीच्या शुद्धीसाठी अनेक नवीन शब्द दिले. छत्रपतींनीही ते व्यवहारकोशात दिले आहेत. म्हणजे आपल्याकडे पर्यायी शब्द उपलब्ध आहेत. त्याचा वापर करणे आपल्या हातात आहे.

म्हणूनच मुद्रित माध्यमांनी याचा विचार करत, जबाबदारी स्वीकारत सर्वसामान्यांपर्यंत हे शब्द पोहोचविणे गरजेचे आहे, सतत नवीन शब्दांचा शोध घेणे गरजेचे आहे असे मला वाटते. सध्या इलेक्ट्रॉनिक्स माध्यमांमध्ये ब्रेकिंग न्यूज, हेडर यामध्ये शब्दमर्यादा, वेळेची मर्यादा असल्यामुळे चुका होत आहेत, हे मी मान्य करतो. काहीवेळेस स्क्रोल पट्टीमध्येही चुका आढळून येतात. त्या टाळण्यासाठी नक्कीच इलेक्ट्रॉनिक्स माध्यमे प्रयत्न करतील अशी आशा मी व्यक्त करतो. तसेच नव्या पिढीची म्हणजेच जेन झी पिढीच्या भाषेविषयी दुराग्रह ठेवूनही चालणार नाहीये. टाकाऊ म्हणून तिचा बाऊ करून चालणार नाही. परंतु, त्यांच्यावर भाषेचे संस्कार करण्यासाठी वातावरण निर्मिती न्यूज रूममध्ये होऊ शकेल.

जुन्या आणि नव्या पिढीच्या भाषेचा सुवर्णमध्य काढावा लागणार: भूषण करंदीकर

निष्कर्ष:-

मराठीचा राजकारणासाठी झालेला वापर माध्यमांनी वेळोवेळी पोहोचवला आहे. पण आता मराठीच्या संवर्धनाची जबाबदारी घेताना न्यूज रूममध्ये भाषा, शब्द, त्याचा वापर यावर चर्चा घडवून आणण्यावर भर देण्याची गरज सर्वच मान्यवरांनी व्यक्त केली आहे. जुन्या आणि नव्या पिढीची भाषा, यांचा सुवर्णमध्य काढून मराठीला प्रभावी आणि सकस ठेवण्यावर माध्यम प्रतिनिधींनी भर दिला आहे.

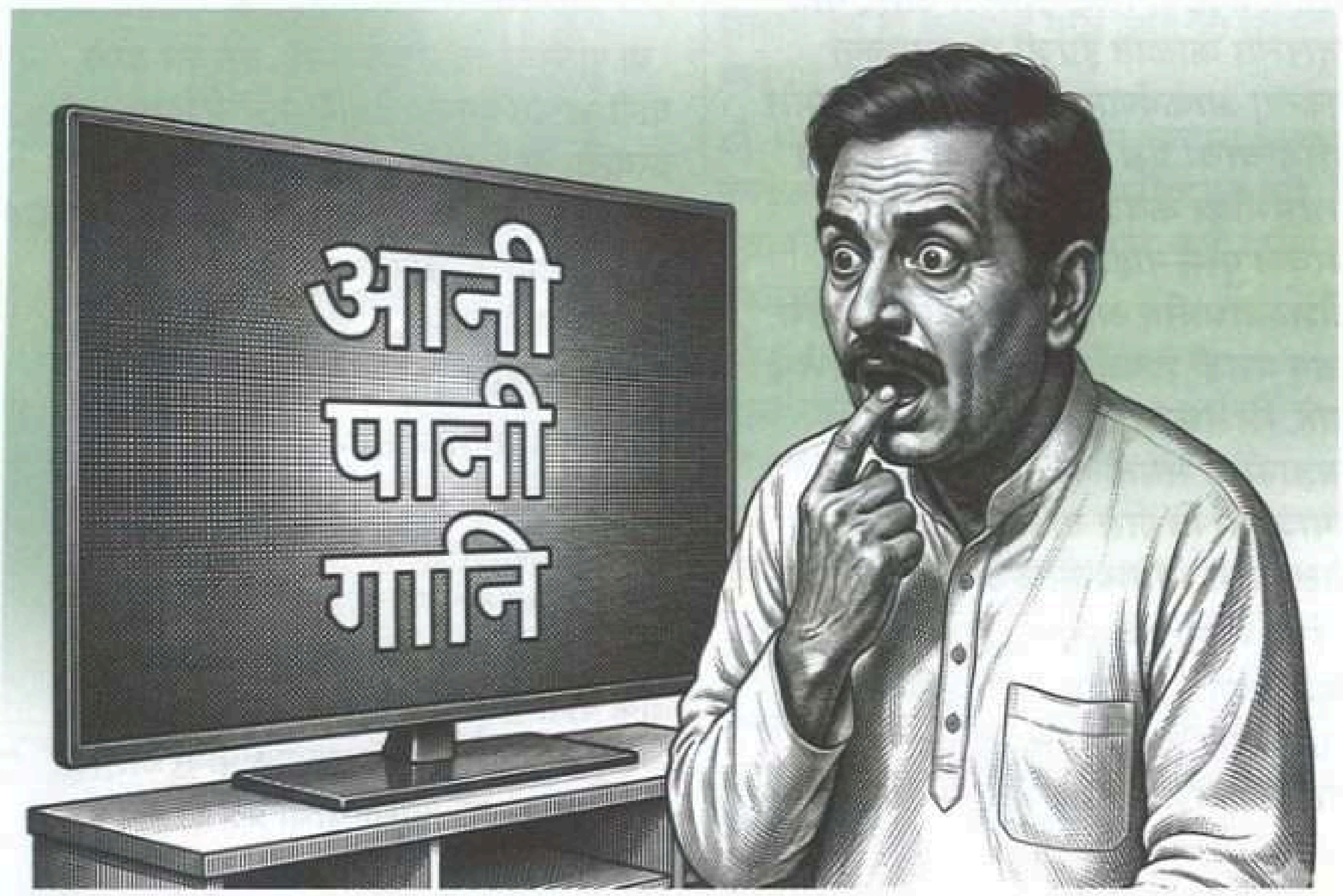

प्रशिक्षण, तंत्रज्ञान व जीवनकौशल्य
होतील शाळा सक्षम

मराठी शाळा ही केवळ शिक्षण देणारी संस्था नसून ती संस्कार, संस्कृती आणि सामाजिक जाणीव घडवणारी पायाभूत व्यवस्था आहे. मातृभाषेतून शिक्षण घेतल्याने विद्यार्थ्यांची विचारशक्ती, समज आणि अभिव्यक्ती अधिक सक्षम होते, हे शैक्षणिकदृष्ट्या सिद्ध झालेले आहे. मात्र बदलत्या काळात इंग्रजी माध्यमाच्या वाढत्या आकर्षणामुळे मराठी शाळांसमोर अस्तित्वाचा प्रश्न उभा राहिला आहे. या पार्श्वभूमीवर केवळ भाषेचा अभिमान मिरवणे पुरेसे नाही, तर गुणवत्तापूर्ण, कौशल्याधारित आणि आधुनिक शिक्षण देऊन मराठी शाळांना सक्षम करणे गरजेचे आहे. शिक्षकांची प्रयोगशीलता, तंत्रज्ञानाचा समतोल वापर आणि समाजाचा विश्वास या त्रिसूत्रीवर मराठी शिक्षणाचा भविष्यकाळ अवलंबून आहे.

विश्व मराठी संमेलनाच्या विविध अंगांनी समृद्ध अशा कार्यक्रममालेत शैक्षणिक परिसंवादांना विशेष महत्त्व लाभले. त्यापैकी शाहीर वामनदादा कर्डक मंच, रावसाहेब थोरात सभागृह येथे पार पडलेला "मराठी माध्यम शाळा सक्षमीकरण" हा परिसंवाद केवळ चर्चा न राहता वास्तवाचा वेध घेणारा आणि भविष्यासाठी दिशा दाखवणारा ठरला. हा संवाद भावनिक आवाहनांपलीकडे जाऊन तर्क, अनुभव आणि प्रयोगशीलतेच्या आधारावर उभा राहिलेला होता.

या परिसंवादाचे संवादक ***डॉ. भास्कर ढोके*** यांनी अत्यंत नेमक्या प्रश्नांनी चर्चेची दिशा ठरवली, तर प्रयोगशील शिक्षक ***श्री. दत्तात्रय वारे*** आणि ***श्री. केशव गावित*** यांनी आपल्या प्रत्यक्ष कामाच्या अनुभवातून या विषयाला भक्कम पाया दिला.

• प्रश्नांची धार आणि संवादाची दिशा-

परिसंवादाची सुरुवातच "मराठी माध्यम शाळा आपण केवळ जपायच्या आहेत की त्या सक्षम करायच्या आहेत?" या मूलभूत प्रश्नाने झाली. हा प्रश्न साधा वाटला तरी त्यामागे शिक्षणव्यवस्थेचा गाभा दडलेला होता. डॉ. ढोके यांनी चर्चेला भावनिकतेच्या चौकटीत अडकू न देता थेट वास्तवाच्या भूमीवर आणले. मराठी शाळांच्या अस्तित्वाचा प्रश्न हा केवळ भाषेचा नसून गुणवत्तेचा आ
अधोरेखित केले.

• प्रयोगशीलतेची ताकद

केशव गावित यांचा अ

श्री. केशव गावित यांनी अ
त्यांच्या शाळेचा प्रवास उल
शिक्षणाच्या मूळ तत्त्वांवर प्र
अत्यल्प साधनसामग्री, मर्या
सुविधा आणि सामाजिक अ
त्यांनी विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण
क्षमता ही प्रेरणादायी आहे.

• शिक्षण हे पाठांतरापुरते म

• विद्यार्थ्यांच्या मेंदूची क्षमत
चालना देणे महत्त्वाचे आहे

• पारंपरिक पद्धतींना छेद देत
आवश्यक आहे

विद्यार्थ्यांनी हजारापर्यंतचे पा
दोन्ही हातांनी एकाच वेळी ल
यांसारखे प्रयोग त्यांनी सादर
कौशल्य प्रदर्शन नसून विद्या
विकासाचे उदाहरण आहे, अ
केले.

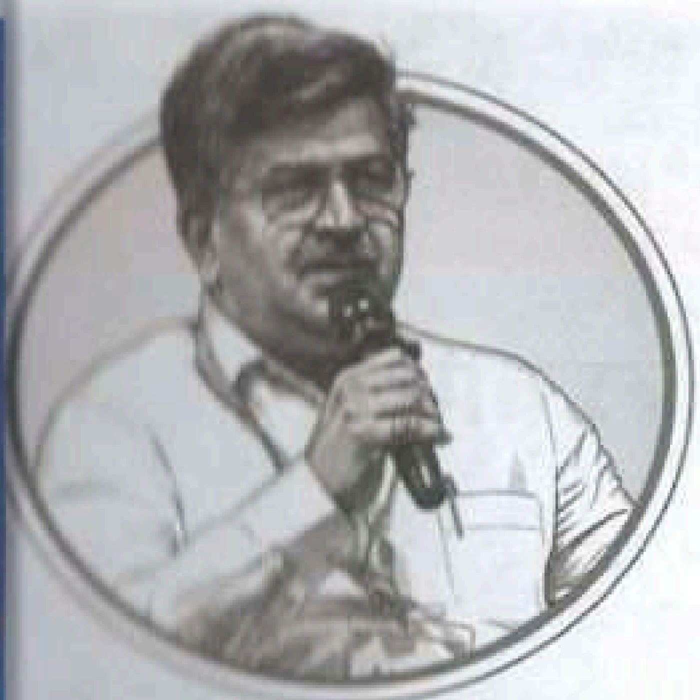

शिक्षक हा बदलाचा केंद्रबिंदू: दत्तात्रय वारे यांचे विचार

दत्तात्रय वारे यांनी मराठी माध्यम शाळांच्या सक्षमीकरणात शिक्षकाची भूमिका किती निर्णायक आहे, हे प्रभावीपणे मांडले. त्यांच्या मते,

- शिक्षक बदलला तर शिक्षण बदलते
- शाळा ही केवळ इमारत नसून विचारांची [illegible] आहे
- स्थानिक भाषा आणि संस्कृती यांचा शिक्षणात समावेश झाला पाहिजे

त्यांनी विद्यार्थिकेंद्रित शिक्षण पद्धती, कृतिप्रधान शिक्षण, आणि स्थानिक संदर्भातून शिकण्याच्या पद्धती यांचा विशेष उल्लेख केला. मराठी माध्यमातूनही जागतिक दर्जाचे शिक्षण देता येते, यावर त्यांनी ठाम विश्वास व्यक्त केला.

• मराठी माध्यम शाळांसमोरील वास्तव

परिसंवादात केवळ सकारात्मक बाजू मांडून ते थांबले नाही, तर वास्तवातील आव्हानांनाही त्यांनी तितक्याच स्पष्टपणे स्पर्श केला. त्यात, इंग्रजी माध्यमाकडे झुकणारी पालकांची मानसिकता, शाळांमध्ये अपुरी सुविधा आणि संसाधने, शिक्षकांवरील प्रशासकीय ताण, गुणवत्तेच्या बाबतीत निर्माण झालेला अविश्वास या मुख्य अडचणी प्रकर्षाने मांडल्या गेल्या. या सर्व समस्यांवर चर्चा करताना एक महत्त्वाचा मुद्दा पुढे आला की, "भाषा दोषी नाही, तर शिक्षणाची गुणवत्ता हीच खरी कसोटी आहे."

• सक्षमीकरणासाठी ठोस उपाययोजना

या परिसंवादाचे वैशिष्ट्य म्हणजे केवळ समस्या मांडण्यात वेळ न घालवता उपाययोजनांवर ठोस चर्चा झाली. त्यात प्रमुख उपाय पुढीलप्रमाणे सुचवण्यात आले,

१. शिक्षक प्रशिक्षण आणि सातत्यपूर्ण मार्गदर्शन

शिक्षकांना आधुनिक तंत्रज्ञान, नवीन शिक्षण पद्धती यांचे प्रशिक्षण देणे अत्यावश्यक आहे.

२. तंत्रज्ञानाचा प्रभावी वापर

डिजिटल साधनांचा उपयोग करून शिक्षण अधिक आकर्षक आणि परिणामकारक बनवणे.

३. स्थानिकतेशी जोडलेले शिक्षण

विद्यार्थ्यांच्या परिसरातील उदाहरणे, संस्कृती आणि अनुभव यांचा अभ्यासक्रमात समावेश करणे.

४. शाळा आणि समाज यांच्यातील संवाद वाढवणे

पालकांचा विश्वास जिंकण्यासाठी शाळांनी समाजाशी सतत संपर्क ठेवणे आवश्यक आहे.

५. विद्यार्थ्यांमध्ये जीवनकौशल्यांचा विकास

शिक्षण केवळ नोकरीसाठी नसून जीवनासाठी असावे, यावर सर्वांनी एकमत व्यक्त केले.

• भावनिकतेपासून वास्तवाकडे

या परिसंवादाचा सर्वात मोठा ठसा म्हणजे भावनिक भाषणांपासून दूर जात वास्तववादी दृष्टिकोन स्वीकारणे. मराठी भाषेचा अभिमान जपत असतानाच तिच्या माध्यमातून दर्जेदार शिक्षण देणे ही काळाची गरज आहे, हा संदेश स्पष्टपणे उमटला.

डॉ. भास्कर ढोके यांनी समारोप करताना अत्यंत नेमकेपणाने सांगितले की, "मराठी शाळांच्या प्रश्नावर केवळ प्रेम पुरेसे नाही, तर कृती आणि गुणवत्ता आवश्यक आहे."

एकूणच, हा परिसंवाद मराठी माध्यम शाळांसाठी आशेचा किरण ठरला. प्रयोगशील शिक्षकांच्या अनुभवातून हे स्पष्ट झाले की, मराठी माध्यमाच्या शाळांचे भविष्य अंधकारमय नाही. योग्य दिशा, प्रयोगशीलता आणि गुणवत्तेवर भर दिल्यास या शाळा नव्या उंची गाठू शकतात. हा परिसंवाद केवळ कार्यक्रम नव्हता; तो एक चिंतनाचा प्रवास होता, ज्यातून मराठी शिक्षणव्यवस्थेच्या पुनरुत्थानाची नवी शक्यता स्पष्टपणे दिसून आली.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता: मराठीसाठी मोठी स

"कृत्रिम बुद्धिमत्ता आल्यामुळे अनेक प्रश्न निर्माण होताना दिसताहेत. विशेष करून मराठी भाषेच्या भविष्यासाठी धोक्याची घंटा म्हणूनच याकडे पाहिले जात आहे. युवा पिढी आधीच अर्धे इंग्रजी, अर्धे मराठी बोलताना दिसते. इमोजी भाषा ही पिढी वापरते.त्यामुळे ए.आय.मुळे ही पिढी मराठीपासून कायमची दुरावते का अशी भीती वाटणे साहजिक आहे. साहित्यनिर्मितीला यामुळे खीळ बसेल का ? हा प्रश्न उपस्थित केला जातोय. मात्र प्रत्यक्षात ए.आय. मुळे मराठीला कोणताही धोका नाही. उलट या कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या मदतीने मराठीला जागतिक पातळीवर पोहचविण्याची ही सुवर्णसंधी आहे. ए. आय.चा वापर आपण कसा करतो यावर मराठीचा विकास अवलंबून आहे. ए.आय. कडे यादृष्टीने सकारात्मकरित्या पाहण्याची गरज असल्याचा सूर 'कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा मराठीतील वापर 'या विषयावरील परिसंवादात उमटला.

रावसाहेब थोरात सभागृहात शाहीर वामनदादा कर्डक मंचावर झालेल्या या परिसंवादात निवृत्त विशेष पोलीस महानिरीक्षक डॉ. बी. जी. शेखर, अमेरिकेतील राज्य प्रतिनिधी श्री. संतोष साळवी, शिक्षणतज्ज्ञ श्री. सचिन जोशी, श्री. सुनील खांडबहाले, श्री. वैभव शेळके या मान्यवरांनी सहभाग घेतला. श्री. योगेश शुक्ल यांनी या मान्यवरांशी संवाद साधला.

कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या वापरामुळे मराठी भाषेचे सौंदर्य धोक्यात आले आहे का? ती दिवसेंदिवस बिघडत जाणार का? मराठीतील व्याकरण, मराठीचे शुद्धीकरण इतिहास जमा होतील का? अशा विविध महत्त्वपूर्ण मुद्द्यांवर मान्यवरांनी चर्चा केली. या वेळी त्यांनी व्यक्त केलेली मते त्यांच्याच शब्दांत..

मराठी साहित्य जागतिक करता येईल: डॉ. बी. जी. शेखर

माझ्या मते मराठी साहित्य, मराठी वाङ्‌मय जागतिक पातळीवर पोहोचविण्याची खूप मोठी संधी आर्टिफिशियल इंटेलिजन्समुळे प्राप्त झाली आहे. कारण आपल्याकडच्या बोली भाषा, काही लिपी या खूप प्राचीन आहेत. या बोलीभाषा तसेच लिपींमध्ये भरपूर, विपुल प्रमाणात लेखन, साहित्याचे भांडार आपल्याकडे उपलब्ध आहे. ए.आय.च्या मदतीने हे लेखन सहजसुलभ मराठीत आपण उपलब्ध करून देऊ शकतो. त्या दृष्टीने आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा वापर मराठीसाठी आपण करून घेतला पाहिजे. सध्या सोशल मीडियावर कंटेंट चोरी हे प्रका
ए.आय.च्या वापरामुळे मराठी
चोरीचा धोका देखील संभवतो
नियंत्रणात्मक धोरणांनी हे प्रक
जातील. त्यामुळेच मराठीचा प्र
करायचा असेल तर कृत्रिम बु
आपण सकारात्मकरित्या करा
हरकत नाही, असे मी म्हणेन.
मराठीचे विद्रुपीकरण होईल, अ
बाळगण्याचेही कारण नाही, अ
उलट कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर
भाषा शुद्धीसाठी करता येऊ श
दृष्टिकोनातून विचार केला पा
तसा वापर केला आहे. आणि
उपयोग झाला आहे. पण असं
कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या जोरावर तु
लेखन मराठीत करू शकत ना
मेंदू, मन, भावना एकत्रित येऊ
त्याच्या लेखनात उमटत अस
मानवी मेंदूसारखं काम करणा
त्याच्याकडे मानवासारख्या भ
म्हणूनच जर ए.आय.च्या मद
करावयाचे असेल तर मुळात
भाषा संदर्भातील डेटा म्हणजे
साठा उपलब्ध करून द्यावा ल
ए.आय.च्या माध्यमातून लेख

ंधी

र वाढत आहे
तील वाड्:मय
, मात्र काही
ार टाळले
चार, प्रसार
द्धिमत्तेचा वापर
यला काहीच
तसेच ए.आय.
अशी भीती
नसेही मी म्हणे
मराठी व्याक
कतो या
हिजे. मी स्वत:
मला त्याचा
करताना केव
म्ही दर्जात्मक
ही. कारण मा
न ते विचार
तात. ए.आय.
यंत्र आहे.
ावना नाहीत.
तीने लेखन
ए.आय.कडे म
शब्दांचा भरपू
ागेल तरच
क, कवी तया

…ल. पण तरीही मानवी संवेदनाचा अभाव कायम राहील. पण मुद्रितशोधन, भाषांतर …तील महत्त्वाच्या प्रक्रियेसाठी कृत्रिम …ची फार मोठी मदत भविष्यात होणार …. म्हणूनच मराठीचा प्रचार, प्रसार …साठी ए.आय.ची मदत घ्यायला काहीच … नाही, नसावी.

…शात मराठीचा वापर वाढवण्यासाठी …: श्री. संतोष साळवी

…तिहासावर नजर टाकल्यास प्रत्येक प्रगत … आपण स्वीकारले आहे. हे तंत्रज्ञान … एक संधी असते. त्यातून नवनवीन …, उत्पादने आपल्याला मिळत …. मानवी समूहातील प्रत्येक घटकाला … आणण्याची ताकद या तंत्रज्ञानात …. त्यामुळे कोणत्याही तंत्रज्ञानाचा स्वीकार, … योग्य पद्धतीने केला तर हाताशी … लागते, या मताचा मी आहे.

…तील कृत्रिम बुद्धिमत्तेच्या वापराबद्दल … मला सांगावेसे वाटते, की चॅट …सारखे पर्याय तुम्हाला योग्यरित्या … आले तर माझ्यासारख्या परदेशात … भारतीय नागरिकांना मराठीचा वापर … सोपे जाणार आहे. कारण ए.आय. आता … नाहीये, त्यामुळे आपल्याला ए.आय. … लागणार आहे. मग ए.आय.च्या … जास्तीत जास्त सकारात्मक काय … यावर भर दिला गेला पाहिजे. … अर्थ असा होत नाही, सर्व लेखन, … ए.आय. निर्मित असायला हवा. …केतील शिक्षकांना यासंदर्भात प्रशिक्षण … आले असून विद्यार्थ्यांनी ए.आय.च्या … केलेले निबंध लेखन तिथे स्वीकारले … नाहीत, कारण घोकंपट्टीमुळे विचारप्रक्रिया …, तुमचं व्यक्तिमत्त्व, तुमचा विचार …साठी तो तुम्हालाच यापुढेही … लागणार आहे. ए.आय. ते करू … नाहीये, पण तुमची कामे सोपी …साठी, वेळेची बचत करण्यासाठी कृत्रिम … नक्कीच उपयोगी पडेल. मराठीला …तिक पातळीवर पोहोचवताना विविध … स्वीकार करावा लागणार आहे. पाच … मुलांना आम्ही अमेरिकेत मराठी …. त्यांचा मराठी लहेजा आपल्याला … लागणार आहे.

… कसे वापरावे हे शिकावे लागेल: … जोशी

… हे एक कौशल्य आहे. भविष्यात हे … जो आत्मसात करेल तो स्पर्धेत तर … पण स्मार्ट वर्क करण्यातही तो तरबेज … आहे. सर्वात मोठा बदल जो येत्या … होणार आहे, तो म्हणजे सध्या … जी मराठी भाषा आहे, तीच … राहणार आहे. ग्लोबली स्वीकारली जाणार आहे. त्यामुळे मराठीचा प्रसार करताना मराठीचे डिजिटल प्लॅटफॉर्मवरील सादरीकरण महत्त्वाचे ठरणार आहे. त्यामुळेच मराठीत उपलब्ध असलेले साहित्य, लेखन आपल्याला खूप मोठ्या प्रमाणावर डिजिटल स्वरूपात उपलब्ध करून द्यावे लागणार आहे. ए.आय.ने तुमचा आय क्यू म्हणजेच बुद्ध्यांक ताब्यात घेतला आहे. पण ए.आय.ने अजून तुमचा भावनिक व सामाजिक बुद्ध्यांक ताब्यात घेतलेला नाही, तो घेऊ पण शकणार नाही, कारण त्याच्याकडे भावनिक बुद्धिमत्ता नाहीये. त्यामुळेच ही भावनिक बुद्धिमत्ता सध्याच्या पिढीत आणण्यासाठी मातृभाषेतूनच शिक्षण यापुढेही देणे गरजेचे आहे. पण यासाठीही तुम्ही कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर करू शकणार आहात. म्हणूनच ए.आय. कडे संधी म्हणून पाहिले पाहिजे. तुम्ही उत्तमोत्तम प्रॉम्प्ट देऊन चांगला मजकूर, चांगली मदत मिळवू शकता. मी स्वत: शिक्षण क्षेत्रात काम करतो. ७० टक्के पाचवीतल्या मुलांना पाचवीतील मराठी वाचता येत नाही हे वास्तव आहे. त्यासाठी गुगलचे रीड अवर नावाचे ॲप आम्ही वापरले. तीन वर्षांचा लर्निंग गॅप आम्ही या ए.आय. टूलचा वापर करून चार महिन्यांवर आणला. कोणत्याही शिक्षकाशिवाय आम्ही हे साध्य करून दाखवले आहे. त्यामुळेच मी म्हणेन, की तंत्रज्ञान वापरायला शिकावे लागणार आहे. तुम्ही त्याच्याकडून काय घेता, त्याचा उपयोग कसा करून घेता यावर सारे अवलंबून आहे. अनेक देशांमध्ये आज सुप्रीम कोर्टाचे न्यायाधीश म्हणून ए.आय.ची नेमणूक होत आहे. यावरूनच ए.आय.ची ताकद आपण समजू शकतो. ए.आय.वर स्वार होण्यासाठी आपल्याला काय हवं हे स्पष्टपणे माहीत असणे गरजेचे आहे. मराठी भाषेला डिजिटली अधिक मजबूत, प्रभावी करण्यासाठी आपल्या बोलीभाषा तसेच इतर मजकूर ए.आय.कडे सोपवावा लागेल.

ए.आय. चा कार्यकारण भाव समजून घ्यावा: श्री. सुनील खांडबहाले

जसजसे नवनवीन शोध लागले, तेव्हा भाषा देखील अधिक समृद्ध होत गेली. जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचत राहिली आहे. त्यामुळे कृत्रिम बुद्धिमत्तेमुळे मराठी भाषा धोक्यात वगैरे नाहीये. तंत्रज्ञानाने मानवी जीवनाचा ताबा घेतला असला तरी त्याचा वापर आपल्याच हातात आहे. काळानुसार माणसाच्या गरजा बदलल्या आणि त्या दृष्टीने त्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक ती सर्व यंत्रणा त्याने स्वीकारल्या. कृत्रिम बुद्धिमत्ता देखील यापेक्षा वेगळी नाही. कोणतेही तंत्रज्ञान मानवाचे जीवन सहजसुलभ होण्यासाठी असते. ए.आय.चे तसेच आहे. ए.आय.चा वापर करून तासाचे काम मिनिटात होऊ लागले आहे. ए.आय.ची ही सुरुवात आहे. मी तर सुवर्णकाळ म्हणून या काळाकडे पाहतोय. कारण रोजीरोटी, जगरहाटीतून मोकळा वेळ ए.आय.मुळे आता मिळणार आहे. त्यामुळे माणूस म्हणून नव्याने जीवनाकडे पाहण्यासाठी वेळ नागरिकांना मिळणार आहे. कोणत्याही गोष्टीचा कार्यकारण भाव समजून घेतला तर फार सोपे होते. मागणी व पुरवठा हे गणित समजून घ्यावे लागेल. भारतात ५७ ते ६० टक्के लोक आता इंटरनेट वापरू लागले आहेत. तसेच २०११च्या जनगणनेनुसार साडेआठ कोटी मराठी भाषिक आहेत. त्यामुळेच या लोकांना त्यांच्या मातृभाषेतून इंटरनेटवर डेटा हवा असतो. पण मराठीच्या बाबतीत परिस्थिती बिकट आहे. कारण केवळ ०.१ टक्के डेटा मराठीत उपलब्ध आहे. त्यामुळे मराठी यंत्रांपर्यंत न्यावी लागणार आहे. माणसांपर्यंत साहित्यिक, लेखकांनी यापूर्वीच मराठी पोहोचवली आहे. पण ती वैश्विक पातळीवर जाणे गरजेचे आहे. ऑडिओ, व्हिडिओ या स्वरूपातील मराठीही वाढवणे गरजेचे आहे. तंत्रज्ञान उदासीन आहे, तटस्थ आहे. ते चांगले नाही, वाईट नाही. त्यामुळेच ए.आय.कडे बघण्याचा दृष्टिकोन त्याचा उपयोग ठरवणार आहे. मराठी ही सहिष्णू भाषा आहे. मराठी भाषा संपणार नाहीच.

मराठीतील डेटा वाढवावा लागेल: श्री. वैभव शेळके

ए.आय. सध्या जो डेटा वापरतेय तो अर्थातच पुरेसा नाहीये. कारण त्यात देशोदेशींची संस्कृती, सामाजिक अभिसरण नाहीये, ते ए.आय.ला आजही माहीत नाहीये. त्यादृष्टीने त्याचा डेटा तोकडाच पडणार आहे. म्हणूनच ए. आय.कडे आपली संस्कृती, परंपरा यासंदर्भातील माहिती, डेटा मराठीत पोहोचवण्यासाठी आता आपल्यालाच काम करावे लागणार आहे. त्या डेटाचा दर्जा सांभाळावा लागणार आहे. पण त्याआधी हा डेटा एकत्रित करण्याचे काम करावे लागणार आहे. या डेटाचे वर्गीकरण करावे लागणार आहे. त्यासाठी आम्ही प्रयत्न करतोय. ए.आय. येण्यापूर्वी कोऱ्या कागदावर आपण लिहित होतो. पण ए.आय.मुळे या कागदावरील काही भाग तुम्हाला लवकर मिळू लागलाय. त्याला पूर्ण करण्याचे काम नेमक्या वेळात आपण करू शकतो. ए.आय. मुळे आपल्या कामाला वेग प्राप्त होणार आहे.

निष्कर्ष:

मराठीचे डिजिटल स्वरूप ठरणार महत्त्वाचे: श्री. योगेश शुक्ल

ए.आय.मुळे मराठीला कोणताही धोका भविष्यात दिसत नाही. मराठी ही डिजिटली कशी सादर केली जाते यावरच मराठीचा प्रसार-प्रचार अवलंबून आहे. त्यामुळे आंतरजालावरील मराठीतील मजकुराचे प्रमाण वाढवणे ही खूप मोठी जबाबदारी मराठी भाषा व तंत्रज्ञान तज्ज्ञ, लेखक, विचारवंत व प्राध्यापकांवर आहे.

तंत्रज्ञान बदल स्वीकारत पुढे

"लेखक, वाचक, प्रकाशक यांना तंत्रज्ञानाचा बदल स्वीकारत पुढे जावे लागते आहे. किंडल, पॉडकास्टचे हे वाचकांची आवड, सामाजिक गरजा, बाजारपेठ, तंत्रज्ञान असा विचार करूनच प्रकाशक भविष्यात सक्षम होणा क्षेत्रात स्थिरता नसतेच. सभोवताल अभ्यासता ही वाटचाल सुरू आहे, सुरू राहील." असा सूर 'मराठी प्रकाशना या विषयावरील परिसंवादात उमटला.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात रावसाहेब थोरात सभागृहात शाहीर वामनदादा कर्डक मंचावर झालेल्या या पा प्रकाशनाच्या लतिका भानुशाली, इचलकरंजी येथील आपटे वाचनालयाच्या सुप्रिया दातार, रत्नागिरी येथील पटवर्धन, बालनाट्य लेखक श्री. प्रकाश पारखी या मान्यवरांनी सहभाग घेतला. शुभदा फडणवीस यांनी मान्यव साधला. या परिसंवादात मान्यवरांनी व्यक्त केलेले मत त्यांच्याच शब्दांत:

पुस्तकांमुळे सर्वदूर पोहोचू शकलो: श्री. प्रकाश पारखी

१९७८ मध्ये माझी नाट्यसंस्था सुरू केली तेव्हा व्यक्तिमत्त्व विकासाचे हे प्रभावी साधन असल्याचे माझ्या लक्षात आले. नाटकाच्या विविध अंगांचे प्रशिक्षण आम्ही दिले, देत होतो. पण यासंदर्भात मी जेव्हा पुस्तके लिहिली तेव्हा पुण्याबाहेर माझं बालनाट्य प्रशिक्षण व मी देखील पोहोचलो. मला लोक ओळखू लागले. दरम्यान, नकलेचे अनेक कार्यक्रमही करत होतो. एकपात्री नाटक करून पाहिले. त्यानंतर प्रकाशनाकडे वळलो. शाळाशाळांमधून बालनाट्य केले. माझे पुस्तक यानिमित्त सहा आवृत्त्यांमध्ये प्रकाशित झाले. राज्याच्या कानाकोपऱ्यात नाट्यस्पर्धा सुरू करण्यासाठी या पुस्तकामुळे प्रोत्साहन मिळाले. म्हणजेच प्रशिक्षण, प्रयोग, प्रकाशन या माध्यमातून मी नाट्यचळवळ सुरू ठेवली. 'अभ्यासनाट्य' ही संकल्पना मला आता जोमाने राबवायची आहे. अभ्यासावरच नाटक लिहिणे, ते वर्गात सादर करणे अशा स्वरूपाचे हे अभ्यासनाट्य असणार आहे. शिक्षकांचा ताण यामुळे कमी होणार आहे. ७५ शिक्षकांच्या कार्यशाळा मी त्यासाठी आयोजित करणार आहे. त्यासंदर्भातही पुस्तके, प्रकाशन उपयोगी पडणार आहे. त्यामुळे तुमची कला, तुमचं म्हणणं हे प्रकाशित स्वरूपात जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचवता येते. त्यादृष्टीने पुस्तके, प्रकाशन संस्था महत्त्वाच्या आहेत आणि राहतील, असा मला विश्वास वाटतो. कितीही तंत्रज्ञान आले तरी हातात पुस्तके राहणार आहेत.

डिजिटल युगासाठी वि सज्जता: लतिका भानुश

जेव्हा तळागाळातील व तेव्हा तो त्यांचे दुःख, अनु करू लागला. त्यामुळेच स प्रवाह आले. दलित, प्रादे साहित्यामुळे साहित्याची दरम्यान, पुस्तके वाचकांप पडताहेत हे जाणवल्यानंत काम सुरू केले. दिनकर ग कुमार केतकर यांची पुस्त वाचण्याची सवय महाराष्ट्र लावली. पूर्वी छपाई काग

जाे

युग आहे. म्ह
र आहेत. प्र
ंचे बदलते प्र

रिसंवादात ग्रं
अॅड. दीपक
रांशी संवाद

विध उपक्रमां
ाली
र्ग शिकू लाग
भव लेखनातून
ाहित्यात अने
शिक, वंचित, ग्र
दिशा बदलत ग
र्यंत पोहोचण्या
र ग्रंथालीने या
ंगल, अरुण सा
के विकत घेऊन
टाला ग्रंथालीने
दापुरती मर्यादि

...ता डिजिटल माध्यमे आली आहेत. ...त विश्व ग्लोबल झाले आहे. मोबाईल, ...चे साहित्य पोहोचले आहे. आता ...ांची अभिरुची बदलत आहे. त्यांना ...ा विषय जाणून घ्यायला, त्यासंदर्भात ...ायला आवडते. त्यामुळे हे आव्हान ...काशपुढे आहे. सोशल मीडियामुळे ...ाला व्यक्त होणे सोपे झाले आहे. त्यामुळे ...े किती जण लिहितील? प्रकाशकांकडे ...जण जातील? हा प्रश्न मला महत्त्वाचा ...ी. जाणकार संपादक, भाषा अभ्यासक, ...शोधन, मुखपृष्ठ, विक्रेते, योजनांद्वारे ...ी ते सांभाळत आम्ही आजवर वाटचाल ... प्रकाशन व्यवसाय मुळातच धोका ...न करावा लागतो. प्रत्येक प्रकाशन त्याची ...शीरणे, तत्त्वे वेगळी पण प्रकाशकही ...या भूमिकेत शिरले आहेत. ती तत्त्वे ...रत तो काम करतो. लेखक, वाचक आणि ...शक यांचे घट्ट नातेही यामुळे तयार होते. ...लेली पुस्तके बाजारात, वाचकांना नाही ...ी तर व्यवसाय डबघाईस येतो. पण हे ...ान पेलत प्रकाशकही वेगळ्या भूमिकेत ...े आहेत. चळवळ म्हणून आम्ही काम ...े. शेवटच्या वाचकांपर्यंत आम्ही पोहोचतो. ...चे पडविण्याची नैतिक जबाबदारी आम्ही ...तली आहे. प्रकाशन संस्थांचे अस्तित्व ...ण्यासाठी आम्ही प्रयत्नशील आहोत. ...क दिन' सारखे उपक्रम त्यासाठी तयार ...दिवाळी अंकांची परंपरा जपण्यासाठी ...ी आम्ही राबवत आहोत. विज्ञानावर ...रित अंक प्रकाशित होतो. विविध ...ातून साहित्य वाचकांपर्यंत पोहोचेल ...ी ही धडपड आहे. विज्ञानावर आधारित ...कथा स्पर्धा शालेय स्तरावर घेतल्या ...त. आरोग्य यात्रेचे आयोजन करून ...ांची सामाजिक जबाबदारी घेण्याचीही ...ी सांभाळली आहे. कोरोनामुळे डिजिटल ...मध्ये आम्ही पाऊल टाकले. अद्ययावत ...ी आम्ही ते काम पाहतोय. 'ग्लोबल ...न सफरसारखे उपक्रम याद्वारे चालतात. ...िन विश्व' असा अनोखा कार्यक्रमही ...ी सुरू केला आहे. २१६ बोलीभाषा हे ...े संचित आहे. बोलीभाषांचे विविध ...कोश तयार करण्यावर आम्ही भर दिला. ...तली मराठी पुस्तके पोहोचतील यासाठी ...ी सुरू आहेत. त्यामुळे प्रकाशकांपुढील ...ंना पेलण्यास सज्जता दिसतेय. अभिवाचन ..., ग्रंथमंजुषा स्पर्धा हे उपक्रम ...विकासशील युवकांसाठी आम्ही करतोय. ...िन युवा पिढी वाचन व साहित्याकडे ...ा हा उद्देश आहे. प्रस्थापित लेखकांना ...न युवा लेखकांना विविध कार्यक्रमांमध्ये सामावून घेतो. नवीन पिढी घडवली नाही तर वाचक घडणार नाही. बदलत्या काळात डिजिटलायझेशनचा पाठलाग करताना भाषेचा विचार करणे क्रमप्राप्त ठरणार आहे. मराठी माध्यमातून शिकून भवितव्य आहे का? अशी शंका घेता कामा नये, कारण मराठीतून अभियांत्रिकी शिक्षण सुरू झाले असून विद्यार्थी उच्च पदांवर रुजू झाले आहेत. त्यामुळे प्रकाशकांनीही डिजिटल माध्यमात व विषयांत वैविध्य आणून आशा पल्लवीत ठेवल्या आहेत.

कसदार मजकूर द्यावा लागणार : सुषमा दातार

बदलत्या तंत्रज्ञानामुळे पुस्तके फक्त छापील माध्यमापुरती मर्यादित राहिलेली नाहीत. त्यामुळे प्रकाशकांबरोबरच ग्रंथालयांसमोर देखील नवीन आव्हाने उभी ठाकली आहेत. वाचक आता ई-बुक्स, पीडीएफ या स्वरूपात वाचू लागले आहेत. काही पोर्टल्सवर पुस्तकांचे समीक्षण वाचतात, रसग्रहण करतात. जगभरातील वाचकांपर्यंत आता ऑडिओ बुक्सच्या माध्यमातून देखील पोहोचता येते. त्यामुळे या बदलत्या तंत्रज्ञानाला प्रकाशकांनीही आपलेसे केले आहे, किंबहुना तसे करणे काळाची गरज बनली आहे. शिक्षण, नोकरीनिमित्त परदेशात राहणाऱ्या युवा पिढीला मराठी पुस्तके मुद्रित स्वरूपात पोहोचवणे अवघड असते पण डिजिटल माध्यमांनी ही दरी दूर केली आहे. त्यामुळे प्रकाशकांवरील जबाबदारी वेगळ्या अर्थाने वाढली आहे. प्रकाशकांनी आता 'कंटेंट क्युरेटर' म्हणजे अधिक नवनवीन विषयांना हात घालणारा मजकूर, आशयसंपन्न, सकस मजकूर देण्याचे आव्हान स्वीकारायला हवे. ई-बुक्स, ऑडिओ बुक्स, पीडीएफ या प्रकारांचे महत्त्व आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सच्या काळात वाढतच राहणार आहे. त्यादृष्टीने प्रकाशकांनी आणि ग्रंथालयांनी या माध्यमांचा वापर कसा करून घेता येईल यासाठी सजग होणे गरजेचे आहे, असे मला वाटते. सोशल मीडियाच्या माध्यमातून लेखक शोधणे ही प्रकाशकांसाठी चांगली संधी आहे. कारण या माध्यमावर सकस लेखन करणारे अनेकजण आहेत.

प्रकाशकांनी पुस्तके वाचकांपर्यंत पोहोचवावी : अॅड. दीपक पटवर्धन

रत्नागिरी नगर जिल्हा वाचनालय हे पुरातन वाचनालय आहे. १ लाख ७५ हजार ग्रंथसंपदेचे वैभव असलेले वाचनालय ही गौरवास्पद बाब आहेच पण त्या पुस्तकांचा आस्वाद घेणारा वाचकवर्ग हाच खरा वाचनालयाचे यश आहे . वाचनालय जेथे आहे, ते शहर सुसंस्कृत असते व तसे मानले जाते. कारण वाचन संस्कार रुजवते. रत्नागिरी पूर्वी लहान शहर होते. तत्कालीन अधिकारी वर्ग, उच्चभ्रू वर्ग यांना एकत्र जमण्यासाठीची जागा म्हणून वाचनालय सुरू झाले. ब्रिटीश सभासदांचा सहभाग या वाचनालयाच्या उभारणीत होता. मात्र एलिझाबेथ राणीचा फोटो वादळात पडल्यानंतर भारतीय स्वातंत्र्यसैनिकांनी हा फोटो पाडल्याचा ठपका ठेवत वाचनालयाच्या ब्रिटीश सभासदांनी राजीनामा दिला. वाचनालय आर्थिक संकटात सापडून बंद पडले. मात्र नंतर न्यायमूर्ती खाडेकर यांनी वाचनालयाच्या पुनर्वसनासाठी प्रयत्न केले. 'रत्नागिरी नगर वाचनालय' असे सावरकरांनी या वाचनालयाचे नामकरण केले होते. अशी समृद्ध परंपरा वाचनालयाची राहिली आहे. मात्र आता वाचनालयांपुढे आव्हाने वेगळी आहेत. विविध संस्थांवर मी काम केल्यामुळे मी या संस्थांच्या माध्यमातून वाचनालयांना आर्थिक स्थैर्य देण्याचा मी प्रयत्न केला. २७ वर्षांपासून मी हे प्रयत्न करत आहे. त्यामुळेच १२ हजार चौरस फुटाची सुसज्ज इमारत आम्ही बांधून पूर्ण केली. १९५२ ते १९७२ पर्यंत वाचनालय भाडेतत्त्वावर सुरू होते. नगरपालिकेने ती जागा दिली होती. १९७२ मध्ये कराराचे नूतनीकरण झाले. १९९२ मध्ये तो संपला. पण १९९४ मध्ये कायद्यामध्ये बदल झाले. २०२४ पर्यंत भाडेतत्त्वाचा करार लिखित स्वरूपात वाचनालयाकडे नव्हता. आणि वाचनालय बंद पाडण्यासाठी प्रयत्न सुरू झाले. पण वाचनालयाच्या टीमने हार मानली नाही. ना. डॉ. उदयजी सामंत यांच्या प्रयत्नांनी भाडेतत्त्व कराराचे नूतनीकरण करून मिळाले. वाचनालयाची पुनर्बांधणी करत २०२५ मध्ये वाचनालय नव्याने सुरू झाले. एका वाचनालयाला नाही तर एका संस्कृतीला वाचवण्याची ही धडपड होती. २०० वर्षांची परंपरा हे वाचनालय आजही जपतेय. त्यामुळे तंत्रज्ञानाच्या युगात वाचनालयांनी देखील काळाच्या बरोबर चालताना संस्कृतीची मुळे सोडून चालणार नाही. वाचनालये टिकली पाहिजेत, असे मला वाटते. पण लहान शहरांमध्ये पुस्तके विक्री केंद्र आजही उपलब्ध नाही. शासनाने याबाबतीत मदत केली पाहिजे. प्रकाशकांनी याबाबतीत पुढाकार घेऊन पुस्तके वाचकांपर्यंत पोहोचवली पाहिजेत.

निष्कर्ष —

प्रकाशक देखील बदल स्वीकारत साहित्य पुरवतील : शुभदा फडणवीस

तंत्रज्ञान येतच राहील पण प्रकाशकही तितकेच आशयसंपन्न साहित्य वाचकांना देत राहतील. वाचकांना समृद्ध करत राहतील, हा विश्वास वाटतो.

भाषेचा संस्कार सांस्कृतिक विश्वात दिसायला हवा

सांस्कृतिक जगात ज्या भाषेचा साज त्या त्या कार्यक्रमांना, चित्रपटाला दिला गेला त्या भाषेतून विचार, भावना,रोष व्यक्त होत गेला. संत परंपरेतील भाषेला पुढे नेण्याचं काम या कलाकृतीतील भाषेने केले आहे. आपापल्या भागातील बोलीभाषा, तिथली संस्कृती, प्रश्न, परंपरा हे देखील भाषेमुळे प्रभावीपणे मांडले गेले. त्यामुळे आपल्या भाषेचा संस्कार यापुढेही सांस्कृतिक विश्वात दिसत राहिला पाहिजे, इंग्रजीला भुललेल्या युवा पिढीवर हे संस्कार झाले पाहिजे, असा सूर 'सांस्कृतिक विश्वातील मराठी भाषा'या परिसंवादातून उमटला.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात केटीएचएम महाविद्यालयाच्या प्रांगणातील 'कविवर्य कुसुमाग्रज नगरी'मध्ये झालेल्या या विषयावर परिसंवादातून मराठीचा जागर करण्यात आला. ज्येष्ठ दिग्दर्शक श्री. विजय केंकरे, श्री. सचिन गोस्वामी, श्री. पुरुषोत्तम बेर्डे, श्री. नागराज मंजुळे, श्री. अशोक हांडे, अभिनेत्री सविता मालपेकर यांनी या परिसंवादात सहभाग घेतला. प्रसिद्ध अभिनेते, दिग्दर्शक श्री. प्रवीण तरडे यांनी मान्यवरांशी संवाद साधला.

यावेळी मान्यवरांनी व्यक्त केलेले विचार त्यांच्या शब्दांत ..

कलाकृती घडविण्यासाठी भाषेचा अभ्यास महत्त्वाचा: श्री. विजय केंकरे

भाषेचा अभ्यास हवाच. आपसूकच येते ती कलाकृती नैसर्गिक असते. मी माझ्या नाटकांसाठी जी भाषा वापरली ती नाटक बदललं तशी ती बदलत गेली. कारण प्रत्येक नाटकाचा विषय, त्याची गरज वेगळी होती. त्यामुळे नाटकांमधील भाषा ही आपसूक आलेली होती. ठरवून ती येत नसते. भाषा ही संप्रेषण असते. हे संप्रेषण नीट होत असेल तर आपण आपलं म्हणणं ठामपणे मांडू शकतो. नाटक, चित्रपटाची भाषा वेगवेगळी असते. ज्या वातावरणात आपण वाढतो,वावरतो त्याचा प्रभाव नक्की भाषेवर पडतो. कलाकृतीवर पडतो. गंगाधर गाडगीळ, विंदा करंदीकर, य.दि.फडके, विजया राजाध्यक्ष, शांता शेळके यांच्या सहवासात मी नेहमी राहिलो. मुंबई मराठी साहित्य संघाची नाटकं मी पाहायचो, घरात देखील नाटकाचे वातावरण होते. यामुळे भाषेचे संस्कार माझ्यावर झाले. कोकणी ही माझी लौकिक अर्थाने मातृभाषा. कोकणी या भाषेची वगेळी लय माझ्या कानावर लहानपणी पडत होती. नाटक क्षेत्राशी निगडित भारतभरातील मान्यवर मंडळी घरी यैत असत. तो संस्कार देखील माझ्या भाषेवर झाला.

त्यामुळे मी म्हणेन की सभ
वातावरणाचा प्रभाव कला
कलाकृती घडविण्यासाठी
महत्त्वाचा ठरतो. त्याशिवा
दर्जेदार कलाकृती सादर क
नाही.

सांस्कृतिक विश्वातील म
काहीतरी सांगणारी हवि

मराठी माणसांच्या चांग
चांगल्याच पद्धतीने रसिक
पाहिजे. सांस्कृतिक जगता
प्रत्येक कलाकार मार्ग शो
संस्कार आहेत , जे लागत
व्यक्त होतो. त्याच्या संस्क
ठाम असेल तर तो ताकदी
माझं बालपण ग्रामीण भाग
गेल्यामुळे, जात्यावरच्या
मोटेवरची गाणी, संतांचे अ
झालो. कष्टकरी , बलुतेदा
तमाशा या लोककलेचे सं
नंतर मुंबईतील चाळीत अ
मालवणी, वऱ्हाडी, नळाव
भांडणाऱ्या बायकांची भा
कानावर पडत गेलं. पण त
मी जवळून पाहिलं. संत,प

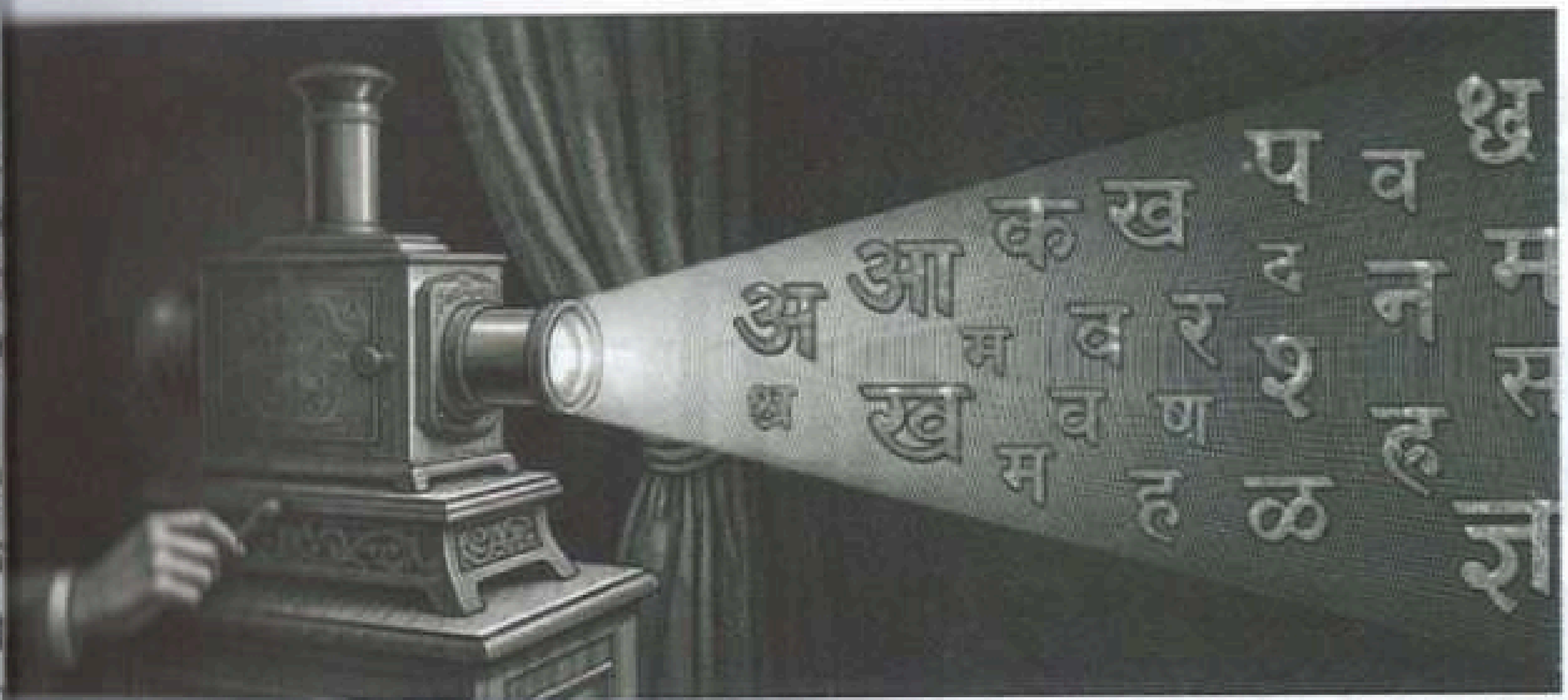

माझ्यावर झाले. कलाकृतीतून समाज बदलू शकतो यावर माझा विश्वास होता. ते मी पाहिले होते. संतांनी हे सांगून ठेवलंय. संत तुकारामांनी रोखठोक तर संत ज्ञानेश्वरांनी सरल भाषा वापरली. संत एकनाथांनी लोकांना समजेल अशी भाषा वापरली. म्हणूनच मी माझ्या 'मराठी बाणा' या कलाकृतीतून प्रबोधन करताना माझं जगणं मांडलं . सांस्कृतिक विश्वातील मराठी ही काहीतरी सांगू शकेल अशी असावी असे मला वाटते. तसेच ती समाजाला बदलवू शकेल, त्यांचे प्रबोधन करेल अशी असावी असेही मी म्हणेन. आपली मराठी भाषा खूप श्रीमंत आहे. अत्रे, वामन पंडित, मोरोपंत, गडकरी या सगळ्यांच्याच मराठी भाषेचे संस्कार या पिढीवर व्हायला हवे. मराठीचे संवर्धन करायचे असेल तर हे करावे लागेल. कलाकारांनी भाषेचा, संस्कृतीचा समाजासाठी वापर केला पाहिजे, त्यांचे संवर्धन केले पाहिजे. आपल्या संस्कृतीचा इतिहास, भाषेचे कंगोरे, महाराष्ट्राचा इतिहास, संस्कृतीची श्रीमंती आपल्यात भिनली पाहिजे. टाहो फोडण्याची, व्यक्त होण्याची भाषा मराठी झाली पाहिजे. सोशल मीडियावर मराठीचा प्रभावी वापर केला गेला पाहिजे.

भाषेचे प्रतिबिंब माझ्या नाटकात पडले: श्री. पुरुषोत्तम बेर्डे

माझ्या नाटकांमध्ये संमिश्र मराठी भाषेचा वापर दिसून येतो; कारण मी लहानपणापासूनच कामाठीपुरा भागात सर्व प्रकारच्या भाषा ऐकत वाढलो. यामुळे अलवारा डाकू, टूरटूर किंवा जाऊबाई जोरात, या नाटकांमधून ते दिसून येते. घरातून खाली उतरलो की परिसरातील सर्व भाषा माझ्या कानावर पडत. तेव्हा या सर्व भाषा त्या भागात बोलल्या जायच्या. तेलगू, कन्नड,गुजराती, मिक्स मराठी, मारवाडी, राजस्थानी, हिंदी या सगळ्या भाषा त्या भागात बोलल्या जात होत्या. ख्रिश्चन मिशनरी शाळेत शिकताना आणखी वेगळीच भाषा कानावर पडली . कारण मराठी भाषक कमी होते, या शाळांमध्ये शिक्षक होते . त्यानंतर कोंकणी शाळेत मी शिकलो, गिरगावच्या शाळेतही शिकलो . संस्कृत आणि मराठीच्या शिक्षकांमुळे माझी मराठी भाषा घडली . तर या भाषांचे प्रतिबिंब माझ्या नाटकात नंतर आपसूक पडले. गुजरात, बंगाल, चेन्नई याबरोबरच मालवण, विदर्भ अशा राज्यातील भागांचे प्रतिनिधित्व मराठीतून माझ्या 'टूरटूर' या नाटकात पाहायला मिळाले. 'जाऊबाई जोरात' या नाटकातही मी खान्देश, विदर्भ, मुंबईतील मराठी दाखवली. कारण मला या भाषांनी नेहमीच आकर्षित केले आणि प्रेक्षकांनाही. 'निशाणी डावा अंगठा', 'भस्म' यात मराठवाडा मराठी आली. तृतीय पंथीय लोकांचीही मराठी आणण्याचा मी प्रयत्न केला. माझ्या लिखाणात आणि सादरीकरणात ते आले. साहित्याद्वारे माझ्यावर भाषा संस्कार होत गेले. पण सोशल मीडियामुळे आज मराठीचा अभाव अधिक तीव्रतेने जाणवतो.

भाषेतून महाराष्ट्र जोडला: श्री. सचिन गोस्वामी

महाराष्ट्रभर,जगभर मराठी प्रेक्षक आहे. शिवाय हा प्रेक्षकवर्ग महाराष्ट्राच्या विविध भागातून जगभरात पोहचला असल्यामुळे यांच्या बोली भाषा त्यांची प्रमाण भाषा नाहीये. म्हणूनच माझ्या टीममध्ये देखील राज्याच्या कानाकोपऱ्याच्या कलाकार सहभागी आहेत , त्यांच्या भाषेचा गोडवा या प्रेक्षकांपर्यंत पोहचतो. मी स्वतः धुळ्यात लहानाचा मोठा झालो. अहिराणी, खान्देशी, आदिवासी - गुजरात -मध्यप्रदेशमधील भाषांचा प्रभाव असलेली भाषा अशा भाषा सभोवताली होत्या. पण मुंबईत दाखल झाल्यावर करमणूक जगात मूळ प्रवाहात आमची खान्देशी, अहिराणी भाषा कुठे दिसलीच नाही. त्यामुळेच खान्देशात नाटक परंपरा देखील दिसत नाही. माझी ही बोली भाषा पडद्यावर यावी अशी खूप इच्छा होती. मात्र मनोरंजन क्षेत्रात किंवा अन्य क्षेत्रात तुमच्याकडे अधिकार नाहीत तोवर तुम्ही काही करू शकत नाही. नंतर मात्र हास्यजत्रेच्या माध्यमातून मी महाराष्ट्रातील प्रत्येक बोली भाषेचा समावेश करू लागलो. खान्देशी, वऱ्हाडी ,कोकणी अशा भाषा तुम्हाला या मंचावर दिसतात. महाराष्ट्रातील प्रत्येक भागातील प्रेक्षक नाही तर सादरकर्ता यात सहभागी करून घेण्यासाठी प्रयत्न मी केले. महाराष्ट्राच्या सर्व भागांतील बोलीभाषांचे वेगवेगळे सौंदर्य आहे. 'हास्यजत्रा'मधून तोच प्रयत्न करत अवघ्या महाराष्ट्राला जोडण्यावर भर दिला. बोलीभाषेला मराठीच्या मूळ प्रवाहात आणण्याची जेव्हा-जेव्हा संधी मिळाली, तेव्हा मी तो प्रयत्न केला. मुख्य प्रवाहात ज्या त्या भागातील सादरकर्ते जोपर्यंत येत नाहीत तोपर्यंत ते प्रेक्षकांना भिडणार नाही. काळ बदलला आहे.विविध भागातील तरुण मंडळी आता त्यांच्या भाषेत सादरीकरण करून परदेशात पोहचली आहेत.

भाषा निर्मिती प्रकिया सोपी होणे गरजेचे: श्री. नागराज मंजुळे

फँड्रीसारख्या चित्रपटात बहुजन वर्गाचा जो आक्रोश दाखवला आहे तो प्रमाण भाषेत व्यक्त करता येत नाही. राग, वेदना, दुःख हे नेहमी आपण बोली भाषेतच अधिक सहजपणे व्यक्त करतो. म्हणूनच संस्कृतीमधून व्यक्त होणाऱ्या आक्रोशाचा भाषा हा एक महत्त्वाचा भाग आहे. आक्रोश हा बोलीभाषेतूनच व्यक्त होऊ शकतो. महाराष्ट्रात सगळीकडे मराठी बोलली जाते; मात्र प्रत्येक भागानुसार तिची शैली बदलत जाते. जेवढी जास्त मराठी भाषा दैनंदिन वापरात मराठी माणूस बोलेल तेवढी तिची ताकद वाढतच जाईल. भाषा निर्मिती प्रकिया सोपी होणे गरजेचे आहे. बोलीभाषांना सांस्कृतिक विश्वात व्यक्त होण्याची संधी वेळोवेळी मिळायला हवी. प्रत्येक माणसाला व्यक्त होण्याची मुभा यामुळे मिळेल. आणि सांस्कृतिक विश्वाला वेगळीच झळाळी येईल. म्हणूनच माझ्यासारखी माणसे चित्रपट क्षेत्रात येतात तेव्हा या सर्वसामान्यांच्या भाषा घेऊन येतात. असा अधिकार सर्वांना मिळायला हवा.

भाषेचे लहेजे कळले: सविता मालपेकर

मी कोकणातल्या राजापूरची. त्यामुळे कोकणी ही माझी मातृभाषा. पण कोकणातही मालवण , देवगड या भागात बोलली जाणारी कोकणी वेगळी आहे . पण मराठी नाट्य, मालिका, चित्रपटांत अशोक सराफ, नयना आपटे, राजा गोसावी यांच्यासोबत काम करताना मराठीची ओळख झाली.मी मराठी शिकले. अनेक दिग्दर्शक मला लाभले. भाषेचे लहेजे कळले.

निष्कर्ष :

सकारात्मक संदेश देण्यासाठी बोलीभाषा वापरावी : श्री. प्रवीण तरडे

कलाकार म्हणून आपली मातृभाषा, बोलीभाषा यांचा जास्तीत जास्त वापर कलाकृतीत करणे ही आमची जबाबदारी आहे. कारण या भाषेतूनच आपण जास्तीत जास्त प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचू शकत असतो, पोहोचू शकणार आहोत. सकारात्मक, चांगला संदेश आपल्या कलाकृतींतून देण्यासाठी मातृभाषा, बोलीभाषेचा वापर सांस्कृतिक विश्वात वाढायला हवा आहे.

समाजमाध्यम प्रभावकांक
बोलीभाषेचा प्रभावी वापर

'मराठी भाषेचे भविष्य धोक्यात', 'मराठी वाचवा' अशा ओरड आपण नेहमी ऐकत असतो. रोजच्या व्यवहारात
वापर कमी होत चालला आहे, हे जरी मान्य केले तरी हे चित्र फक्त मुंबई-पुण्यासारख्या मेट्रो शहरांमध्ये पाहायला मि
भागात आजही मराठी तिचा गोडवा टिकवून आहे. उलट जितकी गावे, तितक्या बोलीभाषा आजही बोलल्या जात
तर याच बोलीभाषांमधून समाजमाध्यम प्रभावक त्यांचे म्हणणे मांडताना दिसत आहेत. त्यांच्या या बोलीभाषांमध्ये
होण्यामुळे लोकांशी सहजपणे ते जोडले जात आहेत. त्यांचे म्हणणे, जगण्यातील गोष्टी, घराघरातील गोष्टी ते अधिक
मांडू लागले आहेत. म्हणूनच लोकांपर्यंतही ते चटकन पोहोचतेय. या बोलीभाषांमुळेच लोक त्यांना स्वीकारत आहे
आहेत. त्यामुळे इतर भाषांचे आक्रमण मराठीला कधीही संपवू शकणार नाही. मराठी भाषा तितकी तकलादू पण न
भागांमध्ये मात्र मराठीला वाचवण्यासाठी पालकांनी पुढाकार घेऊन प्रयत्न करावे लागणार आहेत. समाजमाध्यमे हु
वापरली गेली तर ही माध्यमे मराठीच्या समृद्धीत, विकासात नक्कीच महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतील, असा सू
प्रभावकांच्या चर्चेत उमटला.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात के.टी.एम.एच. महाविद्यालयाच्या प्रांगणात स्वा.वि.दा.सावरकर मुख्य सभा मंडप
समाजमाध्यम प्रभावकांच्या चर्चेत अंकिता वालावलकर, आर.जे.सोहम शहाणे, श्री. मंगाजी काकड, श्री. अलोक
धनंजय पोवार हे समाजमाध्यमांवरील प्रभावक सहभागी झाले होते. श्री. भूषण करंदीकर यांनी या चर्चासत्राचे संवा
काम पाहिले.

समाजमाध्यमांवर विविध विषयांना मांडताना बोलीभाषेचा कितपत लाभ या प्रभावकांना झाला? येणाऱ्या काळामध्ये काय आव्हाने समाजमाध्यम प्रभावकांना भाषेसंदर्भात जाणवतात? तसेच बोलीभाषेत सर्वसामान्यांशी जोडले जात असताना काय जाणवले?

समाजमाध्यमांवर सतत लोकांना आवडते त्याच मजकुराची निर्मिती होते का? यामुळे मराठी भाषा, संस्कृतीला धोका संभवतो का? समाजमाध्यमांकडे नेहमीच तुच्छ माध्यम म्हणून पाहिले जाते, अशा परिस्थितीत या माध्यमावरच रमताना करिअरचा विचार केला नाही का?

आपले म्हणणे मांडण्यासाठी
यूट्यूबसारख्या माध्यमांवर ल
आहेत. कलाकारही त्यांचे च
करत आहेत. त्यामुळे कलाक्षे
समाजमाध्यमांवर चित्रपट रिल
कलानिर्मितीसाठी या माध्यमां

अशा विविध मुद्द्यांवर यावेळी मान्यवरांनी चर्चा केली. या चर्चेत या सर्वच समाजमाध्यमांवरील प्रभावकांनी मांडलेले विचार त्यांच्याच शब्दांत :-

बोलीभाषेतच मिळवून दिली प्रसिद्धी : श्री. संभाजी काकड

मला नेहमीच वाटते की बोलीभाषेतच आपल्याला अधिक चांगले व्यक्त होता येते. आणि समोरच्या माणसापर्यंतही ते चटकन पोहोचते. प्रमाण भाषेत ती सहजता येत नाही. सर्वसाधारण शेतकरी कुटुंबात, ...मधील ग्रामीण भागात, शेतात हिंडत-फिरत लहानाचा मोठा झालो. शेतकऱ्यांची ग्रामीण मराठीच नेहमी कानावर पडली, ती ऐकत ऐकत तीच माझी बोलीभाषा झाली. आता समाजमाध्यमांवर याच बोलीभाषेने मला पैसा, प्रतिष्ठा, यश मिळवून दिले हे सांगताना मला आनंद, अभिमान वाटतो. लोकांशी मी या बोलीभाषेमुळेच जोडला गेलो. त्यांना त्यांचं म्हणणं कोणीतरी मांडत असल्याची भावना या बोलीभाषेने दिली. माझं म्हणणं प्रमाणभाषेत प्रभावीपणे म्हणण्यापेक्षा सहजसोप्या पद्धतीने मांडत गेलो. सध्या मराठी चित्रपट, नाटक, मालिका यामुळे आपल्याला कोकणी, मालवणी, वऱ्हाडी, खानदेशी अशा अनेक बोलीभाषा ऐकायला मिळतात. पण या बोलीभाषांचा वापर या चित्रपट-मालिकांमध्ये मर्यादित प्रमाणात केलेला असतो. केवळ काही संवादांपुरतीच ती भाषा मर्यादित असते. मात्र समाजमाध्यमांवर व्यक्त होताना असे घडत नाही. मी माझं सगळं म्हणणं या बोलीभाषेत मांडू शकतो. मात्र या भाषांसाठी काही मर्यादा येऊ शकतात. उत्तर भारत, मध्य प्रदेश या भागातील व्हिडिओ पाहिले जात असे नाही. त्यामुळे हे एक आव्हान भविष्यात बोलीभाषेसाठी वाटते, की प्रेक्षक मर्यादितच राहणार आहे. पण तरीही आपण आपल्या भाषेवरील प्रेम कमी करण्याचे काही कारण नाही. आपणच ती आपली भाषा म्हणून जपत आलो आहोत, यापुढेही जपली जाईल याचीही खात्री वाटते.

दरम्यान, मी संगणक अभियंता आहे. कोविड काळामुळे नोकरी गेलेली होती. मी माझ्या गावी राहत होतो. शेतशिवारात रमलो होतो. सहजच म्हणून समाजमाध्यमांशी जोडला गेलो. सुरुवातीला मला जे म्हणायचंय, सांगायचंय ते सांगण्यासाठी व्हिडिओ टाकायचो. पण हळूहळू लोकांना काय बघायला आवडतेय ते देण्याचा प्रयत्न करू लागलो. त्यासाठी लोकांना त्यांच्याशी, त्यांच्या जीवनाशी निगडित गोष्टी बघायला आवडतात हे लक्षात आले. या गोष्टी बोलीभाषेतच छान सांगितल्या जाऊ शकतात.

आम्हाला बिग बॉससारखे कार्यक्रम असू दे किंवा अन्य सार्वजनिक कार्यक्रमांमध्ये गावठी, गावंढळ असे अपमानाचे अनेक क्षण दिले. आणि हाच मला मराठीसाठीचा धोका वाटतो. एखाद्याला त्याची संस्कृती जपण्यापासून, त्याला त्याचं म्हणणं बोलीभाषेत मांडण्यापासून रोखले जात असेल तर मग मराठीसाठी धोक्याची घंटा वाजू शकते. पण समाजमाध्यमांवर मात्र याच गावठी बोलीभाषेमुळे लोकांनी मला, माझ्या कुटुंबाला जवळ केले. आमच्या कुटुंबातील गणपती परंपरा, रक्षाबंधनासारख्या सणाला मी घरगुती व्हिडिओ करून, मला जे सुचलं ते ठसकेबाज कोल्हापुरी भाषेत सादर केल्यानंतर लोकांना ते

मग विषय सुचू लागले. भरभरून प्रतिसाद मिळत गेला. या प्रवासात कधीही नोकरी गेल्याची, ती न करता समाजमाध्यमांवरच रमल्याची खंत वाटली नाही. मराठीविषयी सांगायचं झालं तर विविध माध्यमातून मराठीविषयीची जनजागृती वाढतेय. मराठी ही आपली भाषा आहे, ही भावना आता बळावली आहे. त्यामुळे इतर भाषांचे आक्रमण मराठी नक्कीच परतवून लावेल, यात मला अजिबातच शंका वाटत नाही.

मराठीची चिंता मुंबई-पुण्यातच; कोल्हापुरात नाही : श्री. धनंजय पोवार

मुळात मराठीविषयीची बोंबाबोंब आमच्या कोल्हापूरमध्ये, पश्चिम महाराष्ट्रात कधीच ऐकायला मिळत नाही. भविष्यातही मराठीच्या चिंतेचे कोणतेच कारण आम्हाला दिसत नाही. कारण आम्ही कोल्हापूरकर आमच्या मातीतील रांगड्या भाषेला नेहमीच धरून ठेवलंय. आम्ही आमची ही मराठी आमच्या मुलांमध्येही रुजवली आहे. या भाषेच्या माध्यमातूनच एकमेकांना सांभाळण्यात, आपली संस्कृती-परंपरा जपण्यातच आम्ही मग्न आहोत. सुरुवातीला कोल्हापुरी ठसकेबाज मराठीने आवडलं. तोपर्यंत मला हे माध्यमही माहित नव्हतं. त्यातून वडिलांना मी असं समाजमाध्यमांवर व्यक्त झालेलंही आवडत नव्हतं. त्यांचे मित्र हे रिकामटेकड्यांचे धंदे आहेत असे सांगत माझी तक्रार नेहमी त्यांच्याकडे करायचे. पण समाजमाध्यमांवर मला खूप प्रतिसाद मिळत होता. लोकांना त्यांच्या घरातील, अवतीभवतीच्या गोष्टी माझ्याकडून सादर व्हाव्यात असं वाटत होतं. म्हणूनच माझी आई, माझी पत्नी, वडील, बहीण असे सगळे मिळून नेहमी छोट्या-छोट्या कौटुंबिक कुरबुरी, निखळ आनंदाचे क्षण, गप्पा-टप्पा, सणवार, शेतशिवार असं सहजसोपं घेऊन व्यक्त होत राहिलो. कधी कधी तर वाटतं यामुळे निदान कुटुंबाच्या जवळ राहता आले. बिग बॉसमुळे प्रसिद्धी मिळाली, व्यवसाय वाढला. पण माझी समाजमाध्यमांवरील लोकांशी जोडलेली नाळ तुटली. ही नाळ पुन्हा जोडण्यासाठी आमच्या कोल्हापूरच्या मराठीला हाताशी घेत मी पुन्हा सज्ज होणार आहे. कोणत्याही माध्यमातून मराठीला लोक स्वीकारत आहेत, ही माझ्यासाठी जास्त

समाधानाची बाब आहे. देशाच्या विकासात मराठी लोकांचा, त्यांच्या नेतृत्वाचा, त्यांच्या हुशारीचा खूप मोठा वाटा आहे. आणि अशा उच्चशिक्षितांनाच सध्या मराठी धोक्यात असल्यासाठी जबाबदार धरले तर वावगे ठरणार नाही, असे मला वाटते.

बोलीभाषा माणसाला माणसाशी कनेक्ट करते: अंकिता वालावलकर

धनंजय दादा आणि माझ्या बाबतीत साम्य हेच की त्यांची कोल्हापुरी व आमची मालवणी सुरुवातीला गावठी भाषा म्हणून हिणवली गेली. पण आमच्या लहानपणी माझ्या घरात आत्याने फतवा काढला होता, की मुलांना मालवणी बोलूच द्यायचे नाही. यामागे एक मोठे कारण होते ते म्हणजे माझ्या आत्याला, आजीला, वडिलांना मालवणी बोलतात म्हणून गावठी असे हिणवले जायचे. खूप अपमान या सर्वांना सहन करावे लागले होते. त्यामुळेच मुलं मराठी शाळेतच शिकली पाहिजे, त्यांनी मालवणी बोलता कामा नये, अशी त्यांची इच्छा होती. सारं गाव मालवणी बोलत होतं पण आमचं एकच कुटुंब मराठीत बोलत असे. मुलं जर मराठीत शिकली, मराठी बोलली तरच त्यांना गावात, समाजात प्रतिष्ठा लाभेल असा विचार त्या करत. माझ्या बाबतीत मालवणी भाषेचा घडलेला हा प्रकार मी मालवणीतच लोकांशी समाजमाध्यमांवर शेअर केला आणि माझं हे मालवणीत व्यक्त होणं लोकांना प्रचंड आवडलं. त्यापुढील सर्व व्हिडिओ मी मालवणीत करू लागले. बोलीभाषेत हेच सामर्थ्य असते की आपलेपणाची, आपुलकीची भावना ती जागवते. ती तुमच्या काळजाला हात घालते. माणसाला माणसाशी कनेक्ट करते. आज मला माझ्या मालवणी या भाषेनेच मला कोकण हार्ट गर्लपासून महाराष्ट्र हार्ट गर्लपर्यंतची ओळख मिळवून दिली आहे. चित्रपट, मालिकांमध्ये फार तोडकी-मोडकी मालवणी पाहायला मिळते. पण मी संपूर्ण व्हिडिओच मालवणी भाषेत बनवायला लागल्यामुळे लोकांना त्यात आपलेपणा जाणवू लागला. मी त्यांना त्यांच्यापैकीच एक, जवळची भासायला लागले. भाषेमुळे मला त्यांच्याशी मी जोडले गेले याचा आनंद आहे.

पालकच घोटत आहेत मराठीचा गळा: आर. जे. सोहम शहाणे

मी स्वतः चौथीपासून मराठी शिकू लागलो. पण जेव्हा शिकू लागलो तेव्हा कळले की मराठीत ज्या सहजतेने व्यक्त होता येते, ज्या सुंदररित्या स्वतःचं म्हणणं मांडता येते ते मला कधीही इंग्रजीत किंवा अन्य भाषेत मांडता आले नसते. मराठीत जी शब्दसंपदा आहे, या शब्दांमध्ये जी गंमत आहे, ती इतर कोणत्याही भाषेत नाही. अनेक मराठी शब्दांना आज इंग्रजीत पर्याय नाहीत. मी स्पॅनिश, फ्रेंचही शिकलो, पण मला मराठीनेच मोठे केले, यात दुमत नाही. मराठीत जे तुम्हाला सांगता येते, समजावता येते ते इतक्या ओघवतेपणे कोणत्याही भाषेत सांगता येणार नाही. भावना व्यक्त करण्याचे हे सर्वात प्रभावी माध्यम आहे आणि मराठी माणसाची ही पट्टी खूप मोठी आहे, समृद्ध आहे. मी आर.जे. म्हणून काम करताना, यूट्यूबवर काम करताना मराठीत बोलताना मला विचार करावा लागत नाही. माझे विचार मनात पक्के झालेले असतात. ते भरभर मी माझ्या बोलीभाषेत बोलू शकतो. त्यासाठी स्क्रिप्टची गरज भासत नाही. ही सहजता बोलीभाषेत, मराठी भाषेत, मातृभाषेत असते असे मला वाटते. मी जेव्हा सुरुवात केली तेव्हा मला या माध्यमाची ताकद माहिती नव्हती. फक्त मी जसे रील्स बघतो, इतरांचे कौतुक करतो, तसेच लोकांनीही माझे कौतुक केले पाहिजे असेच मला वाटायचे. पण हळूहळू या माध्यमाची व्याप्ती कळली. या माध्यमातून कोण काय घेते यावर बरंच काही अवलंबून असतं. त्यामुळे समाजमाध्यमांची जबाबदारी या दृष्टीने वाढली आहे. हेच मोठं आव्हान मला वाटते. समाजमाध्यमांनी नेहमी सकस, सकारात्मक देत राहणे गरजेचे आहे. त्यासाठी मराठीचा वापर माझ्यासारखाच माझे मित्र, समाजमाध्यम प्रभावक करत आहेत. पण असे असूनही मराठीचा गळा घोटला जातोय असं आपल्याला म्हणायचं असेल तर त्याचा दोष मला पालकांना द्यावासा वाटतो. कारण समाजात वावरताना फक्त मुलांशी फडाफडा इंग्रजीतून बोललो की आपले स्टँडर्ड वाढते असा समज पालकांनी करून घेतला आहे. त्यामुळे मराठी चौकात नाही आधी घरात मरते, असे मी ठामपणे म्हणेन. माझ्या आई-वडिलांनी मला मराठीचे महत्त्व पटवून दिले होते. त्यासाठी प्रयत्न केले होते. मुलांना उज्ज्वल भवितव्यासाठी इंग्रजी शाळेत घालणाऱ्या पालकांनीही तो करावा. मराठी संपणार नाही. मरणार नाही, हे मात्र मी छातीठोकपणे सांगू शकतो.

राजकारण्यांनी समाजमाध्यमांवरील मराठी सुधारावी: श्री. अलोक राजवाडे

समाजमाध्यमांमुळे कलाक्षेत्रात लोकशाही रुजेल असं मला वाटतं. या माध्यमांची ताकद ओळखून हुशारीने ही माध्यमे वापरली तर खूप काही चांगले आपल्या हाती लागणार आहे. यूट्यूबसारख्या माध्यमामुळे अनेक कलाकार आता वितरकांची मक्तेदारी मोडू पाहत आहेत. याचा कलाकार म्हणून आनंद आहे. दर्जेदार, सकस कथा यापूर्वी प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचत नसत. कारण वितरक, निर्माते यांना फक्त बॉक्स ऑफिसवरील गल्ला हवा असायचा. त्यामुळे प्रेक्षक थिएटरमध्ये कोणते चित्रपट बघतील हे वितरकांच्या हाती असायचे. मात्र आता चित्र

बदलले आहे. आमिर खानस
त्याचा चित्रपट यूट्यूबवर रिल
सोशल मीडियाने हे नवे परिम
आपल्याला काय पाहायचंय
ठरवू लागले आहेत. त्यामुळे
याचा लाभ चित्रपटसृष्टी, कल
आहे. मात्र कलाकारांची जब
वाढली आहे. केवळ प्रेक्षकां
आवडतं ते देत राहिलो तर म
जाते. तसेच त्या माध्यमावरी
गमावून बसतात. टीव्हीच्या
आपण पाहिले आहे. निर्माते,
थिएटरच्या बाबतीत मनमानी
कलाकार व प्रेक्षक हतबल इ
समाजमाध्यमे हा चांगला पय
आपल्या हातात आहे. तिथे
पूर्ण स्वातंत्र्य घेऊन काम कर
कलाकारांनी समाजमाध्यमांत
आशय दिले तर चांगले विच
देणारी, आपल्या स्वप्नातील
कलाकृती बघायला मिळणा
समाजमाध्यमांचा वापर राज
दर्जाला जाऊन करतात. त्या
वापरली जाणारी भाषा देखील
समाजात द्वेष पसरवणारी ही
बदलले पाहिजे. राजकीय पा
सुधारणे खूप गरजेचे आहे. म
नुसती परंपरा, संस्कृती नसून
अभिमान आहे. छत्रपती शि
अनेक संत, साने गुरुजी, डॉ.
आंबेडकर, महात्मा जोतिबा
यांच्यासारख्या इतर अनेक न
महाराष्ट्राचे वैचारिक नेतृत्व
केले आहे. महाराष्ट्रातील ल
जाणीव ठेवायला हवी. त्याम
सन्मान करताना भाषा प्रभाव
परंपरा जपताना त्यासोबत अ
गोष्टीही पुढे नेत असतो, त्या
बाबतीत असे होता कामा न

निष्कर्ष:

ग्रामीण भागात मराठीचा
टिकून आहे : श्री. भूषण व

मराठी भाषेचे भवितव्य प
धोक्यात आहे, असे म्हणाय
निर्माण झाला आहे. समाजम
बोलीभाषेतून, सहजसोप्या प
मांडणी करू लागल्यामुळे प्र
चटकन समजेल, लोकांशी ज
म्हणून मराठी आजही ग्रामीण
लौकिक टिकवून आहे. शह
लोक, राजकारणी, कलाका
मराठीला सांभाळले पाहिजे,
मात्र नक्की.

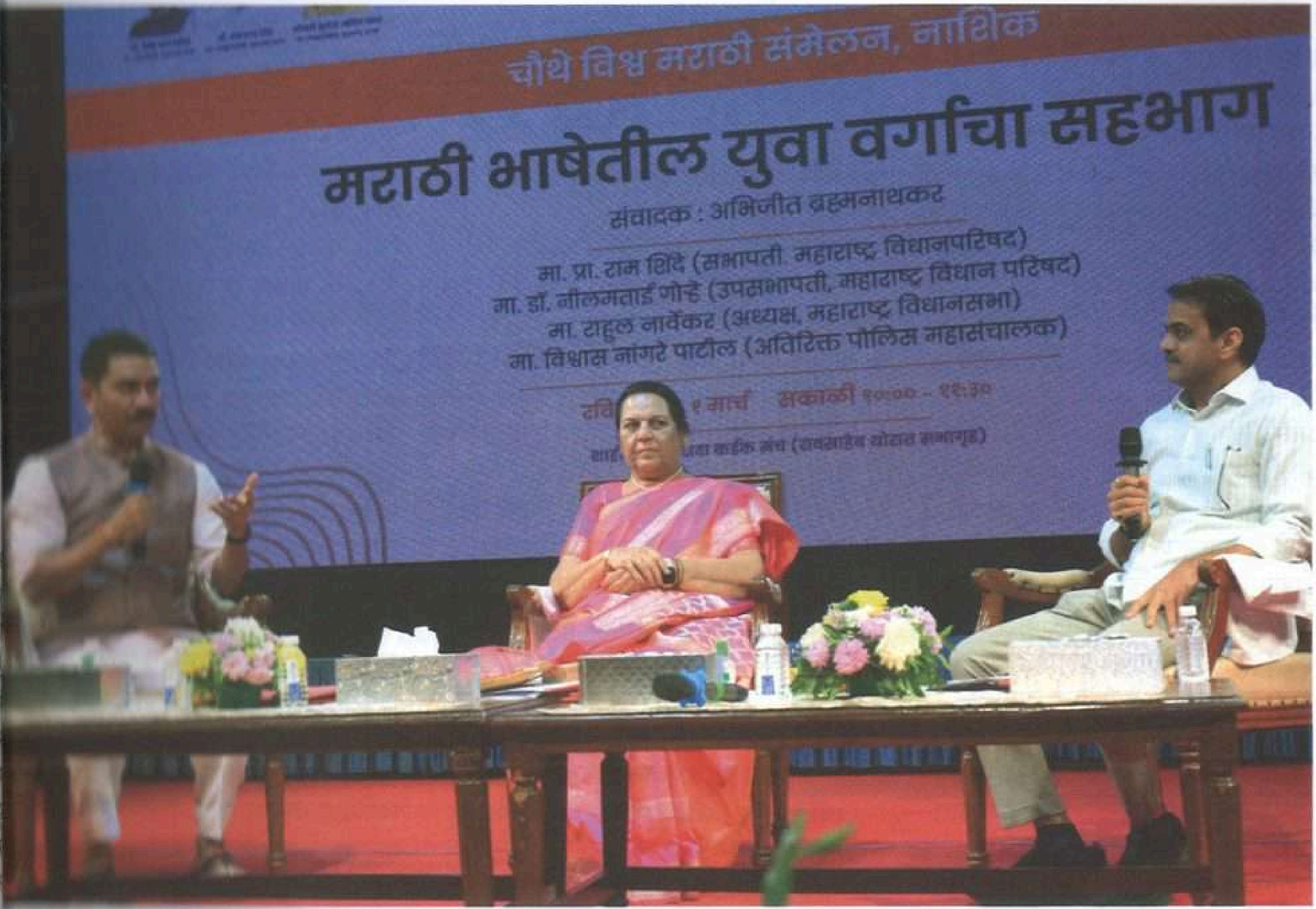

'जेन झी'ची मराठी आपण स्वीकारायला हवी

"आजकाल इंटरनेट, सोशल मीडियावर पडीक असलेल्या जेन झी (Gen Z) पिढीमुळे मराठी दिवसेंदिवस प्रदूषित होत चालली आहे. इंग्रजीत शिकत असताना मराठीत बोललेले देखील त्यांना समजत नाही. पालक देखील इंग्रजीला प्रतिष्ठेचा मुद्दा करताना दिसत आहेत. पण म्हणून जेन झी पिढीला मराठीच्या कमी वापरासाठी दोष देऊन चालणार नाही. काळाच्या प्रवाहात बदललेली जीवनशैली आपण स्वीकारली, तशीच जेन झी ची मराठी देखील आपण स्वीकारली पाहिजे. या पिढीकडे व्यक्त होण्याची त्यांची विशेष [illegible] आहे, सृजनात्मक दृष्टी आहे. इतिहास आणि परंपरेकडे बघण्याचा स्वत:चा दृष्टिकोन आहे. त्यामुळे त्यांची कल्पकता, [illegible] याकडे आपल्याला दुर्लक्ष करून चालणार नाही. या पिढीकडून शुद्ध मराठीसाठी आग्रह धरून चालणार नाही. त्यांची [illegible] वेगळ्या वातावरणात झाली आहे. वेगळ्या सामाजिक परिस्थितीत ते वावरत आहेत. त्यांचे शैक्षणिक आणि सांस्कृतिक [illegible] वेगळे आहे, त्यांच्या संकल्पना, त्यांच्यासमोरची आव्हाने वेगळी आहेत. परंतु, त्यांना मराठीत व्यक्त होण्यासाठी प्रेरित नक्कीच [illegible] पाहिजे, ही पिढी ते नक्की करेल. मराठीला सांभाळण्यात, पुढे नेण्यात ही पिढी अजिबात कमी पडणार नाही," असा विश्वास '[illegible] भाषेतील युवा वर्गाचा सहभाग ' या विषयावरील परिसंवादात व्यक्त करण्यात आला.

[illegible] विश्व मराठी संमेलनात रावसाहेब थोरात सभागृहात शाहीर वामनदादा कर्डक मंचावर आयोजित या परिसंवादात राज्याचे [illegible] पोलीस महासंचालक श्री. विश्वास नांगरे पाटील, महाराष्ट्र विधानसभेच्या उपसभापती डॉ. नीलमताई गोऱ्हे यांनी सहभाग [illegible] श्री. अभिजित ब्रह्मनाथकर यांनी परिसंवादाचे संवादक म्हणून काम बघितले.

[illegible] भाषा कोणती, त्यावर देशाचे [illegible] भविष्य अवलंबून असते असे [illegible] त्यामुळे मोबाईलमय झालेल्या [illegible] जेन झी ज्या पद्धतीने चालते-बोलते- [illegible] त्यामुळे मराठी भाषा हरवत चालल्याची [illegible] सर्वसामान्यांमध्ये निर्माण झाली तर [illegible] कोण जबाबदार आहे? आपली संस्कृती, [illegible] कुटुंबव्यवस्थेची पाळेमुळे जरी घट्ट [illegible] भाषेची भेसळ आणि विचारांची [illegible] सुरुवात झाली आहे असे वाटते [illegible] इंग्रजीत शिक्षण, घरात मराठी आणि मित्र-[illegible] हिंदी बोलणाऱ्या या पिढीमुळे मराठी भाषेचा गोंधळ होतोय का? इंग्रजी माध्यमाच्या शाळा, पालक यासाठी जबाबदार आहेत का? शाळेपासून सुरू होणारे भाषेचे प्रदूषण घरात टीव्ही, मोबाईल, सोशल मीडियामुळे वाढत जाते. हे प्रदूषण युवा पिढी रोखू शकते का? मोबाईल, सोशल मीडियावर संवाद साधताना जेन झी इमोजीच्या भाषेत संवाद साधताना दिसतेय, त्यामुळे भाषा, व्याकरणाचा काहीच संबंध उरलेला नाही, याबद्दल काय चित्र दिसतेय? अशा विविध पैलूंवर मान्यवरांनी या परिसंवादात चर्चा केली. परिसंवादादरम्यान, त्यांनी व्यक्त केलेली मते, त्यांच्याच शब्दांत...

शुद्ध मराठी भाषेसाठी आग्रही राहू नये: श्री. विश्वास नांगरे पाटील

मोबाईल, इंटरनेटच्या आभासी जगात वावरणाऱ्या आजच्या पिढीला नेहमीच मराठी भाषेच्या अशुद्ध वापरासाठी आरोपीच्या पिंजऱ्यात उभे केले जाते. पण यासाठी जेन झी पिढीला विनाकारण दोष देण्यात काही अर्थ नाहीये. कारण ही जी पिढी आहे, मी पाहतोय की ती अत्यंत हुशार आहे. काळाप्रमाणे ती निश्चितपणे बदललेली आहे, परंतु त्यांच्यामध्ये असणारी नवनिर्मितीची प्रक्रिया असेल किंवा त्यांच्यातली क्रियाशीलता असेल, ती वाढली

आहे. माझा जन्म १९७३ चा. या पिढीला 'जेन एक्स' म्हणतात. त्या काळात बुद्ध्यांकावर जास्त भर होता. सध्याचे शिक्षण आणि अभ्यासक्रम यात बुद्ध्यांकासोबतच आता भावनांक आणि सामाजिक अंक यांनाही महत्त्व आले आहे. सामाजिक अंक म्हणजे काय? तर ज्यामध्ये आपण इतरांशी कसा संवाद साधतो, आपले व्यक्तिमत्त्व कसे घडते, आपण वेळेला किती महत्त्व देतो, आपले चारित्र्य कसे आहे आणि आपण कठीण परिस्थितीमध्ये त्या प्रसंगांना सामोरे कसे जातो? हे गुण या पिढीमध्ये अधिक चांगले आहेत. विंदा करंदीकरांच्या ओळींप्रमाणे, "देणाऱ्याने देत जावे, घेणाऱ्याने घेत जावे, घेता घेता एक दिवस देणाऱ्याचे हात घ्यावे." त्यामुळे या पिढीने आपल्याकडूनच काहीतरी घेतलेले आहे ना? मग दोष कोणाला देणार? तो दोष आपलाच आहे. आपण जे देऊ तेच ते घेतील. निश्चितपणे मोबाईलच्या वापराबाबत चिंतेची बाब आहे. अमेरिकेत केलेल्या सर्व्हेत असे समोर आले आहे की, तेथील मुले बारावीचे शिक्षण पूर्ण होईपर्यंत २० हजार तास मोबाईलवर (इंटरनेटवर) घालवत आहेत. त्यात ती १५ हजार खून, १२ हजार बलात्कार आणि १ लाखाच्या वर अश्लील चित्रफिती पाहत आहेत. तेथील शाळकरी मुले फायरिंग करतात, आत्महत्या करतात किंवा गर्भपात करून घेतात. असे गंभीर प्रश्न तिथे आहेत. भारतातही मुले मोबाईलच्या आहारी गेली आहेत. त्यामुळे भाषा आणि संस्कृतीवर त्याचे परिणाम दिसत आहेत. असे असले तरीही मला आपल्या संस्कृतीवर विश्वास आहे. आपल्या भारतामध्ये आपली कुटुंब व्यवस्था घट्ट आहे, आपली शिक्षण व्यवस्था घट्ट आहे आणि आपले आदर्श घट्ट आहेत. त्यामुळे आपल्याला कोणीही बिघडवू शकत नाही, असा माझा ठाम विश्वास आहे.

आपल्याकडे गर्भसंस्कार केले जातात. मूल गर्भात असतानाच त्याच्यावर चांगलं ऐकण्याचे, बघण्याचे संस्कार करण्याचे प्रयत्न केले जातात, ही आपली संस्कृती आहे. मात्र त्यानंतर मुलांचा बालवाडी, प्राथमिक, माध्यमिक शाळा, महाविद्यालय असा प्रवास सुरु होतो आणि त्याची जडणघडण बदलत जाते. पालकही आपला नेहमीच हुशार मुलगा म्हणून ओळखला जावा यासाठी अट्टाहास करू लागतात. त्यासाठी इंग्रजीचा आधार घेतला जातो. पण यामुळे आपण नकळत आपल्या संस्कृतीपासून दूर होत जातो. दारबंद संस्कृतीत आपण पालक, शिक्षक, समाज म्हणून मुलांवर काय संस्कार करतो याकडे दुर्लक्ष होतंय असं मला वाटतं. आपल्याला अलिशान घर, गाडी हवी असते पण त्यामुळे आपल्याला मुलांना अंगण, झाडे, पक्षी हे सगळं इंटरनेटवर दाखवायची वेळ आलीय. घरात आजी आजोबा नसल्यामुळे मोठ्या लोकांचा धाक, भीती राहिली नाहीये,त्यांचा प्रेमळ आधार नाहीसा झालाय. बदलता काळ आपण स्वीकारला तशी भाषा देखील परिवर्तनशील असते. ती बदलतच राहणार आहे. समाज जीवनावर तंत्रज्ञानाची पकड आज मजबूत होत आहे. म्हणूनच समाजातील विविध घटक, जसे की शासन, कुटुंब व्यवस्था, शिक्षण व्यवस्था, राजकारण या सर्वांमधील चांगल्या-वाईट गोष्टींचं प्रतिबिंब आजच्या मुलांमध्ये, युवापिढीमध्ये दिसतंय. पण तरीही भाषेच्या बाबतीत बोलायचं झालं तर उच्च, मध्यम, कनिष्ठ वर्गाची भाषा आपल्याकडे आहे, आपोआप हे वर्ग निर्माण झाले आहेत. त्यामुळे शुद्ध मराठी भाषेसाठी युवा पिढीकडून आपण आग्रह धरू शकत नाही, आपण त्यासाठी खूपच अवडंबर करायला नको. संत, पंत, तंतांची भाषा निश्चितपणे प्रभावी आहे, पण बदल होत राहणार हे पण आपल्याला स्वीकारावे लागणार, हे नक्की.

भाषा शुद्धीकरणाचे अवडंबर माजवू नका: डॉ. नीलमताई गोऱ्हे

जसे आपल्या कुटुंब व्यवस्थेत, समाज व्यवस्थेत बदल होत गेले तसेच भाषेतही झाले. १४-१६ व्या वर्षी मुलींची लग्न होत होती आणि आता मुली वयाच्या तिशीत लग्न करताहेत. आपण हे बदल स्वीकारत गेलो. तसेच मोबाईल बाबतीत झाले. आधी साधे फोन आले, मग स्मार्ट फोन आले, इंटरनेट मोबाईलमध्ये आल्यामुळे जगच क्लिकसरशी जवळ आले. पण या तंत्रज्ञानाचा लाभ करून घेण्याऐवजी त्याच्या आपण आहारी गेलोय. या माध्यमातून मुलांपर्यंत खूप चुकीची माहिती पोहचवली जातेय. चुकीच्या जाहिरातींचा मारा या पिढीवर होतोय. त्यामुळे संस्कृतीची आणि भाषेची मिसळ कधी झाली ते आपल्या लक्षात आलेच नाही. पण कोणाच्या प्रभावाखाली किती राहायचं हे आपल्या हातात असते. त्यामुळे आपल्याला काय हवं आणि काय नको हे आपण ओळखलं पाहिजे. युवा पिढीच्या बाबतीत एक सकारात्मक गोष्ट पण आहे, ती म्हणजे ही पिढी प्रेम करायला विसरली नाहीये. त्यामुळे आपली संस्कृती, मानवता याला या पिढीपासून धोका वाटत नाही. दुसरं असं की मराठी भाषेला प्रदूषित करण्याचा सर्व दोष या पिढीला देऊन चालणार नाही. मुळात घरात संवाद कमी होत चाललाय. पालक सतत मुलांवर दबाव टाकतात. मुलं सतत दडपणाखाली असतात. मुलांना यंत्र म्हणून वागणूक मिळू लागली आहे. म्हणून मुलं मोठी झाली की या जाळ्यात अडकतात. मुलांना आजही लग्नासारखे वैयक्तिक
स्वातंत्र्य आपण देत नाही. आप
विचार, तीच चौकट धरून बस
दुसरीकडे आपल्याला मराठील
न्यायचे आहे. पण जिथे संवाद
तिथे या मुलांना दोष कसा देण
पिढी बिघडत चाललीय हा दो
नाही. त्यांचं विश्व वेगळं आहे
आहे. त्यांची संवादाची परिभा
आपल्याकडची जुनी मराठी न
आणि आताची बघा, भाषेत ब
त्यांच्या? मग मुलांची भाषा ब
नाही वाटत मला काही त्यात.
हा सिद्धांतच मला पटत नाही.
दैनंदिन जीवनात घरकाम करण
अशुद्ध भाषा चालते. म्हणजे भ
फक्त गरजेपुरते आहे. म्हणूनच
अवडंबर माजवू नका असे मी
पिढी मोबाइलसोबत मोठी झा
आहे. साहजिकच तंत्रज्ञान त्यां
, त्याचा उपयोग करून ते सर्ज
आहेत. ते वेगळ्या पण अधिक
होतात. त्यामुळे या पिढीने आ
परंपरा त्यांच्या माध्यमातून स्व
त्यामुळे भाषेचा मुद्दा असो किं
या पिढीला सतत दूषणे देण्यात
नियम मात्र या पिढीनेही पाळ
पुरुष समानतेचा सन्मान करत
बोलताना आदर राखला गेला
नागरिक, परदेशातील आपले
यांच्याशी मराठीत बोलायचा
असला पाहिजे. मराठी भाषा
चांगले उपक्रम शासन राबवत
युवतींना विविध विषयांवर म
बोलते आपण केले पाहिजे. म
समतोल साधला जाईल असं
भारतातल्या, महाराष्ट्रातल्या
जगाचे लक्ष आहे. मोठी श्रम
शक्ती या पिढीकडे आहे. म्ह
चिंता करत बसण्याऐवजी शा
दिशेने पाऊले टाकत या पिढ
पुढे गेले पाहिजे.

निष्कर्ष:

पालवी नक्कीच फुटणार - अभिजित ब्रह्मनाथकर

पानगळ होऊन गेली की
पालवी फुटू लागते. ते झाड
आपल्या मराठीला नवीन पा
विचारांचं, भाषेचे, शब्दांचं
राहणे गरजेचे आहे. जेन झी
म्हणून आपण ते करत राहू अ
वाटते.

शिक्षणात मराठी आणावी लागेल

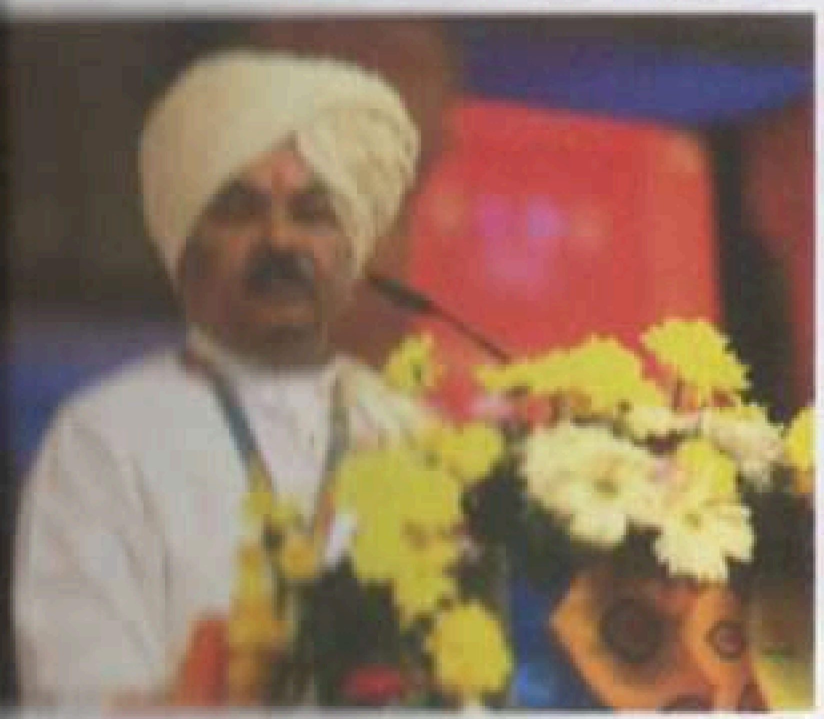
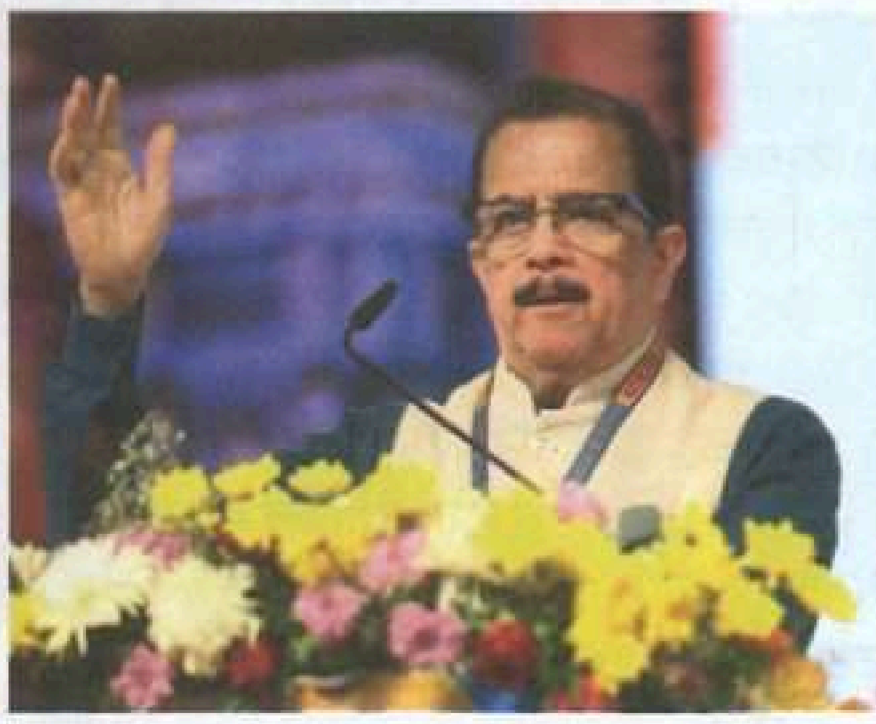

“मराठी भाषा मग ती इतिहासातील, व्यवहारातील असो अथवा अध्यात्मातील.. तिन्ही प्रवाहातील मराठीने नेहमीच माणसांना व्यक्त [illegible] शिकवले. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी मराठीला व्यवहारात आणले. रयतेच्या भाषेतच राज्यकारभार चालला पाहिजे यासाठी [illegible] आग्रही होते. राज्यावर, देशावर इतर धर्मीयांचे आक्रमण झाल्यामुळे पारशी, अरेबियन शब्दांचा वापर मराठीत वाढला होता. या [illegible] शुद्धीकरण करण्यासाठी महाराजांनी मराठीला राज्यभाषेचा सन्मान मिळवून दिला. 'राज्यभाषा व्यवहार कोश' तयार केला. पोवाडा [illegible] लोककलेला राजाश्रय दिला. त्यातूनही भाषा समृद्ध होण्यास मदत झाली. तर ज्ञानेश्वरांनी मराठीतून जीवनामृत सकलजनांपर्यंत [illegible]. संत ज्ञानेश्वरांना ५६ भाषा येत होत्या, मात्र गीतेचा अर्थ सांगण्यासाठी त्यांनी मराठी भाषेची निवड केली. संत तुकाराम, संत [illegible] इतर अनेक संतांनी लोकजागर केला. मराठी या संतपरंपरेचीही जननी आहे. कारण भाषेशिवाय संतांचे विचार लिखित [illegible] जतन करता आले नसते. मराठी भाषेचा हा महिमा, हा समृद्ध ठेवा आपल्याकडे असताना आजची पिढी मराठीला ‘आउटडेटेड’ [illegible] लागली आहे. स्वतःचे पुढारलेपण दाखवण्यासाठी इंग्रजी झाडताना दिसतेय. त्यामुळेच या पिढीत संस्कार, नीतीमूल्यांचा अभाव [illegible]. माणसातला माणूसपणा घालवून या पिढीला इंग्रजीनेच उर्मट बनवले आहे. म्हणूनच व्यवहारातीलच नाही तर इतिहासातील, [illegible] मराठी टिकवायची असेल तर शिक्षणात मराठी आणणे गरजेचे आहे,” असा सूर ‘समृद्ध मराठी भाषा’ या विषयावरील [illegible] उमटला.

*[illegible] मराठी संमेलनात स्वातंत्र्यवीर सावरकर मुख्य सभा मंडपात झालेल्या या परिसंवादात **डॉ. संजय उपाध्ये** यांनी व्यवहारातील मराठी, [illegible] जगताप यांनी अध्यात्मातील मराठी, **प्रा. नितीन बानगुडे पाटील** यांनी इतिहासातील मराठी या विषयावर विस्तृत विचार [illegible]. मराठी माणूसच मराठीपासून पळ काढताना दिसत आहे. छत्रपती शिवाजी महाराज, स्वातंत्र्यवीर सावरकर, सर्व संत यांनी दैनंदिन जीवनात, [illegible] मराठी सहजसुलभ वापरता यावी यासाठी मेहनत घेतली. पण आज मराठी माणूसच मराठीविषयी उदासीन असल्यामुळे मराठी भाषकांकडे [illegible] दृष्टिकोन बदलला आहे. मराठीतील शब्दांचे उच्चारही आपण स्पष्ट करत नाही आहोत. संस्कृत भाषेची जननी आहे. संस्कृत, प्राकृत, मराठी हा [illegible] मराठीचा प्रवास अत्यंत वैभवशाली आहे. मात्र इंग्रजीचे ग्रहण लागल्यामुळे मराठी झाकोळली गेली असल्याचेही मत मान्यवरांनी या चर्चेत व्यक्त [illegible]. सुषमा फडणवीस यांनी या चर्चेचे सूत्रसंचालन केले. मान्यवरांनी व्यक्त केलेले विचार त्यांच्याच शब्दांत..*

[illegible]जीची गुलामी सोडावी लागेल :
[illegible] उपाध्ये

[illegible] मेकॉले या ब्रिटीश इतिहासकारांनी [illegible] अधीन ब्रिटीश प्रशासन, [illegible] करून घेण्यासाठी भारतात [illegible] शिक्षणाचा पुरस्कार, प्रसार केला. [illegible] शिक्षणाचा पाया रचला. त्यांचा उद्देश [illegible], की भारतीयांच्या पुढच्या पिढीला [illegible] शिक्षण [illegible] की त्यांनी [illegible] पिढीला मूर्ख समजावे. याचा [illegible] आहे. भारतीय संस्कृती, परंपरा, [illegible] इतर भाषांवर त्यांनी घाला घालायचेच [illegible]. त्यांनी ते तसे केले देखील. मराठी [illegible] इंग्रजीच्या जाळ्यात अडकला आहे. [illegible] की, घरात, व्यवहारातूनही तो मराठीला [illegible] पाहतोय. म्हणूनच आज घराघरात [illegible] 'मॉम', बहिणीला 'सिस' म्हटले जातेय. [illegible] माणसाला चक्क 'घाटी' समजले जातेय. [illegible] शाळेत शिकणाऱ्या मुलांना मागच्या [illegible] मराठीत शिकलेले आई-वडील अडाणी वाटू लागले आहेत. म्हणूनच मुले आई वडिलांना 'मम्मी-डॅडी' म्हणून हाक मारण्यात धन्यता मानतात. मराठीच्या या अवस्थेची सुरुवात कोणी केली व कोठून केली तर पालकांनीच केली. कारण मुलाला जेव्हा बोलता येत नाही, तेव्हा त्याच्याशी जी भाषा आई बोलते, वडील बोलतात ती त्याच्या संस्कारांची भाषा बनते. पण पालकच लहानपणापासून मुलांना पतंगाला 'काइट' म्हणायला शिकवताना दिसतात. अंगाई गीतातील मराठी, बाळाला न्हाऊ-माखू घालतानाची, दृष्ट काढतानाची, खाऊ घालतानाची गाणी गातानाची मराठी आताच्या मुलांना ऐकायलाच जात नाही. ऐकायला आली तरी ती मोबाईलवर ऐकायला जातात. येथूनच घोळ सुरू होतो. मुलांना संस्कारक्षम बनवणाऱ्या मराठीला त्यांच्या जन्मापासूनच दूर ठेवले जाते. मराठी मागास असे तेव्हापासूनच बिंबवले जाते. पुढे जाऊन इंग्रजी शाळा तर मुलांची मराठीपासूनची, त्यांच्या संस्कृतीपासूनची नाळ, मुळे तोडण्यात मुख्य भूमिका बजावतात.

शेतकरी पावसासाठी तरसतात आणि मुलांना शिकवले जाते, 'रेन रेन गो अवे'... ही आपल्या मराठीचीच नाही तर आपल्या आत्म्याची विटंबना आहे. स्वातंत्र्यानंतरही आपण इंग्रजीची गुलामी सोडू शकलो नाही आहोत. आज लग्नपत्रिका देखील आपण इंग्रजीत छापू लागलो आहोत. घराघरात हा गोंधळ आज माजला आहे. हे चित्र बदलायचे असेल तर शिक्षणात मराठी आणावी लागणार आहे. दरम्यान, इतर राज्यांमध्ये त्यांची प्रादेशिक भाषा आजही मान राखून आहे. तमिळ, बंगाली हे भाषिक वर्ग त्यांची मातृभाषा सोडून दैनंदिन जीवनात, व्यवहारात इंग्रजी वापरत नाहीत. कर्नाटक, तमिळनाडूमध्ये गेल्यावर आपल्याला सहज लक्षात येते, की हिंदी देखील येथील नागरिकांना कळत नाही. तसेच त्यांच्याशी त्यांच्याच मातृभाषेत आपण संवाद साधला तर आपल्याला त्यांच्यापैकीच एक समजून, आपला माणूस समजून मान देखील ते देतात. मग मराठीच्या बाबतीत आपण असं का करू शकत नाही.

रोजगारानिमित्त महाराष्ट्रात स्थायिक झालेल्या अमराठी नागरिकांना मराठी शिकवण्यासाठी शासनानेच आता वर्ग सुरू करावेत, असेही मी सूचवेन. कारण आपल्या राज्यात राहताना त्यांना मराठी यायलाच हवी. यासाठी मराठी माणसाने, शासनानेच आग्रही राहिले पाहिजे. मराठी भाषकांनीही अमराठी भाषकांशी संवाद साधताना मराठीतूनच संवाद साधण्याचा आग्रह धरला पाहिजे. तरच आपण व्यवहारातील मराठीला सन्मान मिळवून देऊ शकू.

मराठी हाच अध्यात्माचा पाया : ह.भ.प. प्रमोद महाराज जगताप

महाराष्ट्राचे अध्यात्म मराठीच्या पायावरच उभे आहे. महाराष्ट्राला जी संत साहित्याची परंपरा लाभली आहे, तिच्याइतकी वैभवशाली परंपरा अन्य कोणत्याही राज्याला लाभलेली नाही. वेद, उपनिषद, पुराण, महाभारत, रामायण आपल्याकडे आहे. भगवद्गीतेचे सार सांगण्यासाठी ज्ञानेश्वरांनी मराठी निवडली. त्यादिवशीच खरं तर मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाला होता. संत एकनाथ, संत नामदेव, संत तुकाराम या सर्वच संतांनी मग वेद-उपनिषदांचे सुलभीकरण करत मराठीतून अभंग रचना केल्या. भारुडे केली. कीर्तने केली. भावार्थ रामायण, भागवत या ग्रंथांची निर्मिती मराठीत करून मराठीवर या संतांनी उपकार केले आहेत. सारं तत्त्वज्ञान इतक्या सहजसोप्या भाषेत पोहोचविताना संतांनी मराठीला समृद्ध केले. पण , आज मराठीची अवस्था पाहून वाईट वाटते. कारण आज आपण मराठी नीट, शुद्ध बोलूही शकत नाही आहोत. आरत्या, ओव्या, भजने यांसारख्या रचनांमधून संतांनी दैनंदिन जीवनात मराठी सतत कशी बोलली जाईल यासाठी प्रयत्न केले. म्हणूनच पूर्वी बायका जात्यावर दळण दळताना, अंगण शेणाने सारवताना, मुलांना झोपवताना, खाऊ घालताना गाणी गुणगुणत. जीवनातील प्रत्येक क्षणासाठी मराठीत रचना होत्या. विशेष म्हणजे त्या वापरल्या जात होत्या. लोहार काम करतानाही गाणी म्हटली जातात. शेतात काम करतानाही गीत गायली जायची. तव्यावर भाकरी करतानाही बहिणाबाई कविता करताना आपल्याला दिसतात. 'ताटी उघडा ज्ञानेश्वरा 'अशी साद घालताना मुक्ताई आपल्याला दिसतात. तर संतांच्या या रचना आपल्या जगण्याचाच एक भाग होते. जगण्याचेच रूप होते. त्यात मराठीतूनच संवाद होत होता. श्रीकृष्णाने अर्जुनाच्या माध्यमातून गीता संदेश जगाला दिला. पण तीच गीता ज्ञानेश्वरांनी ओव्यांच्या माध्यमातून आपल्यापर्यंत पोहोचवली. हळुवार आणि सुंदररित्या तुमच्या आमच्या मनाची, विचारांची जडण-घडण करणारे गीतेतील तत्त्वज्ञान ज्ञानेश्वरांनीच आपल्याला दिले. संस्कृत भाषेची जननी आहे. संस्कृत ही देव भाषा आहे. मराठी ही आपल्या संतांची भाषा आहे. तिचे पावित्र्य, वैभव राखणे हे आपले कर्तव्य आहे.

मराठी शुद्धीकरणासाठी पुन्हा चळवळ उभारावी : प्रा. नितीन बानगुडे पाटील

माणसाचा माणसाशी संवाद भाषेतून होतो. माणसाच्या मनावर संस्कार भाषेतून होतो. विचारांची रुजवण भाषेतूनच होते. म्हणूनच इतिहास रचण्याचे सामर्थ्य देखील भाषेत असते. मराठी हीच आपल्या इतिहासाची जननी आहे. आद्यकाळ, मध्ययुगीन काळ आणि शिवकाळ अशा तीन टप्प्यांमध्ये इतिहासातील मराठीचे वर्गीकरण करावे लागेल. मराठीच्या उगमाविषयी आजही संशोधन सुरू आहे. प्राकृत भाषेतून मराठीचा उगम झाला असे आज आपण मानून चाललोय. सातवाहन काळातील 'गाथा सप्तशती' हा आद्यग्रंथ म्हणून पाहिला जातो. सातवाहनांची बोलीभाषा मराठी होती. कारभाराची भाषा मराठी होती. त्यामुळे त्या काळात मराठीची भरभराट झाली, मराठी समृद्ध होत गेली असे म्हणायला हरकत नाही. यानंतरच्या काळात सामाजिक, राजकीय, धार्मिक स्थित्यंतरे झाली. याचा परिणाम मराठीवरही झाला. मराठीतही बदल होत गेले. भारतातील अधिकृत भाषा म्हणून मराठीचा बाविसावा क्रमांक लागतो. तर मराठी बोलणाऱ्यांचा संख्यात्मक अभ्यास केला तर मराठी जगातील दहावी व भारतातील तिसऱ्या क्रमांकाची भाषा आहे. मराठी ही प्राचीन, अभिजात भाषा आहे. इसवी सनाच्या साधारण ६५० व्या सालापासून मराठीचा उल्लेख आढळतो. शिलालेख, ताम्रपटांवर तो दिसतो. या बोलीभाषा होत्या. शिलालेख, ताम्रपट, महाकाव्ये, ग्रंथांच्या माध्यमातूनच मराठी पुढे विकसित होत गेली. यादवकाळात मराठीला खऱ्या अर्थाने बहर आला. मराठीचा प्रसार, प्रचार झाला. कारण या काळात बोलीभाषा व राज्य कारभाराची भाषाही मराठी होती. वाङ:मय निर्मिती या काळात झाली. पुढे परकीय आक्रमणे झाल्यानंतर मराठी राज्यकारभारातून नाहीशी झाली. पण या काळात महानुभाव पंथाने मराठीला तारून नेले. संत ज्ञानेश्वरांनी ज्ञानेश्वरी लिहिली, संत एकनाथांनी भारुडे रचली आणि मायमराठीला नवसंजीवनी प्राप्त झाली. त्यानंतर शिवकाळात छत्रपती शिवरायांच्याही आधी शहाजी राजे व जिजाऊ माता यांनी मराठीला वैभव प्राप्त करून दिले. कारण जिजाऊंनी शिवरायांना स्वराज्याची हाक दिली. हे स्वराज्य प्राप्त करण्यासाठी जनतेला, दरबारातील मावळ्यांना सतत प्रेरित करावे लागणार होते. जिजाऊंनीच यासाठी संत ज्ञानेश्वर समाधीचा जीर्णोद्धार केला. जेणेकरून ज्ञानेश्वरीतील रचना जनतेला साद घालत राहतील. प्रेरणा देत राहतील. जिजाऊंनी संत तुकारामांची भेट घेतली. संत तुकारामांनी

पाईकांसाठी अभंग लिहिले.
रामदास स्वामींनी भारत भ्रम
श्लोकांमधून स्फुल्लिंग चेत
महादेव, जय भवानी, जय शि
रणांगणावर चैतन्य पसरायचे
साध्य झाले ते मराठीमुळेच.
समृद्धी शिवकालीन काळात
मी म्हणेन. मराठीतल्या पोव
वीररसाने प्रेरित होऊन अने
याकाळात घडले. शिवाजी
लोकभाषेला, बोलीभाषेला,
देत मराठीचे शुद्धीकरण केले
कोश निर्माण केला. त्यासा
शब्द त्यांनी रद्द केले. एवढे
महाराजांनी स्वतः अभंग अ
केल्याचेही दाखले इतिहास
ज्ञानेश्वर व छत्रपती शिवाजी
मराठीला समृद्धी दिली. पर
आक्रमानांतून शिवरायांनी म
पण सध्या इंग्रजीचे आक्रमण
स्वीकारत आहोत. त्यामुळे
असली तरी तिच्यापुढे आज
उभी आहेत. त्यामुळे माय म
करण्यासाठी आपण सर्वांनी
करणे गरजेचे आहे, असे म

निष्कर्ष : शुभदा फडणवी

मराठीचा अतिशय समृद्ध
लाभला आहे. इतिहासातील
मराठी आजच्या पिढीपर्यंत
नाहीये. त्यामुळे मराठी या
मराठीचा वारसा आणखी स
नव्या युगाची मराठी आपण
तशीच इतिहासातील मराठी
नव्याने माहित करून घ्यावी

ब्रिटिश शिक्षणपध्दती काढुया मोडीत

अभ्यासक्रमातील मराठी हा विषय केवळ शिक्षणापुरता संकुचित, मर्यादित नसून ती एक सर्वसमावेशक चळवळ आहे. म्हणूनच अभ्यासक्रमात मराठी आणणं, ती टिकवणं, तिचा प्रसार करणं, प्रचार करणं ही केवळ शिक्षणक्षेत्रातील तज्ज्ञांचीच जबाबदारी नसून [illegible] त्यात सहभाग महत्त्वाचा आहे. ज्यांना ज्यांना आपल्या मातृभाषेचा अभिमान आहे, अशा सर्वांनी एकत्र येऊन ही [illegible] पुढे न्यायची आहे. शैक्षणिक संस्था, शिक्षणतज्ज्ञ, राज्याचे विविध विभाग यासाठी अनेक महत्त्वाची पावले उचलत [illegible] राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० देखील मातृभाषेला केंद्रस्थानी ठेवूनच तयार करण्यात आले आहे. इंग्रजीच्या गुलामगिरीतून [illegible] मराठीला जागतिक पातळीवर पोहोचवणे गरजेचे आहे. त्यासाठीच मराठी ज्ञानभाषा करताना मराठी साहित्य, [illegible] व्यवहारातील मराठी, बोलीभाषा या सर्वच अंगांनी अभ्यास करावा लागणार आहे. कृत्रिम बुद्धिमत्तेसारख्या आव्हानांची [illegible] डोक्यावर असताना हे आव्हान पेलण्याची ताकद मराठीला द्यावी लागणार आहे. ही ताकद मिळवून देताना मराठीतून [illegible] सर्वांगीण विकास साधता येतो हा आत्मविश्वास द्यावा लागणार आहे, असा सूर 'अभ्यासक्रमातील मराठी भाषा' या [illegible] उमटला.

*[illegible] विश्व मराठी संमेलनात रावसाहेब थोरात सभागृहात शाहीर वामनदादा कर्डक मंचावर झालेल्या या परिसंवादात राज्याच्या उच्च शिक्षण [illegible] संचालक **डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर**, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू **डॉ. सुरेश गोसावी**, मुंबई विद्यापीठाचे कुलगुरू **डॉ. रवींद्र [illegible]**, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे कुलगुरू **डॉ. संजीव सोनवणे**, रिद्धपूर मराठी भाषा विद्यापीठाचे कुलगुरू **डॉ. अविनाश [illegible]** यांनी सहभाग घेतला. **मीनल पाटील** यांनी या मान्यवरांशी संवाद साधला.*

[illegible] मराठीच्या भविष्यासाठी नेहमीच चिंता व्यक्त केली जाते. युवा पिढी देखील मराठीपासून दुरावत आहे. सुमारे अडीच हजार वर्षांची [illegible] इतिहास लाभलेल्या मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाला. मराठी भाषेचे विविधकालीन विकासाचे टप्पे सर्वांनी पाहिलेत. तरीही [illegible] विकसित देशांच्या तुलनेत, विकसित राज्यांच्या तुलनेत मराठी भाषा आपल्याच राज्यात, तिच्याच मायदेशात दुर्लक्षित राहतेय का? [illegible] झपाट्याने होत असलेल्या वापरामुळे २०४७ पर्यंत मराठी कुठे असेल आणि कुठे असावी? मराठीला व्यवहारात आणण्यासाठी [illegible] सुलभीकरण करण्यासाठी कोणकोणते प्रयत्न कोणकोणत्या पातळीवर करावे लागतील? अशा विविध मुद्द्यांवर मान्यवरांनी यावेळी [illegible]

[illegible] शिक्षणप्रणाली हद्दपार [illegible] डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर

[illegible] अस्तित्वाला आव्हाने [illegible] सर्वच झपाट्याने [illegible] अनेक गोष्टींचे अस्तित्व [illegible] चर्चा करावी लागणार [illegible] त्याचा अभ्यास [illegible] नाही. अनेक पैलू [illegible] भाषा, समाज विज्ञान [illegible] ठरवला तरी आपल्याला जागतिक दर्जाचे संशोधन, नियोजन करावे लागणार आहे. कारण शिक्षण, अभ्यासक्रम हे केवळ भाषांपुरते राहिले नाही. अमेरिकेतील विद्यापीठांमध्ये शांती, मानवी अधिकार, पर्यावरण रक्षण, क्षेपणास्त्र विध्वंस असे विभाग तयार झाले असून अभ्यासकांचा उपयोग समस्या सोडवून घेण्यासाठी करून घेतला जातो आहे. पण आपल्याकडे भगवान गौतम बुद्ध, महावीर जैन, अनेक संत यांनी यासंदर्भातील ज्ञान, संदेश हजारो वर्षांपूर्वीच देऊन ठेवले आहेत. आपली गुरुकुल परंपरा ब्रिटिशांच्या आगमनापर्यंत उत्तम चाललेली होती. मात्र १८३५ मध्ये मेकॉले यांनी ब्रिटीश शिक्षणप्रणाली भारतात आणली आणि इंग्रजी श्रेष्ठ हे भूत भारतीयांच्या मानगुटीवर बसले ते आजवर उतरले नाही. मेकॉलेने आणलेली शिक्षण प्रणाली स्वातंत्र्यानंतरही आपण पुढे नेतोय. पण यामुळे मराठीतून शिकून उपयोग नाही हा न्यूनगंड बळावला आहे. आपला आत्मविश्वास खुंटला आहे. भारतीय भाषा,

संस्कृती, इतिहासाला जाणीवपूर्वक संपवण्याचा प्रयत्न मेकॉलेकडून झाला. जे काही ज्ञान भांडार जगात आहे ते केवळ इंग्रजीत तयार होऊ शकतं, या गोष्टी आपल्यावर लादल्या गेल्या. सुटबूट घालून इंग्रजी बोलणाऱ्यांचा दबदबा कायम राहिला. म्हणूनच आता आपल्या उद्दिष्टांमध्ये शिक्षणाच्या लोकशाहीकरणावर भर दिला गेला पाहिजे. इंग्रजी श्रेष्ठ हा युक्तिवाद खोडून काढला पाहिजे. वसाहतवादी गुलामगिरीतून मराठीला मुक्त करायला हवे आहे. २०३५ पर्यंत मेकॉले यांची ही शिक्षणप्रणाली आपल्याला घालवायची आहे. मराठीतील, मातृभाषेतून शिक्षण घेऊन, ज्ञान संपादन करून, त्या ज्ञानामुळे युवकांचा आत्मविश्वास वाढून जागतिक पातळीवर त्यांना ते मांडता येणे गरजेचे आहे, हे सर्वात मोठे उद्दिष्ट आपल्याला गाठायचे, असे मी म्हणेन. लोकशाहीतून भारताने धर्मनिरपेक्षता, संस्कृती, सहिष्णुता टिकवून ठेवलीय. हे जगाला आपल्या भाषेतून सांगण्याची गरज आहे. त्या दृष्टिकोनातून मराठीकडे पाहिले गेले पाहिजे. चीन, जपान, दक्षिण कोरिया या तीन प्रगत देशांनी जगभरातील विविध संकल्पना स्वीकारत प्रगती केली, पण त्यांच्या भाषेला सोडले नाही. पण भारतातील सर्व संकल्पना ब्रिटिशांकडून संपवण्याचा प्रयत्न केला गेला. पण आता तो प्रयत्न हाणून पाडण्यासाठी २०३५ पर्यंत ब्रिटीश शिक्षणप्रणाली हद्दपार करावी लागेल तरच २०४७ पर्यंत विकसित भारतात मराठी महत्त्वाची भूमिका पार पाडू शकेल, असे माझे ठाम मत आहे. महाराष्ट्र हे शिक्षण क्षेत्रात मानाचे पायंडे पाडणारे राज्य आहे. अनुदानित संकल्पना ही महाराष्ट्रानेच रुजवली आहे. समाजसुधारकांची ही देणगी आहे. उत्तर प्रदेशानंतर राज्यात सर्वात श्रेष्ठ शिक्षण प्रणाली आहे. एकूण ८४ विद्यापीठे महाराष्ट्रात आहेत. आपण करत असलेले प्रयोग इतर राज्यांसाठी आदर्श ठरावेत यासाठी सरकार प्रयत्नशील आहे. युवा पिढी ही आपली ताकद आहे. त्यांच्यासाठी राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० मध्ये केवळ भाषाच नाही तर संस्कृती, इतिहास, स्वयंरोजगार या बाबींचा समावेश आहे. शिक्षणाचे जागतिकीकरण आपल्याला करायचे आहे. मातृभाषेला प्रोत्साहन देणे, आपले अभ्यासक्रम जागतिक पातळीवर पोहोचवणे यादृष्टीने मराठी भाषेकडे आम्ही पाहतोय. पॉलिटेक्निकमधील पुस्तके मराठीत भाषांतरित झाली आहेत. अभियांत्रिकी, बी.कॉम, बी.एस्सी

यांचीही पुस्तके भाषांतरित ह
त्यापलीकडे जाऊन मी सांगे
साहित्य देखील भाषांतरित व
पोहोचवण्याची जबाबदारी अ
असे मी मानतो. यासंदर्भाती
नेहमी सुरू राहायला हवा. द
४४ देशांमध्ये शिक्षकांना अ
वागणूक दिली जाते. अमेरिके
परराष्ट्र व्यवहार खात्यात वि
प्राध्यापक कार्यरत आहेत. भ
हे होणे गरजेचे आहे.

विपुल प्रमाणात शब्दसाठ
लागेल: डॉ. संजीव सोनव

मराठी भाषेतील साहित्य,
अभ्यासणे हा महत्त्वाचा भाग
यामुळे व्यक्तिमत्त्व विकास स
मराठी किंवा मातृभाषेतील
आत्मविश्वास देणारे अभ्यास
विचारप्रक्रियेला चालना देण
आशय देणाऱ्या गोष्टी जेव्हा
येतात तेव्हा ती भाषा समृद्ध
ती शिकणाऱ्याचे जीवन समृ
माध्यमिक, उच्च माध्यमिक

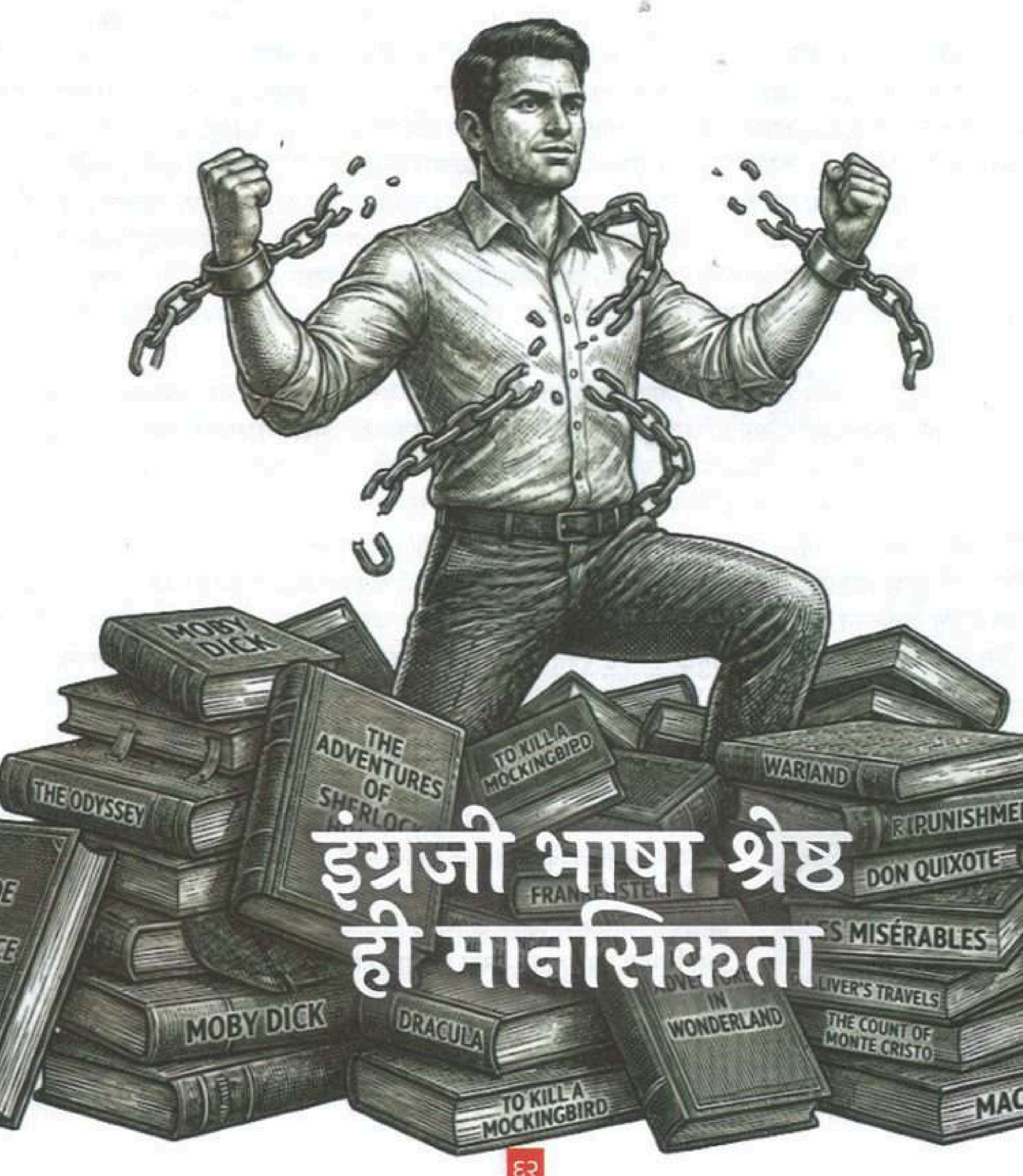

इंग्रजी भाषा श्रेष्ठ ही मानसिकता

माणसाच्या अस्तित्वाचा शोध भाषेतून होणे गरजेचे आहे. अभ्यासक्रमात मराठी आणताना उच्चारण आणि लेखन यावर भर द्यावा लागणार आहे. भाषेच्या शिक्षकांनी, अभ्यासक्रम तयार करणाऱ्या मंडळांना भाषा आणि मानवी जीवन यांचा अनुबंध अभ्यासक्रमात मांडणे गरजेचे आहे, असे मी म्हणेन. राज्यातील सर्व विद्यापीठाच्या कुलगुरूंनी यावर विचार करून नियोजन करावे. राज्यशास्त्र, मानसशास्त्र, रसायनशास्त्र अशा प्रत्येक अभ्यासक्रमात भाषेशी नाळ तुटणार नाही, याची काळजी घ्यावी लागेल. सर्व विद्यापीठे भाषेच्या सुलभीकरणावर भर देताना दिसताहेत. पण याचा गांभीर्याने विचार होणे अपेक्षित आहे. भाषाविज्ञान, समीक्षाशास्त्र, व्याकरणशास्त्र, साहित्यशास्त्र हे नाहीसे होत आहे. ते मराठीसाठी घातक आहे. असे माझे ठाम मत आहे.

७० अब्ज शब्दांचा शब्दकोश तयार होतोय: रवींद्र कुलकर्णी

मुंबईत बहुभाषिक नागरिक राहतात. या अमराठी नागरिकांमध्ये मराठीचा प्रचार, प्रसार करण्यासाठी मुंबई विद्यापीठाच्या जर्मन भाषा व राज्य शासनाच्या मराठी भाषा विभागाने एक अनोखा उपक्रम राबवला आहे. टॅक्सीचालक, नर्सेस, बँक कर्मचारी हे देशाच्या कानाकोपऱ्यातून मुंबईत रोजगारांनिमित्त येत असतात. यांना मराठी बोलता येत नाही, समजत नाही. मग नाईलाजाने यांच्याशी हिंदी, इंग्रजीत संवाद साधावा लागतो. त्यासाठीच माय मराठी हा उपक्रम सहा पातळ्यांवर राबवण्यात आला. यासाठी पहिल्या पातळीत पाठ्यपुस्तके वाटप करण्यात आली. पातळी दोन ते सहा या दरम्यान या सर्व अमराठी भाषकांना अस्सल लिखित मराठी बोलता येणे हे आम्हाला अपेक्षित होते आणि तसे परिणाम आम्हाला मिळाले आहेत. आणि या उपक्रमाचे यश सातासमुद्रापार पोहोचले आहे. इस्रायल, अमेरिका, कॅनडा, जपान येथेही हा अभ्यासक्रम शिकवला जातोय. यामुळे जगभरातील अमराठी भाषकांपर्यंत आम्ही पोहोचू शकलो आहोत. दुसरा महत्त्वाचा मुद्दा म्हणजे, तंत्रज्ञानाची भाषा म्हणून मराठीचा विकास करताना आपल्याला शब्दांचा साठा तयार करावा लागणार आहे. न्यायालयीन, वैज्ञानिक, कृषी अशा परिभाषांचा विचार करावा लागेल. त्यासाठी सर्व सात ते आठ विद्यापीठांमधील मराठी विभागप्रमुख, संगणकतज्ज्ञ, उद्योगतज्ज्ञ, भौतिकशास्त्रज्ञ, मानसशास्त्रज्ञ अशा एकूण वीस भाषाशास्त्रज्ञांच्या, तंत्रज्ञान तज्ज्ञांच्या सहकार्याने आम्ही ७० अब्ज शब्दांचा शब्दकोश आम्ही तयार करत आहोत. यामुळे वर्णनात्मक, प्रयोजनात्मक, संभाषणात्मक भाषेचे मॉडेल तयार होऊ शकेल याचा आम्हाला विश्वास आहे. सर्व बोलीभाषांमध्ये, बारा बलुतेदारांच्या व्यवहारात शब्द महत्त्वाचे आहेत. त्यांचाही यात समावेश केला जाणार आहे. सर्वसमावेशक असे हे मॉडेल असणार आहे. मराठी शब्दकोश हे अद्ययावत केले जात नाही. पण त्या दृष्टीनेही हा महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प ठरणार आहे. मराठीच्या तांत्रिक विकासासाठी हा प्रकल्प दिशादर्शक ठरेल.

मराठीची १००० पुस्तके महाराष्ट्रात तयार होणार: डॉ. सुरेश गोसावी

विश्व विद्यालय अनुदान आयोगाने बी.ए, बी.कॉम, बी.एस्सीसाठीचे मराठीची सर्व म्हणजे साधारण १००० पुस्तके महाराष्ट्रात तयार करण्याचे सुचवले आहे. महाराष्ट्रातील शिक्षक, प्राध्यापक यासाठी मेहनत घेणार आहेत. त्यामुळे मराठीचे महत्त्व शिक्षणक्षेत्राला कळायला लागले आहे, असे म्हटले तर वावगे ठरणार नाही. शिक्षण आणि भाषा या दोन गोष्टी वेगळ्या असल्या तरी वेगळ्या करता येणार नाही. घरात बोलल्या जाणाऱ्या बोलीभाषेत जे सांगितले जाते, ते आपल्यापर्यंत लवकर पोहोचते, ते लवकर समजते. ही बोलीभाषा कोणालाही शिकवली जात नाही. त्यामुळे पाठ्यपुस्तकातील अनेक रासायनिक सूत्रे, गणिते ही सहजसोप्या भाषेत सांगितली जातात, तेव्हा विद्यार्थ्यांना लवकर समजतात, असे मला निदर्शनास आले आहे. भाषा आणि विज्ञान एकत्र आणण्याचा आमचा प्रयत्न असतो. तसेच इतर विषयांसाठीही करता येऊ शकते. भाषेशिवाय कुठलाच विषय सहजसोप्या पद्धतीने विशद होऊ शकत नाही. वर्गात, प्रयोगशाळेत गणित, विज्ञान, तंत्रज्ञान, सामाजिक शास्त्र, संशोधन यांसारखे क्लिष्ट विषय केवळ मातृभाषेमुळे सोपे केले जाऊ शकतात. यामुळे विद्यार्थ्यांचा संज्ञानात्मक विकास जास्त होत असतो. त्याचे परिणाम अधिक सकारात्मक मिळतात. मातृभाषेतील व्यवहारी ज्ञानाचा उपयोग शिक्षणात केला गेला तर हे साध्य होते. मातृभाषेत संवाद असतो. त्यामुळे आकलन, विचारशक्तीला प्रेरणा देण्याची ताकद मातृभाषेत असते. मातृभाषेवर आधारित बहुभाषिक शिक्षणपद्धती युनेस्कोने आणली, तीच भारतात येऊ पाहतेय, याचा आनंद आहे. विद्यार्थी, समाज, राज्य, राष्ट्रासाठी ही खूप महत्त्वाची बाब आहे.

निष्कर्ष: मीनाक्षी पाटील

उच्च शिक्षणाचे मराठीकरण करताना तसेच मराठी भाषेपुढील आव्हानांचा विचार करताना शिक्षणक्षेत्रात आमूलाग्र बदल करण्यासाठी राज्याच्या उच्च शिक्षण विभागाबरोबरच सर्व शैक्षणिक संस्था, शिक्षण तज्ज्ञ, भाषा तज्ज्ञ यांचे धोरणात्मक नियोजन वेगाने आकार घेत आहे. २०२० च्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने या प्रयत्नांना बळकटी मिळाली आहे. मात्र मराठीतून प्राथमिक तसेच उच्च शिक्षण घेण्यासाठी पालक, विद्यार्थी, समाजाने इंग्रजीच्या गुलामगिरीतून व इंग्रजी श्रेष्ठ या मानसिकतेतून बाहेर पडण्याची गरज आहे.

मराठी चित्रपट समृध्द करण्या
आधुनिकीकरण व्हावे

७०-८० च्या दशकाच्या तुलनेत काळ आता झपाट्याने बदलतोय. या बदलाचा वेग प्रचंड आहे. आर्टिफिशिय
युगात यापुढे अनेक आमूलाग्र बदल आपल्याला पाहायला मिळणार आहेत. मराठी चित्रपटसृष्टीही त्यास अपवा
आपलं दैनंदिन जीवन जसे व्यापू पाहतेय; तसेच ते चित्रपटांमध्येही कल्पनाशक्तीला, निर्मितीक्षमतेला भारी पडू ल
चित्रपटाचे आधुनिकीकरण हे विविध कालखंडात, गरजेनुसार तंत्रज्ञान स्वीकारत होतच गेले आहे. मात्र आर्टिफि
इंटेलिजन्समुळे चित्रपटसृष्टीचे अधोगतीकरण सुरू झालेय. आगामी काळात दररोज एक लाख सिनेमे एआय प्रॉम
केले गेले तर नवल राहणार नाही. पण यामुळे सिनेमा, चित्रपट हे माध्यम कायमचे संपण्याची भीती आहे, धोका
होऊ द्यायचे नसेल तर चित्रपटाची कथा, आशय, गाभा, गोष्ट याचा दर्जा सांभाळावा लागेल. मराठी मातीशी, मर
त्यांच्या भाव-भावनांशी जोडलेली गोष्ट तंत्रज्ञानाच्या आधारे सिनेमातून सांगितली जाणे गरजेचे ठरणार आहे. हिं
कन्नड, तमिळ चित्रपटसृष्टीच्या तुलनेत मराठी चित्रपट राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय पातळीवर कमी प्रमाणात पोहोचतो
सातासमुद्रापार पोहोचवण्यासाठी मराठीशी असलेली नाळ तोडून चालणार नाही. कितीही तंत्रज्ञान आले तरी अ
आपली संस्कृती, आपला इतिहास यांच्यातून आपण आपली गोष्ट, आपले म्हणणे मराठी चित्रपटांतून मांडायल
त्याचबरोबर येऊ घातलेल्या नवीन तंत्रज्ञानाला नाकारून चालणार नाहीये, पण मराठी चित्रपटाला जागतिक बन
तंत्रज्ञान आत्मसात करून घ्यावे लागणार आहे, असा सूर मराठी चित्रपटातील आधुनिकीकरण या विषयावरील
उमटला. आधुनिकीकरण म्हणजे फक्त तंत्रज्ञानाचा वापर असा होत नाही, तर मराठी चित्रपट सर्वांगीण समृद्ध कर
विचार करणे म्हणजे चित्रपटाचे आधुनिकीकरण करणे आहे, यावरही सर्व मान्यवरांनी एकमताने सहमती दिली.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात रावसाहेब थोरात सभागृहात शाहीर वामनदादा कर्डक मंचावर झालेल्या या परिसंवादात ज्
*दिग्दर्शक **डॉ. जब्बार पटेल**, ज्येष्ठ निर्माते, दिग्दर्शक, अभिनेते **महेश मांजरेकर**, **श्री. कुमार सोहोनी**, अखिल भारतीय मर*
*महामंडळाचे अध्यक्ष **श्री. मेघराजराजे भोसले**, **श्री. संतोष रासकर** सहभागी झाले. महाराष्ट्र चित्रपट महामंडळाचे संचाल*
***प्रशांत साजणीकर** यांनी या मान्यवरांशी संवाद साधला.*

१९३२ मध्ये अयोध्येचा राजा हा मराठीतील पहिला बोलपट/ चित्रपट आला. मराठी चित्रपटसृष्टीला आता ९४ वर्षे पूर्ण झाली आहेत. या प्रवासात अनेक टप्पे आले, चित्रपट बदलत गेला, बदलत राहिला आणि बदलत आहे. या बदलांच्या विविध पैलूंवर मान्यवरांनी यावेळी सविस्तर चर्चा केली. मराठी चित्रपटांतील आधुनिकीकरण म्हणजे काय? या आधुनिकीकरणामुळे काय साध्य झाले? यापुढच्या काळात आधुनिकीकरणाचं स्वरूप कसं असेल? मराठी चित्रपटसृष्टीने हे आधुनिकीकरण कसं स्वीकारावं? यासंदर्भात देखील मान्यवरांनी चर्चा केली. या मान्यवरांनी या परिसंवादात व्यक्त केलेली त्यांची मते त्यांच्याच शब्दांत..

माध्यम अधिक क्रिएटिव्ह करण्याची ही संधी: श्री. संतोष रासकर

तेलाच्या दिव्याच्या मा
चित्र पाहणे येथून चित्रपटा
झाला. एडिसनने लावलेल्
आल्या. नंतर ३५ एमएम f
त्यानंतर कृष्णधवल चित्रप
रंगीत झाले. ७० एमएम. f
सर्व चित्रपट पाहण्याचे, ते
प्रकार होते. हे बदलत गेले
आपण टीव्हीवर चित्रपट प

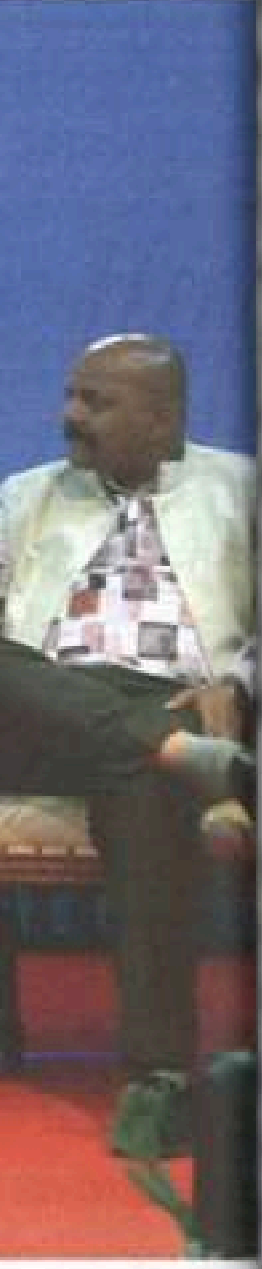

[illegible] मोबाईलवर पाहतोय. साहजिकच चित्रपट [illegible] अपेक्षा, आवडीनिवडी बदलल्या. [illegible] मराठी चित्रपट निर्माते, दिग्दर्शकांनाही [illegible] आवडतील असे चित्रपट बनवणे [illegible] आहे. हे करताना तंत्रज्ञान कसे वापरावे, [illegible] कशी निवडावी याचा विचार करावा [illegible] तरुणाईला आज ॲनिमे हे जपानी [illegible] ॲनिमेशनपट आवडू लागले आहेत. [illegible] पुण्यात पहाटे थिएटरमध्ये गर्दी असते. [illegible] हे आधुनिकीकरण युवा पिढीने [illegible] आहे. त्यामुळे तंत्रज्ञानाला सरसकट [illegible] चालणार नाही. गोष्ट सांगणे, गोष्ट [illegible] हे माणसाला नेहमीच आवडत आलेय, [illegible] आवडत राहणार आहे. शिवाय [illegible] घरोघर चित्रपट पाहता येऊ लागले [illegible] त्यासाठी चित्रपट, नाटक, नृत्यनाटिका [illegible] अधिक क्रिएटिव्ह करण्याची ही संधी [illegible] आहे, असे मला वाटते.

[illegible] सक्षम होणे गरजेचे: [illegible] राजे भोसले

[illegible] चित्रपटसृष्टीत काम करण्यासाठी [illegible] आवश्यक आहे, विशेष करून ज्यांना [illegible] म्हणून काम करायचंय त्यांना मराठी [illegible] निर्मिती कशी होते, त्यासंदर्भात कोणते [illegible] काम करतात हे शिकवणे खूप गरजेचे [illegible] कलाकार, एखादा दिग्दर्शक [illegible] चित्रपट बनवतो, पण [illegible] जर त्या चित्रपटाचे प्रमोशन कसे [illegible] हे जर माहीत नसेल तर मग एक चांगली [illegible] जाते. प्रेक्षकांपर्यंत ती पोहोचत [illegible] वेळी आधुनिकीकरण उपयोगी [illegible] चित्रपटाचे प्री-प्रोडक्शन, शूटिंग, पोस्ट [illegible] वितरण या गोष्टींचा अभ्यास [illegible] केला पाहिजे. चित्रपटसृष्टीतील [illegible] कलाकार अभ्यासली पाहिजेत. निर्माते [illegible] झाले तर इतर तांत्रिक बाबी देखील [illegible] राहतील, चांगल्या कलाकृती [illegible] आणि तरच मराठी [illegible] आधुनिक होईल. यासाठी [illegible] मराठी चित्रपट महामंडळ हे [illegible] सहकार्याने विविध कार्यशाळा [illegible] नेहमीच आयोजित करत असते. [illegible] सक्षम फळी तयार होईल, [illegible] आव्हानांना त्यामुळे आपण [illegible]

[illegible] मी असं सांगेन, की मी फिल्म [illegible] म्हणून चित्रपटांनिमित्त [illegible] तेव्हा चित्रपट म्हणजे फक्त [illegible] आहे, व्यावसायिक [illegible] भर असल्याचे मला [illegible] हेच चित्र आहे. त्या त्या [illegible] सिनेमे फार कमी बनतात. [illegible] प्रामुख्याने त्याच्या [illegible] मराठी [illegible] आधुनिकीकरण करताना, [illegible] जाताना, तो कितीपत आधुनिक करावा, याला काहीतरी, कुठेतरी मर्यादा ठेवल्या गेल्या पाहिजे, असे माझे ठाम मत आहे.

कथेची गरज आणि प्रेक्षक, निर्मात्यांच्या मर्यादा लक्षात घ्याव्यात: श्री.कुमार सोहोनी

हॉलीवूडसारखे, बॉलीवूडसारखे तंत्रज्ञान वापरणे म्हणजे आधुनिकीकरण अशी सोपी व्याख्या मला आधुनिकीकरणाची करावीशी वाटते. मी जेव्हा या क्षेत्रात सुरुवात केली तेव्हा फारसे प्रगत तंत्रज्ञान उपलब्ध नव्हते. पण आम्ही कलाकार, निर्माते, दिग्दर्शक विविध प्रयोग करत असू. निर्मात्याच्या बजेटबाहेर जाऊन काम करणे आम्हाला शक्य नव्हते. अशा वेळी तंत्रज्ञानाची जोड कमी, बजेट कमी असा तो काळ होता, तरीही चांगले चित्रपट आम्ही तयार केले होते. आधुनिकीकरण नसतानाही आम्ही जे प्रयोग केले, त्याचे हे यश होते, असे मला वाटते. आज भरपूर इफेक्ट्स उपलब्ध झाले आहेत, आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सने चित्रपटांत शिरकाव केला आहे. मराठी चित्रपटाने याचा अंगीकार नक्कीच करावा. पण कथेची गरज काय आहे? अमुक एका दिग्दर्शकाने इफेक्ट्स वापरले म्हणून आपण ते वापरायचे का? हॉलीवूडमध्ये वापरले म्हणून आपण ते वापरले पाहिजे का? याचा विचार केला गेला पाहिजे. हे तंत्रज्ञान वापरताना होणारा खर्च, चित्रपटाचा प्रेक्षक वर्ग हे समीकरण जुळविता आले पाहिजे. मराठी चित्रपटाचा सरासरी बजेट पाच ते आठ कोटींच्या दरम्यान असते. मग महागडे तंत्रज्ञान वापरण्यापूर्वी त्याचा चौफेर अभ्यास करावा. गरज असेल तर नक्कीच आधुनिक तंत्रज्ञान वापरावे, याबद्दल दुमत नाहीच. ते आत्मसात करावे. पण एवढे करून चित्रपटांना प्रेक्षक लाभला नाही तर निर्मात्याचे पैसे पाण्यात जातात. त्यामुळे आधुनिकीकरणाचा आग्रह धरताना कथेची गरज आणि प्रेक्षक, निर्मात्यांच्या मर्यादा लक्षात घेऊन स्वीकार करावा, असे मी म्हणेन. मराठीत विपुल, दर्जेदार साहित्य उपलब्ध आहेत. अनेक चांगल्या कलाकृती त्यावर तयार होऊ शकतात. पण निर्माते, दिग्दर्शक व्यावसायिक सिनेमांच्या मागे धावत आहेत. मल्याळम चित्रपटांमध्ये तेथील निर्माते, कलाकारांनी त्यांची संस्कृती लोकांना दाखवली. लोकांनाही ती आवडली. मराठीत आपण असं का नाही करत? हा प्रश्न आहे. तुमची गोष्टच चांगली नसेल तर तंत्रज्ञान कितीही उच्च दर्जाचे वापरले तरीही त्याचा उपयोग नाही. त्यामुळे आधुनिकीकरण करताना साहित्याचा, संस्कृतीचा अभ्यास, त्यातून चित्रपटासाठी गोष्टी निवडणे, त्या फुलवणे हे तितकेच महत्त्वाचे आहे, असे मला वाटते. आधुनिकीकरणामुळे उपलब्ध झालेल्या प्लॅटफॉर्मचा उपयोग चित्रपट निर्माते, दिग्दर्शक, कलाकारांनी दर्जेदार निर्मितीसाठी करायला हवा. जगभरातील सिनेमे घरात बसून आता बघता येतात. या अनुषंगाने मराठी सिनेमा बदलायला हवा, आधुनिक व्हायला हवा.

मराठी चित्रपट देशभर, जगभर गेला पाहिजे: श्री. महेश मांजरेकर

एक कलाकार, दिग्दर्शक, निर्माता म्हणून मी सांगू इच्छितो की चित्रपटाचे आधुनिकीकरण करणे हे आमच्या हातात नसते. कारण तंत्रज्ञान आले की ते आपण वापरत जातो. आम्हाला कोणताही पर्याय नसतो. प्रेक्षकांच्या गर्दीला आम्हाला खुश करायचे असते. त्यामुळे आधुनिकीकरण निर्माता- दिग्दर्शकाच्या हातात नसते. पण तंत्रज्ञानामुळे आता चित्रपटांचे अधोगतीकरण सुरू झालेय, असे मला खेदाने सांगावेसे वाटते. आयफोनसारखे माध्यम हातात आल्यामुळे कोणीही उठतो, चित्रपट बनवतो अशी आज परिस्थिती आहे. येणारा काळ तर आर्टिफिशियल इंटेलिजन्सचा आहे. आताच्या जाहिरातींमध्ये माणसं नाही तर एआय जनरेटेड व्यक्ती दिसायला लागल्या आहेत. भविष्यात चांगले प्रॉम्प्ट देऊन धडाधड म्हणजे दिवसाला लाखभर सिनेमे बनतील. कोणताही कलाकार, त्याचा खर्च, मानधन असा खटाटोप टाळून प्रॉम्प्ट दिला की झाला सिनेमा तयार असे चित्र असणार आहे. त्यामुळे आधुनिकीकरणामुळे चित्रपटांना लाभ होईल असे मी अजिबात म्हणणार नाही, उलट आधुनिकीकरणामुळे चित्रपट संपणार आहे, अशी माझी खात्री पटत चाललेली आहे. तंत्रज्ञान, बजेटमागे आपण धावत सुटलोय. पण मोठे बजेट असून सिनेमे साफ कोसळले आणि बजेट लहान असून सिनेमा प्रेक्षकांना आवडला अशी अनेक उदाहरणे आहेत. दिग्दर्शक, कलाकार यांनी आधुनिकीकरणाचा पाठलाग करताना केवळ प्रेक्षकांचा विचार न करता, स्वतःला जे भावतं, जे आवडतं, जे तुम्हाला सांगायचंय ते करायला हवेय. केवळ पैसा ओतणं म्हणजे आधुनिकीकरण नाही. दुसरा महत्त्वाचा मुद्दा मला मांडावासा वाटतो, की केवळ महाराष्ट्रातच हिंदी भाषा सर्व जाणतात, बोलू शकतात. कारण इतर राज्यांप्रमाणे आपण मराठीचा आग्रह, आपल्या मातृभाषेचा आग्रह आपल्याच राज्यात धरत नाही. त्यामुळे हिंदी चित्रपटांमुळे मराठी चित्रपट महाराष्ट्रातच दबला जातो. हे आपलं दुर्दैव आहे. तमिळ, तेलगू भाषेने कन्नड चित्रपट असेच दबले गेले होते. दक्षिण भारतात केवळ त्यांच्या भाषेतील चित्रपटांनाच डोक्यावर घेतले जाते. हिंदी चित्रपटांना तेथील प्रेक्षक, नागरिक थारा देत नाही. आपल्या महाराष्ट्रात असे का घडत नाही? पण यावर उपाय म्हणजे आपण मराठी चित्रपटांच्या कथा-आशयाच्या कक्षा रुंदावल्या पाहिजे. संपूर्ण देशभर, देशाबाहेर हे विषय लोकांपर्यंत भिडले पाहिजे. अपील झाले पाहिजे. मराठी चित्रपट केवळ महाराष्ट्रातच नाही तर उत्तर, दक्षिण भारतातही रिलीज झाले पाहिजे. तेथील लोकांनी ते सिनेमे बघितले पाहिजे. मराठी सिनेमा महाराष्ट्राबाहेर गेला

पाहिजे. मराठी चित्रपटांचे हे आधुनिकीकरण मला अपेक्षित आहे. दुसरीकडे आधुनिकीकरणाने रेडिओ, अलार्म घड्याळ, पोस्टमन, मैदानी खेळ यांसारख्या गोष्टी कायमच्या संपवल्या. पिढी नासवली. तसे मराठी चित्रपटाच्या बाबतीत होता कामा नये, हीच इच्छा.

आधुनिकीकरण होताना गोष्ट हरवता कामा नये: डॉ. जब्बार पटेल

मराठी चित्रपट आणि आधुनिकीकरण यात अनेक घटकांचा समावेश होतो. कारण चित्रपटात कथा, संगीत, तंत्रज्ञान, अभिनय मिळून सिनेमा तयार होतो. आपल्याला जे मांडायचंय, म्हणायचंय त्यासाठी सुधारणा करत राहणं, करत जाणं म्हणजे आधुनिकीकरण असते. कॅमेरा, ध्वनीमुद्रण, चित्रीकरण या बाबी प्रगत झाल्या, होत आहेत. पूर्वीच्या कलाकारांनी कोणतेच अभिनय, दिग्दर्शनाचे प्रशिक्षण घेतलेले नव्हते. पण आता नाटक, फिल्म इन्स्टिट्यूट आल्या. चित्रपट, नाटकाकडे अभ्यासपूर्ण दृष्टिकोनातून बघण्याचा विचार हे मी आधुनिकीकरणच समजतो, आणि ते अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे, असेही मी मानतो. मूकपटांचे बोलपट झाले, कृष्णधवल चित्रपटांनंतर रंगीत सिनेमे झाले, पुढे आता एआय येणार, त्यामुळे हे आधुनिकीकरण असेच सुरू राहणार आहे. पण आधुनिकीकरण, तंत्रज्ञानाचा अतिरेक होताना दिसतोय. आणि त्याचा फटका चित्रपटांना बसतोय, लोलान नावाच्या विदेशी दिग्दर्शकाने याची कबुलीही दिली आहे. स्पेशल इफेक्ट्सला ते कंटाळले असल्याचे त्यांनी म्हटले आहे. म्हणूनच आधुनिकीकरण करताना आपलं साहित्य, कविता, ग्रामीण भाग किती बदलला आहे, याचे टिपण चित्रपटात यायला हवं. ग्रामीण भागात कविता हे सर्जनशीलतेचे माध्यम आहे. तेथील युवक देखील संवेदनशील आहे. हे युवक त्यांचे रोजचे जगणे, तेथील संस्कृती, त्यांचे प्रश्न, त्यांचे विषय आज अभ्यासताना, मांडताना दिसताहेत. म्हणूनच नागराज मंजुळेसारखे दिग्दर्शक आज आंतरराष्ट्रीय स्तरावर पोहोचले आहेत. अनेक आंतरराष्ट्रीय फिल्म फेस्टिव्हलमध्ये गावाकडच्या मातीत फुललेल्या चित्रपटांच्या कथांना पारितोषिके मिळाली आहेत. या महोत्सवात पुणे-मुंबईच्या चित्रपटांची मक्तेदारी या चित्रपटांनी मोडीत काढली आहे. परदेशातील समीक्षकांना हे सिनेमे, त्यांचे विषय भिडताहेत, हे आधुनिकीकरण आहे. आपल्याकडच्या अनेक लेखक, कवी, साहित्यिकांना जगण्यातील आनंद, वेदना कळल्या आहेत, त्या त्यांनी पोटतिडकीने, मनापासून साहित्यात मांडल्या आहेत. चित्रपट देखील असाच मनापासून करायचा असतो. तो जरी व्यापार असला तरी, जेवढा खर्च चित्रपटासाठी केला, तो वसूल झाला तरी निर्माता समाधानी राहिला पाहिजे. १ कोटी खर्च करून ५०० कोटींचा धंदा झाला पाहिजे अशी वृत्ती म्हणजे कला नव्हे, तो धंदा आहे. आणि आधुनिकीकरणाच्या नावाखाली धंदाच करायचा असेल तर मग बरेच काही करता येईल. पण मराठी चित्रपट जागतिक दर्जाचा बनवायचा असेल तर तुम्हाला काय म्हणायचंय हे खूप प्रभावशाली, शक्तिमान असायला हवं. आपली कादंबरी, लघुकथा, कविता बदलली तसा आमचा मराठी चित्रपट अर्थपूर्णरित्या, त्याच्या आशयानुसार बदलला तरच तो आधुनिक मराठी सिनेमा असेल असे माझे ठाम मत आहे. दा
पूर्णपणे फँटसी आहे. त्य
आपल्याकडे नट आहेत
आंध्र प्रदेश, तमिळनाडू
नाहीये. पण आपल्याला
आहे. मराठी माणूस भा
माणूसपण चित्रपटांत, न
देता का घर' असं म्हण
लोकांना भावला. कोण
अवाजवी तंत्रज्ञान न वा
सिनेमे, नाटके रसिकांच्य
घालण्याची ताकद बाळ
परांजपे, ग.दि.माडगूळक
सिनेमांनी, अनंत मानेच्य
रसिकांच्या मनावर राज्य
भावभावना होत्या. त्या
होती. मराठी चित्रपटाचे
होताना, ही गोष्ट हरवता

निष्कर्ष :- एआयचे अ
परतवून लावेल: श्री.

प्रत्येक कालखंडात
स्वीकारत पुढे चालतो.
होत आहेत. मराठी चित्र
दिसू लागले आहे. मात्र
आधुनिकीकरण हे विक
विनाशकारी असेल? य
आर्टिफिशियल इंटेलिज
आणि आशय याची सां
सर्वांसमोर आहे. मात्र म
नक्कीच पार करून पुढे
व्यक्त करायला नक्कीच

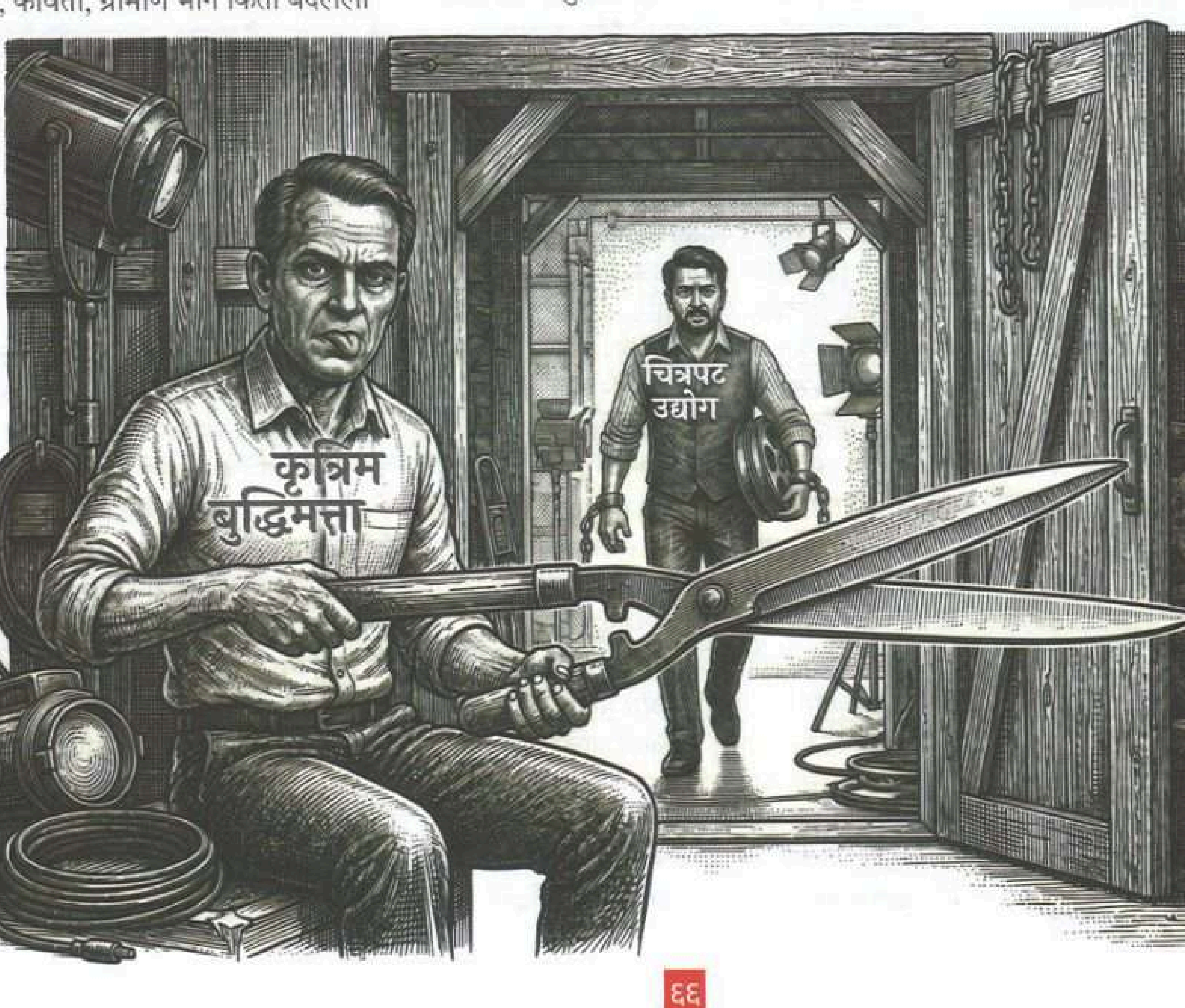

नव्या-जुन्यांचे कवी संमेलन

विश्व मराठी संमेलनाच्या चौथ्या दिवशी झालेले 'नव्या-जुन्यांचे कवी संमेलन' हे केवळ काव्यवाचनाचे व्यासपीठ नव्हते, तर मराठी कवितेच्या परंपरा, संवेदना आणि बदलत्या काळाचा संगम दाखवणारी एक संस्मरणीय सांस्कृतिक मैफल ठरली. जुन्या पिढीच्या अनुभवी कवींची शब्दसंपन्नता आणि नव्या पिढीच्या कवींची ताजी जाणीव यांचा सुंदर मेळ या संमेलनात अनुभवायला मिळाला. सभागृहात प्रवेश करताच शब्दांविषयीची आत्मीयता, कवितेविषयीची ओढ आणि कवींच्या आगमनाची उत्सुकता जाणवत होती. शब्द, भावना आणि विचारांचा हा संगम केवळ काव्यवाचनापुरता मर्यादित न राहता मराठी साहित्यपरंपरेचा उत्सव ठरला.

या कवी संमेलनाचे प्रभावी आणि ओघवते सूत्रसंचालन डॉ. ***स्मिता मालपुरे*** यांनी केले. व्यवसायाने रेडिओलॉजिस्ट असलेल्या मालपुरे यांनी निवेदनात विनोद, रसग्रहण आणि कवींच्या कवितांमधील आशय यांची सांगड घालत कार्यक्रमाला एक वेगळीच लय दिली. प्रत्येक कवीचा परिचय करून देताना त्या त्या कवीच्या साहित्यविश्वाची आणि त्यांच्या कवितांच्या वैशिष्ट्यांची थोडक्यात ओळख करून दिली. त्यामुळे प्रत्येक कवी मंचावर येण्यापूर्वीच प्रेक्षकांची उत्सुकता शिगेला पोहोचत होती.

कार्यक्रमाच्या प्रारंभी उपस्थित कवींचा मान्यवरांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. ज्येष्ठ कवी अरुणजी म्हात्रे यांचा सत्कार श्री. चिंतामण वसावे यांच्या हस्ते झाला. लोकप्रिय कवी सौमित्र अर्थात श्री. किशोर कदम यांचा सत्कार श्री. बाबासाहेब जगताप यांनी केला. श्री. प्रकाश होळकर यांचा सत्कार श्री. विकास कमल यांच्या हस्ते झाला. रानकवी म्हणून परिचित असलेल्या श्री. तुकाराम धांडे यांचा सत्कार डॉ. सुष्मिता खुटाळ तर नरसिंग भोईर यांच्या हस्ते श्री. केशव खटिंग यांचा सन्मान झाला. उदयोन्मुख काव्यस्वर म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या गुंजन पाटील यांचा सन्मान प्रीती साळुंखे यांच्या हस्ते झाला. कार्यक्रमाचे निवेदन करणाऱ्या डॉ. स्मिता मालपुरे यांचा सन्मान संदीप सावळे यांच्या हस्ते करण्यात आला.

काव्यसत्राची सुरुवात ज्येष्ठ ***कवी अरुणजी म्हात्रे*** यांच्या कवितेने झाली. त्यांच्या काव्यातील तत्त्वचिंतन, मानवी नात्यांतील सूक्ष्मता आणि भावविश्वातील गहिरेपण प्रेक्षकांना अंतर्मुख करून गेले.

"जिथे प्रेम मिळते तिथे थांबतो मी,
जसे स्वप्न वळते तसा चालतो मी..."

या ओळी उच्चारताच सभागृहात आधी शांतता पसरली आणि मग टाळ्यांचा कडकडाट झाला. शब्दांच्या साधेपणात दडलेली जीवनतत्त्वांची गहनता प्रेक्षकांच्या मनाला भिडली. त्यांच्या कवितेतील विरह, प्रेमाची कोमलता आणि आयुष्याच्या पोकळीची जाणीव प्रेक्षकांच्या मनात खोलवर उतरली. प्रत्येक कडव्यानंतर टाळ्यांचा गजर होत होता. अनेक जण कविता ऐकत असतानाच त्या ओळी स्वतःशी पुटपुटताना दिसत होते.

यानंतर रंगमंचावर आलेल्या कवींनी आपल्या वेगवेगळ्या शैलीतून प्रेक्षकांना विचार करायला भाग पाडले. एका बाजूला संतपरंपरेचा वारसा जपणाऱ्या कविता होत्या, तर दुसऱ्या बाजूला आधुनिक जीवनातील एकटेपणा, तंत्रज्ञानामुळे कमी होत चाललेली संवेदनशीलता आणि नात्यांतील दुरावा यावर भाष्य करणाऱ्या कविता होत्या.

कवी तुकाराम धांडे यांच्या "तुकोबा आणि आजोबा" या आशयाभोवती फिरणाऱ्या कवितेने सभागृहात विशेष भावनिक वातावरण निर्माण केले. संत तुकाराम आणि आपल्या

अंतर्मुख करून गेले. कवितेतून ग्रामीण जीवनाचे वास्तव, माणसांमधील नात्यांची उब आणि संतपरंपरेचा प्रभाव प्रकर्षाने जाणवतो. त्यांनी संत तुकोबांच्या विचारांचा संदर्भ घेत मानवी सहअस्तित्वाची जाणीव जागवली.

"सगळ्यांशी प्रेमानं वागावं, जगावं आणि जगू द्यावं..."

या भावनेतून त्यांच्या कवितेने आधुनिक समाजातील विखुरलेल्या संवेदनांना एकत्र आणण्याचा प्रयत्न केला. त्यांच्या कवितेत मातीचा गंध, डोंगर-दऱ्यांचे जगणे, शेतकरी, निसर्ग आणि गावाकडच्या माणसांची जगण्याची ताकद होती. त्यांनी कविता सादर करताच सभागृहातील ग्रामीण पार्श्वभूमी असलेल्या प्रेक्षकांनी मोठ्या उत्साहाने प्रतिसाद दिला. त्यांच्या बोलीतील सहजता आणि शब्दांमधील रानवारा प्रेक्षकांच्या मनाला भिडला.

नवोदित कवींच्या सादरीकरणात आधुनिक जीवनशैलीतील विसंगती, तंत्रज्ञानामुळे हरवणारी मानवी स्पंदने आणि भावनिक पातळीवरील दुरावा यांचे प्रभावी चित्रण आढळले.

एका कवितेत व्यक्त झालेली भावना,

सगळं सोपं झालं आहे...
रस्ता शोधायची गरज नाही, कारण 'गूगल मॅप' आहे..."

ही ओळ केवळ विनोदी टिप्पणी न राहता आधुनिक मानवाच्या अंतर्गत रिकामपणावर बोट ठेवणारी ठरते.

या काव्यसंमेलनात कवींनी संत तुकारामांच्या अभंगपरंपरेचा संदर्भ घेत मानवी मूल्यांची पुनर्स्थापना करण्याचा प्रयत्न केला, तर काहींनी आधुनिक जीवनातील 'EQ' (भावनिक बुद्धिमत्ता) आणि 'SQ' (सामाजिक जाणीव) यांच्या अभावावर भाष्य करत बदलत्या समाजव्यवस्थेचे चिंतन मांडले.

कवी सौमित्र यांच्या अजरामर 'ऊन जरा जास्तच आहे, दरवर्षी वाटत..' या कवितेने तरुण मनांना प्रफुल्लित केले. ***प्रकाश होळकर*** आणि ***केशव खटींग*** यांनी सामाजिक वास्तवावर भाष्य करणाऱ्या कविता सादर केल्या. बदलत्या काळात हरवत चाललेली माणुसकी, नात्यांमधील कृत्रिमता, मोबाईल आणि तंत्रज्ञानामुळे कमी होत चाललेली भावनिक जवळीक यावर त्यांनी प्रभावीपणे बोट ठेवले. "आज सर्व काही सोपे झाले आहे; पण माणूस मात्र अधिक कठीण झाला आहे," हा

त्यांच्या कवितेतील आशय प्रे
विचार करायला लावणारा ठ
'तुला माहीत नाही तू काय
नव्या पिढीतील ***कवयित्री गु***
आपल्या तरल, संवेदनशील
आत्मविश्वासपूर्ण कवितांनी
जिंकली. त्यांच्या कवितेत रु
आणि स्वतःचा मार्ग शोधण्य
तिच्या प्रत्येक कवितेनंतर स
टाळ्या वाजत होत्या. विशेष
त्यांच्या कवितेशी सहज जो
होते.
कार्यक्रमात ***लोककवी प्रश***
आगमनाची उत्सुकताही सं
होती. त्यांच्या नावाचा उल्ले
प्रेक्षकांमध्ये कुजबुज, हशा
लाट उठत होती. कार्यक्रम
काव्यरसिकांची उत्सुकता
गेली. 'पोरी दुःखाच्या कष्टा
'एका कुंकवापाई दूर, मैना
त्यांच्या कवितांना तरुणाईने
या संमेलनाची एक विशे
प्रेक्षकांचा सहभाग. सभागृ
विद्यार्थी, साहित्यप्रेमी, ज्ये
तरुण वर्ग हे सर्वच कवितां
होते. एखादी भावस्पर्शी अ
सभागृहात शांतता पसरत
धारदार, विनोदी किंवा उप
की टाळ्यांचा, हास्याचा
वर्षाव होत होता. कवींच्या
रसिकांकडून मनापासून प्र
कुसुमाग्रजांच्या नाशिक
कवी संमेलनात मराठी क
रूपात उजळून निघाला.
शब्दांना अनुभवाची खोल
कवींच्या कवितेत काळा
दोन्ही प्रवाहांचा सुंदर संग
संमेलन केवळ एक कार्य
भाषेच्या संवेदनशील आ
दर्शन घडवणारा अविस्म
एकंदरीत, हे नवे-जुने
परंपरा आणि नवता यांच
अनुभवी कवींच्या शब्दां
आणि नव्या पिढीच्या क
ताजेपणा यांनी या काव्य
वैभव दिले.
या कवी संमेलनातून
जाणवली मराठी कवित
मनाला भिडते, विचार क
आणि नात्यांच्या, संवेद
माणुसकीच्या धाग्यांना
त्यामुळे चौथ्या विश्व म
'नव्या-जुन्यांचा' काव्य
स्मरणात दीर्घकाळ राहि

[illegible]भाषा' : संस्कृती जपण्याचे महत्वाचे साधन

[illegible] येथे आयोजित जागतिक मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने आंतरराष्ट्रीय [illegible] मंच या संकल्पनेचा आणि कार्याचा एक विस्तृत आढावा घेण्यात आला. [illegible] भाषा केवळ महाराष्ट्रापुरती मर्यादित न राहता ती सातासमुद्रापार कशी [illegible] आहे आणि तिथे राहणारा मराठी माणूस आपल्या भाषेसाठी काय धडपड [illegible], याचे जिवंत दर्शन या परिसंवादातून घडले. श्री. मनोज कुलकर्णी, श्री. सचिन [illegible], श्री. राहुल, मिनल, प्रशांत आणि केतन यांसारख्या विविध देशांतील [illegible] मराठी भाषेच्या जागतिक प्रवासाचे आंतरराष्ट्रीय मंचाचे काम कसे [illegible] माहिती देण्यात आली. तसेच भाषा हे संस्कृती जपण्याचे महत्वाचे [illegible] असल्याचे मत मान्यवरांनी व्यक्त केले. मंचाच्या विविध पदाधिकाऱ्यांनी [illegible] संवाद त्यांच्याच शब्दांत ..

[illegible] मराठी लोकांची डिरेक्टरी तयार
[illegible] : मनोज कुलकर्णी

[illegible] मराठी भाषा विभागाच्या राज्य मराठी [illegible] माध्यमातून सन २०२१ मध्ये [illegible] स्थापना करण्यात आली. परदेशात [illegible] प्रसार हा या मंचाचा मुख्य उद्देश [illegible] करण्यात आला. ७ मार्च २०२२ रोजी [illegible] अधिकृत स्थापना झाली आणि [illegible] मंचाविषयीचा कार्यालयीन [illegible] करण्यात आला. परदेशात मराठी [illegible] प्रचार, प्रसार, जतन आणि संवर्धन ही [illegible] कार्यकक्षा आहे. या महत्वाच्या [illegible] व्यक्ती काम करतात. [illegible] विविध संस्था किंवा शासनाचा [illegible] असती. या सगळ्यांमध्ये समन्वय [illegible] हे आमचे प्रमुख काम असते. जगभरात [illegible] आहे त्या सर्वांना एकत्र [illegible] त्या संस्था असतील, व्यक्ती [illegible] असतील यांच्या माध्यमातून [illegible] भाषा म्हणून

जागतिक पातळीवर दर्जा मिळवून द्यायचा. मराठीविषयी जागरूकता, रुचीनिर्मिती करायची. यामुळे आपली मराठी भाषा जास्तीत जास्त लोकांपर्यंत पोहोचेल. जास्तीत जास्त वर्षे टिकेल. यासाठीच आंतरराष्ट्रीय मराठी मंच हे माध्यम वापरतोय. बऱ्याच जणांना प्रश्न असतो की आंतरराष्ट्रीय मंच म्हणजे काय? त्याचे स्वरूप काय? तर माजी परराष्ट्र सचिव श्री. ज्ञानेश्वर मुळे हे आमचे मुख्य समन्वयक आहेत. १७ देशांमध्ये आता मंचाचे जे समन्वयक आहेत ते आंतरराष्ट्रीय मंचाचे काम करतात. तुम्ही जर या सगळ्यांचा एकत्र अनुभव बघितला तर अंदाजे ३२० ते ३३० वर्षांचा आहे. या अनुभवाचा वापर करून आंतरराष्ट्रीय मंचाच्या मदतीने मराठी भाषेसाठी काम करणे हा आंतरराष्ट्रीय मराठी मंचाचा उद्देश आहे. आता यासाठी आम्हाला आपले उद्योग आणि मराठी भाषा मंत्री ना. डॉ. उदय सामंत, आणि राज्य मराठी विकास संस्थेचे संचालक डॉ. श्यामकांत देवरे मार्गदर्शक म्हणून लाभले आहेत. ही सर्व मान्यवर मंडळी आमच्याबरोबर आणि आम्ही त्यांच्याबरोबर काम करतो. त्यांच्या मार्गदर्शनाखाली पुढे कसं जायचं ते ठरवतो. दरम्यान संकेतस्थळ असणं ही आजच्या काळातली मुलभूत आणि अगदी सर्वसाधारण गरज आहे. शासनाच्या अधिकृत संकेतस्थळावर आम्ही आमचे जगभरातील समन्वयक निर्देशित करण्यात केले आहेत. या संकेतस्थळाचे उद्घाटन संमेलनानिमित्त आम्ही करत आहोत. ए आय टूल देखील आम्ही या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून दिला आहे.

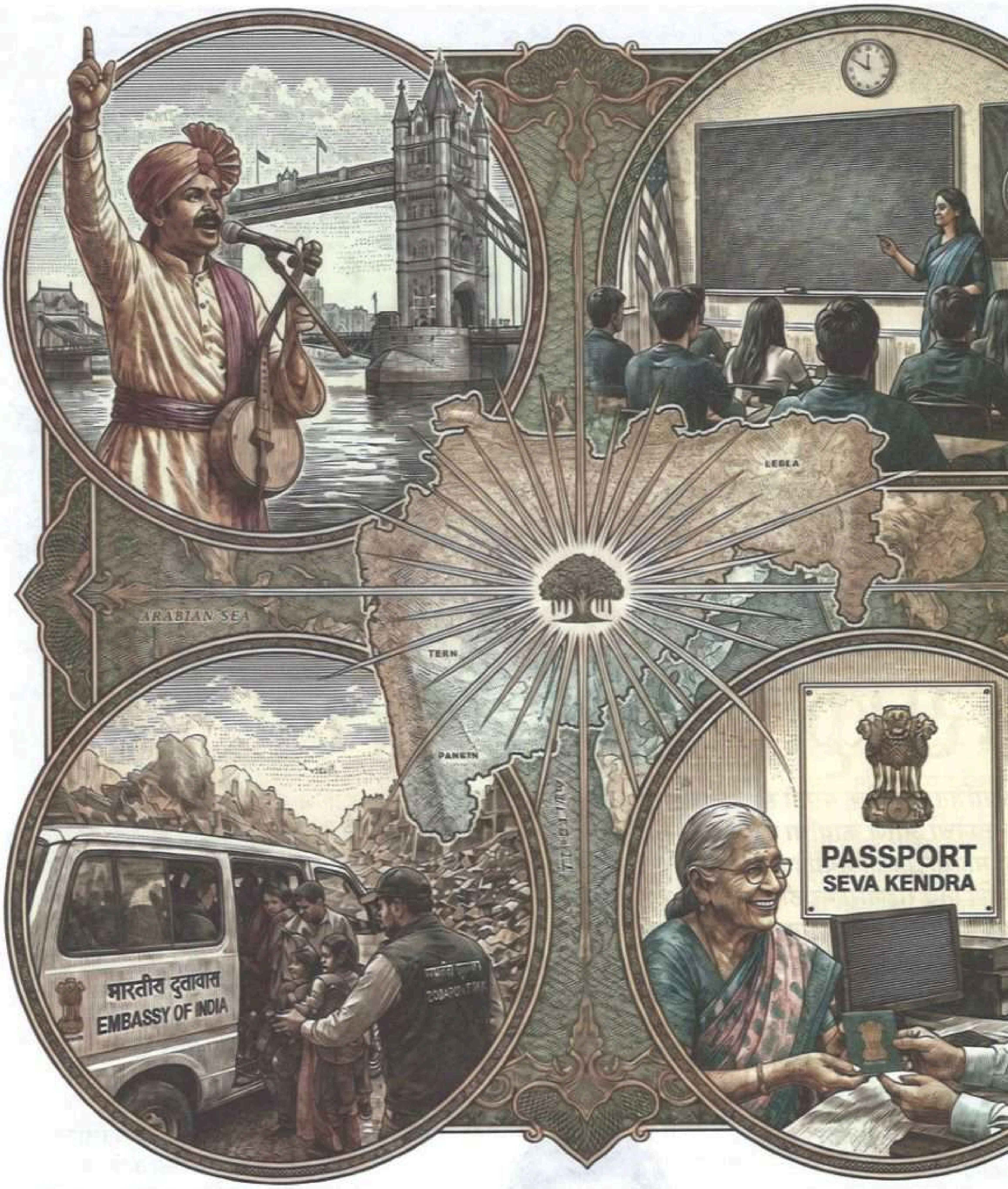

आम्ही अजून नवीन समन्वयकांचाचा समावेश आमच्या मंचात करून घेतला आहे औद्योगिक संस्थांशी आम्ही संपर्कात असून काही संस्थांबरोबर (ज्या मराठी संस्था किंवा अशा संस्था की मराठी लोकांवर फोकस ठेवून काम करतात) देखील आंतरराष्ट्रीय मंच समन्वय साधतोय. समन्वयक आणि लेखक यांच्यासोबत मुलाखती आम्ही घेतल्या आहेत. त्यातूनही पुढील वाटचालीसाठी मार्गदर्शक सूचना मिळत आहेत. जो माणूस पुण्यात आणि मुंबईत पाच वर्षे राहतो तो स्वतःला अर्धा मराठी समजतो, त्याला मराठी संस्कृतीबद्दल कौतुक असते. त्याचा वापर करून आपण मराठीला पुढे घेऊन गेले पाहिजे. आणखी अनेक गोष्टी आहेत, ज्या लेखनाच्या माध्यमातून आपण करू शकतो किंवा सुसंवादातून करू शकतो. आम्हाला समन्वय साधायचा आहे.

आपल्यामध्ये जे जे चांगलं आहे ते इतरांपर्यंत पोहोचवण्याचं काम करायचं आहे. त्यासाठी आम्ही कटिबद्ध आहोत. आम्हाला महाराष्ट्रीय माणूस म्हणून बाकीची जी प्रतिनिधी मंडळी इतर वेगवेगळ्या देशात जाऊन राहिलेली आहेत; त्यांचा अतिशय अभिमान वाटतो. आपण त्या देशांमध्ये जाऊन आपल्या मराठी संस्कृतीचा, मराठी भाषेचा हा झेंडा लावलेला आहे, तो कायम उंच धरलेला आहे, याच्याबद्दल जो आनंद आहे, जो अभिमान आहे आणि त्याचेच एक प्रतीक म्हणून आपण हा आंतरराष्ट्रीय मंच हा सुरू केलेला आहे. त्याच्या माध्यमातून समन्वयकांच्या माध्यमातून आपण पुढे जात आहोत. मला असं वाटतं, की आपण एका विशिष्ट टप्प्यावरती आलोय आता. एक सुरुवात झाल्यानंतर पहिला काही काळ असतो. तो नक्की काय करायला पाहिजे याचा अंदाज

घेण्याचा असतो. मला वाट
होऊन आता तीन-चार वर्ष
आहे. तो पहिला टप्पा आत
आता आपण ठोस काही गो
गेल्या तीन महिन्यापासून ए
घेतलेली आहे. ती म्हणजे
वेगवेगळ्या देशातल्या मरा
घेणे आणि त्याची डिरेक्टरी
त्याच्यासाठी आम्ही जे पा
त्यात आतापर्यंत ४२ देशां
शहरांमधल्या महाराष्ट्र मंड
एकत्रित केलेली आहे.

सन २०२६ चे नियोजन

• सर्वसमावेशक मॉडेल: ज
शिकवण्यासाठी एक सामा
शैक्षणिक मॉडेल तयार कर

तं मंचाची स्था
चा काळ लोट
ा झालेला आ
ष्टी करूयात.
क मोहीम हाती
जगभरातल्या
ठी लोकांचा श
तयार करणे.
ऊल टाकलेले
मधील ७६
ळांची माहिती

आणि व्हिजन
गभरात मराठी
यिक आणि सो
णे.

[illegible] मराठी तरुणांना जागतिक [illegible] संधी मिळवून देण्यासाठी [illegible] संपर्क साधणे.

[illegible] सोशल मीडिया आणि रंजक [illegible] माध्यमातून तरुणांना भाषेकडे [illegible]

[illegible] शिकविणारे सर्वसमावेशक [illegible] :सचिन गांजापूरकर

[illegible] संवर्धन, प्रचार आणि प्रसार [illegible] आहेत. आता हे करायचे [illegible] काम करायचं ? तर जे अनिवासी [illegible] आहेत त्यांना तिथे [illegible] असताना, आपल्या [illegible] दर्जा मिळालेल्या मराठीचा [illegible] संस्कृती आणि इतिहासाचासुद्धा [illegible] करणं गरजेचं आहे. [illegible] साधनं वापरणं गरजेचं [illegible] आपण लहानपणीची मराठी [illegible] मुलाला परदेशात [illegible] तर कदाचित त्याचा [illegible] कारण मुळात घरी [illegible] गरजेचं आहे. घरात तो [illegible] पिढीला आपण तो [illegible] भाषा हे संस्कृती [illegible] साधन आहे. जिथे [illegible] संस्कृती संपली. जगाच्या [illegible] उदाहरणे आहेत. चीनमध्ये [illegible] त्यांनी इतर [illegible] लिपी होत्या, त्यांचं साहित्य [illegible] आणि अशा पद्धतीने [illegible] भाषा वापरात आहे. [illegible] भाषा आहे आणि मराठी [illegible] क्रमांकाची भाषा. [illegible] क्रमांकाची भाषा आहे. [illegible] मराठीत संशोधनासाठी [illegible] आमचा एक हेतू आहे. [illegible] परदेशात जायचं असेल तर [illegible] मिळवण्यासाठी [illegible] लागते. खास करून [illegible] आणि चीन हे तीन असे देश [illegible] प्रादेशिक आणि [illegible] आहे. या [illegible] तिथे काय करता येईल, हा [illegible] हाही एक आमच्या [illegible] आणि या कामाचं सतत [illegible] टप्पा आहे. [illegible] अद्ययावत करणे. [illegible] तर या कामासंदर्भात जी [illegible] काम करते त्यात [illegible] आणि ते [illegible] मराठी विकास [illegible] विभागाला कळवणे हेही [illegible] भाग आहे. जगभरात [illegible] काम सुरू आहे. [illegible] आहे. कारण

संयोजन, आयोजन आणि समन्वय यात फरक आहे. आम्ही कार्यक्रम करण्यापेक्षा झालेल्या कार्यक्रमांना जोडून ते शासनापर्यंत पोहोचवत असतो. तर देशानुरूप इतर संस्थांशी संपर्क साधण्याची जी प्रक्रिया आहे, त्याचा आराखडा आम्ही बनवलाय. जागतिक पातळीवर मराठी भाषा शिकवण्याचे वेगवेगळी मॉडेल्स विविध संस्था वापरतात. या सगळ्या गोष्टींचा अभ्यास करून एक सर्वसमावेशक मॉडेल तयार करणं आणि तत्त्वज्ञानाचा मराठी भाषेसाठी उपयोग करणे हे एक अत्यंत महत्त्वाचे उद्दिष्ट आम्ही डोळ्यासमोर ठेवून आहोत.

परदेशातील मराठी चळवळ: देशनिहाय अनुभव

• सिंगापूर आणि हाँगकाँग (प्रमाणित मॉडेल्सचा वापर)

हाँगकाँग आणि सिंगापूरमध्ये मराठी शाळा चालवताना अमेरिकेतील 'बृहन्महाराष्ट्र मंडळाचे' मॉडेल स्वीकारले गेले आहे. हाँगकाँगमध्ये ३०% लोक अमराठी असूनही ते मराठी संस्कृतीशी जोडलेले आहेत. मागच्या एका वर्षामध्ये या मंडळाने ७७ कार्यक्रम केले होते. सिंगापूरमध्ये ढोल ताशाचे पथक आहे. तसेच शब्दगंध नावाचा काव्यप्रेमींचा एक समूह आहे. या समूहाला एक शब्द दिला जातो आणि एक चित्र दिलं जाते. त्या दोन संकल्पनांवर कविता करायची असते. या उपक्रमाचे हे विसावं वर्ष आहे. या कवितांचे लवकरच एक पुस्तक प्रकाशित होणार आहे . नाट्यरंग म्हणून देखील एक ग्रुप आहे. ऋतुगंध हे मासिक दर तीन महिन्याला या समूहाकडून प्रकाशित होत असते. त्या त्या ऋतुनुसार हे मासिक प्रसिद्ध होते .त्यामुळे लेखन संस्कृती आणि वाचन संस्कृतीवरही आम्ही या माध्यमातून भर दिलेला आहे.

नवा दृष्टिकोन: केवळ पुस्तकी मराठी न शिकवता ती 'हसत-खेळत' कशी शिकवता येईल, यावर भर दिला जातो.

• श्रीलंका (शून्यातून विश्वनिर्मिती)

मीनलताईंनी श्रीलंकेतील आपला अनुभव सांगितला. तिथे मराठी भाषेचे अस्तित्व नगण्य असताना त्यांनी भारतीय दुतावासाच्या मदतीने गणेशोत्सव आणि लेझीम पथक सुरू केले.

सांस्कृतिक प्रभाव: श्रीलंकेतील स्थानिक मुलींना लेझीम शिकवून तिथे 'मराठीकरण' सुरू केले. श्रीमंत दगडूशेठ हलवाई गणपती ट्रस्टकडून त्यांना आशीर्वाद म्हणून मूर्ती मिळाली, ज्यामुळे तिथे एक मोठे सांस्कृतिक केंद्र उभे राहिले.

• कॅनडा – टोरांटो (परंपरेचे ६० वे वर्ष)

केतन काळे यांनी सांगितले की, 'मराठी भाषिक मंडळ टोरंटो' आपले ६० वे वर्ष साजरे करत आहे.

विशेष उपक्रम

१८ शिक्षक जे आपले पालक आहेत, ते १८ शिक्षक दर शनिवारी पाच विभागांमध्ये मुलांना मराठी शिकवतात. त्यांची मराठी स्नेहसंमेलने ते आयोजित करतात. गुडीपाडवा ते महाराष्ट्र दिन या दरम्यान आम्ही वसंतोत्सव साजरा करतो. कला महोत्सवाचे स्वरूप त्याला देण्यात आले आहे. नृत्य, चित्रकला, छायाचित्रण, मराठी निबंध आणि वक्तृत्व स्पर्धा या दरम्यान घेतल्या जातात.

चित्रपट: मराठी चित्रपट जागतिक स्तरावर प्रदर्शित करण्यासाठी वितरण व्यवस्था उभी करण्याचे त्यांचे ध्येय आहे.

• मलेशिया आणि अन्य देश

मलेशियामध्ये 'भाषा उत्सव' साजरा करून मराठी सादरीकरणाने सर्वोत्कृष्ट पारितोषिके मिळवली आहेत. जपानमध्ये 'अभिमान मराठी' सोहळा आणि स्वित्झर्लंड, जर्मनी अशा विविध देशांत ' चला मराठी शिकूया ' उपक्रम सुरू आहेत. आफ्रिकेत गणेश उत्सव, संक्रांत, गुढीपाडवा, दिवाळी हे सण उत्साहात साजरे होतात.

• शिक्षण आणि रोजगारातील मराठीचे महत्त्व

मेघनाताईंनी मराठी माध्यमात शिकलेल्या मुलांच्या यशाचा मुद्दा प्रभावीपणे मांडला.

वास्तव: ७०-८०% यशस्वी परदेशी भारतीय (इंजिनिअर्स, डॉक्टर्स) हे मूळचे मराठी शाळेतील आहेत. मराठी शाळेत शिकल्यामुळे गणित आणि विज्ञानाचे आकलन अधिक चांगले होते, असे त्यांनी निदर्शनास आणून दिले.

आवाहन: पालकांनी घरामध्ये मुलांशी मराठीत बोलणे अत्यंत गरजेचे आहे, तरच पुढची पिढी भाषेचा वारसा पुढे नेईल.

• रेडिओ (REDIO): माणुसकीची चळवळ

श्री. ज्ञानेश्वर मुळे यांच्या मार्गदर्शनाखाली ' रेडिओ ' (Rescue Every Distressed Indian Overseas) ही संस्था ३२ देशांत काम करत आहे.

कार्य: परदेशात अडकलेल्या भारतीयांना पासपोर्ट समस्या, वैद्यकीय आणीबाणी किंवा संकटकाळात मदत करणे.

तत्त्व: भाषा महत्त्वाची आहेच, पण संकटकाळी जात, धर्म आणि भाषा विसरून ' माणुसकी ' जपणे हे या मंचाचे आणि रेडिओ संस्थेचे प्रमुख वैशिष्ट्य आहे.

निष्कर्ष :

आंतरराष्ट्रीय मराठी मंच हा केवळ संवादाचा मंच नसून ती एक जागतिक चळवळ आहे. मराठीला 'अभिजात' दर्जा मिळाल्यानंतर आता तिला 'जागतिक ज्ञानभाषा' बनवण्याची जबाबदारी आपल्या सर्वांची आहे. "भाषा ही संस्कृती जपणारे सर्वात महत्त्वाचे साधन आहे," हे सूत्र धरून हा मंच भविष्यात अधिक प्रभावीपणे कार्य करेल.

मराठीचा अटकेपार झेंडा

नाशिक येथे फेब्रुवारी २०२६ मध्ये पार पडलेल्या चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात बृहन्महाराष्ट्र मंडळाचे (BMM
परदेशातील मराठी भाषकांच्या कार्याचा आरसा ठरले. या सत्रात जगभरातील, विशेषतः उत्तर अमेरिकेतील मरा
आणि संस्कृती जपण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नांचा सविस्तर आढावा घेण्यात आला.

बृहन्महाराष्ट्र मंडळाच्या सादरीकरणाचा मुख्य उद्देश महाराष्ट्राबाहेर आणि विशेषतः परदेशात मराठी भाषा कशी प्रवाही आहे, हे स्थानिक मराठी भाषकांना दाखवून देणे हा होता. यामध्ये प्रामुख्याने तंत्रज्ञान, शिक्षण आणि पुढील पिढीची मराठीशी असलेली नाळ या विषयांवर भर देण्यात आला.

या विशेष सत्रात देव कार्लेकर, मेघना वर्तक, नीलम नांदेडकर, प्रचिती तलाठी या मान्यवरांनी आपले विचार मांडले आणि सादरीकरणात सहभाग घेतला.

या मान्यवरांनी अमेरिकेतील मराठी शाळांच्या वाढत्या संख्या आणि त्यासंदर्भात सुरू असलेल्या कामाविषयी माहिती दिली. तसेच अमेरिकेतील मराठी साहित्याच्या प्रसाराबाबत त्यांनी आपले मत व्यक्त केले.

परदेशात मराठी संस्कृती टिकवताना येणारी आव्हाने आणि त्यावर केलेले उपाय यावर देखील मान्यवरांनी सादरीकरणात चर्चा केली.

फेब्रुवारीच्या सुरुवातीला आमचे बी.एम.एम. अध्यक्ष श्री. प्रसाद पानवलकर यांच्याकडून नाशिक येथे होणाऱ्या चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाची पहिली सूचना मिळाली. श्री. अजितदादा पवार यांच्या आकस्मिक निधनामुळे २०२६ च्या पहिल्या तिमाहीत संमेलन होणार की नाही, याबाबत काहीशी अनिश्चितता निर्माण झाली होती. अध्यक्ष पानवलकर यांनी कामानिमित्त संमेलनास उपस्थित राहता येणार नसल्याचे सांगून बीएमएमच्या वतीने प्रतिनिधित्व करण्यासाठी स्वयंसेवकाची विनंती केली. मागील दोन संमेलनांना उपस्थित राहिल्यामुळे मी बीएमएमचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी पुढे आलो.

• *तयारी आणि सहभाग*

सर्व मंडळ अध्यक्ष आणि बीएमएम प्रतिनिधींशी तातडीने समन्वय साधून त्यांच्या समुदायांमध्ये संमेलनाची माहिती पोहोचवण्याचे काम सुरू केले. एका आठवड्यात २५ हून अधिक सहभागी निश्चित झाले. यामध्ये चार बी.एम.एम. समिती सदस्य, माजी अध्यक्ष, शाळा आणि वृत्त उपक्रमांचे स्वयंसेवक तसेच इतर सदस्यांचा समावेश होता.

• *नाशिकमध्ये आगमन*

नाशिकमध्ये पोहोचताच शहरभर लावलेले "विश्व संमेलन"चे भव्य फलक लक्ष वेधून घेत होते. संमेलनाची सुरुवात रंगतदार शोभायात्रेने झाली. २,००० हून अधिक सहभागी. शालेय विद्यार्थी, लेझीम पथके, ढोल-ताशा वादक आणि सुंदर मूर्ती घेऊन चालणारे कलाकार यांनी शोभायात्रेला अप्रतिम रंगत
मिरवणुकीत शिस्त आणि
पालन दिसून आले.

• *स्थळ आणि व्यवस्था*

मराठा विद्या प्रसारक स
के.टी.एच.एम. कॉलेजमध
प्रशस्त, आकर्षक आणि
संमेलनांपेक्षा अधिक सुब
महाविद्यालयांतील तरुण
कार्यक्रम विभाग आणि ख
नियोजन केले. तीनही दिव
आणि रात्रीचे जेवण उत्तम
खाद्यकेंद्रांमुळे प्रतिक्षा वेळ

• *उदघाटन आणि कार्य*

मराठी भाषा विभाग अ
संमेलनाचे उद्घाटन मुख्यमं
फडणवीस यांच्या हस्ते झ
पुरस्कार विजेते, प्रख्यात व
वा. शिरवाडकर) यांच्या उ
उपमुख्यमंत्री ना. सुनेत्राता
मंत्री ना. छगन भुजबळ अ
ना. डॉ. उदय सामंत हेही उ

मुख्यमंत्र्यांचे भाषण वि
होते—संस्कृती, जागतिक

आणि महाराष्ट्राशी असलेले नाते विषयांना त्यांनी स्पर्श केला.

मा.ना.सुनेत्रा पवार यांनीही अत्यंत आणि मनापासून संवाद साधला.

गेली एक' हे नाटक, 'फोक ' आणि श्री. नंदेश उमप यांचे अशा विविध सांस्कृतिक मनसोक्त आनंद घेतला.

सहभाग आणि बी.एम.एम.

सरकारने अमेरिका, कॅनडा, युरोप, केनिया आणि इतर देशांतील आमंत्रित केले होते. १०० हून प्रतिनिधी उपस्थित होते. मिनिटांचा सादरीकरणाचा वेळ

- (खजिनदार) — आणि उद्दिष्टे
- (सचिव) — उत्तर कार्यक्रम
- (कार्यकारी सदस्य) —
- (कार्यकारी सदस्य) — बी

- सौ. मयुरी नाईक — मराठी शाळा उपक्रम
- सौ. शुभदा सावरगावकर — वृत्त उपक्रम
- श्री. केतन काळे — मराठी चित्रपट उपक्रम

यांनी विषयानुसार सादरीकरण केले.

- ***सादरीकरणातील महत्त्वाचे मुद्दे:***

बृहन्महाराष्ट्र मंडळाने आपल्या सादरीकरणात खालील क्षेत्रांमधील कार्याचा लेखाजोखा मांडला:

मराठी शाळा आणि अभ्यासक्रम: उत्तर अमेरिकेत सध्या ३०० पेक्षा जास्त मराठी शाळा कार्यरत आहेत. या शाळांसाठी विशेषतः परदेशातील वातावरणाला पूरक असा अभ्यासक्रम कसा तयार केला जातो, याचे प्रात्यक्षिक दाखवण्यात आले.

BMM अधिवेशन २०२७ ची पूर्वतयारी: आगामी काळात होणाऱ्या बृहन्महाराष्ट्र मंडळाच्या अधिवेशनाची रूपरेषा यावेळी मांडण्यात आली आणि जागतिक स्तरावर मराठी उद्योजकांना एकत्र आणण्यासाठी 'BMM बिझनेस नेटवर्किंग' (BBN) या उपक्रमाची माहिती दिली गेली.

तरुण पिढीचे योगदान: अमेरिकेत वाढलेली मुले मराठी नाटके, पोवाडे आणि शास्त्रीय संगीतात कशा प्रकारे रस घेत आहेत, याचे काही व्हिडिओ क्लिप्सद्वारे सादरीकरण करण्यात आले.

मराठी विश्वकोश आणि डिजिटल माध्यम: मराठी माहिती जागतिक स्तरावर डिजिटल स्वरूपात उपलब्ध करून देण्यासाठी बृहन्महाराष्ट्र मंडळ करत असलेल्या तांत्रिक मदतीचा उल्लेख करण्यात आला.

सांस्कृतिक विशेष आकर्षण

सादरीकरणाच्या शेवटी एका लघु-चर्चासत्राचे आयोजन करण्यात आले होते. यामध्ये "मराठी भाषा: काल, आज आणि उद्या (जागतिक संदर्भात)" या विषयावर चर्चा झाली.

नाशिकच्या संमेलनात या सादरीकरणाला स्थानिक नागरिक आणि साहित्यिकांनी मोठ्या संख्येने उपस्थिती लावून दाद दिली.

- ***एकूण अनुभव आणि सूचना***

तीन दिवसांचे संमेलन अत्यंत समृद्ध, प्रेरणादायी आणि संस्मरणीय ठरले. भविष्यातील संमेलनांसाठी माझी सूचना अशी की आयोजकांनी नियोजनाच्या सुरुवातीच्या टप्प्यातच बी.एम.एम. नेतृत्वाशी संवाद साधावा आणि सांस्कृतिक व भाषिक योगदानाबरोबरच आर्थिक, शैक्षणिक आणि गुंतवणूकविषयक सहकार्याच्या संधींचाही विचार करावा.

विश्व मराठी संमेलनानिमित्त मराठी संदर्भात शासनाने काय करायला हवे याच्या पण काही कल्पना मला मिळाल्या आहेत. अनेक मुद्द्यांवर आम्ही काम सुरू केले आहे.अर्थातच ते काम आपल्यापर्यंत पोहोचण्यासाठी आणि आपलं काम आमच्यापर्यंत पोहोचण्यासाठी हे व्यासपीठ उपयोगी पडले आहे. विश्व मराठी संमेलन याव्यतिरिक्त आपण वेबसाईटच्या माध्यमातून, राज्य मराठी विकास संस्थेच्या यंत्रणेच्या माध्यमातून आपण संपर्कात राहूयात. सांस्कृतिक कार्यक्रमांच्या बाबतीत वेगवेगळ्या कलाकारांना बोलवायचं असतं असे इथे सांगण्यात आले . पण त्यांच्या अधिकृत असण्याची खात्री महाराष्ट्र शासनाने दिली तर बरे होईल, ही फार चांगली सूचना आहे. या दृष्टीने सांस्कृतिक कार्य विभागातर्फे आम्ही 'कला सेतू ' नावाचं एक कलाकारांसाठीचे रजिस्ट्रेशन पोर्टल हे सुरू केले आहे. त्याच्यामध्ये विविध लोक कलावंत आणि फिल्मशी संबंधित कलावंत यांचे रजिस्ट्रेशन असेल. तो नंबर अधिकृत असेल आणि त्याचा आपल्याला उपयोग करता येईल. अगदी खेड्यापाड्यातल्या, छोट्या कलावंतांना सुद्धा आपण बोलवू शकाल. मराठी चित्रपटांबाबत खूप मुद्दे मांडले गेले. सांस्कृतिक कार्य सचिव या नात्याने मी सांगतो, ही गोष्ट खरी आहे की महाराष्ट्रातच आपल्या मराठी चित्रपटांना चित्रपटगृह मिळणे अवघड होऊन बसले आहे हे मान्य आहे. यासंदर्भातील समस्या , प्रश्न आम्ही समजून घेतलेले आहेत आणि पुढच्या काही महिन्यात या समस्या आम्ही निकाली काढणार आहोत. त्यासाठी शासनानेच एक विशेष सर्वर तयार करून त्यावरती ज्याचे कॉपीराईट्स आमच्याकडे आहेत ते चित्रपट आम्ही उपलब्ध करून देणार आहोत. नवीन चित्रपटांनाही तशा सुविधा उपलब्ध करून देणार आहोत. त्यांनी त्याच्यावर चित्रपट उपलब्ध ठेवावा आणि जेव्हा जगभरात कुठेही आपल्याला त्याचा शो पाहिजे असेल तेव्हा आपण त्याची जी परवानगी असते, लॉगिन होण्याची, ती घेऊन तो शो आपण प्रदर्शित करू शकतो. त्याच्यासाठी चित्रपटगृहच पाहिजे अशी आवश्यकता राहणार नाही. तर आपण त्यादृष्टीने सुलभीकरण करतोय.

सन १९४७ मध्ये आपला देश स्वतंत्र झाला. सन १९६० मध्ये आपला महाराष्ट्र अस्तित्वात आला. या काळात हरितक्रांतीचे आपण साक्षीदार झालो. त्यानंतर शेतीसाठी पाणीपुरवठा आणि पिण्य यावर आपण लक्ष केंद्रित अर्थातच वीज आणि नंत अशा विविध क्षेत्रांत महा सध्या आपण मूलभूत सु आहोत. महाराष्ट्रात अने उड्डाण पूल तयार होत अ दळणवळण, प्रवास सोपा यानंतरचा सर्वात महत्वाच सॉफ्ट पॉवरचा. सॉफ्ट पॉ आणि भाषा. त्यामुळे आ राज्याची जगभर जी प्रति ती सॉफ्ट पावरच्या मदती शासनाची भूमिका त्यास करून देणाऱ्याची आणि म्हणून परदेशातील त्या त किंवा बी.एम.एम.सारख्य देशाला मराठीच्या प्रसार आहे आणि महाराष्ट्र शा आहे याच्या नियोजनपूर्व जरूर सांगाव्यात. त्याचं पद्धतीने एकच योजना क देशांना लागू करायची हे योग्य होणार नाही. त्या दे

एकमेकांच्या सहकार्याने मराठीला प्रति

विश्व मराठी संमेलनानिमित्त राज्याच्या मराठी भाषा विभागाचे सचिव डॉ. किरण कुलकर्णी यांनी नाशिककरांशी संवाद साधला. त्यांनी व्यक्त केलेले मनोगत त्यांच्याच शब्दांत ...

डॉ .किरण कुलकर्णी
सचिव, मराठी भाषा विभाग

करावे लागणार आहे.

आम्हाला ज्या सुविध द्यावयाच्या आहे त्यासा काय पाहिजे, कोणत्या व हव्या आहेत? याची जर मिळाली तर आम्हाला त ही सगळी चर्चा ऐकताना सर्वांशी बोलताना एक ज भाषा आणि संस्कृती या विचार करताना म्हणजे त मुद्द्यापासून, आर्थिक पै सगळ्यांबद्दल बोलताना लोक आढळले. आपण आहोत याचा विचार क प्रकारात जायचं याचापण म्हणून मी स्पष्ट बोलणार ज्यांना, आपण पूर्वी जे व केलेले आहे, त्याचा फत्त आनंद आणि उत्साह वा तेवढेच करतात. म्हणजे "अमृताते पैजा जिंके " सांगत राहणार. मोठी गो भूतकाळातली जी कर्तब मोठी गोष्ट आहे. त्याबद्द अशी काही मंडळी अस प्रकार. ते चांगलंच आहे करायला पाहिजे. आपल आहे आणि आपल्याला मिळण्यासाठी ते आवश्

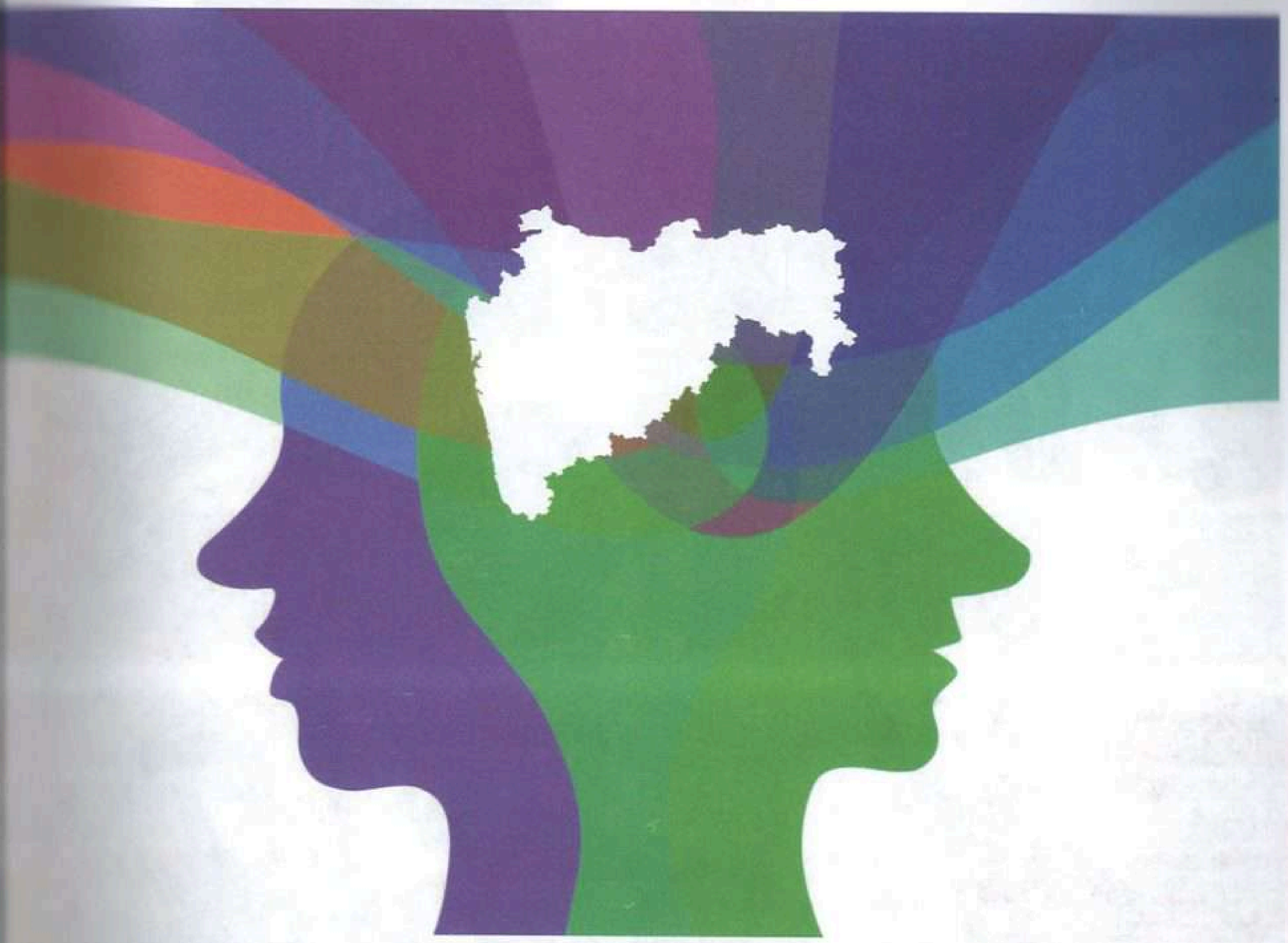

[illegible] मला सांगायचं आहे. दुसरा [illegible] तो असा आहे, की वर्तमान [illegible] काहीतरी भविष्यकाळात [illegible] चाहूल लागलेली असते असे [illegible] संस्कृती, भाषा, उद्योग याबाबतीत [illegible] लागू आहे मग त्यातल्या [illegible] मुद्द्यावर ते अतिशय [illegible] आणि ठाम असतात आणि [illegible] करत राहतात आणि [illegible] राहतात, ते पण आवश्यक [illegible] असणे असणं महत्त्वाचं [illegible] एक भाग आहे ते म्हणजे [illegible] जो प्रकार आहे ना, तो मला [illegible] त्यात आपण सगळ्यांनी [illegible] तो प्रकार असा आहे, [illegible] आपलं वैभव आहे, ते [illegible] वर्तमान काळात आपल्याला [illegible] आहेत, काही सुधारणा [illegible] काही विचार [illegible] पलीकडे ज्याला [illegible] ते व्हिजन डोळ्यासमोर [illegible] असं उभं करायचं की [illegible] टिकाऊ होणे हे [illegible] कालामध्ये फार अवघड [illegible] आपण जेव्हा [illegible] त्याला फार पैलू [illegible] आपल्याला मोठे [illegible] संवाद आवश्यक आहे.

कित्येकदा आपण समोरच्याचे ऐकताना त्याच्यावर आपल्याला काय उत्तर द्यायचं याचाच विचार करत बसतो. त्याच्यात ऐकणं राहून जातं. आधी ऐकून घेतले पाहिजे तेव्हा मग ते व्हिजन हे एकमेकांच्या सामोपचारानेच तयार होते. इसवी सन ७८० मध्ये ' कुवलय माला ' नावाचा एक ग्रंथ लिहिला गेला. तो उद्योतन सुरी नावाच्या विद्वानाने लिहिला. त्याच्यात मराठी माणसाची काही वैशिष्ट्य त्याने सांगितली होती, जी आपल्याला आजही लागू पडतात. त्याने असं म्हटलं होतं, की "काळी सावळी मंडळी आहेत, धट्ट मुट्ट आहेत मुट्ट म्हणजे धडधाकट." त्याच्यापुढे तो म्हणतो, की "अभिमानी आहेत." खरंच आहे, आम्ही अभिमानी आहोतच. त्याच्यापुढे त्याने वर्णन केले, की " ही लोक सहनशील आहेत." तेही खरं. सहनशीलतेचा अर्थ आपण सहिष्णुता असा इथे घ्यायला पाहिजे . पुढचा शब्द थोडासा काय अडचणीचा म्हणू किंवा त्याच स्पष्टीकरण गरजेचे आहे तो पुढचा शब्द असा म्हणतो की 'कलहशील आहे' आता जो सहनशील आहे तोच कलहशील आहे असं इसवीसन ७८० मध्ये उद्योतन सुरी म्हणतो आहे याचा अर्थ काय असेल बरं? याचा अर्थ असा की आधी आम्ही सहनशील आहोत आणि सहनशील असताना सुद्धा जे मुद्दे आम्हाला खटकत आहेत, योग्य वाटत नाही, त्याबद्दल आम्ही ठामपणे बोलणार म्हणजे बोलणार! त्या अर्थाने कलहशील नाही तर विचारपूर्वक भूमिका घेण्याची मराठी माणसाची ही जी काही वृत्ती आहे ती अजूनही कायम आहे असं मला दिसते. ही वृत्ती अर्थातच परदेशात गेलेल्या आपल्या सर्व मराठी लोकांच्या मध्ये ती आढळून येते आणि आता एक मुद्दा मांडला गेला तो खरा आहे की आपण सगळ्यांनी एकमेकांना धरून नवीन तंत्रज्ञान काय आहे आणि बदलतं जग काय आहे, एकच फक्त उदाहरण देतो की मराठी शाळा चालवणे ही अतिशय चांगली गोष्ट, महत्त्वाची गोष्ट बदलत्या तंत्रज्ञानामध्ये त्याचा रेलेवन्स किंवा त्याचे नवीन काही पर्याय हे आपण शोधायला हरकत नाही शोधले पाहिजेत किंवा आता यांनी सांगितलं की वृत्त हे जे त्यांचं मासिक आहे हे आता त्यांनी ऑनलाईन पण केलेल आहे तसच आपली मुलं कित्येकदा मराठी घरी बोललं जात नाही तर त्याच्या कानावर मराठी पडण्यासाठी आपल्याला काय काय आयडियाज करताय किंवा मघा मी बाहेर बोलत होतो तसं उपक्रमांची काही बँक आपल्याला तयार करता येईल का अशा प्रकारे आपल्याला पुढे जाव लागणार आहे आम्ही तुमच्याबरोबर नक्कीच आहोत तुम्ही आमच्याबरोबर रहा आपण एकमेकांशी संपर्कात राहू आणि असं काहीतरी करू की जगाच्या पाठीवरती मराठी भाषा मराठी भाषिक याचा जो सन्मान आहे तो निश्चितपणे उंचावला जाईल आणि मला असं वाटत की याच्यामध्ये आपण यशस्वी होऊ. धन्यवाद !

मराठी बालसाहित्य क्षणचित्रे

मराठी भाषेत सुंदर बालगीते आजवर लिहिली गेली आहेत. या बालगीतांनी अनेक पिढ्यांचे बालपण रम्य केले आहे. अनेक विषयांवर बालनाट्ये मराठीत आहेत. यावर आधारित सुंदर सादरीकरण चिमुरड्यांनी विश्व मराठी संमेलनात करून उपस्थितांची दाद मिळवली.

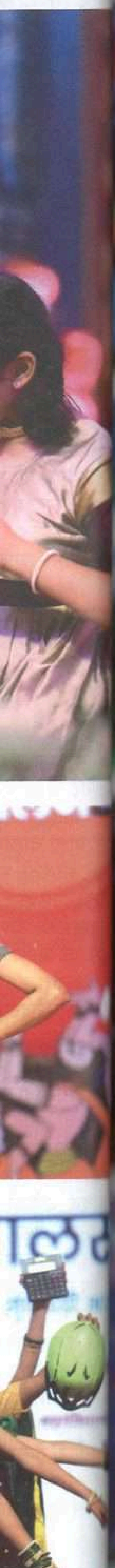

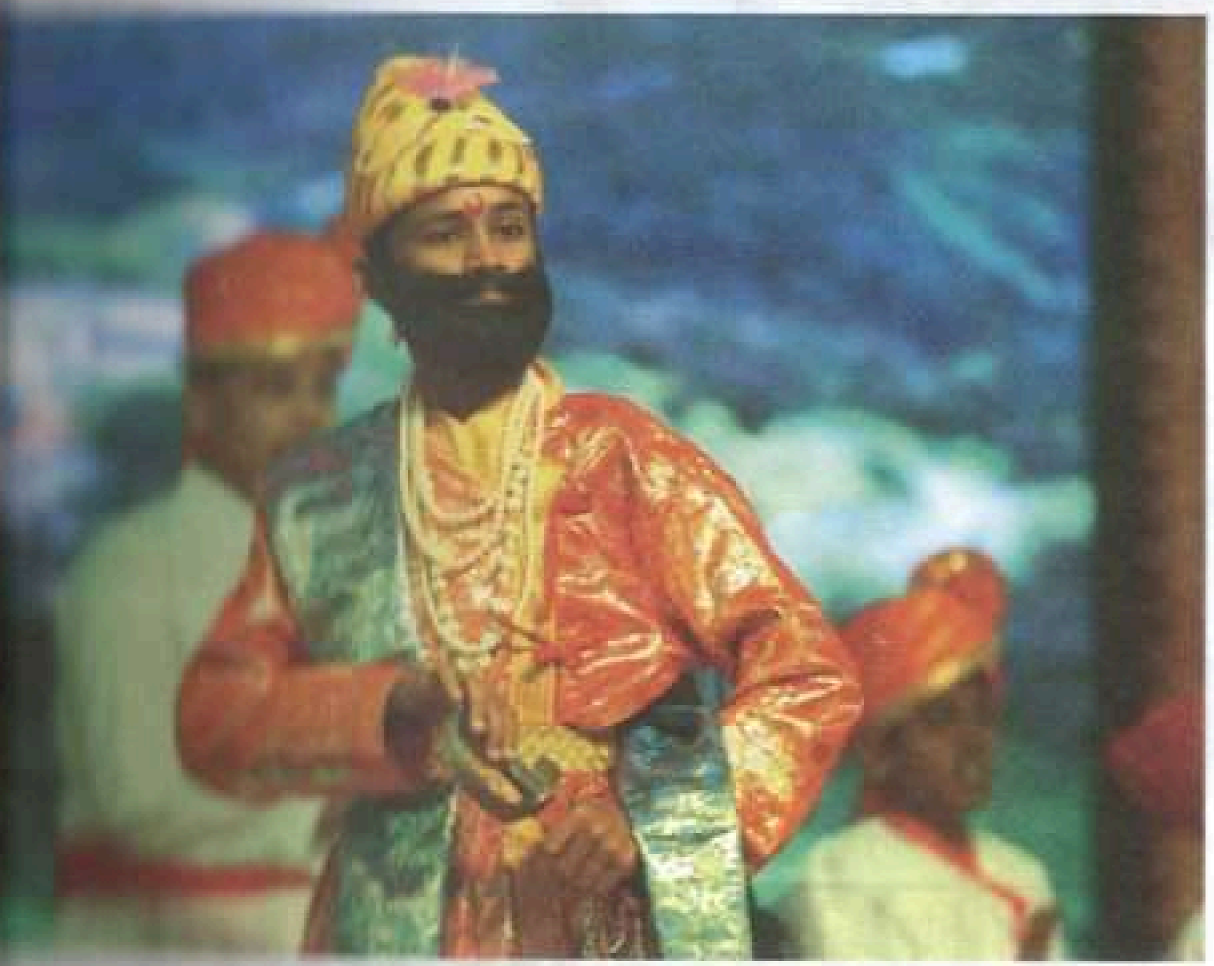

विद्यार्थी पोहोचले पुस्तकांप

दिवस रात्र आर्टिफिशियल इंटिलिजन्स, सोशल मीडियाच्या जंजाळात अडकलेली युवा पिढी पुस्तके वाचणे विसरलीय ही भीती नेहमीच व्यक्त केली जात आहे. मात्र चित्र तितकेही निराशाजनक नाहीये. कारण चौथ्या विश्व मराठी संमेलनानिमित्त आयोजित ग्रंथ प्रदर्शनात विद्यार्थ्यांनी विविध स्टॉल्सला भेटी दिल्या. विद्यार्थी पुस्तकांपर्यंत पोहचत असल्याचे आश्वासक चित्र यानिमित्त पाहायला मिळाले.

के.टी.एच.एम. महाविद्यालयाच्या प्रांगणात आयोजित या प्रदर्शनात स्व. बाबुराव बागूल दालनात खासगी प्रकाशकांचे १५० पेक्षा अधिक पुस्तक दालने आणि शासकीय विभागांची माहितीपर ३३ दालने उभारण्यात आली होती. वाचकांनी, नाशिककरांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद या दालनांना दिला. चरित्रग्रंथ आणि कथासंग्रहांना वाचकांनी मोठ्या प्रमाणावर पसंती दिली.

विविध शासकीय विभागांनी उभारलेल्या दालनांमधून शासनाच्या योजनांचा व्यापक प्रचार-प्रसार करण्याचा चांगला प्रयत्न यानिमित्त दिसून आला.

या संमेलनानिमित्त माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयार्फत दरमहा प्रकाशित करण्यात येत असलेल्या व महाराष्ट्राच्या जडणघडणीचा साक्षीदार असलेल्या 'लोकराज्य' मासिकासह विविध विभागांची दालने नागरिकांना माहिती देण्यासाठी सज्ज करण्यात आली होती. या दालनांच्या माध्यमातून राज्याचा इतिहास, भाषा, संस्कृती, साहित्य, विज्ञान, कृषी, सामाजिक विकास, कौशल्यविकास आणि शासनाच्या विविध योजनांची माहिती नागरिकांना एकाच ठिकाणी उपलब्ध झाली. सर्व सामान्य नागरिक, लेखक, कवी, साहित्यप्रेमी, संशोधक, विद्यार्थी व पर्यटकांनी या दालनांना भेट देत उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला.

संमेलनस्थळी उभारण्यात आलेल्या महाराष्ट्र शासनाच्यावतीने पुढील दालने उभारण्यात आली :

- ऐतिहासिक वारसा स्थळे - महाराष्ट्रातील किल्ले, लेणी, स्मारके, पुरातत्त्व वारसा व जतन कार्याची माहिती
- पुराभिलेखागारातील मराठी - दुर्मिळ दस्तऐवज, हस्तलिखिते व ऐतिहासिक नोंदींमधील मराठी भाषेचा विकास
- दिव्यांग सक्षमीकरण - दिव्यांग व्यक्तींसाठी शासनाच्या योजना, साधने व पुनर्वसन उपक्रम
- मुद्रण-प्रकाश - मराठी क्षेत्राचा इतिहास व आधु
- ग्रंथालय विश्व - सार्वज ग्रंथालये, वाचन संस्कृती
- संवाद माध्यमे- पारंपरि माध्यमांपर्यंत मराठीतील प्रवास
- संस्थात्मक साहाय्य : सामाजिक न्याय विभाग कौशल्य योजनांची माहि मार्फत राबविले जाणारे
- संस्थात्मक साहाय्य : विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शन परीक्षा सुविधा
- अमृत - शहरी विकास जीवनमान उन्नती कार्य
- संस्कृती, मराठी भाषा वारसा जतन व संवर्धन
- दादासाहेब फाळके चि व भारतीय चित्रपटसृष्टी
- महासंस्कृती - महाराष परंपरा, लोककला व उ
- हिरकणी दालन - शौ ऐतिहासिक कथांचे दर्श

र्वंत

मुद्रण परंपरा, प्र
ुनिक तंत्रज्ञान
निक व डिजिट
व ज्ञानसंपदा
क ते आधुनिक
प्रसारमाध्यमां

बार्टी व आर्टी-
ाच्या शैक्षणिक
हती तसेच बार्टी
उपक्रम व योज
सारथी व महा
, प्रशिक्षण व

, पायाभूत सुवि
क्रमांची माहिती
, साहित्य व सां
उपक्रम
त्रनगरी दालन
चा इतिहास व य
ट्राची विविध सा
त्सव
र्य, स्त्रीशक्ती व प्र
न

...संस्कृती - महाराष्ट्रातील प्रादेशिक ...खाद्यपदार्थ व पाक संस्कृती

...कला - पारंपरिक कलाकुसर, ग्रामीण ...उत्पादन व कौशल्य

...बोलीभाषा - राज्यातील विविध प्रादेशिक ...बोलींचे जतन व वैशिष्ट्ये

... - धार्मिक, नैसर्गिक व सांस्कृतिक ... स्थळांची माहिती

...महाराष्ट्र मंडळ, आंतरराष्ट्रीय मंच व ... स्वतंत्र दालन- जागतिक ... मराठी साहित्य चळवळींची माहिती

... पशुसंवर्धन व कृषी पूरक उद्योग - ... शेती तंत्रज्ञान, दुग्ध व्यवसाय व पूरक ...

... योजना व आधुनिक तंत्रज्ञान - ... सूक्ष्म सिंचन व जलसंवर्धन

... सकल समृद्धी - उद्योग, स्टार्टअप व ...रोजगार संधींची माहिती

...महाराष्ट्र राज्य खादी व ग्रामोद्योग मंडळ - ... उद्योग, स्वदेशी उत्पादने व रोजगार ...

... तंत्रज्ञान व मूलभूत विज्ञान - वैज्ञानिक ... संशोधन व नवनवीन तंत्रज्ञान

... - पारंपरिक ते आधुनिक कापड ... व उत्पादन प्रक्रिया, पूरक घटक

... तंत्रज्ञान व मराठी भाषा - तांत्रिक ... मराठीचा वापर व डिजिटल साधन

... - ग्रामीण पायाभूत सुविधा, ... व विकास योजनांची माहिती

...आदिवासी विकास विभाग - आदिवासी ... सर्वांगीण प्रगतीसाठी योजना व ...

... - एक आदर्श चळवळ - आदिवासी ... व सामाजिक परिवर्तनाचे उदाहरण

... - कचरा व्यवस्थापन, पुनर्वापर व पर्यावरण संरक्षण

- कौशल्यम् बलम् मंडपम् - कौशल्यविकास कार्यक्रम व प्रशिक्षण सुविधा
- कौशल्य ते करिअर - कौशल्याधारित रोजगार व करिअर मार्गदर्शन
- पारंपरिक ते नवयुगीन कौशल्य - पारंपरिक कौशल्यांचे आधुनिकीकरण व उद्योगांशी जोड
- जिल्हा क्रीडा अधिकारी कार्यालय, नाशिक - क्रीडा विकास योजना, प्रशिक्षण व सुविधा.

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयार्फत प्रकाशित केले जाणारे महाराष्ट्र शासनाचे मुखपत्र, महाराष्ट्राच्या जडणघडणीचा साक्षीदार असलेल्या लोकराज्य मासिकाचे दालन जिल्हा माहिती कार्यालय, नाशिक यांच्यामार्फत संमेलनस्थळी उभारण्यात आले होते. या दालनामध्ये लोकराज्य मासिकाचे सन १९६४ पासूनचे दुर्मिळ, विशेष अंक ठेवण्यात आले. वाचकांनी या दालनास भेट देत लोकराज्याच्या प्रवासाची माहिती जाणून घेतली .

मौज, समकालीन, वैशाली, अष्टगंध, वेद, प्रतीक, दिषोत्तमा, फ्रिडम, आयुर्वेद सेवा संघ यांसारख्या मानांकित प्रकाशकांनी यावेळी सहभाग घेत पुस्तके विक्रीस उपलब्ध करून दिली.

माहिती पोहचविण्यात शासन यशस्वी :

या संमेलनानिमित्त विद्यार्थी पुस्तकांपर्यंत आणि शासन, पुस्तके विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहचले याचा आम्हाला आनंद आहे. संमेलन काळात शासनाच्यावतीने उभारण्यात आलेल्या विविध दालनांना उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला. पुरातत्त्व विभागाच्या दालनाला विशेष पसंती नागरिकांनी दिली. कारण या विभागात महाराष्ट्रातील ऐतिहासिक वारसा स्थळे , त्यांचे जतनीकरण याविषयी अत्यंत समर्पक स्वरूपात माहिती सादर करण्यात आली होती, नागरिकांपर्यंत ही माहिती पोहचविण्यात शासनाचे प्रयत्न यशस्वी झाले याचे समाधान आहे. संमेलनादरम्यान तब्बल ३० लाख रुपये किमतीची पुस्तक विक्री झाली. हा आकडा यासाठी आशादायक आहे, की हे मराठी विश्व संमेलन होते , ते साहित्य संमेलन नव्हते. असे असताना मिळालेला प्रतिसाद समाधानकारक आहे.- ***श्री गिरीश पतके*** (कार्यासन अधिकारी ,राज्य मराठी विकास संस्था ' महाराष्ट्र शासन)

शबरीने घातली सक्षमीकरणाची साद :

चौथ्या जागतिक मराठी संमेलनानिमित्त के.टी.एच.एम. महाविद्यालयाच्या प्रांगणात तब्बल १५० स्टॉल्स उभारण्यात आले होते. पुस्तके, शासनाचे विविध विभाग, आदिवासी विकास, स्टार्टअप अशा विविध विषयांशी निगडित हे स्टॉल्स होते. या सर्वच दालनांना नाशिककरांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला. यापैकी फिल्म सिटी, शबरी या स्टॉल्सनी सर्वोत्कृष्ट स्टॉलचे अनुक्रमे प्रथम व द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक पटकावले. या आणि इतर काही प्रमुख दालनांनी नाशिककरांचे लक्ष वेधून घेतले होते. या स्टॉल्सवर नाशिककरांनी गर्दी केली होती. महाराष्ट्र चित्रपट, रंगभूमी आणि सांस्कृतिक विकास महामंडळाच्या

दादासाहेब फाळके चित्रनगरी दालनाला सर्वोत्कृष्ट स्टॉल प्रथम क्रमांक प्राप्त झाला. या स्टॉलवर चित्रपट, नाट्य रसिकांची गर्दी उसळली होती. तुमची गोष्ट, तुमचं व्यासपीठ या उपक्रमात नाशिककरांचे म्हणणे, सांगणे रेकॉर्ड करण्यात आले. त्यासाठी स्टुडिओ उभारणी करण्यात आली होती. तसेच फिल्म इन्स्टिट्यूटच्या सहकार्याने शासनाच्या अभ्यासक्रमांची माहिती येथे देण्यात आली होती. हस्तकला विभागात पैठणी स्टॉलमध्ये पारंपरिक पैठणीची माहिती विणकर देत होते , तर महिला व बाल सुरक्षा विभागाच्या स्टॉलवर प्रति पालकत्व, चाईल्ड लाईन या उपक्रमांची माहिती देण्यात येत होती. या स्टॉल्सलाही चांगला प्रतिसाद लाभला .

दरम्यान , सर्वोत्कृष्ट दालनाचा द्वितीय क्रमांकाचा पुरस्कार पटकाविणाऱ्या 'शबरी-एक आदी चळवळ' या आदिवासी वित्त व विकास महामंडळाच्या स्टॉलकडे नाशिककरांची पावले वेगाने वळाली. आदिवासी बांधवांच्या स्वावलंबनासाठी, त्यांच्या आर्थिक विकासासाठी महिला व युवकांना रोजगार उपलब्ध करून देण्यासाठी अनेक नवनवीन उपक्रम महामंडळ राबवते. याअंतर्गत तयार करण्यात आलेली विविध नावीन्यपूर्ण उत्पादने या स्टॉलवर पसंती मिळवत होती. आदिवासी भागात उपलब्ध होणारी मोहाची फुले, नागली/नाचणी, लाकूड, माती या नैसर्गिक संसाधनांपासून अत्यंत कल्पक उत्पादने या बांधवांनी तयार केली आहेत. बांबूपासून गृह सजावटीसाठी टोपल्या, विद्युत दिव्यांच्या माळा, कागदाच्या लगद्यापासूनच्या वस्तू, लाकडाची कोरीव शिल्पे, नवीन वर्षाच्या नोंदवह्या, दिनदर्शिका अशा असंख्य कलाकुसरीच्या वस्तूंनी नाशिककरांना भुरळ पाडली. तसेच मोहाच्या फुलांपासून साबण, मॉइश्चरायझर अशी सौंदर्य प्रसाधने, मोहाच्या फुलांपासून लाडू, नागलीची बिस्किटे, मोहाचे औषधी तेल, मोहाचे मध अशा अत्यंत नावीन्यपूर्ण वस्तू आदिवासी महिलांनी तयार करून येथे विक्रीस उपलब्ध करून दिल्या होत्या. घर सजावटीच्या वस्तूंवर आदिवासी जीवनशैली, संस्कृती चित्रित करण्यात आल्यामुळे या वस्तूंना सुंदर आदिवासी टच लाभला होता. नाशिककरांनी आदिवासी बांधवांच्या या प्रयत्नांना खरेदीतून मनापासून दाद दिली.

वाद्यवैभव अनुभवताना नाशिककर मंत्रमुग्ध

वाद्यवैभव, या आणखी एका वैविध्यपूर्ण स्टॉलवर नाशिककरांची पावले खिळून राहत होती. विविध राज्यांच्या लोकसंगीताची परंपरा सांगणारे तब्बल १५० दुर्मिळ वाद्ये येथे नाशिककरांना पाहायला मिळाली. प्रचंड प्रतिसाद या स्टॉलला लाभला. या वाद्यांच्या साथीने अनेकांनी लोकगीते गायली, कोणी पावरीसारख्या दुर्मिळ वाद्याच्या तालावर ठेका धरला. विद्यार्थ्यांनीही या वाद्यांची परंपरा जाणून घेण्यासाठी येथे गर्दी केल्याचे दिसून आले. पंजाब डोल, पुणे ढोल, ढोल-नाचो, मुरसू, पराई, खालू डोल, चौघडा, टिमकी, तुणतुणे, चवंडक, तोटा, सुंदरी, डफ, मांदल, पंबई-इस्साई, उमो, झिंत, घंटा, याकभेर, तुंबी, एकतारी, बदुंग झप्पा, एडकई, धविल, पखवाज, घमुख, मोठा, टेक्सो, घोळकाठी, पावरी, भपंग, खडाताल, अलगुजा, मोरसिंग, किंगरी, खंजिरी अशी कधीही न पाहिलेली, न ऐकलेली वाद्ये वाद्यवैभव या स्टॉलवर पाहायला मिळाली. विद्यार्थी व नागरिकांनी ती नुसती पाहिलीच नाही तर ती

वाजवण्याचा आनं

वाद्य परंपरेचा प्र

"या दुर्मिळ वाद्य
तब्बल तीन दशकां
मेहनत घ्यावी लाग
कार्यक्रमांमध्ये लोक
विविध राज्यांची लो
त्या राज्यांना भेटी दे
संस्कृतीची माहिती
एक-एक वाद्य देखी
करता भारतभरातील
झाले. कर्नाटक, पंज
राजस्थान अशा भार
वाद्ये मी माझ्या संग्र
महाराष्ट्रातही जव्हार
अमरावती, सोलापूर
भागात पोहोचण्याच
सध्या १५० पारंपरि
आहेत. या वाद्यांमुळे
वैभवशाली परंपरा म
संस्कृतीचा हा ठेवा म
तसेच माझ्या माध्यम
पोहोचवल्याचा आनं
सांभाळ करण्यासाठी
लागते. कारण चामडे
ही वाद्ये काहीवेळेस
फाटते. त्यासाठी आम
जाधव यांची मी मदत
नियमित तपासणी क
असतात. भारताला व
वारसा लाभला आहे.
ज्येष्ठ संगीत संयोजक
यांच्याबरोबर लता दी
संधी मिळाली. मराठी
अनेक ज्येष्ठ व श्रेष्ठ क
करता आले. पंडित ज
सरांसारख्या कलाकार
कौतुक केले. भविष्या
वाद्य परंपरा पोहोचवि
करायचे आहे. नाशिक
यांच्या 'ग्रंथ तुमच्या दा
आधारित उपक्रम सुरू

- संदीप पाटील (वा

[illegible]ची सुरुवात हनुमानासनाने झाली [illegible] एकामागून एक अवघड आसने सादर [illegible] आपल्या कौशल्याची प्रचीती [illegible] 'पायासन', 'स्टडल एल', [illegible] आसनांमध्ये शरीराची [illegible], संतुलन आणि एकाग्रता यांचा [illegible] मिळाला. गार्गी काळे [illegible] पद्धतीत मल्लखांबाला [illegible] स्थितीत लटकत केलेले [illegible] विशेष लक्षवेधी ठरले.

[illegible] हिने साध्या उडीपासून सुरुवात करत [illegible], तर ***आकांक्षा शेट्टीने*** [illegible] आणि त्यातून 'पश्चिमोत्तानासन' [illegible] लवचिकतेचे सुंदर दर्शन [illegible] हिने दोन्ही पायांमध्ये [illegible] 'हनुमानासन' सादर [illegible] हिने [illegible] कण्याची विलक्षण [illegible].

[illegible] हिने 'लटकत पद्मासन' सादर [illegible] नमुना दाखवला, तर [illegible] हिने मल्लखांबाच्या बोंडावर [illegible] साकारले. या सर्व आसनांमधून विद्यार्थ्यांनी केवळ शरीरसामर्थ्य नव्हे, तर मनाची स्थिरता आणि आत्मविश्वासही दाखवून दिला.

यानंतर सादर करण्यात आलेल्या 'मनोरा' या सांघिक प्रकाराने कार्यक्रमात एक वेगळीच रंगत आणली. ***यशोदा*** आणि ***गार्गी*** या दोन अंध विद्यार्थिनींनी पद्मासनात बसून घेतलेली भूमिका, त्यावर प्रीती देसाई, जिज्ञासा आणि निविदा यांनी साकारलेली रचना – या सर्वांनी मिळून साकारलेला पिरॅमिड म्हणजे संघभावनेचे जिवंत उदाहरण होते.

समर्थ व्यायाम मंदिराच्या विद्यार्थ्यांनी सादर केलेल्या वैयक्तिक आणि सांघिक प्रकारांनी प्रेक्षकांना अक्षरशः थक्क केले. विशेष म्हणजे, 'व्हिक्टोरिया मेमोरियल स्कूल फॉर द ब्लाइंड' या अंधशाळेतील चार विद्यार्थ्यांचा सहभाग हा या कार्यक्रमाचा आत्मा ठरला. केदार कळसकर याने केवळ एका पायाच्या पंजाच्या सहाय्याने संपूर्ण शरीराचा तोल सांभाळत 'द्रोणासन' सादर केले, जे पाहून प्रेक्षकांनी टाळ्यांचा कडकडाट केला. ***अश्वत मुरुडकर*** आणि ***लावण्य*** यांनी 'मत्स्यासन', 'पादहस्तासन' आणि 'एक पादशिरासन' यांसारख्या आसनांमध्ये आपली ताकद आणि लवचिकता दाखवली. सईद शेख या अंध विद्यार्थ्याने जमिनीपासून आठ फूट उंचीवर, केवळ दीड इंच व्यासाच्या बोंडावर उभे राहत संतुलनाचे अप्रतिम कौशल्य दाखवले. हा क्षण उपस्थितांसाठी थरारक आणि प्रेरणादायी होता.

या सादरीकरणादरम्यान सुप्रसिद्ध कवी श्री. सोहनलाल द्विवेदी यांच्या ओळी उदधृत

नाशिक येथे आयोजित चौथ्या विश्व मराठी संमेलन २०२६ च्या तिसऱ्या दिवशी, मराठी भाषा गौरव दिनानिमित्त पार पडलेल्या या सोहळ्याला एक वेगळीच उंची लाभली. ती म्हणजे 'मल्लखांब' या पारंपरिक क्रीडाप्रकाराच्या नेत्रदीपक सादरीकरणामुळे. शरीर, मन आणि आत्म्याचा ताळमेळ साधणाऱ्या या प्राचीन व्यायामप्रकाराने उपस्थितांना केवळ मंत्रमुग्धच केले नाही, तर मराठी संस्कृतीचा एक अद्वितीय वारसा किती सशक्त आहे, याची ठाम जाणीव करून दिली.

मल्लखांब सादरीकरणातील ताल, ताकद आणि तल्लीनता

करण्यात आल्या—

"कुछ किये बिना ही जय-जयकार नहीं होती,
कोशिश करने वालों की हार नहीं होती..."

या ओळींनी या विद्यार्थ्यांच्या अथक प्रयत्नांना योग्य शब्द दिले.

प्रतीकने 'इन्वर्टेड हँग'पासून 'स्टडल' आणि 'पद्मासन'पर्यंतचा प्रवास साकारत कौशल्याची पराकाष्ठा गाठली, तर राज थोरात याने 'नटराजासन' आणि 'कुकुटासन' सादर करत शरीराच्या संतुलनाचा उत्कृष्ट नमुना दाखवला. 'वृश्चिकासन' आणि 'बॅक बेंडिंग'सारख्या अवघड आसनांनी प्रेक्षकांना अचंबित केले.

या कार्यक्रमातून केवळ बाह्य स्नायूंनाच नव्हे, तर पचन, श्वसन आणि रक्ताभिसरण यांसारख्या अंतर्गत संस्थांनाही लाभ होतो, हेही प्रभावीपणे अधोरेखित करण्यात आले. मलखांब हा केवळ क्रीडाप्रकार नसून, ती एक संपूर्ण आरोग्यदायी जीवनपद्धती आहे, हे या सादरीकरणातून स्पष्ट झाले.

इतिहासाची उजळणी करताना बाळंभट दादा देवधर यांचे नाव आदराने घेतले गेले. पेशव्यांच्या दरबारात जन्मलेला हा व्यायामप्रकार आज जागतिक स्तरावर पोहोचला आहे, ही बाब अभिमानास्पद आहे.

कार्यक्रमाच्या शेवटी सादर करण्यात आलेल्या 'मनोऱ्या'ने सर्वांचे लक्ष वेधून घेतले. स्वतःचा तोल सांभाळत इतरांना आधार देणे, ही संघभावना आणि समन्वय यांची सर्वोच्च पातळी होती. अंध विद्यार्थ्यांनी दिलेला संदेश विशेष भावला—

"हमें सिर्फ दया नहीं, मौका चाहिए..." हा संदेश समाजासाठी डोळे उघडणारा ठरला.

बहिणाबाई चौधरी यांच्या पुढील ओळी इथे सार्थ ठरतात—

"नुसतं बघू नका रे, काम करा हातानं...
जगायचं असेल तर, लढा द्या जीव तोडून..."

मलखांबाच्या या सादरीकरणाने हेच अधोरेखित केले की, जिद्द, मेहनत आणि आत्मविश्वास यांच्या जोरावर कोणतीही गोष्ट अशक्य नाही.

अखेर "एकसाथ नमस्ते" करत कार्यक्रमाची सांगता झाली, मात्र या सादरीकरणाने निर्माण केलेली ऊर्जा, प्रेरणा आणि अभिमानाची भावना उपस्थितांच्या मनात दीर्घकाळ घर करून राहील, यात शंका नाही.

कलेचा जल्लोष

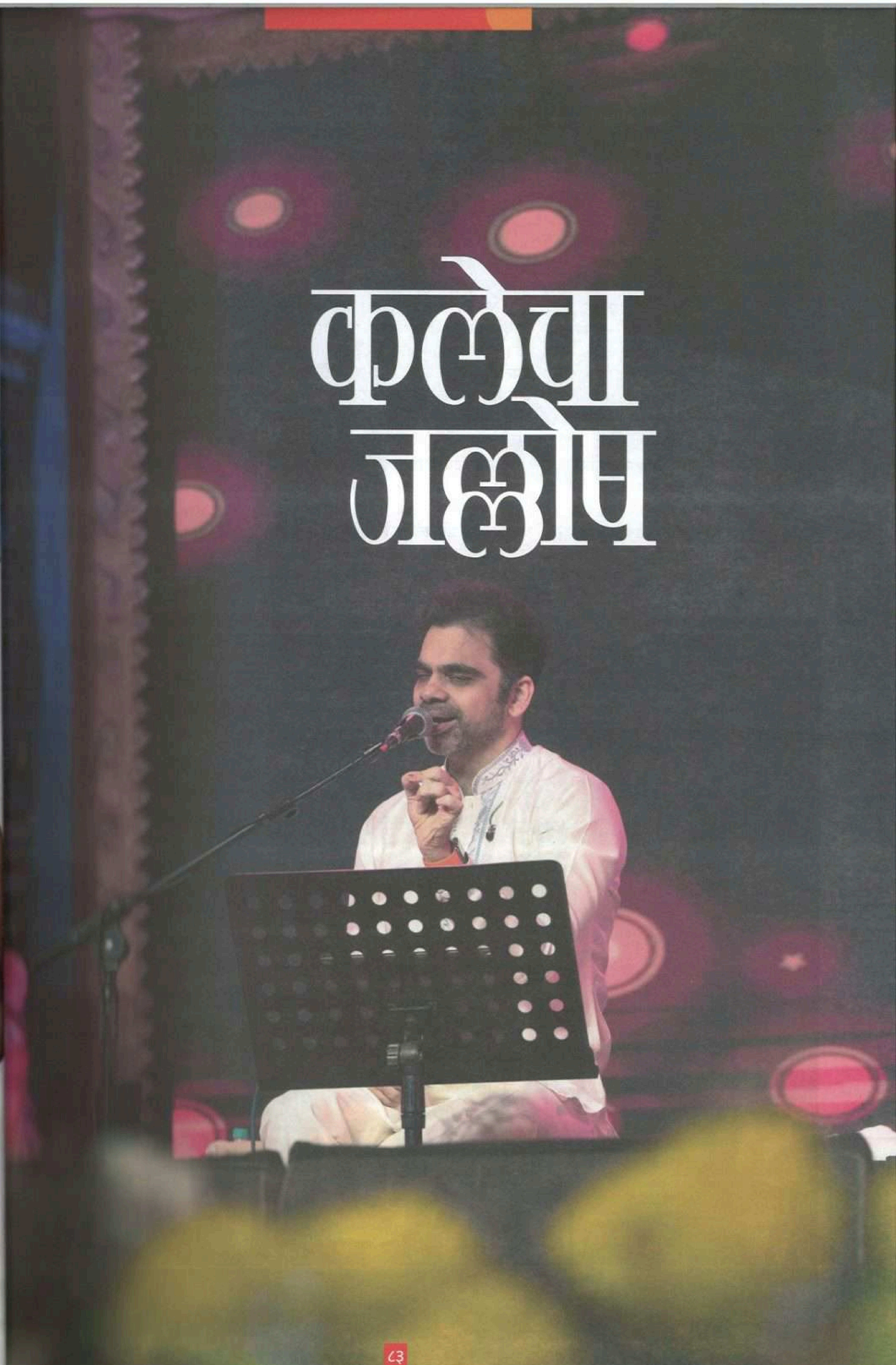

बोलीभाषा महोत्सव उद्घाटनाच्या पहिल्या दिवशी रात्री सादर झालेला सुप्रसिद्ध अभिनेते श्री. प्रशांत दामले यांचा 'शिकायला गेलो एक' हा नाट्यसादरीकरण कार्यक्रम म्हणजे विनोद, व्यंग आणि सामाजिक निरीक्षण यांचा अप्रतिम संगम होता. श्री. दामले यांच्या अभिनयातील सहजता आणि नेमक्या टायमिंगमुळे प्रेक्षक सतत खळखळून हसत होते; मात्र या हास्यामागे दडलेले सामाजिक वास्तवही तेवढ्याच प्रभावीपणे अधोरेखित होत होते. शिक्षणप्रणाली, जीवनातील विसंगती आणि मानवी वर्तनातील सूक्ष्म पैलूंवर त्यांनी मार्मिक भाष्य केले. हा कार्यक्रम प्रेक्षकांना केवळ हसवून गेला नाही, तर विचार करायलाही भाग पाडणारा ठरला.

दुसऱ्या दिवशी जागतिक मराठी भाषा दिन औचित्यावर विश्व मराठी संमेलन उद्घाटन समारंभाच्या संध्येला सुप्रसिद्ध गायक आणि सिनेअभिनेते श्री. राहुल देशपांडे यांची 'संगीत रजनी' रंगली. त्यांच्या आवाजातील गोडवा, सुरेलता आणि रागदारी संगीतातील प्रगल्भता यामुळे संपूर्ण वातावरण भारावून गेले. शास्त्रीय संगीताच्या चौकटीत राहूनही त्यांनी सादर

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाचा सांस्कृतिक पट हा केवळ कार्यक्र नव्हती, तर तो मराठी अस्मितेच्या विविध आयामांचा सजीव, स्पंद अभिमानास्पद आविष्कार होता. चार दिवसांच्या या सोहळ्यात ना आख्यान आणि लोककलेच्या माध्यमातून मराठी संस्कृतीची परंप भविष्य यांचा संगम अनुभवायला मिळाला. एक सांस्कृतिक पत्रका म्हणून पाहता, ही मेजवानी केवळ मनोरंजनापुरती मर्यादित न राहत आणि अस्मितेची समृद्ध अभिव्यक्ती ठरली.

केलेल्या बंदिशी आणि भावगीते यांनी श्रोत्यांच्या मनात एक वेगळेच भावविश्व निर्माण केले. त्यांच्या गायनात परंपरेचा गाभा आणि आधुनिकतेचा स्पर्श यांचा समतोल दिसून येत होता. प्रत्येक रागाच्या विस्तारात त्यांनी जपलेली सूक्ष्मता आणि सादरीकरणातील आत्मीयता यामुळे ही 'संगीत रजनी' खऱ्या अर्थाने रसिकांसाठी एक आध्यात्मिक अनुभव ठरली.

तिसऱ्या दिवशी सादर झालेल्या 'स्वराज्य आख्यान' या कार्यक्रमात श्री. आनंद जाधव आणि श्री. कृतार्थ कंसारा यांच्या साथीने कलाकारांनी इतिहासाला जिवंत केले. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या स्वराज्य स्थापनेच्या संघर्षमय प्रवासाचे सादरीकरण करताना त्यांनी

केवळ कथन केले नाही, त
प्रेक्षकांच्या डोळ्यांसमोर
संवाद, निवेदन, संगीत आ
साहाय्याने उभा राहिलेला
प्रेक्षकांच्या अंगावर रोमांच
स्वराज्याची संकल्पना, त्य
ध्येयवाद यांचे प्रभावी चि
साकारले गेले. या मातीत
अभिमान भाव यावेळी प्र
डोळ्यांत साश्रू तरळत हो

याच दिवशी संध्याका
नंदेश उमप, अभिनेते पँडी
नाईक आणि त्यांच्या सह
केलेला 'अभिमान मराठी

[illegible] म्हणजे मराठी अस्मितेचा उत्स्फूर्त [illegible] गीत, लोकसंगीत, विनोद, नाट्य आणि सांस्कृतिक संदर्भ यांचा सुंदर मेळ घालत [illegible] मराठी भाषेच्या समृद्धतेचा आणि [illegible] गौरव केला. प्रेक्षकांच्या [illegible] कडकडाट, त्यांच्या सहभागातून [illegible] उत्साह आणि प्रत्येक [illegible] वाढणारी ऊर्जा यामुळे हा [illegible] एका सामूहिक सांस्कृतिक उत्सवात [illegible] झाला.

[illegible] दिवशी समारोपाच्या वेळी रणजित [illegible] सहकाऱ्यांनी सादर केलेला 'फोक [illegible]' हा कार्यक्रम या संपूर्ण सांस्कृतिक [illegible] परिपूर्ण शेवट ठरला. प्रचंड गर्दीत [illegible] झालेल्या या कार्यक्रमात लोककलेचा [illegible] अनुभवायला मिळाला. पारंपरिक [illegible] वेशभूषा, नृत्य आणि कथनशैली यांच्या [illegible] ग्रामीण महाराष्ट्राचे हृदयस्पर्शी चित्र [illegible]. या आख्यानात केवळ कलात्मक [illegible] नव्हते, तर लोकजीवनातील आनंद, [illegible] आणि संस्कृतीचे अस्सल प्रतिबिंब होते. [illegible] केवळ मनोरंजन नसून [illegible], नीतिमूल्ये व जीवनदृष्टी यांची [illegible] करणारे ठरले.

[illegible] या चार दिवसांच्या सांस्कृतिक कार्यक्रमांनी मराठी संस्कृतीची विविधता, समृद्धता आणि सातत्य अधोरेखित केले. नाट्य, संगीत, इतिहास आणि लोककलेच्या माध्यमातून साकारलेली ही मेजवानी प्रेक्षकांना भावनिक, बौद्धिक आणि सांस्कृतिक पातळीवर समृद्ध करून गेली.

ही केवळ कार्यक्रमांची मालिका नव्हती, तर ही मराठी अस्मितेची एक जिवंत, स्पंदनशील आणि अभिमानास्पद अभिव्यक्ती होती.

या संमेलनातील सांस्कृतिक कार्यक्रमांचा विचार करता एक अत्यंत महत्त्वाचा आणि अभिमानास्पद पैलू प्रकर्षाने जाणवतो, तो म्हणजे दर्जेदार कलाकृतींचे लोकाभिमुखीकरण. एरव्ही प्रशांत दामले यांचा नाट्यप्रयोग असो, राहुल देशपांडे यांची संगीत मैफल असो किंवा ऐतिहासिक व लोककलेवर आधारित आख्यानांचे सादरीकरण, अशा कार्यक्रमांसाठी रसिकांना महागडी तिकीटे घ्यावी लागतात किंवा निवडक निमंत्रितांनाच उपस्थित राहण्याची संधी मिळते.

मात्र, चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने महाराष्ट्र शासन आणि मराठा विद्या प्रसारक समाज यांनी केलेल्या सुयोग्य, दूरदृष्टीपूर्ण आणि संस्कृतिप्रेमी आयोजनामुळे ही मर्यादा पूर्णपणे भेदली गेली. उच्च दर्जाचे, व्यावसायिक पातळीवर सादर होणारे कार्यक्रम सर्वसामान्यांसाठी खुले करून त्यांनी 'सांस्कृतिक लोकशाही'चा एक आदर्शच घालून दिला.

नाशिककरांसाठी हा अनुभव केवळ मनोरंजनाचा नव्हता, तर तो सांस्कृतिक सक्षमीकरणाचा होता. ज्या मैफिलींचा आस्वाद घेण्यासाठी अन्यथा आर्थिक अडथळे किंवा उपलब्धतेच्या मर्यादा येतात, त्या मैफिली येथे हजारो रसिकांनी मुक्तपणे अनुभवलेल्या दिसल्या. सभागृहाबाहेर उभ्या असलेल्या गर्दीपासून ते प्रत्येक सादरीकरणाला मिळणाऱ्या उत्स्फूर्त प्रतिसादापर्यंत या सर्व दृश्यांमधून एक गोष्ट स्पष्टपणे जाणवली की, कला ही मोजक्या लोकांची मक्तेदारी नसून ती जनसामान्यांचीही तितकीच आहे.

यामुळेच या संमेलनाने केवळ सांस्कृतिक कार्यक्रमांची उंची वाढवली नाही, तर 'संस्कृती सर्वांसाठी' हा मूलभूत विचारही प्रत्यक्षात उतरवला. मराठी संस्कृतीचा हा लोकाभिमुख उत्सव, खऱ्या अर्थाने, समाज आणि संस्कृती यांच्यातील दरी कमी करणारा आणि कलाविष्काराला व्यापक लोकमान्यता देणारा ठरला.

अभिमान मराठी, अभिजात मराठी
नाशिक, महाराष्ट्र

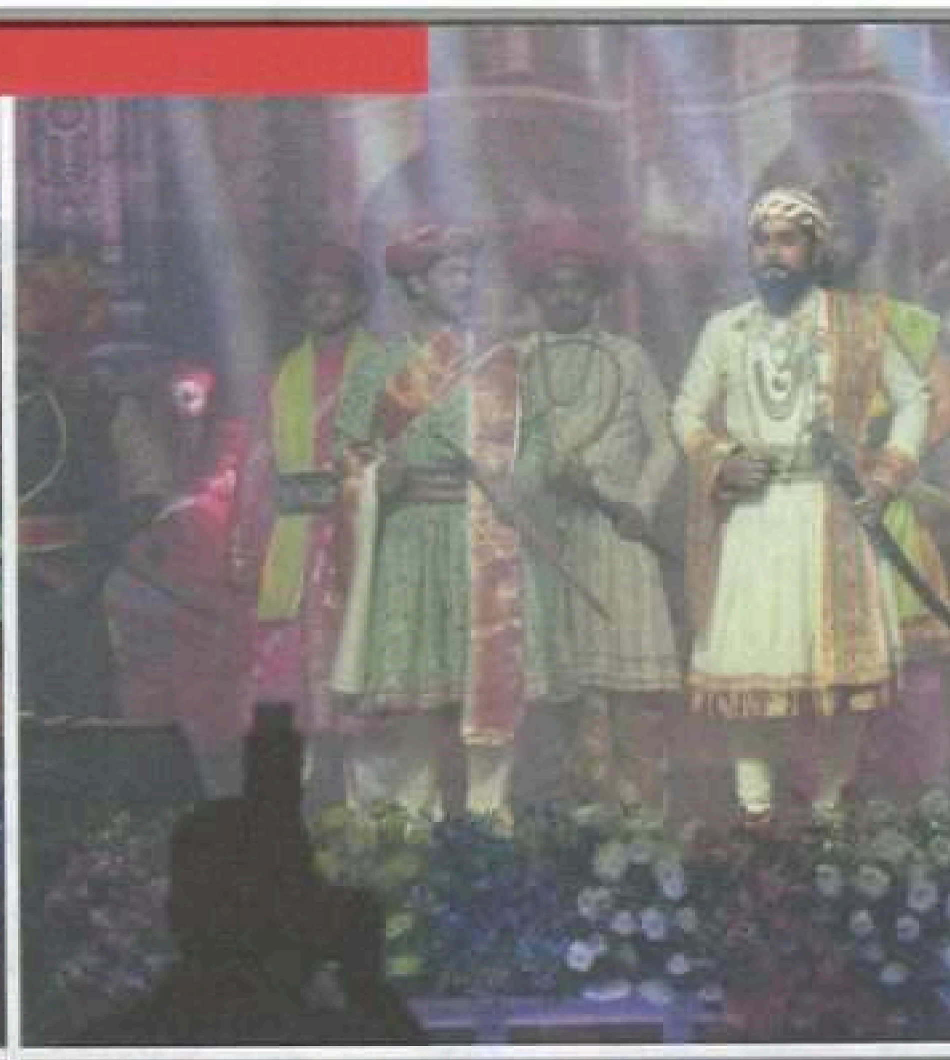

मराठी संमेलन

मराठी संमेलन

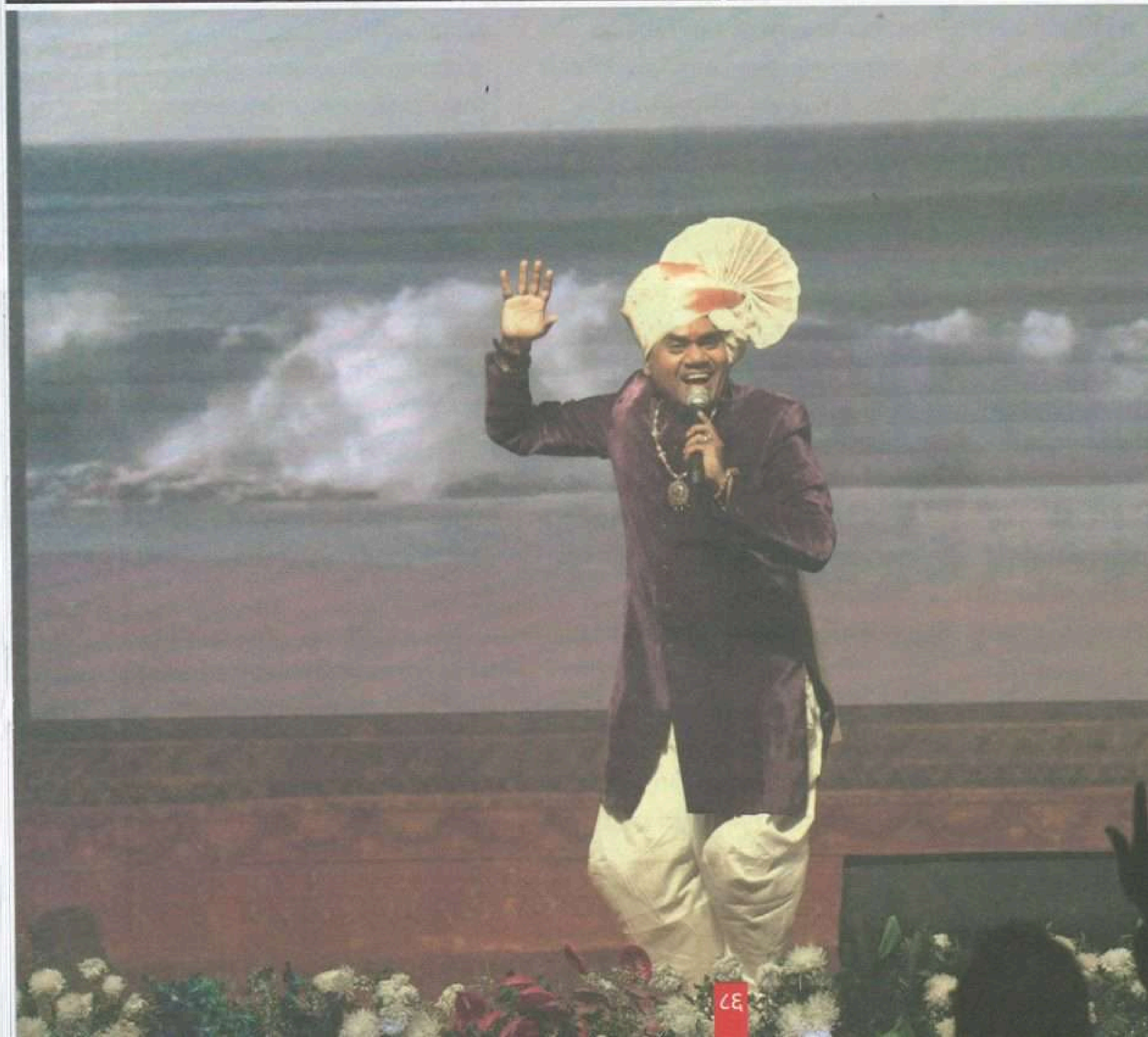

मराठी भाषा ही संस्कृतीची भाषा

...ास दिवस माय मराठीचा जागर केल्यानंतर नाशिककरांच्या अभूतपूर्व प्रतिसादामुळे विश्व मराठी संमेलनाचे सूप वाजले. ...फेब्रुवारी २०२६ ते १ मार्च २०२६ असे चार दिवस भरगच्च आणि दर्जेदार कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले होते. ...ारी अधिकारी, मविप्रचे पदाधिकारी व कर्मचारी यांची आयोजनातील सूत्रबद्धता व काटेकोरपणा, पोलिस प्रशासन ...णि स्वयंसेवकांची कार्यतत्परता, आत्मियतेने कार्यक्रमास उपस्थित राहिलेले मान्यवर, सर्व स्तरांतील रसिकांची उपस्थिती ...णि नाशिककरांचे मराठीवर असलेले अद्वितीय प्रेम या संमेलनास भरभरून लाभले आणि यशस्वीपणे संमेलनाची सांगता ...ी. आयोजक, अतिथी, संवादक, कलाकार, प्रेक्षक व स्वयंसेवक अशा सर्वांच्याच मनात दीर्घकाळ रुंजी घालत राहील ... कार्यक्रम या संमेलनात पार पडले. ग्रंथप्रदर्शनास चारही दिवस ग्रंथप्रेमींचा लाभलेला भरघोस प्रतिसाद आणि विक्रमी ...ेली ग्रंथविक्री ही सहभागी प्रकाशकांसाठी समाधानाची बाब ठरली. संमेलनाच्या समारोप प्रसंगी सर्वोच्च न्यायालयाचे ...ूत सरन्यायाधीश श्री. भूषणजी गवई, महाराष्ट्र विधान परिषदेचे सभापती ना. प्रा. राम शिंदे, महाराष्ट्र विधानसभेचे ...ापती ना. ॲड. राहुल नार्वेकर, राज्याचे शालेय शिक्षणमंत्री ना. श्री. दादाजी भुसे, ज्येष्ठ चित्रपट दिग्दर्शक डॉ. जब्बार पटेल, ...िक महानगरपालिकेचे उपमहापौर श्री.विलास शिंदे, प्रसिद्ध संगीतकार श्री. अजय गोगावले आणि श्री. अतुल गोगावले, ...प्र सरचिटणीस ॲड. नितीन ठाकरे, प्रसिद्ध तारपावादक श्री. भिकल्या धिंडा, मराठी भाषा विभागाचे सचिव डॉ. किरण ...कर्णी, मा. जिल्हाधिकारी श्री. आयुष प्रसाद आणि मा. पोलीस आयुक्त श्री. संदीप कर्णिक आदी मान्यवर व्यासपीठावर ...स्थित होते.

...मारोप प्रसंगी संमेलन स्वागताध्यक्ष म्हणून मविप्र सरचिटणीस ॲड. नितीन ठाकरे यांनी प्रास्ताविकातून संमेलनाचा ...ावा घेतला. त्यांच्या भाषणाचा हा संपादित अंश...

ॲड. नितीन बाबुराव ठाकरे,
सरचिटणीस, मविप्र समाज
स्वागताध्यक्ष, विश्व मराठी संमेलन

सांगता समारंभ

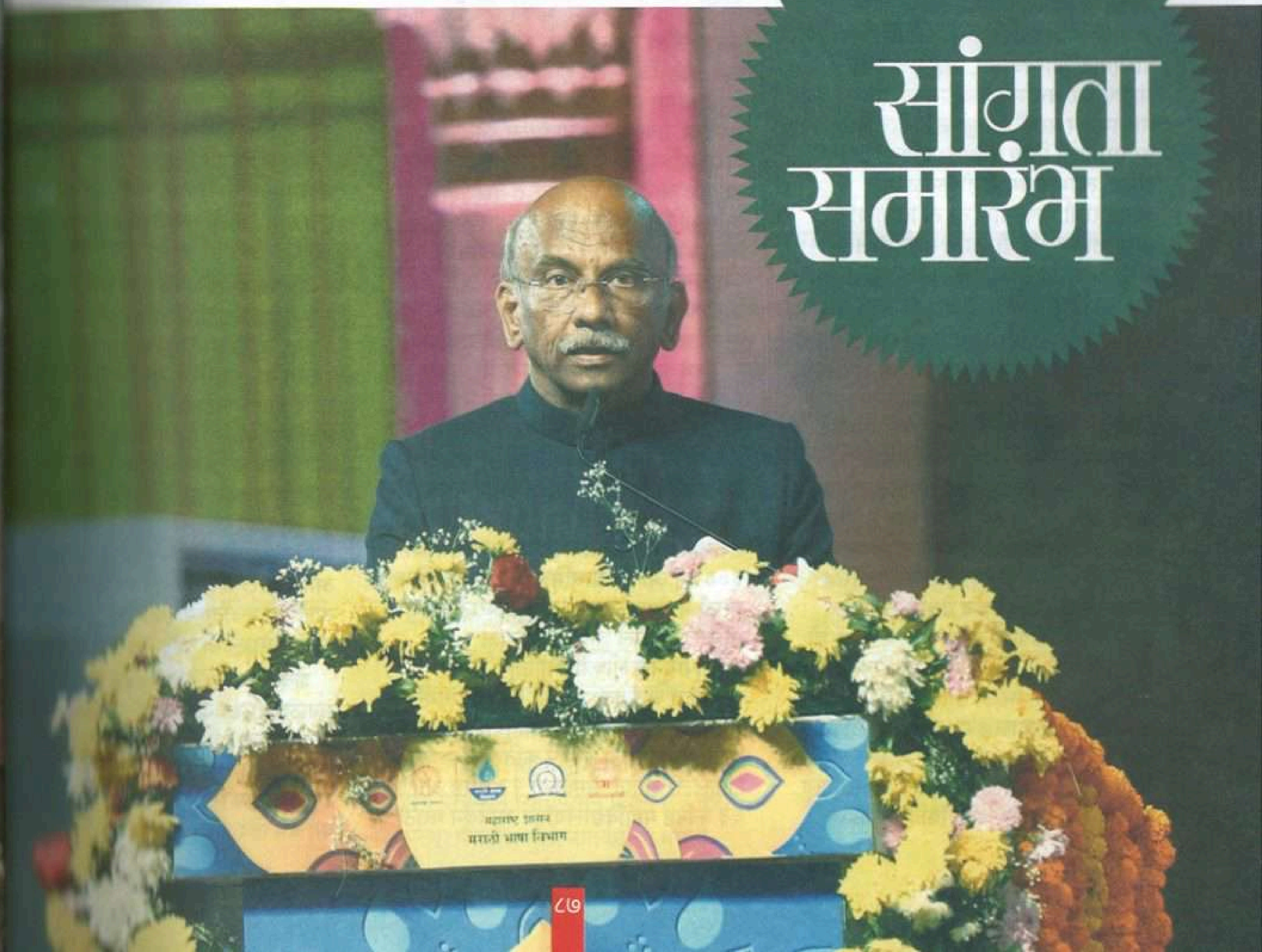

यावेळी बोलताना ते म्हणाले, की मराठी भाषेला जागतिक भाषेची उंची प्राप्त व्हावी हा संकल्प घेऊन आपण येथे एकत्र आलो. मराठा विद्या प्रसारक समाज शतकोत्तर परंपरा असलेल्या संस्थेचा सरचिटणीस आणि या संमेलनाचा स्वागताध्यक्ष म्हणून या ऐतिहासिक क्षणी मी आपले मनःपूर्वक आभार मानतो. हे संमेलन केवळ साहित्याचा उत्सव न राहता ते मराठीच्या सामर्थ्याचा, अस्मितेचा आणि भविष्यदृष्टीचा उत्सव ठरलेला आहे. संत वाङ्मयापासून ते कृत्रिम बुद्धिमत्तेपर्यंतचा प्रवास येथे गांभीर्याने मांडला गेला. त्यामुळे साहित्य, कला, उद्योग, तंत्रज्ञान, संशोधन आणि शिक्षण संस्कृतीचा सेतू येथे उभारला गेलेला आहे. ग्रामीण विद्यार्थ्यांपासून आंतरराष्ट्रीय उद्योजकांपर्यंत सर्व घटक या संमेलनात उत्स्फूर्तपणे सहभागी झाले. विविध विषयांवरील परिसंवाद, काव्यवाचन, उद्योग, तंत्रज्ञान, संशोधनपर चर्चासत्र, ग्रंथ प्रदर्शन यांच्या माध्यमातून मराठीचा केवळ गौरवच झाला नाही तर मराठीला दिशा देण्याचा चांगला प्रयत्न झाला. त्यामुळे मराठी ही केवळ एक व्यवहाराची भाषा नाही तर ती विचारशक्ती आहे. ती संस्कृतीची आणि सर्जनशीलतेची भाषा आहे, हा संदेश या संमेलनाच्या निमित्ताने ठामपणे दिला गेलेला आहे, असं मला वाटतं.

मी व्यासपीठाला अभिमानाने सांगू इच्छितो की अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलने यशस्वीपणे पार पाडण्याचा नाशिकचा समृद्ध इतिहास आहे. सन १९४२ ला नाशिकमध्ये झालेल्या २७ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष आचार्य प्रल्हाद केशव अत्रे होते. २००५ मध्ये याच प्रांगणात संपन्न झालेल्या ७८ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष सुप्रसिद्ध लेखक व कवी डॉ.केशव मेश्राम होते. त्या संमेलनाच्या कोषाध्यक्षपदाची जबाबदारी मी सांभाळली होती.२०२१ मध्ये पार पडलेल्या ९४ व्या अ. भा. मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष प्रसिद्ध शास्त्रज्ञ डॉ. जयंत नारळीकर हे होते. याशिवाय डॉ.सदानंद मोरे यांच्या अध्यक्षतेखाली अखिल भारतीय संत साहित्य संमेलन संपन्न झाले.अशी विविध साहित्य संमेलने नाशिककरांनी उत्तम नियोजनाने यशस्वी केलेली आहेत. त्यांना देशभरातून उत्तम प्रतिसाद मिळालेला आहे.

शिक्षण हे सर्वांगीण उन्नतीचा पाया आहे. आज ११२ वर्षांची देदीप्यमान परंपरा असलेल्या म.वि.प्र.संस्थेच्या प्रांगणामध्ये हे विश्व मराठी संमेलन होत आहे, याचा मला अतिशय आनंद होतोय. मराठा विद्या प्रसारक संस्था ही केवळ एक शैक्षणिक शाखांचा समूह नाही तर ती समाजजागृतीचा अखंड प्रवाह आहे. कर्मवीर रावसाहेब थोरात, कर्म. गणपत दादा मोरे, कर्म. डी.आर. भोसले आदींनी 'बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय' हे ब्रीद समोर ठेवून १९१४ मध्ये या संस्थेची स्थापना केली. त्यांच्यासमवेत पुढील वाटचालीत कर्म. काकासाहेब वाघ, कर्म. भाऊसाहेब हिरे, कर्म. अण्णासाहेब मुरकुटे, कर्म. ॲड.बाबुराव ठाकरे, कर्म. ॲड. विठ्ठलराव हांडे, कर्म. डॉ. वसंतराव पवार यांसह समाजधुरीणांनी मोलाची भर टाकत संस्थेचा नावलौकिक वाढवला. अवघ्या पाच विद्यार्थ्यांवर उदाजी वसतिगृहात सुरू झालेला ज्ञानयज्ञ आज पूर्व प्राथमिक ते वैद्यकीय, अभियांत्रिकी, कला, विज्ञान,वाणिज्य, व्यवस्थापन या सर्वच शिक्षणशाखांमध्ये व्यापलेला आहे. संस्थेच्या ५१२ ज्ञानशाखा,१०६०० सभासद,११५०० शिक्षक आणि सेवक आणि दोन लाख विद्यार्थी असा या संस्थेचा विस्तार आणि यशस्वी प्रवास आहे. १९४५ मध्ये संस्थेच्या कर्मवीरांनी महाराष्ट्र साहित्य परिषदेची नाशिक शाखा त्या काळामध्ये सुरू केली होती आणि उदाजी मराठा वसतिगृहामध्ये संत तुकाराम वाचनालय सुरू केले होते. मराठी भाषा आणि तिच्या संशोधनाबद्दल बोलायचे झाले तर संस्थेच्या ३०० हून अधिक प्राथमिक आणि माध्यमिक मराठी माध्यमाच्या शाळांमधून मराठी भाषेचे संचित जोपासले जात आहे. त्यात प्रारंभापासूनच लोकसहभागातून आणि अलीकडे आयुका, आयसर आदीसारख्या सेवाभावी संस्थांच्या माध्यमातून अद्यावत शिक्षण देण्यासाठी संस्थेने कृतिशील पावले टाकलेली आहेत. संस्थेच्या २२ वरिष्ठ आणि ६३ कनिष्ठ महाविद्यालयांतून आवर्जून मराठी

भाषा विषयाचे अध्याप
के.टी.एच.एम. महावि
संशोधन केंद्राद्वारे आज
पीएच.डी. मिळालेली
विद्यार्थी हे संशोधन क
महाविद्यालयांतील मरा
येणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठ
मेश्राम यांच्या नावाने प
मराठी संवर्धन पंधरवड
वाचन प्रेरणा दिन आद
जतनाचे उपक्रम संस्थे
शैक्षणिक वारसा संग्रह
विद्यार्थी संघटनेच्यातर्फे
म्हणून वाचनकट्टा का

या ऐतिहासिक नाशि
यशस्वी करण्याकरता
पदाधिकाऱ्यांनी, सर्व
कर्मचाऱ्यांनी, विद्याथ्य
घेतलेली आहे. अहोरा
चौथ्या विश्व संमेलनास
हे संमेलन म्हणजे विच
जीवनमूल्यांची शिदोरी
झरा आहे आणि समा
आहे.

मा. न्यायमूर्ती भूषण
सरन्यायाधीश) यांचे न
आहेत. नाशिक न्याया
इमारत यात आमच्या
संघर्ष आणि पाठपुराव
गवई साहेबांमुळेच ब
आदरणीय साहेबांच्या
ही इमारत शक्य झाल
२०२५ मध्ये त्यांच्या
आपल्या सर्व नाशिक
आणि चिरकाल स्मर
आहे. या मंचावरून पु
पाठिंब्यासाठी मी गव

शेवटी, या व्यासपी
सगळ्यांना आवाहन
वाढवण्याचा , मराठी
देण्याचा आणि मराठी
देण्याचा ठाम निर्धार
या. जय हिंद , जय म

मराठी शाळांच्या पुनर्वसनासाठी यंत्रणा उभारणार

ना. श्री. दादाजी भुसे
शालेय शिक्षण मंत्री

राज्य सरकारला मराठीविषयी आस्था आहे. या शासनाच्या माध्यमातून मराठी शाळा टिकवण्यासाठी सर्वतोपरी प्रयत्न होतील. परंतु कुसुमाग्रजांनी म्हटलंच आहे, ' मोडून पडला संसार तरी मोडला नाही कणा, पाठीवरती हात ठेवून फक्त लढ म्हणा..' म्हणूनच असे आशीर्वाद जर आपल्या महाराष्ट्राने दिले आहेत तर चिंता करण्याचे कारण नाही. पण येणाऱ्या वर्षभरात शालेय शिक्षण विभागाच्या माध्यमातून प्रत्यक्ष कृतीवर भर देत आम्ही मराठी शाळांच्या पुनर्वसनासाठी यंत्रणा उभी करू, असे आश्वासन राज्याचे शालेय शिक्षण मंत्री ना. दादाजी भुसे यांनी दिले. चौथ्या मराठी विश्व संमेलन सांगता समारंभात प्रमुख अतिथी म्हणून ते बोलत होते. त्यांचे मनोगत त्यांच्याच शब्दात...

या संमेलनाची यशस्वी सांगता करताना मला अत्यंत नम्रतेने सांगायचं आहे की, मराठी भाषा विषय महाराष्ट्र शासनाने सर्व माध्यमांच्या शाळांमध्ये बंधनकारक केला आहे. म्हणून त्याची यशस्वीरित्या अंमलबजावणी करण्यासाठी विशेष प्रयत्न केले जात आहेत. महाराष्ट्राचे आराध्य दैवत छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा इतिहास मराठी माध्यमात पूर्ण शिकवला जातो, परंतु देश पातळीवर हा इतिहास शिकवला गेला पाहिजे. सी.बी.एस.सी. अभ्यासक्रमाच्या पुस्तकांमध्ये यापूर्वी फक्त एक परिच्छेदामध्ये हा इतिहास शिकवला जात. मात्र सहा महिन्यापूर्वी राज्याच्या शिक्षण विभागाने मा. केंद्रीय शिक्षणमंत्री श्री. धर्मेंद्र प्रधान यांची भेट घेतली आणि छत्रपती शिवाजी महाराजांचा सविस्तर इतिहास हा देशव्यापी शिकवला गेला पाहिजे अशी मागणी केली. त्यास आदरणीय श्री. धर्मेंद्र प्रधान यांनी तात्काळ ही मागणी मान्य केली. त्यांच्या सूचनेनुसार सी.बी.एस.सी.अभ्यासक्रमाच्या पुस्तकांमध्ये यापुढे छत्रपती शिवाजी महाराजांचा इतिहास हा देश पातळीवर शिकवला जाणार आहे, या गोष्टीचा मी आनंद व्यक्त करतो.

मी सर्व नाशिककरांच्यावतीने मा. ना. उदयजी सामंत यांचे आभार व्यक्त करतो. त्यांनी या चौथ्या विश्व संमेलनाची जबाबदारी नाशिकवर सोपवली आणि सर्व नाशिककरांनी हे विश्व संमेलन आपल्या अथक मेहनतीतून यशस्वी केले. त्याबद्दल मी नाशिककरांचेही अभिनंदन करतो. त्यांचे कौतुक करतो. नाशिक ही प्रभू श्री रामचंद्रांच्या, छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या पदस्पर्शाने पवित्र झालेली भूमी आहे आणि या भूमीत अनेक कलावंत, अनेक साहित्यिक आपल्याला दिले आहेत. साक्षात कवी कुसुमाग्रजांच्या या पवित्र भूमीत हे चौथं विश्व मराठी संमेलन होत आहे ही नाशिकसाठी गौरवास्पद बाब आहे.

मराठी शाळांमधील पटसंख्या घटते आहे ही चिंतेची बाब असल्याचे नेहमीच बोलले जाते. पण ही अशी नुसती चिंता व्यक्त करून, नुसतं बोलून मार्ग निघणार नाही असे मला वाटते. मराठी जर आपल्याला टिकवायची असेल तर आपण प्रत्येकाने स्वतःपासून प्रयत्न सुरू करा. आपल्या घरातील मुलं, नातवंडांचा मराठी शाळेमध्ये प्रवेश द्या, एवढीच विनंती मी या संमेलनानिमित्ताने सर्वांना करतो.

सर्व पुरस्कारार्थी मान्यवरांचे मी मनःपूर्वक अभिनंदन करतो.सर्व नाशिककरांचेही मी अभिनंदन करतो, आभार व्यक्त करतो, त्यांनी गेली तीन दिवस ही मराठी जनांची यात्रा यशस्वी केली. नाशिकचा नावलौकिक वाढवला.

जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !

लंडनमध्ये वैश्वि
भाषा केंद्र उभार

ना.डॉ.उदय सामंत
मराठी भाषा व
उद्योग मंत्री

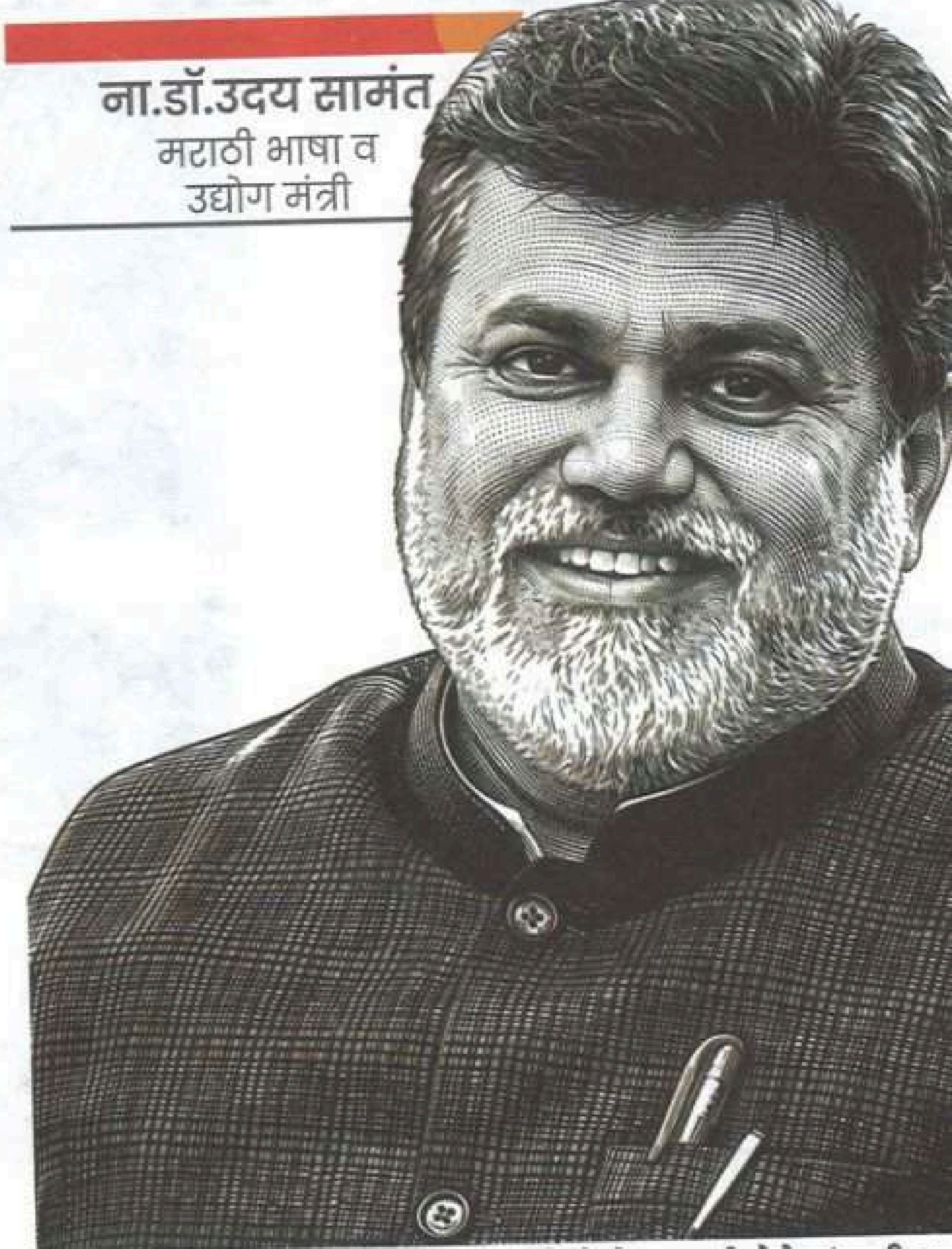

मराठी भाषेचे संवर्धन झालं पाहिजे हे आम्ही नेते मंडळी भा असतो, परंतु मराठी भाषा ही जागतिक पातळीवर गेली पाहिज आमच्या विभागाने पुढाकार घेतलाय. लंडन येथे छत्रपती शिव नावाने जगातलं पहिलं मातृभाषेचं वैश्विक भाषा केंद्र निर्माण महाराष्ट्र शासनाने घेतलाय. तसेच मा. मुख्यमंत्र्यांनी हे विश्व म आयोजित करण्याची संकल्पना मांडली. म्हणून नागपूरनंतर ि परदेशामध्ये आयोजित करण्याचा निर्णय माननीय मुख्यमंत्री उपमुख्यमंत्र्यांच्या नेतृत्वाखाली मराठी भाषा विभागाने घेतल राज्याचे उद्योग व मराठी भाषा मंत्री तथा विश्व मराठी संमेलन सामंत यांनी केली. संमेलनाच्या सांगता समारंभात राज्याचे त स्वर्गीय आदरणीय अजितदादांचे देखील ना. सामंत यांनी वि मागच्या वर्षी ज्यावेळी विश्व संमेलन झालं त्यावेळी राज्याचे होतं, परंतु या विश्व संमेलनासाठी अजितदादांनी २६५ कोटी वाढवले असे सांगत ना. सामंत यांनी अजितदादांना आदरांज रसिकांच्या आणि मराठी भाषेवर प्रेम करणाऱ्या मराठी जनां अभूतपूर्व उपस्थितीत चौथ्या मराठी विश्व संमेलनाची सांगत ना.सामंत यांनी नाशिककरांशी ध्वनीचित्र फितीतून संवाद स प्रदर्शनाचा संवाद त्यांच्याच शब्दांत...

सन्माननीय सर्वच मान्यवरांची मी मनापासून दिलगिरी व्यक्त करतो, नाशिककरांची दिलगिरी व्यक्त करतो. वैद्यकीय कारणामुळे सांगता समारंभास मी उपस्थित राहू शकलो नाही. परंतु संमेलनाच्या उदघाटन प्रसंगी मी मुख्यमंत्री महोदयांसमवेत उपस्थित होतो. हे संमेलन आम्ही यशस्वी केलं असं म्हणण्यापेक्षा नाशिककरांनी यशस्वी केलं, याचा आनंद आहे, त्यासाठी नाशिककरांना मनापासून धन्यवाद देतो.

पहिलं विश्व मराठी संमेलन मुंबईत, दुसरं नवी मुंबईत, तिसरं पुण्यात झालं आणि चौथं संमेलन कुसुमाग्रजांच्या नगरीत नाशिकमध्ये होतंय, याचा अतिशय आनंद महाराष्ट्र शासनाला देखील आहे. पहिल्या दिवसापासूनच नाशिककरांनी हे संमेलन स्वतःचं संमेलन म्हणून ताब्यामध्ये घेतलं होतं आणि सांगता समारंभ देखील तितक्याच दिमाखदार पद्धतीने नाशिककरांच्याच नेतृत्वाखाली झाला याबद्दल देखील मराठी भाषेचा मंत्री म्हणून मला समाधान आहे.

मला सांगताना आनंद होतोय की, या वर्षीपासून बोलीभाषांचा उत्सव देखील आम्ही नाशिकमध्ये साजरा केला, जो आता आम्ही दरवर्षी साजरा करतोय. संमेलनात बोलताना राज्याच्या मुख्यमंत्र्यांनी त्यांच्या भाषणामध्ये पुढच्या वर्षीचं मराठी विश्व संमेलन हे विदर्भात, नागपुरात व्हावे अशी इच्छा व्यक्त केली होती. राज्याचा मराठी भाषेचा मंत्री म्हणून पुढच्या वर्षीचं विश्व मराठी संमेलन हे नागपूरमध्ये होईल, असे या सांगता समारंभात मी जाहीर करतो.

एक महत्त्वाचा मुद्दा हे संमेलन संपल्यानंतर प्रकर्षाने पुढे येणार आहे, तो म्हणजे या संमेलनाचं यश कशात आहे? तर मी नम्रतापूर्वक सांगतो की आतापर्यंत या संमेलनाला सुमारे अडीच ते तीन लाख नाशिककरांनी भेट दिलेली आहे. स्टॉलमध्ये देखील हजारो लोकांची उपस्थिती आहे. ही जी कामं आम्ही दिलेली आहेत, ही कामं देखील जास्तीत जास्त नाशिककरांना मिळावीत हाच आमचा प्रयत्न होता. मी अभिमानानं सांगतो की नाशिकचे स्थानिक कलावंत, तसेच अन्य आयोजनात आम्ही नाशिककरांना प्राधान्य दिले. संपूर्ण संमेलनासाठी जेवणाचे कंत्राट नाशिककडे होते, स्टॉल वाटप करताना नाशिककर अग्रक्रमी होते.

आम्ही आणखी एक उपक्रम या संमेलनानिमित्त सुरु करतोय. तो म्हणजे दरवर्षी 'मराठी भाषेचा सेवेकरी' हा पुरस्कार देण्याचा निर्णय आम्ही या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने घेतला आहे. आणि यासाठी प्रत्येक विभागाला मराठी भाषा विभागाकडून काही निधी दिला जाणार आहे. त्यातला निधी मराठा विद्या प्रसारक समाज मंडळाकडे आम्ही सुपुर्द करणार आहोत.

पुन्हा एकदा या संस्थेनं विशेषतः मराठा विद्या प्रसारक समाज मंडळाने जे आम्हाला सहकार्य केलं, नाशिककरांनी जे आम्हाला सहकार्य केलं, त्याबद्दल राज्याचा भाषेचा मंत्री म्हणून मी त्या सर्वांना मनापासून धन्यवाद देतो, मनापासून त्यांचे आभार मानतो. आणि जे जे मान्यवर आमच्या या कार्यक्रमाला उपस्थित राहिले त्यांचे देखील मनःपूर्वक आभार मानतो. सर्व आदरणीय सत्कारमूर्तींचे मनःपूर्वक आभार मानून त्यांचं अभिनंदन करतो आणि भविष्यात

मराठीच्या जतना
मराठी भाषा सात
आपण सर्वांनी ए
विनंती करतो आ
जय हिंद, जय मह

लागेल आणि जर मराठी भाषा बळकट झाली तर निश्चितपणे या देशातली लोकशाही पण बळकट होऊन कायमस्वरूपी जनसेवेत राहील. आपली मराठी भाषा पुढे न्यायची जबाबदारी ही तुम्हा-आम्हा सर्वांची आहे. ती आपण सर्व मिळून पार पाडू हा विश्वास मला आहे . या अत्यंत दिमाखदार कार्यक्रमाबद्दल तुम्हा सर्वांना शुभेच्छा देतो. पुन्हा एकदा आपल्या सर्वांना आश्वासित करतो की, महाराष्ट्र विधानसभेचा अध्यक्ष म्हणून, या राज्याचा लोकप्रतिनिधी म्हणून माझ्याकडून या आपल्या मराठी भाषेचा गौरव, सन्मान आणि जतन हे होतच राहील. खूप खूप धन्यवाद !

जय हिंद ! जय महाराष्ट्र !!

आपली मराठी भाषा देशातील अधिकृत २२ भाषांपैकी एक भाषा आहे. भारतात एकूण ५२ बोली भाषा, मातृभाषा आहेत आणि भारतात मराठी भाषकांची संख्या दहा टक्क्यापेक्षा अधिक आहे. भारतात जेवढे मराठी भाषक लोक आहेत कदाचित तेवढी लोकसंख्या पश्चिमेतल्या अनेक देशांची पण नाहीये. एवढे मराठी भाषक या आपल्या देशातच आहेत आणि त्यामुळे या वैभवशाली भाषेच जतन करणे, आपल्या मराठी भाषेचा गौरव करणे आणि आपल्या मराठी भाषेचा विकास करणे हे आपल्या सर्वांचे कर्तव्य आहे. आपल्या भाषेचा आणि संस्कृतीचा पुरस्कार करत त्यांना पुढे नेणे ही राज्यशासनाची जबाबदारी जरी असली तरी प्रत्येक मराठी माणसाने यासाठी प्रयत्न करावे असे आवाहन महाराष्ट्र विधानसभा अध्यक्ष ॲड. राहुल नार्वेकर यांनी केले. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या सांगता आणि पुरस्कार वितरण समारंभात ते बोलत होते. त्यांनी मांडलेले विचार त्यांच्याच शब्दांत...

मराठीचे वैभव जपण्याची जबाबदारी प्रत्येकाची

मराठीच्या उज्ज्वल भवि
प्रयत्न आवश्य

ना.श्री.एकनाथ शिंदे
उपमुख्यमंत्री,
महाराष्ट्र राज्य

औद्योगिक विकास, पायाभूत सुविधा, संशोधन या क्षेत्र
मागे नाही. मराठी माणसाने फक्त महाराष्ट्रीय लोकांसाठी
जात, धर्माच्या पलीकडे जाऊन काम केले आहे. "माझा म
कौतुकें, परि अमृतातेही पैजासी जिंकें" असं खुद्द संत ज्ञाने
आहे. आता आपल्याला भूतकाळापेक्षा भविष्यकाळाचा
आहे. आपल्यासमोर अनेक आव्हाने आहेत. मराठी माणस
दाखवली पाहिजे. नव्या पिढीने आपली मातृभाषा टिकव
आणि जोपासायची आहे, अशी अपेक्षा राज्याचे उपमुख्य
शिंदे यांनी व्यक्त केली. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या स
प्रमुख अतिथी म्हणून ते उपस्थित राहू शकले नाहीत, मात्र
माध्यमातून त्यांनी नाशिककरांशी संवाद साधला. समारोप
व्यक्त केलेले मनोगत त्यांच्याच शब्दांत ..

नमस्कार, नाशिकच्या या पवित्र भूमीत विश्व मराठी संमेलनासाठी आलेल्या सर्व मराठीप्रेमींचे मी मनापासून स्वागत करतो. या संमेलनाच्या समारोप समारंभात सहभागी व्हायची मनापासून इच्छा होती, परंतु काही अपरिहार्य कारणांमुळे मला येता आलं नाही, त्याबद्दल मनापासून आपली क्षमा मागतो.

सर्वप्रथम मी कविश्रेष्ठ कुसुमाग्रजांचे स्मरण करतो आणि त्यांना वंदन करतो. संमेलनात विविध विषयांवर चर्चासत्रे रंगली, यात जगभरातील मान्यवरांनी आपले विचार मांडले. मराठी माणूस एकत्र आला तर किती सकारात्मक गोष्टी घडू शकतात, त्याचा प्रत्यय यानिमित्त आपल्याला या संमेलनाद्वारे आला असेल असं मी समजतो.

२०२२ मध्ये महायुती सरकार आल्यानंतर आपण विश्व मराठी संमेलनाला सुरुवात केली. पहिलं संमेलन मुंबईला, दुसरं नवी मुंबईत आणि तिसरं पुण्यात आणि आता नाशिकच्या भूमीत होत आहे. मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळून आता दोन वर्षे झाली आहेत. मी भाग्यवान आहे, मी मुख्यमंत्री असताना आमच्या राज्य सरकारने हा निर्णय घेतला आणि देशाचे लोकप्रिय प्रधानमंत्री श्री. नरेंद्र मोदीजी यांनी त्याला तात्काळ मान्यता दिली. मी त्यांचे मनापासून अभिनंदन करतो, त्यांना धन्यवाद देतो.

हे जगातल्या मराठी जनांचे संमेलन आहे. ज्या ज्या मराठी लोकांनी आपल्या कर्तृत्वाने महाराष्ट्राचा गौरव जगात वाढवला, त्या सगळ्यांना मी या निमित्ताने प्रणाम करतो. यामध्ये लेखक, साहित्यिक, विचारवंत, उद्योजक, शास्त्रज्ञ, संशोधक, समाजसेवक, पत्रकार, खेळाडू, कलाकार तर आहेतच; शिवाय देशाच्या सीमांचे जीव तोडून रक्षण करणारे लष्करी अधिकारी आणि जवान पण आहेत.

हे संमेलन म्हणजे काही केवळ साहित्य संमेलन नाही, तर मराठी शक्तीचे संमेलन आहे. राज्य सरकार आपल्या परीने प्रयत्न करतेच आहे. 'मराठी भाषा भवन' मुंबईतील गिरगाव येथे उभारत आहोत. पुढच्या वर्षी त्याचा पहिला टप्पा पूर्ण होईल. व्यापक असं मराठी भाषा धोरण राज्य शासनाने तयार केले आहे. 'जय जय महाराष्ट्र माझा' हे राज्यगीत आम्ही घोषित केलं आहे आणि महत्त्वाच्या प्रसंगी ते सन्मानाने वाजवलं जातं. सध्या राज्यातल्या सहा शहरांत आपण 'पुस्तकांचे गाव' ही संकल्पना राबवतो आहोत. तांत्रिक आणि व्यावसायिक शिक्षण मराठीत देण्याचा आपण निर्णय घेतला आहे.

जवळपास ७२ देशांत मराठी बोलणारी मंडळी राहतात. बृहन्महाराष्ट्र भागात तेथील लोकांना संमेलनासाठी आपण मदत करायची आहे, त्या दृष्टीने आम्ही प्रयत्नशील आहोत. शाळांमध्ये मराठी भाषा शिकवणं सक्तीचं केले आहे. आता आपण कृत्रिम बुद्धिमत्ता म्हणजेच एआय (AI) चा वापर मराठीच्या वाढीसाठी करणार आहोत. आपल्याला मोठ्या प्रमाणावर मराठीचं बीजारोपण या महाजालात (Internet) करावं लागेल, जाणीवपूर्वक करावं लागेल, तरच मराठीची ताकद तंत्रज्ञानामध्ये दिसेल. नवनवीन तंत्रज्ञान आत्मसात करणे, त्याचा उपयोग करणं आणि सगळ्यात महत्त्वाचं म्हणजे त्याच्या निर्मितीमध्ये मोठा वाटा उचलणे , हे देखील महाराष्ट्र धर्म वाढवण्याइतकेच महत्त्वाचे आहे. मराठी नुसती ज्ञानभाषा नाही, तर व्यवहाराची आणि रोजगाराची भाषा म्हणजेच अर्थार्जनासाठी आवश्यक भाषा बनवायची असेल, तर आपल्याला विशेष प्रयत्न करावे लागतील.

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या बारा किल्ल्यांना युनेस्कोने (UNESCO) जागतिक वारसा म्हणून दर्जा दिला आहे. शिवरायांचे किल्ले आपल्या मराठी मनाचा अभिमान आहेत. महाराष्ट्राचे वैभव आहे. या किल्ल्यांच्या माध्यमातून आपण येणाऱ्या काळात शिवरायांच्या पराक्रमाचा इतिहास अधिक परिणामकारकपणे जगभर पोहोचवू

शकतो. मराठी माणू
किल्ल्यांचे सौंदर्य ज

विश्व मराठी संमेल
जरूर चर्चा व्हावी, प
क्षेत्रांमधून आलेल्या
जनांनी हे मराठी विश्
होईल याचा विचार
मराठी भाषेच्या समृ
ठोस पावलं उचलत

मी पुनश्च एकदा य
सुंदर आयोजन केल्य
विशेषत: आमचे मरा
सहकारी श्री. उदय स
विभागाचे कौतुक क
मनापासून धन्यवाद

जय हिंद, जय मह

मराठीचा प्रचार प्रसार होत नसेल तर कायदा करा

उतरणारे ठरेल आणि ठरावे अशी सदिच्छा आपण आजच्या या विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने व्यक्त करूया.तसेच भाषेत नवनवीन पारिभाषिक शब्दांची भर सातत्याने टाकत राहणे देखील आवश्यक आहे. हे पारिभाषिक शब्द प्रत्यक्ष व्यवहारात देखील रुळायला हवेत. मराठी भाषेच्या संदर्भात जेव्हा जेव्हा अशी संमेलने होतील तेव्हा तेव्हा स्वातंत्र्यवीर सावरकरांच्या भाषाशुद्धी चळवळीचे आपण स्मरण करायला हवे. मराठी भाषा संस्कृती ही उत्सवप्रिय संस्कृती आहे. अशी संमेलने हा त्याचा अविभाज्य भाग ठरत आहे. मात्र या संमेलनांतून स्थायी स्वरूपाचे विधायक बदल होणे अपेक्षित आहे.

" भारतात मराठी भाषकांची संख्या दहा कोटी पेक्षा अधिक आहे. असे जरी असले तरी भाषा संवर्धन आणि भाषा प्रसाराबाबत आपण कुठेतरी कमी पडत आहोत, अशी भावना नेहमी व्यक्त केली जाते. आणि ते काही अंशी ते खरे आहे. आपल्याला स्वत:ला हे तपासून बघावं लागेल की किती माणसं मराठीचा पुरस्कार करतात. तसे होत नसेल तर त्यासंदर्भात कायदा देखील केला पाहिजे. आपल्या मातृभाषा मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाला असला तरी ती परदेशात देखील बोलली गेली पाहिजे, वाचली गेली पाहिजे." असे आग्रही प्रतिपादन महाराष्ट्र विधानपरिषदेचे सभापती ना. श्री. राम शिंदे यांनी केले.

चौथ्या विश्व मराठी संमेलनाच्या समारोप समारंभात ते प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलत होते. त्यांनी व्यक्त केलेले विचार त्यांच्याच शब्दांत ..

ना. श्री. राम शिंदे
सभापती,
महाराष्ट्र विधान परिषद

काही सूचना मला या निमित्ताने आपल्याला कराव्याशा वाटतात. नाशिक येथील यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाप्रमाणे मराठी भाषा विद्यापीठाच्या जिल्हानिहाय शाखा व्हाव्यात. त्याद्वारे फक्त मराठी भाषेचे शिक्षण, प्रशिक्षण आणि संशोधन या विषयीचे उपक्रम देखील आखले जावेत. महाराष्ट्रात विशेषत: मुंबई सारख्या महानगरांमध्ये उपजीविकेसाठी परप्रांतीय तरुण मोठ्या संख्येने दाखल होतात. त्यांच्यासाठी मराठी भाषेचा किमान चार- सहा महिन्याचा पदविका प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम सक्तीचा करण्यात यावा. मुक्त विद्यापीठाद्वारे हा अभ्यासक्रम तालुका व जिल्हास्तरावर राबविता आला पाहिजे. तसेच महाराष्ट्रातील उद्योग, व्यापारी आस्थापनांमध्ये अशा तरुणांना कामावर ठेवताना पदविकेची अट अनिवार्य केली पाहिजे तरच महाराष्ट्रात मराठी जपली जाईल व ती वाढेल.

आपल्याला डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर अभिजात भाषेच्या, आपल्या मातृभाषेच्या संदर्भामध्ये जर काम करायचं असेल तर आता खऱ्या अर्थाने संशोधन होणे गरजेचे आहे. सर्व निष्णांत तज्ज्ञांची ती जबाबदारी आहे. डिजिटल प्लॅटफॉर्मच्या दृष्टीने मराठी भाषा लो रिसर्च लँग्वेज म्हणून ओळखली जाते. म्हणूनच आता मराठीला अभिजात भाषेचा दर्जा प्राप्त झाल्यामुळे त्यादृष्टीने आपली जबाबदारी वाढली आहे. कॉपीराईटची मुदत संपलेले अभिजात मराठी साहित्य आपण डिजिटलायझेशनद्वारे जनतेला उपलब्ध करून दिले पाहिजे. म्हणून आपण सर्व मिळून अमृताते पैजा जिंकणाऱ्या आपल्या मराठीचा गोडवा आणि थोरवी वृद्धिंगत करण्यासाठी कार्यतत्पर राहू या. या विश्व मराठी संमेलनाच्या आयोजनात योगदान देणाऱ्या सर्व मान्यवरांचे पुनश्च एकदा मी अभिनंदन करतो.

आपण सर्वांनी हा कार्यक्रम अतिशय यशस्वी केला. महाराष्ट्रात, देशात आणि विश्वात आपल्या मातृभाषेचा जयजयकार झाला पाहिजे. त्यासाठी सर्वांनी सर्वतोपरी प्रयत्न करण्याची आवश्यकता आहे एवढंच या ठिकाणी सांगतो . जय हिंद! जय महाराष्ट्र !!

राजाश्रयाशिवाय साहित्य क
प्रोत्साहन मिळणार नाह

“कला, साहित्य यांना जर जोपासायचं असेल तर राजाश्रय गरजेचा आहे असे मला वाटते. महाराष्ट्रातील कला व साहित्य, संत परंपरा, लोकसंस्कृती ही या राज्यातील संत, पंत आणि तंत यांनी पुढे नेली. संत तुकाराम महाराज, संत चोखामेळा, संत जनाबाई या महाराष्ट्रातील संतांनी ओव्या, अभंग, भारुड, कीर्तने यातून लोकजागर केला. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी या लोककलांना, परंपरेला राजाश्रय दिला. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या काळात पोवाड्याला गौरव प्राप्त झाला. वैभव प्राप्त झाले. महाराजांनी शाहीर ,गोंधळी, कीर्तनकार आणि लोक कलावंतांचा सन्मान केला. महाराजांच्या काळामध्ये मराठी भाषा पत्रव्यवहारात वापरली गेली. त्यामुळे मराठी भाषेला एक अभिजात स्थान प्राप्त झाले. त्यानंतर छत्रपती शाहू महाराजांनी मराठी संगीत नाटक परंपरा पुढे नेली. अण्णासाहेब किर्लोस्कर, राम गणेश गडकरी या नाटककार व बालगंधर्व आदी कलाकारांना त्यांनी आश्रय दिला. त्यांना मदत केली. राजाश्रय होता म्हणूनच मराठी इथपर्यंत पोहचली. म्हणूनच राजाश्रयाशिवाय साहित्य, कलेला प्रोत्साहन मिळणार नाही,” असे मत सर्वोच्च न्यायालयाचे सरन्यायाधीश मा. न्यायमूर्ती भूषण गवई यांनी व्यक्त केले. चौथ्या विश्व मराठी संमेलनात कलारत्न पुरस्काराचे वितरण मा.न्यायमूर्ती भूषण गवई यांच्या प्रमुख उपस्थितीत करण्यात आले. त्यावेळी ते बोलत होते. त्यांनी व्यक्त केलेले मनोगत त्यांच्याच शब्दांत ...

माननीय श्री. भूषण गवई
मा. सरन्यायाधीश,
सर्वोच्च न्यायालय

मला अतिशय आनंद आहे की महाराष्ट्र शासनातर्फे आयोजित चौथे विश्व मराठी संमेलन नाशिक येथे होत आहे. नाशिक थोर रत्नांची' भूमी आहे. कवी कुसुमाग्रज, वीर सावरकर, कवी वसंत कानेटकर, बाबुराव बागूल, वामनदादा कर्डक आणि अनेक साहित्यिक हे या नगरीचे भूषण आहेत. त्या नगरीमध्ये हे विश्व मराठी संमेलन होत आहे ही अतिशय आनंदाची बाब आहे.

महाराष्ट्र शासनाने हा विश्व मराठी संमेलन उपक्रम सुरू केला आहे. त्याबद्दल मी महाराष्ट्र शासनाचे अभिनंदन करतो. आपल्याला माहितच आहे, की आपल्या भारतीय राज्यघटनेत कलम ५१ अ प्रमाणे आपल्या देशाची संस्कृती जोपासणे हे प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे हे नमूद केलेले आहे. या संमेलनाच्या माध्यमातून आदिवासी संस्कृती, तारपावादन या लोकपरंपरेचा शासनाने उचित सन्मान केला याचा आनंद आहे. संगीतकार अजय-अतुल यांना कलारत्न पुरस्काराने सन्मानित करताना विशेष आनंद होत आहे. कारण अजय अतुल यांनी महाराष्ट्राच्या मातीतील सूर जागतिक पातळीवर पोहोचवले आहेत. त्यांच्या संगीतात ग्रामीण संस्कृतीचा गंध आहे. अभंगाची भक्ती आहे , लोककलेचा उत्साह आहे आणि आधुनिकतेचा भव्य आविष्कार आहे. त्यांच्या भव्य रचनांमधून त्यांनी मराठी संस्कृतीचा ठसा उमटवलेला आहे. मराठी सिने संगीतात त्यांनी वैविध्य आणले. लोकसंगीत आणले. पारंपरिक वाद्ये आणली. गोंधळ असो, भारुड असो, पोवाडा असो वा लावणी असो. अजय अतुल यांनी ग्रामीण समाजाची, महाराष्ट्राची लोककला मुख्य प्रवाहात आणली. त्यांची कला माणसं जोडणारी ठरते. आनंद देणारी ठरते. म्हणून ती श्रेष्ठ आहे. ग्रामीण पार्श्वभूमीतून येऊन, कोणत्याही औपचारिक संगीत शिक्षणाची पार्श्वभूमी नसताना केवळ जिद्द, आत्मविश्वास आणि साधनेच्या बळावर त्यांनी यशाचे शिखर गाठले ही तरुणांसाठी प्रेरणादायी कथा आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना अभिप्रेत असलेली सामाजिक लोकशाही अतुल आणि अजय

यांच्या रूपात प्रकट हो
नव्या सांस्कृतिक चळव
आहेत.अनेक कवी, गी
लेखकांना अजय अतुल
लोकमान्यता मिळवून
पुरस्कार त्यांना देताना
आहे.

दरम्यान, संमे
परिसंवादांमधून मोलाच
देवाणघेवाण झाली. या
मिळेल. मराठी अस्मित
नाही. मराठीतून शिक्षण
याविषयी देखील विचा
मला वाटते. मी स्वतः
शिकलो आहे आणि म
मराठी माध्यमात शिकू
सरन्यायाधीश म्हणून ज
विचार मांडू शकलो. य
जागतिक स्तरावर नेण्य
शेवटी मी या संमेलनाप्र
यांच्याप्रति ' वाट दिसू
ओळींमधून माझ्या भा
आणि माझे भाषण संप

या सळसळत्या व
या लखलखत्या अ
या रगरगत्या उ
या कोसळत्या पा
शुध्द निरामय
या अरुपाचं रू
वाट दिसू देगा
वाट दिसू देगा

धन्यवाद ! जय

लेल
ही

ी. त्यामुळे त्या अ
ळीचे प्रतीक
तकारांना आणि
ा यांच्या सुरांनी
दिली. आज हा क
मला अतिशय आ

ंलनात विविध
्या विचारांची
संमेलनामुळे एक
ा जागी होईल या
ा घेणे का गरजेचे
रमंथन सुरु होईल
मराठी माध्यमातून
ला अभिमान आ
न या भारताचा
ागतिक स्तरावर
ा संमेलनातून मरा
ासाठी मदत होईल
ति आणि अजय
दे गा..' या चार
वना व्यक्त करू इ
वू इच्छितो.

दळाला आलं अ
ाभाळाचं चांदण
न्हानं चेतवलं भा
वसाचा अनादी
सत्वाचा परिम
प आरशात दिसू
देवा, वाट दिसू
देवा, गाठ सुटू

हिंद, जय महारा

कविवर्य कुसुमाग्रजनगरी नाशिक येथे गेले चार दिवस महाराष्ट्र शासन मराठी भाषा विभागाच्या वतीने आयोजित विश्व मराठी संमेलनाचा हा सांगता समारंभ. संमेलनाचे निमंत्रक, मराठी भाषा विभागाचे मंत्री मा. ना. डॉ. उदय सामंत साहेब यांच्या मार्गदर्शनाखाली हे संमेलन यशस्वी पार पडले. गेले तीन दिवस अतिशय उत्साहात सुरू असलेल्या चौथ्या विश्व मराठी संमेलनातून सर्व मराठी भाषक बांधवांचा संवाद सोहळा या निमित्ताने घडून आला. मा. उपमुख्यमंत्री ना. एकनाथजी शिंदे आणि मराठी भाषामंत्री मा. डॉ. उदय सामंत यांनी ऑनलाईन संवाद साधला. त्यांचे मी मनापासून आभार मानतो. या सांगता समारंभासाठी उपस्थित सर्वोच्च न्यायालयाचे माजी सरन्यायाधीश मा. श्री. भूषण गवई, महाराष्ट्र विधान परिषदेचे सभापती मा. ना. प्रा. राम शिंदे, महाराष्ट्र विधान विधानसभेचे अध्यक्ष मा. ना. राहुल नार्वेकर, शालेय शिक्षणमंत्री मा. ना. दादा भुसे, संमेलनाचे स्वागत अध्यक्ष तथा मराठा विद्या प्रसारक समाज नाशिक या संस्थेचे सरचिटणीस मा. ॲड. नितीन ठाकरे, मराठी भाषा विभागाचे सचिव मा. डॉ. किरण कुलकर्णी, पद्मश्री पुरस्कार विजेते तारपा वादक मा. भिकल्या धिंडा, विश्व मराठी संमेलन कलारत्न पुरस्कार विजेते संगीतकार मा. श्री. अजय गोगावले आणि मा. श्री. अतुल गोगावले, ज्येष्ठ चित्रपट दिग्दर्शक मा. श्री. जब्बार पटेल, नाशिकचे उपमहापौर मा. श्री. विलास शिंदे तसेच नाशिक परिसरातील माननीय लोकप्रतिनिधी यांचे मनःपूर्वक आभार. या विश्व संमेलनाच्या उद्घाटन तसेच मराठी भाषा विभागाच्या पुरस्कार वितरण समारंभासाठी राज्याचे मुख्यमंत्री मा. श्री. देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री मा. श्रीमती सुनेत्राताई अजितदादा पवार, मराठी भाषा मंत्री मा. डॉ. उदय सामंत तसेच महाराष्ट्र शासनाच्या विविध विभागांचे मा. मंत्री महोदय तसेच नाशिकच्या महापौर देखील उपस्थित राहिले. संमेलनाला भेट दिली. भाषा विभागाच्या या उपक्रमाचे कौतुक केले. त्यांचेही मी मनःपूर्वक आभार मानतो. मराठी भाषा विभागाच्या वतीने ज्यांना गौरवण्यात आले, ते सर्व पुरस्कार विजेते विशेषतः मा. डॉ. भालचंद्र नेमाडे, ह. भ. प. गुरूवर्य मारूतीबाबा कुऱ्हेकर या संमेलनासाठी उपस्थित राहिले आणि हे पुरस्कार आनंदाने स्वीकारले, त्यांचेही मी मनःपूर्वक आभार मानतो. मराठी भाषा विभागाच्या वतीने मराठी भाषा विभागाच्या विनंतीला मान देऊन जगभरातून पसरलेल्या अमेरिका, फ्रान्स, नेदरलँड, नॉर्वे, हंगेरी, नायजेरिया, ऑस्ट्रेलिया, मलेशिया, श्रीलंका आणि अशा विविध देशांतील मराठी मंडळाचे तसेच बृहन महाराष्ट्रातील मराठी भाषा संस्था चालविणाऱ्या सर्व संस्थांचे प्रमुख पदाधिकारी, प्रतिनिधी व सदस्य तसेच आंतरराष्ट्रीय मराठी मंचाचे सर्व माननीय सदस्य यांचेही मी मनापासून आभार मानतो. संमेलनातील पहिल्या दिवशी बोलींच्या महोत्सव उद्घाटन प्रसंगी उपस्थित असलेले सर्व नामवंत साहित्यिक, वि
सहभागी सर्व कलाकार,
मंडळी, शोभा यात्रेत सह
संस्था, शाळा- महाविद्य
यशस्वीतेसाठी संपूर्ण पु
मोलाचे योगदान दिले,
संस्थेचे सर्व पदाधिकारी
प्रमुख, शिक्षक, कर्मचार
प्रदर्शनात सहभागी सर्व
संमेलन यशस्वी करण्या
जिल्हाधिकारी, महानग
पोलिस आयुक्त यांच्या
महानगरपालिका आरो
विभाग, पोलीस विभाग
प्रशासन राबले, त्या स
नाशिककर बंधू-भगिनी
आभार. मराठी भाषा
राज्य मराठी विकास स
विश्वकोश निर्मिती मंड
आणि साहित्य संस्कृत
अधिकारी, कर्मचारी य
तसेच हे संमेलन इतक
उत्साहात संपन्न करण
लावणाऱ्या सर्व ज्ञात-
आभार.

हा तर मराठी भा
बांधवाचा संवाद स

मा. डॉ. श
संचालक
भाषा वि

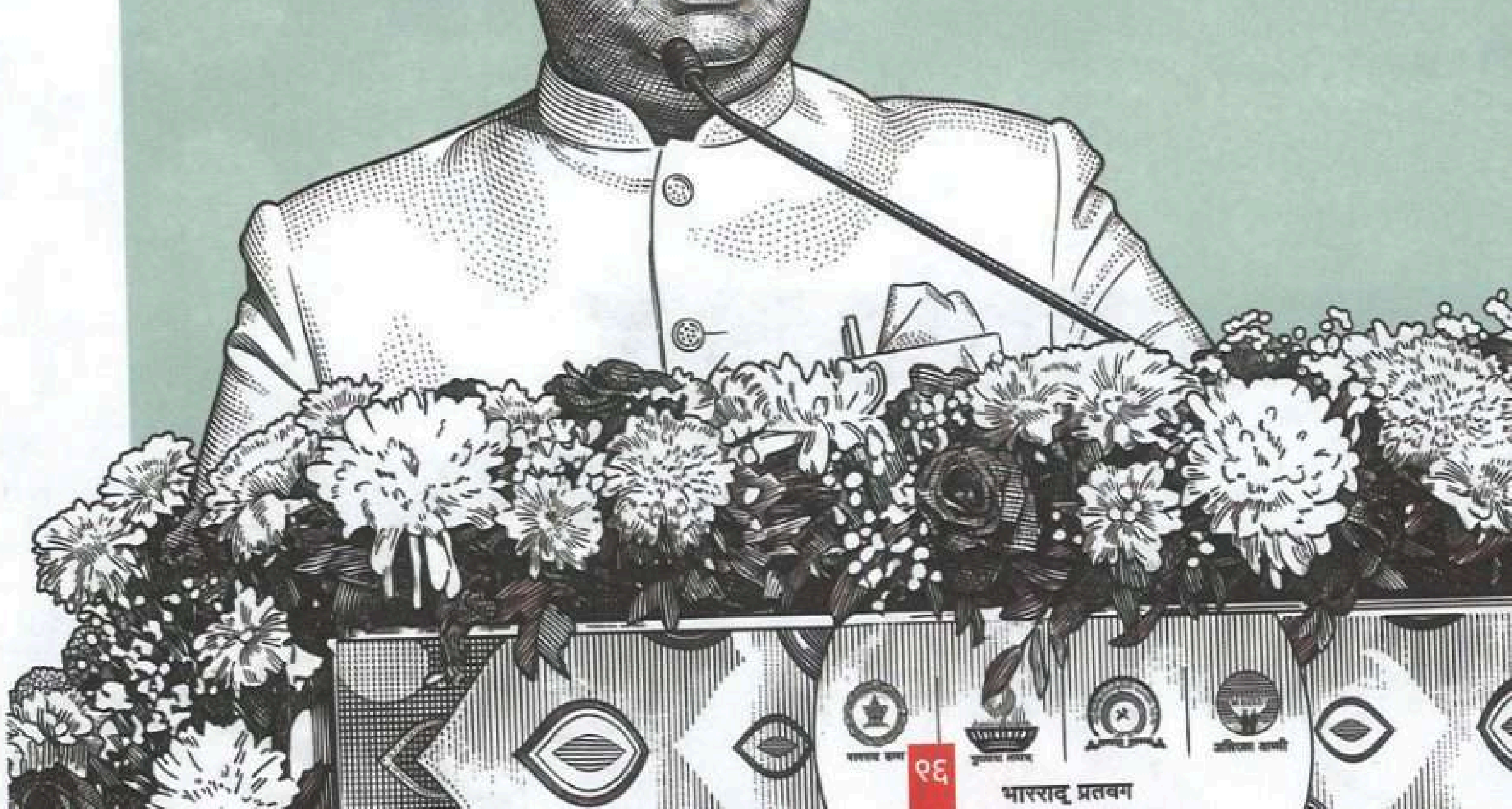

विध उपक्रमांमध्ये
उपस्थित मान्यव
भागी सर्व शैक्षणि
ालये , या संमेलन
ाकार घेऊन ज्यां
ी मराठा विद्या प्र
, त्यांच्या सर्व शा
ी, विद्यार्थी, ग्रंथ
प्रकाशक आणि
साठी मा.
रपालिका आयुक्त
मार्गदर्शनाखाली
य विभाग, विद्युत
असे सर्व स्थानि
वांचे आणि आपण
, सर्वांचे मनःपूर्वक
विभागाचे सर्व अ
स्था, महाराष्ट्र रा
ळ, भाषा संचालना
ी मंडळाचे सर्व
ांचे मनःपूर्वक आ
ा उदंड प्रतिसादात
ासाठी हातभार
अज्ञात व्यक्तींचे म

ापक
ोहळ

ामकांत देवरे
, राज्य मराठी
िकास संस्था

क्षणचित्रे

[illegible] विश्व मराठी संमेलनापासून, मराठी भाषेसाठी अविरत कार्य करणाऱ्या व्यक्ती आणि संस्थांना महाराष्ट्र शासनाच्या मराठी भाषा विभागातर्फे, 'मराठी भाषा [illegible] पुरस्कार प्रदान करण्यास सुरुवात करण्यात आली. पाच लक्ष रुपये निधी आणि मानपत्र असे स्वरूप असलेल्या या पहिल्या पुरस्काराची मानकरी 'मराठा [illegible] संस्था ठरली. विश्व मराठी संमेलनाचे उत्कृष्ट आयोजन, शैक्षणिक क्षेत्रातील अतुलनीय योगदान आणि विद्यार्थ्यांसाठी, मराठी भाषा [illegible] राबविण्यात येणारे उपक्रमांमुळे संस्थेस हा पुरस्कार भारताचे माजी सरन्यायाधीश न्यायमूर्ती भूषण गवई, विधान सभा अध्यक्ष मा. ना. ॲड. [illegible] पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. याप्रसंगी विधान परिषद सभापती मा. ना. प्रा. राम शिंदे, शालेय शिक्षण मंत्री मा. ना. श्री. दादाजी भुसे, मराठी [illegible] सचिव मा. डॉ. किरण कुलकर्णी, पद्मश्री तारपावादक श्री. भिकल्या धिंडा यांसह मान्यवर उपस्थित होते.

[illegible] मराठी प्रेमी जनसमुदायाच्या साक्षीने सुफळ संपन्न झाला चौथा विश्व मराठी संमेलन सोहळा

चित्रपट सृष्टी, संगीत क्षेत्र यातील अतुलनीय योगदान, लोकसंगीत, लोकगीते आणि लोकवाद्य यांना आंतरराष्ट्रीय ख्याती मिळवून देण्याच्या
यांच्या गानसाधनेसाठी, महाराष्ट्र शासनाच्या मराठी भाषा विभागाचा 'कलारत्न पुरस्कार' त्यांना भारताचे माजी सरन्यायाधीश न्यायमू
अध्यक्ष मा. ना. ॲड. राहुल नार्वेकर, यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला. याप्रसंगी विधान परिषद सभापती मा. ना. प्रा. राम शिंदे, शालेय शि
भुसे, मराठी भाषा विभाग सचिव मा. डॉ. किरण कुलकर्णी, पद्मश्री तारपावादक श्री. भिकल्या धिंडा यांसह मान्यवर उपस्थित होते.

पालघर जिल्ह्यातील वाळवंडा (ता. जव्हार) सारख्या अतिदुर्गम गावातील ९० वर्षीय श्री. भिकल्या लाडक्या धिंडा यांनी वयाची ७५ ते ८० वर्षे
सेवा केली आहे. त्यांच्या या कार्याबद्दल त्यांना पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानीत करण्यात आले आहे. विश्व मराठी संमेलनाच्या निमित्ताने मराठी
असतांना, या गावखेड्यातील लोककलेचाही सन्मान करण्यात आला.

श्री. अजय व अतुल
र्ती भूषण गवई, वि
क्षण मंत्री मा. ना. श्री.

तारपावादनातून सं
भाषेचा वैश्विक ज

[illegible] पर्वात हजारो नाशिककरांनी बोधचिन्हाजवळ फोटो काढून हा आठवणींचा ठेवा जतन करून ठेवला

मराठीप्रेमींचा जमला मेळा

मविप्र मराठा हायस्कूलची नविवीतील विद्यार्थिनी ओवी बर्वे हीने स्व. अजितदादा पवार यांचे तर सहावीतील
मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांचे पेन्सिल स्केच साकारून उदघाटन प्रसंगी मान्यवरांकडे सुपूर्द के

गर्जा महाराष्ट्र माझा...

ीक

श्लोक बर्वे ह्याने
ले.

जय जय महाराष्ट्र माझा...

[illegible] दिलखुलास प्रतिसाद देतांना मविप्र पदाधिकारी नाशिककर व विविध आमंत्रित मान्यवर

वेध लावी मना, गोड मराठी ही जाणा

रामकृष्ण वासुदेवा । जाणवी जनासी ॥ वाजवी चिपळिया । टाळ घागऱ्या घोषें गा ॥

हाती घेऊनी तलवार, करीतसे नारी शक्तीचा जागर

बोहाड्यातून आदिवासी संस्कृतीची झलक

माय मराठीचे आम्ही पाईक...

मराठीचिये अंगणी नाचे मोर...

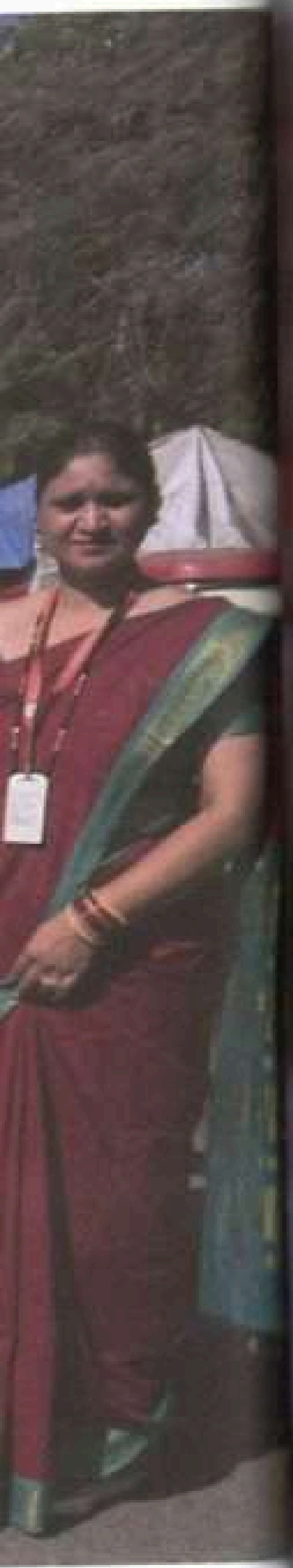

ढोलाच्या गजरात फडकला ध्वज माय मराठीचा...

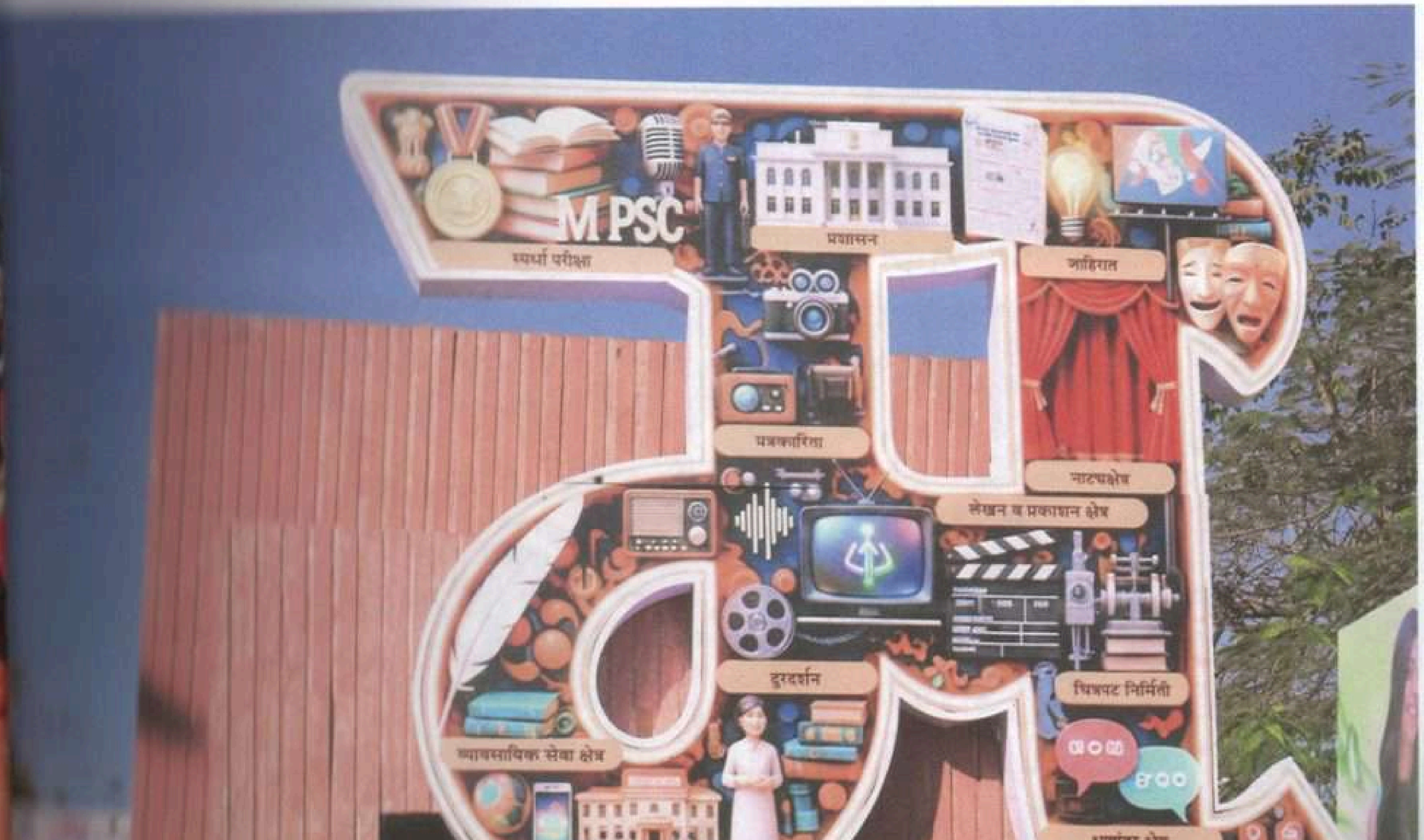

लोकल टू ग्लोबल... डंका मराठीचा !

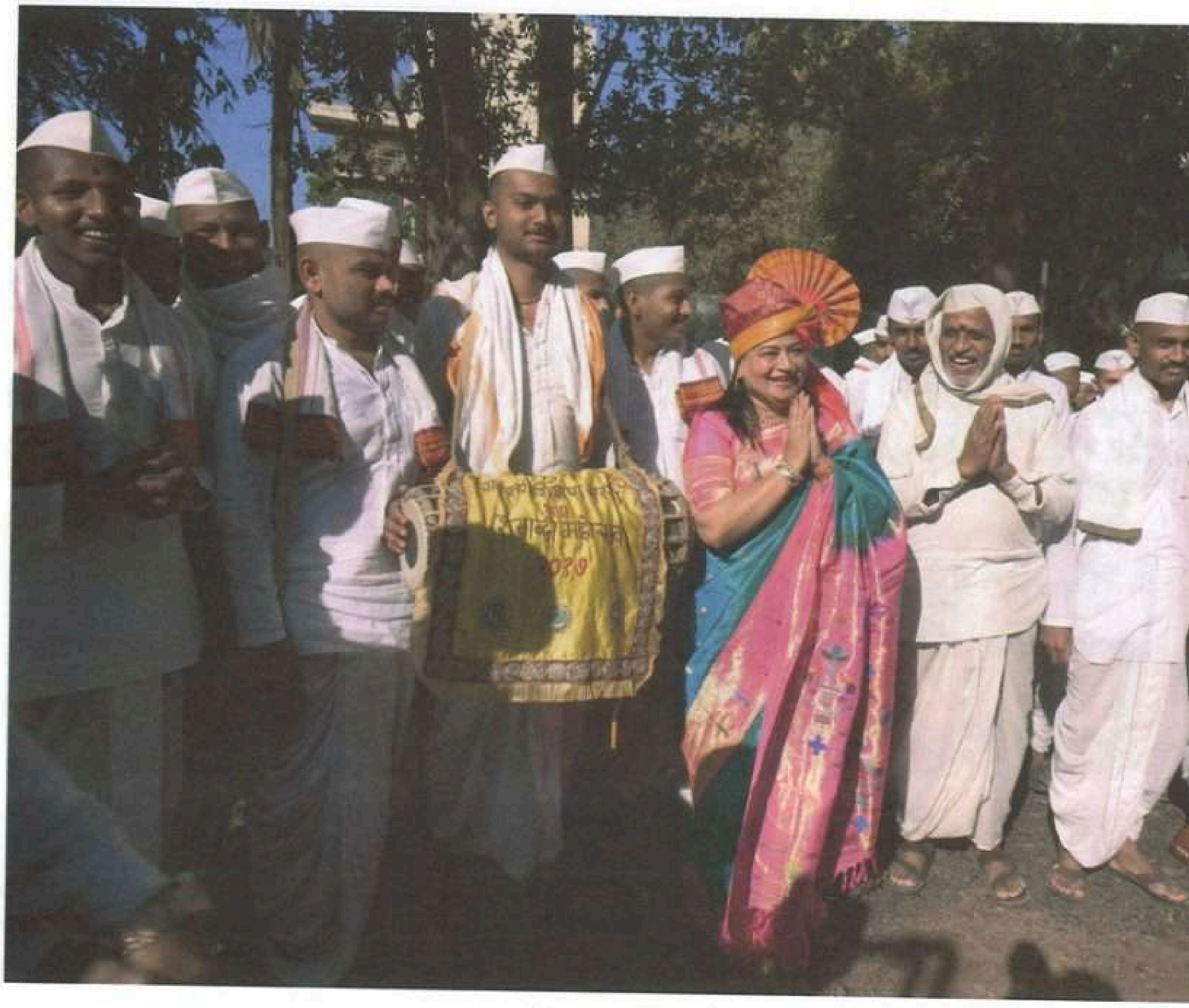

तुका म्हणे पहा शब्दचि हा देव, शब्दाची गौरव पूजा करू...

यरवाळी भरलंया वार, घाटा घाटा न गं

झलक तारपा नृत्याची...

लोकगीतांवर नाशिककरांनी धरला ठेका...

पुस्तकप्रेमींसाठी महाराष्ट्र शासनातर्फे ग्रंथदालनात सेल्फी पॉइंट साकारण्यात आला होता,
याप्रसंगी भाषा विभागाचे सचिव डॉ. किरण कुलकर्णी.

लल्लाटी भंडार दूर लोटून दे अंधार... आलो दुरुन रांगून डोंगर येंगून उघड देवी दार...

तीर्थ विठ्ठल, क्षेत्र विठ्ठल, देह विठ्ठल, देवपूजा विठ्ठल....

दर्दी नाशिककर... सोहळ्याचे साक्षीदार...

आम्ही किल्लेदार

युनेस्कोच्या जागतिक वारसा यादीत "मराठा मिलिटरी लँडस्केप" अंतर्गत प्रसिद्ध असलेल्या १२ किल्ल्यांच्या प्रतिकृती विद्यार्थ्यांनी तयार केल्या

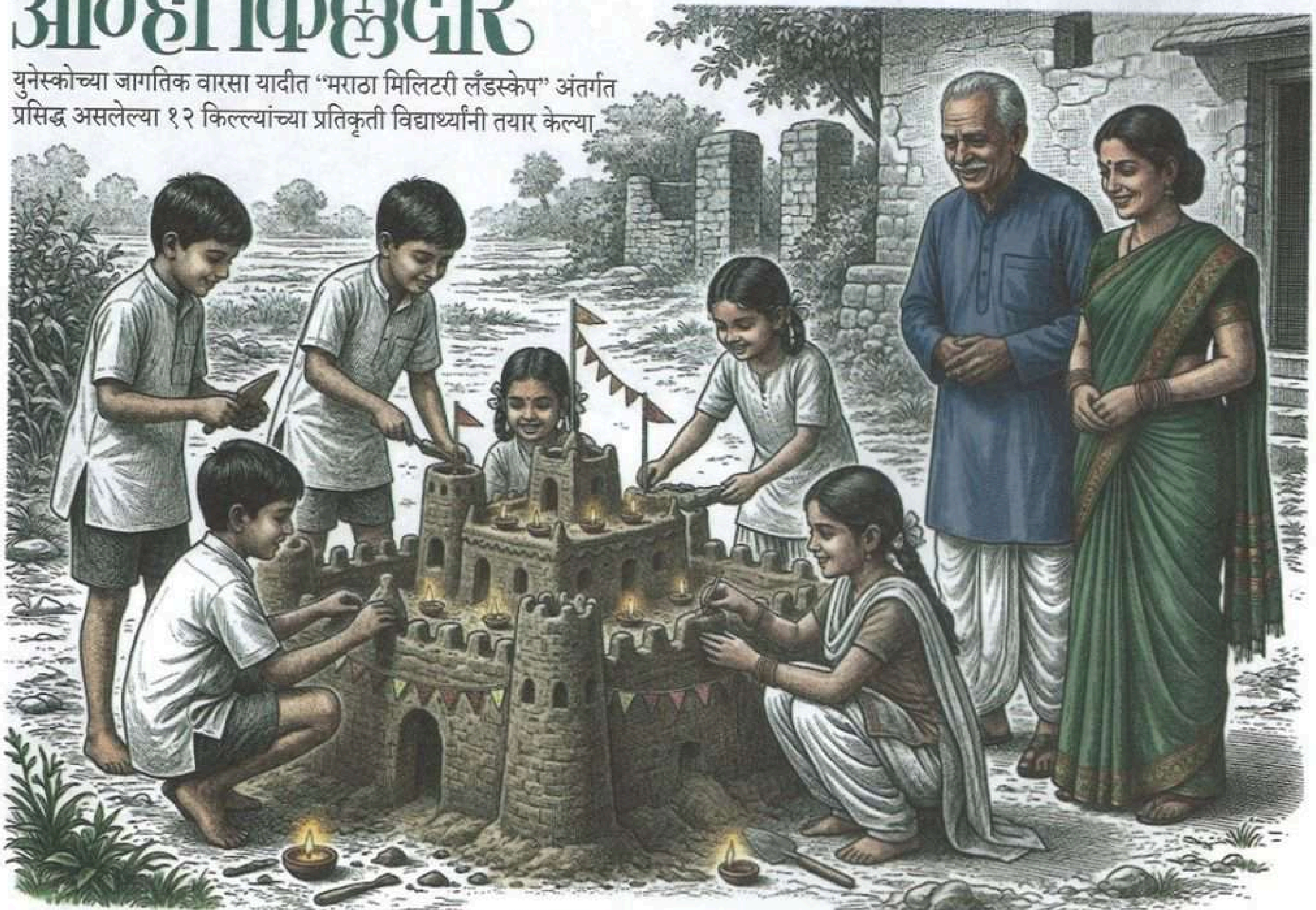

किल्ले शिवनेरी
मराठा हायस्कूल, नाशिक

किल्ले खांदेरी
मराठा हायस्कूल, नाशिक

किल्ले साल्हेर
होरायझन अकॅडेमी, आयसीएससी

किल्ले जिंजी
वाघ गुरुजी बाल शिक्षण मंदिर व न्यू मराठा हायस्कूल

किल्ले राजगड
उदोजी होरायझन सीबीएसई

किल्ले प्रतापगड
होरायझन अकॅडेमी

किल्ले रायगड
जनता विद्यालय, पवन नगर

किल्ले सिंधुदुर्ग
श्री छत्रपती शिवाजी महाराज विद्यालय, मखमलाबाद

किल्ले पन्हाळा
जनता विद्यालय, गांधीनगर

किल्ले सुवर्णदुर्ग
होरायझन इंटरनॅशनल अकॅडमी

किल्ले लोहगड
होरायझन अकॅडमी, मखमलाबाद

किल्ले विजयदुर्ग
पेठे हायस्कूल

आभार...

४ थे विश्व मराठी संमेलन आपल्या नाशिकमध्ये विक्रमी प्रतिसादात आणि उत्साहपूर्ण वातावरणात यशस्वीरीत्या पार पडले. संमेलनाच्या आयोजनाचे शिवधनुष्य समर्थपणे पेलणाऱ्या मराठा विद्या प्रसारक समाजाच्या सर्व सभासद, हितचिंतक, शिक्षक, सेवक आणि विद्यार्थ्यांचे आम्ही मनःपूर्वक आभार मानतो. या संमेलनासाठी महाराष्ट्र शासनाचे, जगभरातून उपस्थित राहिलेल्या अभ्यागतांचे, मान्यवर पाहुण्यांचे, प्रशासकीय यंत्रणांचे तसेच उत्स्फूर्त सहभाग नोंदविणाऱ्या सर्व नाशिककरांचे आम्ही विशेष ऋणी आहोत.

डॉ. सुनील उत्तमराव ढिकले
(अध्यक्ष)

श्री. विश्वास बापुराव मोरे
(उपाध्यक्ष)

श्री. बाळासाहेब रामनाथ क्षीरसागर (सभापती)

श्री. देवराम बाबुराव मोगल
(उपसभापती)

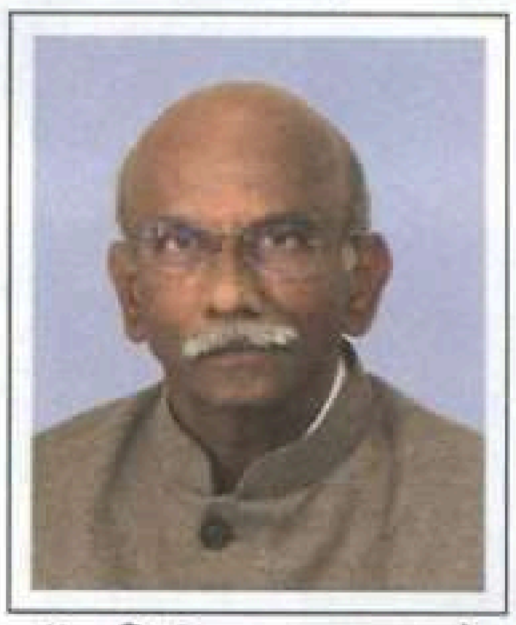
ॲड. नितीन बाबुराव ठाकरे
(सरचिटणीस)

श्री. दिलीप सखाराम दळवी
(चिटणीस)

ॲड. संदीप गोपाळराव गुळवे (इगतपुरी)

श्री. रवींद्र शंकर देवरे
(कळवण व सुरगाणा)

डॉ. सयाजीराव नारायणराव गायकवाड (चांदवड)

श्री. प्रवीण एकनाथ जाधव (दिंडोरी व पेठ)

ॲड. लक्ष्मण फकिरा लांडगे (नाशिक शहर)

श्री. शिवाजी जयराम गडाख (निफाड)

श्री. अमित उमेदसिंग बोरसे (नांदगाव)

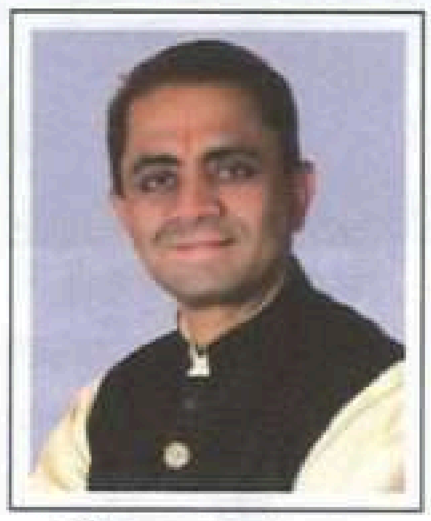
डॉ. प्रसाद प्रभाकर सोनवणे (बागलाण)

ॲड. रमेशचंद्र काशिनाथ बच्छाव (मालेगाव)

श्री. नंदकुमार बालाजी बनकर (येवला)

श्री. कृष्णाजी गणपत भगत (सिन्नर)

श्री. विजय पोपट पगार
(देवळा)

श्री. रमेश पांडुरंग पिंगळे
(नाशिक ग्रामीण)

श्रीमती शोभा भागवत बोरस्ते (महिला सदस्य)

श्रीमती शालन अरुण सोनवणे (महिला सदस्य)

प्रा. डॉ. संजय खंडेराव शिंदे (सेवक सदस्य)
उच्च माध्य. व महाविद्यालयीन विभाग

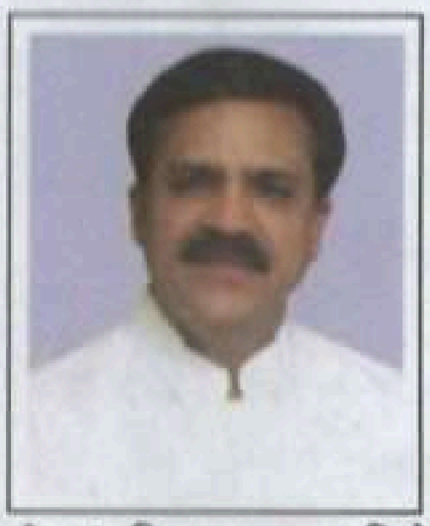
श्री. चंद्रजित दयाराम शिंदे
(सेवक सदस्य)
प्राथमिक व माध्यमिक विभाग

श्री. जगन्नाथ मधुकर निंबाळकर
(सेवक सदस्य)
प्राथमिक व माध्यमिक विभाग

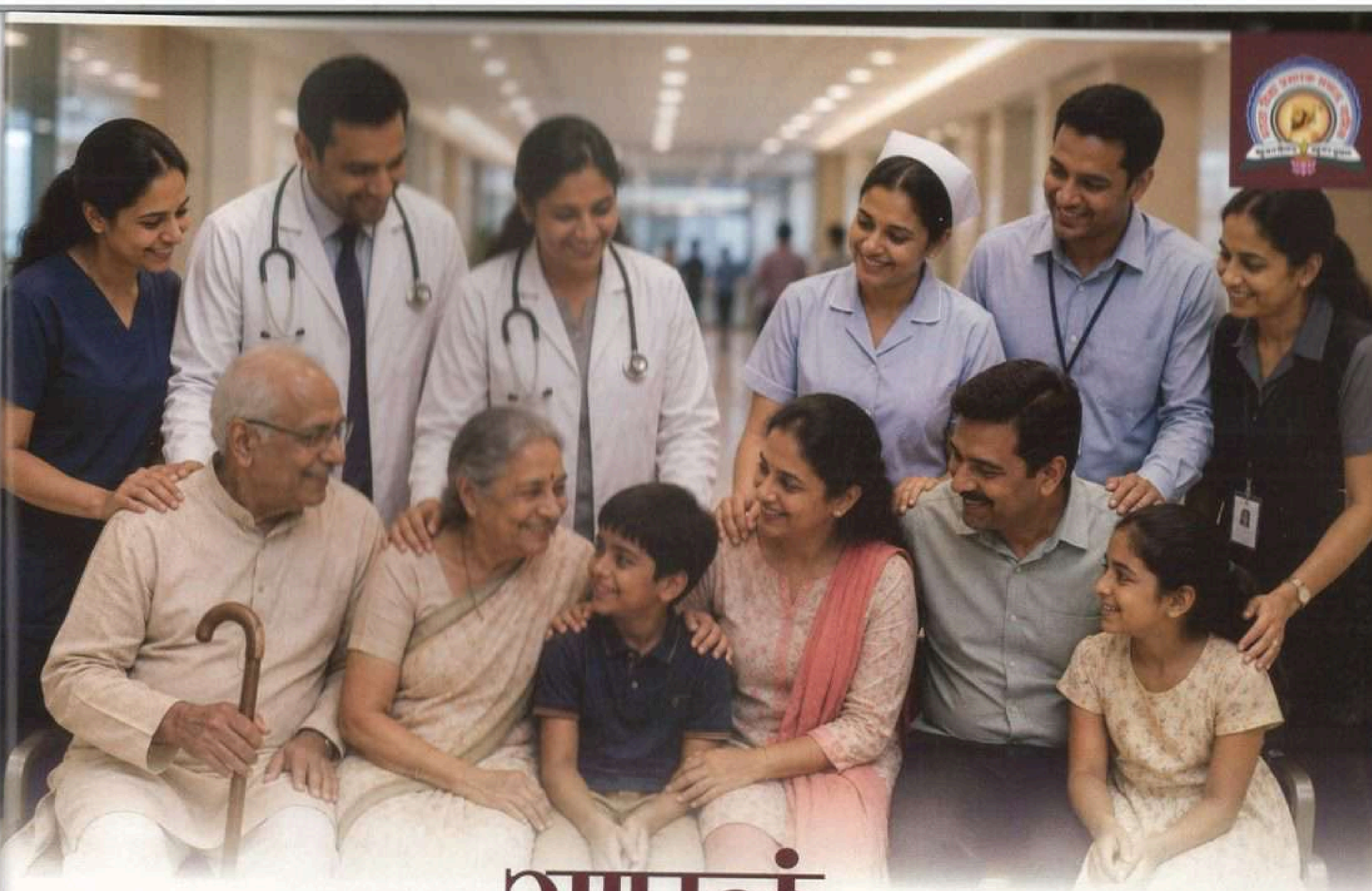

आपलं मविप्र रुग्णालय

आधुनिक उपचारांइतकंच महत्वाचं... माणुसकीच नातं !

आजच्या वेगवान आणि तणावपूर्ण आयुष्यात...
रुग्णालयाकडून लोकांच्या अपेक्षा वाढल्या आहेत.
रुग्णालय फक्त उपचारांचं ठिकाण म्हणून मर्यादित राहून चालत नाही...
तर रुग्णांना आणि त्यांच्या कुटुंबियांना आश्वासक आधाराची गरज असते...
असा आधार, जो प्रत्येक ठिकाणी मिळतोच असं नाही.

बहुजन हिताय, बहुजन सुखाय' हे ब्रीद जपणाऱ्या **मराठा विद्या प्रसारक समाजाच्या** सेवाभावी परंपरेतून उभं राहिलेलं मविप्र रुग्णालय आज हजारो कुटुंबांच्या विश्वासाचं आधारस्थान बनलं आहे. येथे आधुनिक वैद्यकीय सुविधा, अनुभवी डॉक्टर, प्रशिक्षित कर्मचारी आणि सर्वात महत्त्वाचं म्हणजे —
प्रत्येक रुग्णाकडे माणूस म्हणून पाहण्याची संवेदनशीलता जपली जाते.

हे रुग्णालय केवळ आर्थिक फायद्याचं ध्येय समोर ठेवून कार्यरत नाही...
तर समाजातील प्रत्येक घटकापर्यंत गुणवत्तापूर्ण आरोग्यसेवा पोहोचावी,
या सेवाभावी भूमिकेतून कार्य करते.
विविध शासकीय योजनांचा लाभ मिळवून देण्यासाठी येथे विशेष व्यवस्था उपलब्ध आहे.
त्यामुळे अनेक रुग्णांना उपचार मोफत किंवा अत्यंत किफायतशीर दरात उपलब्ध होतात.
कारण इथे उपचारांसोबत विश्वास, आपुलकी आणि माणुसकीही मिळते.

रुग्ण केंद्रित सेवा
प्रत्येक रुग्णाची वैयक्तिक काळजी

अनुभवी तज्ज्ञ डॉक्टर्स
सर्व शाखांमधील कुशल वैद्यकीय टीम

आधुनिक सुविधा
प्रगत तंत्रज्ञान व उत्तम पायाभूत सुविधा

मायेचा स्पर्श
संवेदनशील व आपुलकीची सेवा

विश्वास बहुजनांचा
पिढ्यानपिढ्यांच्या मनातील विश्वास

किडनी ट्रान्सप्लांट | हृदय विकार विभाग | कॅन्सर उपचार | मातृत्व व स्त्रीरोग विभाग | बालरोग विभाग | अस्थिरोग व संधीवात विभाग | आणि इतर अनेक सुविधा | 24x7 आपत्कालीन सेवा

मविप्र रुग्णालय
वसंतदादा नगर, आडगाव,
नाशिक, महाराष्ट्र ४२२००३

0253 2220500
2303802
2303923

www.drvasantraopawarmedicalcollege.com
admin@drvasantraopawarmedicalcollege.com

अधिक माहितीसाठी स्कॅन करा

सुरेल साथीदार

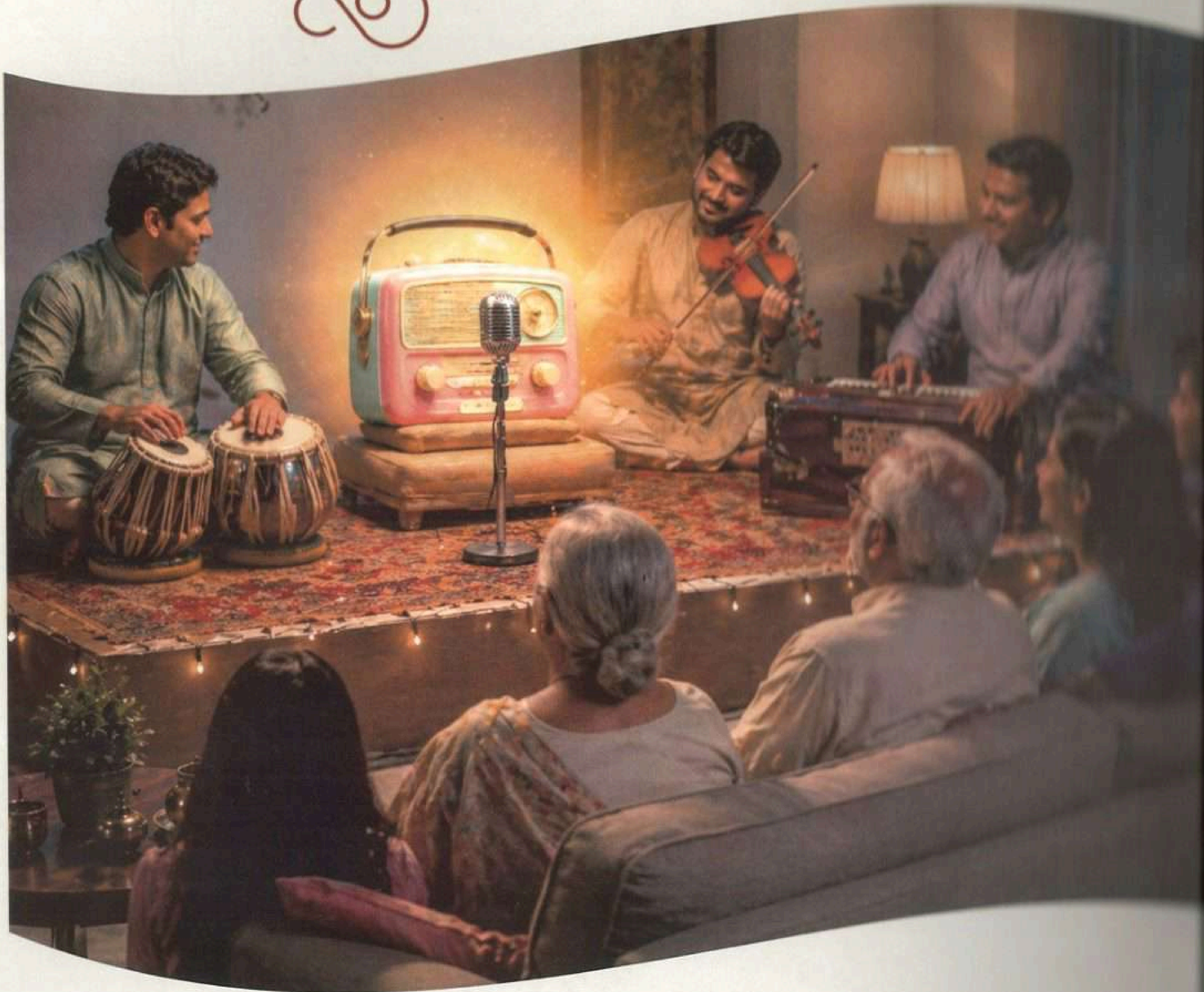

सुमधुर संगीत... सदाबहार कार्यक्रम... आणि जगातील प्रत्येक घटनेशी थेट कनेक्ट...
ट्रान्झिस्टरवर... कारमध्ये... आणि आता जगाच्या कानाकोपऱ्यात ॲपमधून ऐकला जाणारा एकच स्वर...
घरात... रस्त्यावर... प्रवासात... कानावर पडणारा तोच ओळखीचा, आपुलकीचा, मराठी मनांचा आवाज...
सीमा नाहीत... अंतर नाही... जिथे श्रोते, तिथे रेडिओ कर्मवीर... अगदी नकळत हा आवाज आता सवय बनलाय.
अवघ्या एका वर्षात... लाखोंच्या मनात घर करून बसलाय... रेडिओ कर्मवीर !
आता फक्त रेडिओ नाही, तो तुमचा रोजचा साथीदार झाला आहे.
मराठा विद्या प्रसारक समाजाचा कम्युनिटी रेडिओ...
एक वर्षापूर्वी नाशिकचा हा आवाज उमटला, आता जगाच्या सवयीत सामावला.

लाखो लोक रोज **ट्रान्झिस्टरवर** ऐकतात

लाखो लोक रोज **कारमध्ये** ऐकतात

१५६ देशांतील लाखो लोक रोज **अँपवर** ऐकतात

आता थांबायचं नाही!

मविप्र पत्रिका

शिक्षणातून सामाजिक समृद्धीकडे

वर्ष : तिसरे । अंक : पहिला । एप्रिल २०२६

४ थे विश्व मराठी संमेलन विशेषांक

जागर मराठीचा